

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БРАУНАГЕЛЬ АНДРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 330.14:316

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ
СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 051 «Економіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі економіки.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів, мають посилання на відповідне джерело.

_____ А. В. Браунагель

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Ружинська Наталія Олексіївна

Ірпінь
2025

АНОТАЦІЯ

Браунагель А. В. Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Державний податковий університет, Ірпінь, 2025.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та по-новому вирішено важливе наукове завдання, що полягає в поглибленні теоретичних засад, розширенні методичного інструментарію та розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи регулювання й підтримки соціального підприємництва в Україні.

У дисертаційній роботі всебічно обґрунтовано теоретико-методологічні засади, проведено глибокий аналіз сучасного стану та розроблено концептуальні підходи й практичні рекомендації щодо формування цілісної системи державного регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні. Актуальність роботи зумовлена зростаючою роллю соціальних підприємств у забезпеченні суспільного добробуту, працевлаштуванні вразливих груп населення та вирішенні нагальних соціальних проблем, що набуває особливого значення в умовах повоєнної відбудови країни й потреби в інклюзивному розвитку.

Дослідження наукових підходів дало змогу концептуалізувати соціальне підприємництво як інноваційний соціально-економічний феномен, що органічно поєднує підприємницьку діяльність з цілеспрямованим досягненням суспільних благ і фінансовою стійкістю через реінвестування прибутку в соціальну місію. На відміну від традиційного бізнесу, що орієнтований на максимізацію прибутку, та благодійності, що залежить від донорської підтримки, соціальне підприємництво демонструє здатність до самоокупності та сталого впливу. Ідентифіковано й детально описано його сутнісні ознаки: пріоритетність

соціальної мети, обов'язковість спрямування частки прибутку на вирішення соціальних проблем, спираючись на інноваційні бізнес-моделі, високий рівень прозорості, а також активна співпраця з громадськими та державними інституціями. Обґрунтовано його вагомий роль у подоланні безробіття, зокрема серед соціально вразливих груп, пропозиції нових підходів до реформування державних соціальних послуг, залучення громадян до соціальних ініціатив на волонтерських засадах, розширення спектра соціальних послуг і послаблення навантаження на місцеві бюджети, що підкреслює нагальну потребу в його комплексному та системному державному регулюванні.

Важливим результатом діагностики національної нормативно-правової бази є встановлення її недосконалості, що є ключовою системною перешкодою для повноцінного розвитку соціального підприємництва в Україні. Виявлено, що відсутність профільного закону та єдиного законодавчого визначення соціального підприємництва створює значні правові прогалини, ускладнює державне регулювання й обмежує можливості для системної підтримки. Доведено, що розрізнений характер існуючих нормативних актів зумовлює переважання неспеціалізованих організаційно-правових форм, що перешкоджає ефективному реінвестуванню прибутку й обмежує потенціал розвитку соціального підприємництва. Проведено комплексний аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на соціальне підприємництво, що дало змогу ідентифікувати його слабкі місця та загрози. На цій основі було обґрунтовано потребу в системному використанні економічних, організаційних і управлінських регуляторних засобів та інструментів підтримки.

Особливу увагу в дослідження приділено аналізу диспропорцій у фінансуванні соціального підприємництва в Україні, особливо в умовах воєнного стану, коли домінуючим джерелом стала міжнародна донорська допомога (понад 60 %). Виявлено обмежену ефективність і доступність існуючих державних механізмів підтримки. Для відповіді на ці виклики розроблено адаптивні фінансові механізми, зокрема обґрунтовано доцільність застосування гібридних підходів, включно зі стимулюванням краудфандингу як

альтернативного способу фінансування в умовах цифровізації. Запропоновано використання цифрових фінансових інструментів регулювання й комплаєнсу для підвищення прозорості та швидкості реагування на ринкові зміни, що зміцнює довіру інвесторів. Удосконалено процесну мапу державної підтримки соціального підприємництва, що відповідає етапам його життєвого циклу (від залучення фінансування до оцінки ризиків), яка слугує орієнтиром для оптимізації регуляторного впливу через дотримання черговості застосування заходів підтримки, забезпечуючи гнучкість системи регулювання.

Для підвищення ефективності заходів державного регулювання запропоновано використання цільового портрета соціального підприємця, сформованого на основі наративного аналізу. Така методика дає змогу персоналізувати програми підтримки. Доведено доцільність інтеграції кластерного аналізу (k-means та ієрархічний метод) у систему моніторингу й надання державної підтримки для типізації регіонів України, що дасть нагоду оптимізувати розподіл фінансових ресурсів і забезпечити диференційований підхід до регіональної політики розвитку соціального підприємництва.

На засадах адаптації досвіду ЄС розроблено концептуальні «Рамки соціальної економіки України» як фундаментальну основу для створення сталої та соціально орієнтованої економіки повоєнного періоду. Сформульовано основні принципи (пріоритет соціальної місії, демократичне управління, інновації, інклюзивність, сталий розвиток) і стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва, що охоплюють інституційну підтримку, вдосконалення нормативно-правової бази (зокрема, ухвалення Закону України про соціальну економіку та підприємництво), освітні програми, розширення фінансової підтримки (формування інтегрованої фінансової моделі), інтеграцію в суспільно-економічну систему, підтримку інновацій і міжнародну співпрацю. Окремо виділено ключову роль соціального підприємництва у вирішенні проблем ринку праці й адаптації вразливих груп населення до нових реалій.

Розроблено авторські рекомендації до законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво», які суттєво відрізняються від попередніх

ініціатив розширенням сфери дії на всю соціальну економіку створенням Державного фонду соціального інвестування, акцентом на освітніх ініціативах, запровадженням обов'язкових квот для соціальних підприємств у державних закупівлях, а також впровадженням систем моніторингу й оцінки ефективності з урахуванням регіональних особливостей. Це може стати фундаментальною основою для побудови ефективної, гнучкої та прозорої системи державного регулювання й підтримки соціального підприємництва, яка сприятиме досягненню суспільного добробуту та сталому розвитку України, закладаючи основи для інклюзивного та стійкого майбутнього.

На основі проведеного аналізу теоретичних і практичних аспектів формування соціальної підприємницької екосистеми обґрунтовано потреба в її створенні в Україні, що кардинально підвищить ефективність регулювання соціального підприємництва. Ключовими векторами налагодження роботи соціальної підприємницької екосистеми є побудова системної взаємодії між її учасниками, формування стабільної правової та фінансової інфраструктури, а також розробка уніфікованих методик оцінки соціально-економічного впливу екосистеми. Оскільки більшість програм підтримки соціального підприємництва в Україні досі залежать від міжнародного донорського фінансування, існує нагальна потреба в розробці довгострокових державних стратегій і механізмів фінансування у формі інкубаторів та акселераторів. Інтеграція потенціалу закладів вищої освіти, активізація освітніх і менторських програм, а також широка популяризація успішних кейсів соціального підприємництва сприятимуть зростанню людського капіталу та формуванню культури, орієнтованої на створення суспільної цінності. Лише комплексний підхід, що поєднує нормативне регулювання, інституційну підтримку, фінансове стимулювання й ефективний моніторинг, дасть змогу соціальному підприємництву стати повноцінним рушієм економічного розвитку та соціальної стійкості України.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, сталий розвиток, сталий економічний розвиток, соціальний розвиток,

регулювання, інновації, соціальні інновації, соціальна відповідальність, соціальна інклюзія, інклюзія, регіон, кластер, територіальний інноваційний кластер, інтеграція.

ABSTRACT

Braunagel A. V. Development of the System of Regulation and Support for Social Entrepreneurship in Ukraine. – A qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 «Economics» (05 – Social and Behavioral Sciences). – State Tax University, Irpin, 2025.

In this dissertation, a theoretical generalization has been carried out and an important scientific problem has been newly resolved, which consists in deepening the theoretical foundations, expanding the methodological toolkit, and developing practical recommendations for improving the system of regulation and support for social entrepreneurship in Ukraine.

The dissertation comprehensively substantiates the theoretical and methodological principles, conducts an in-depth analysis of the current state, and develops conceptual approaches and practical recommendations for forming a holistic system of state regulation and support for social entrepreneurship in Ukraine. The relevance of the work is driven by the growing role of social enterprises in ensuring public welfare, employing vulnerable population groups, and solving urgent social problems, which is particularly significant in the context of the country's post-war reconstruction and the need for inclusive development.

The study of scientific approaches allowed for the conceptualization of social entrepreneurship as an innovative socio-economic phenomenon that organically combines entrepreneurial activity with the targeted achievement of public goods and financial sustainability through the reinvestment of profits into a social mission. Unlike

traditional businesses focused on profit maximization, and charities reliant on donor support, social entrepreneurship demonstrates the capacity for self-sufficiency and sustainable impact. Its essential features have been identified and described in detail: the priority of a social goal, the mandatory allocation of a portion of profits to solve social problems, reliance on innovative business models, a high level of transparency, and active cooperation with public and state institutions. Its significant role in overcoming unemployment, particularly among socially vulnerable groups, proposing new approaches to reforming state social services, engaging citizens in social initiatives on a voluntary basis, expanding the range of social services, and alleviating the burden on local budgets has been substantiated, emphasizing the urgent need for its comprehensive and systemic state regulation.

A crucial result of the diagnosis of the national regulatory framework is the establishment of its imperfection, which is a key systemic obstacle to the full development of social entrepreneurship in Ukraine. It has been revealed that the absence of a specialized law and a unified legal definition of social entrepreneurship creates significant legal gaps, complicates state regulation, and limits opportunities for systemic support. It has been proven that the fragmented nature of existing regulatory acts leads to the predominance of non-specialized organizational and legal forms, which hinders the effective reinvestment of profits and limits the development potential of social entrepreneurship. A comprehensive analysis of external and internal factors influencing social entrepreneurship has been conducted, which allowed for the identification of its weaknesses and threats. On this basis, the necessity of a systematic use of economic, organizational, and managerial regulatory means and support tools has been substantiated.

Particular attention in the study is paid to the analysis of disparities in the financing of social entrepreneurship in Ukraine, especially in the context of the military conflict, where international donor assistance has become the dominant source (over 60 %). The limited effectiveness and accessibility of existing state support mechanisms have been identified. To address these challenges, adaptive financial mechanisms have been developed, including substantiating the expediency of applying hybrid

approaches, such as stimulating crowdfunding as an alternative financing method in the context of digitalization. The use of digital financial instruments for regulation and compliance has been proposed to increase transparency and speed of response to market changes, which strengthens investor confidence. The process map for state support of social entrepreneurship has been improved, aligning with the stages of its life cycle (from attracting funding to risk assessment), serving as a guideline for optimizing regulatory impact through sequential application of support measures, ensuring the flexibility of the regulatory system.

To increase the effectiveness of state regulation measures, the use of a target profile of a social entrepreneur based on narrative analysis has been proposed. This methodology allows for the personalization of support programs. The expediency of integrating cluster analysis (k-means and hierarchical method) into the system of monitoring and providing state support for the typification of regions of Ukraine has been proven. This will optimize the distribution of financial resources and ensure a differentiated approach to the regional policy for social entrepreneurship development.

Based on the adaptation of EU experience, the conceptual «Frameworks for Ukraine's Social Economy» have been developed as a fundamental basis for creating a sustainable and socially oriented economy for the post-war period. The main principles (priority of social mission, democratic governance, innovation, inclusiveness, sustainable development) and strategic directions for the development of social entrepreneurship have been formulated. These cover institutional support, improvement of the regulatory framework (including the adoption of the Law on Social Economy and Entrepreneurship), educational programs, expansion of financial support (formation of an integrated financial model), integration into the socio-economic system, support for innovation, and international cooperation. The key role of social entrepreneurship in addressing labor market problems and adapting vulnerable population groups to new realities has been specifically highlighted.

Author's recommendations for the Draft Law «On Social Economy and Entrepreneurship» have been developed, which significantly differ from previous initiatives by expanding the scope to the entire social economy, establishing a State

Fund for Social Investment, emphasizing educational initiatives, introducing mandatory quotas for social enterprises in public procurement, and implementing systems for monitoring and evaluating the effectiveness of social enterprises, taking into account regional peculiarities. This can become a fundamental basis for building an effective, flexible, and transparent system of state regulation and support for social entrepreneurship, which will contribute to achieving public welfare and sustainable development of Ukraine, laying the groundwork for an inclusive and resilient future.

Based on the analysis of theoretical and practical aspects of forming a social entrepreneurship ecosystem, the necessity of its creation in Ukraine has been substantiated. This will fundamentally increase the effectiveness of social entrepreneurship regulation. The key vectors for establishing a functional social entrepreneurship ecosystem include building systematic interaction among its participants, forming a stable legal and financial infrastructure, and developing unified methodologies for assessing the ecosystem's socio-economic impact. As most social entrepreneurship support programs in Ukraine still rely on international donor funding, there's an urgent need to develop long-term government strategies and funding mechanisms, particularly in the form of incubators and accelerators. Integrating the potential of higher education institutions, activating educational and mentoring programs, and widely promoting successful social entrepreneurship cases will foster human capital growth and cultivate a culture oriented towards creating public value. Only a comprehensive approach, combining normative regulation, institutional support, financial incentives, and effective monitoring, will enable social entrepreneurship to become a full-fledged driver of Ukraine's economic development and social stability.

Keywords: *social entrepreneurship, social enterprise, sustainable development, sustainable economic development, social development, regulation, innovation, social innovation, social responsibility, social inclusion, inclusion, region, cluster, territorial innovation cluster, integration.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України

1. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю. Соціальне партнерство як елемент сталого розвитку міст. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1835> (0,8 д. а., дисертанту належить 0,4 д. а.). *Особистий внесок здобувача: теоретичне обґрунтування сутності та основних аспектів парадигми сталого розвитку, охоплюючи взаємодію природи й суспільства, аналіз взаємозв'язку між навколишнім середовищем і господарською діяльністю людини в контексті сталого економічного розвитку міста та країни. Особистий внесок співавтора: дослідження актуальних проблем впровадження сталого розвитку міст і регіонів як об'єктивної потреби в розвитку країни. Визначення пріоритетності розвитку соціального партнерства й окреслення основних напрямів забезпечення сталого розвитку міст і регіонів України на основі напрацювань Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку.*

2. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю. Соціальне підприємництво як сучасний вектор розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-71> ; URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1330/1285/> (0,8 д. а., дисертанту належить 0,4 д. а.). *Особистий внесок здобувача: дослідження актуальних проблем визначення соціального підприємництва як сучасного вектора розвитку економіки та систематизація й аналіз основних ознак соціального підприємництва, як-от соціальний вплив, інновації, масштабність, самоокупність, підприємницький підхід. Особистий внесок співавтора: дослідження міжнародного досвіду фінансової підтримки соціального бізнесу та визначення основних бар'єрів, які стоять на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні.*

3. Браунагель А. В. Соціальне підприємництво як інклюзивна кластерна концепція сталого розвитку країни. *Соціальна економіка*. 2023. Вип. 66. С. 5–13. DOI : <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-66-01> ; URL : <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/22971/21015> (1,1 д. а.).

4. Гурочкіна В. В., Браунагель А. В. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3 (50). С. 271–282. URL : <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-41> (1,0 д. а., дисертанту належить 0,6 д. а.). *Особистий внесок здобувача: дослідження впливу соціальних підприємств на ринок праці України в умовах війни, аналіз їхньої ролі в пом'якшенні наслідків демографічної кризи, а також визначення основних механізмів адаптації соціального бізнесу до викликів воєнного часу. Особистий внесок співавтора: аналіз міжнародного досвіду підтримки соціального підприємництва в умовах кризових ситуацій, дослідження державних і недержавних ініціатив сприяння соціальним підприємствам в Україні, а також оцінка впливу політики зайнятості на розвиток соціального підприємництва.*

5. Браунагель А. Механізми та стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. Т. 338, № 1. С. 324–328. DOI : <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-48> (1,0 д. а.). URL : <https://heraldes.khmnpu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1474/1506>

6. Браунагель А. Стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Український журнал прикладної економіки та технологій*. 2025. Т. 10, № 1. С. 170–175. DOI : <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-28> ; URL : <http://ujae.org.ua/en/strategic-directions-of-the-development-of-social-entrepreneurship-in-ukraine/> (1,0 д. а.).

***Матеріали конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів
дисертації***

7. Гурочкіна В., Браунагель А. Сучасні тренди діджиталізації у сфері оподаткування вітчизняних підприємств. Матеріали II Міжнародного податкового конгресу. 2021. С. 45–50. URL : <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6de69b5d-8618-4088-bc8a-2332194bf27a/content> (0,5 д. а., дисертанту належить 0,3 д. а., співавтору належить 0,2 д. а.). *Особистий внесок дисертанта: аналіз сучасних трендів діджиталізації у сфері оподаткування українських підприємств. Особистий внесок співавтора: дослідження впливу діджиталізації на ефективність оподаткування.*

8. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю., Онучак Л. М. Вплив гібридної війни проти України на систему державного управління. *Україна майбутнього: виклики, реалії, стратегії* : матеріали 21-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції. 2023. С. 120–125. URL : https://drive.google.com/file/d/1PFMZUkWfdlz1biSib7NapddfHkkQ_jiB/view (0,6 д. а., дисертанту належить 0,2 д. а., співавторам належить по 0,2 д. а.). *Особистий внесок здобувача: дослідження впливу гібридної війни на систему державного управління в Україні. Особистий внесок співавторів: аналіз змін у публічному управлінні під впливом гібридної війни.*

9. Браунагель А. В., Гурочкіна В. В. Проблеми та перспективи розвитку краудфандингу в Україні. *Економічні перспективи підприємництва* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 98–105. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/1hjnschUzkC8PyIQSHSSgnL4UzDyVm08m> (0,5 д. а., дисертанту належить 0,3 д. а., співавтору належить 0,2 д. а.). *Особистий внесок дисертанта: аналіз проблем розвитку краудфандингу в Україні. Особистий внесок співавтора: визначення перспектив розвитку краудфандингу.*

10. Браунагель А. В. Фінансове забезпечення соціального підприємництва у воєнний період. *Трансформація фінансової політики в умовах євроінтеграції* : матеріали 14-ї Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 200–205. URL : https://drive.google.com/file/d/1KhuaQtyhxlTqSbpVBy9v1ShH76vxDsI/view?usp=drive_link (0,4 д. а.).

11. Браунагель А. В. Реалізація інвестиційних проєктів в м. Ірпінь в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 180–185. URL : https://drive.google.com/file/d/14GHXk2AtVngEspV_kS4he2MteYvHcoZH/view (0,4 д. а.).

12. Браунагель А. В. Соціальне підприємництво у воєнний час. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 2024. С. 220–225. URL : https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/Kafedra%20ekonomiki%20pidpriemnictva%20ta%20biznes-administruvanna/ZBIRNIK_Konferencia_Ekonomichni_perspektivi_pidpriemnictva_31.05.2024_.pdf (0,3 д. а.).

13. Браунагель А. В. Інституціональна підтримка соціального підприємництва в забезпеченні суспільного добробуту. *Трансформація фінансової політики в умовах євроінтеграції* : матеріали конференції. 2024. С. 190–195. URL : <https://omp.dpu.edu.ua/catalog/view/661/1057/8674> (0,3 д. а.).

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АРОРО** – Anti–Personnel Landmines Detection Product (технологія виявлення наземних мін)
- АТО** – Anti–Terrorist Operation (антитерористична операція)
- СІС** – Crisis Intervention Center (центр кризового втручання)
- COVID** – Coronavirus Disease (коронавірусна хвороба)
- ID** – Identification (ідентифікація)
- IT** – Information Technology (інформаційні технології)
- KPI** – Key Performance Indicator (ключовий показник ефективності)
- NABARD** – National Bank for Agriculture and Rural Development (Національний банк сільськогосподарського та сільського розвитку)
- NIXOID** – Назва технологічного продукту або компанії
- PESTLE** – Political, Economic, Social, Technological, Legal, Environmental (аналіз зовнішнього середовища)
- SITR** – Social Innovation and Technology Research (дослідження соціальних інновацій та технологій)
- SSE** – Social and Solidarity Economy (соціальна і солідарна економіка)
- SWOT** – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (аналіз сильних і слабких сторін, можливостей та загроз)
- USAID** – United States Agency for International Development (Агентство США з міжнародного розвитку)
- USI** – Urban Social Innovation (міські соціальні інновації)
- ВПО** – Внутрішньо переміщені особи
- ГО** – Громадська організація
- ЕСП** – Економічна соціальна політика
- КМУ** – Кабінет Міністрів України
- КСВ** – Корпоративна соціальна відповідальність
- НУО** – Неурядова організація
- ОБСЄ** – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООС – Операція об'єднаних сил

ОТГ – Об'єднана територіальна громада

ПРООН – Програма розвитку ООН

РСЕ – Розширене соціальне підприємництво

СП – Соціальне підприємництво

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

ФОП – Фізична особа-підприємець

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	27
1.1. Еволюція та сутність концепції соціального підприємництва	27
1.2. Організаційно-правові форми функціонування та нормативно-правова база регулювання соціального підприємництва	48
1.3. Методичні підходи до формування системи регулювання й підтримки соціального підприємництва	66
Висновки до розділу 1	82
РОЗДІЛ 2. СТАН РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	86
2.1. Аналіз стану фінансування й заходів підтримки соціального підприємництва в Україні	86
2.2. Аналіз регіональних диспропорцій вітчизняного ринку праці як основа регулювання розвитку соціального підприємництва	103
2.3. Кластерний підхід як методична основа регіонально диференційованого регулювання соціального підприємництва	129
Висновки до розділу 2	151
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ Й ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	154
3.1. Зарубіжний досвід формування системи регулювання й підтримки соціального підприємництва	154
3.2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку соціального підприємництва й системи його регулювання в контексті соціальної економіки	170
3.3. Формування соціальної підприємницької екосистеми як вищий щабель розвитку системи його регулювання	186
Висновки до розділу 3	204
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	214
ДОДАТКИ	236

ВСТУП

Актуальність теми та обґрунтування. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій та глибоких суспільних змін зростає значимість соціального підприємництва як важливого інструмента вирішення гострих суспільних проблем, таких як безробіття, бідність, нерівність, а також в контексті забезпечення соціальної та екологічної безпеки. Соціальне підприємництво сприяє підвищенню якості життя, збільшенню кількості робочих місць, активізації інтелектуального потенціалу та залученню молоді, ветеранів, людей з особливими потребами до господарської діяльності, при цьому не вимагаючи значних бюджетних витрат.

Соціальне підприємництво в Україні є явищем, що активно розвивається, поєднуючи комерційну діяльність із вирішенням нагальних суспільних проблем. Цей сектор відіграє все більш важливу роль у забезпеченні соціальної стійкості та економічного зростання країни. Однак, ефективність його функціонування значною мірою залежить від адекватності регулювання та системності підтримки. В період воєнного стану низка жорстких ресурсних обмежень, відсутність чіткого законодавчого визначення соціального підприємництва і регламентування його діяльності, обмежений доступ до фінансування, низький рівень інформованості суспільства про переваги та можливості соціальних підприємств загострює потребу у дієвих заходах підтримки з боку держави. Водночас, існуючі механізми регулювання та підтримки цього сектора в Україні залишаються фрагментарними і недостатньо ефективними. З цих причин наукове обґрунтування напрямів удосконалення регулювання та підтримки соціального підприємництва вкрай необхідне для забезпечення його сталого розвитку, залучення інвестицій та реалізації соціальних ініціатив.

Теоретико-методологічний базис дисертаційного дослідження ґрунтується на наукових поглядах щодо удосконалення державного регулювання соціального підприємництва, таких вчених, як Л. Лазебник, Н. Ружинська, О. Марченко, В. Кифяк, Л. Малиш, які визначають його як комплексну категорію,

що поєднує соціальну місію підприємства з характером бізнес-процесів, а також Г. Матвієнко-Біляєва, яка розглядає соціальне підприємництво як революційний підхід до господарської діяльності, що інтегрує прибуткові та неприбуткові організації. В. Гурочкіна, Н. Горішна акцентує увагу на соціалізації бізнесу як ключовій тенденції в сучасних умовах та як кластер соціальних інтересів на шляху сталого розвитку, а М. Наумова підкреслює важливість створення стійких партнерських відносин між державним, приватним та громадським секторами для ефективного функціонування соціальних підприємств. Фінансові механізми підтримки соціального підприємництва аналізували А. Попович, О. Кацора, які досліджували ключові фактори впливу, зокрема рівень суспільної свідомості, законодавче регулювання та державну фінансову підтримку, а також Т. Лункіна, яка наголошує на ролі реінвестування прибутку у соціальні ініціативи як основного принципу функціонування соціальних підприємств. С. Бойда та О. Ачкасова розглядають роль соціальних підприємств у воєнний період, а Г. Дивнич підкреслює їх значущість у процесі післявоєнного відновлення економіки. Правові аспекти розвитку соціального підприємництва досліджували В. Назарук, Л. Шаульська, Г. Кабаченко, Н. Пилипенко, О. Карпець, які обґрунтовують необхідність створення нормативно-правової бази для соціальних підприємств, тоді як К. Биковець і А. Рамський аналізують європейський досвід та перспективи його імплементації в Україні.

Важливість соціального підприємництва у працевлаштуванні вразливих груп населення та інтеграції біженців досліджував Л. Валюс, а Н. Богацька наголошує на ролі соціального підприємництва у вирішенні суспільних проблем через об'єднання ресурсів держави, бізнесу та громадянського суспільства. Корпоративну соціальну відповідальність у контексті соціального підприємництва аналізували О. Петрик та Л. Червінська, які підкреслюють його значення для післявоєнного відновлення економіки та адаптації бізнесу до кризових умов.

Проблематика державного регулювання соціального підприємництва досліджувалися у працях зарубіжних науковців, серед яких Ієн К. Макміллан,

Джеймс Д. Томпсон, Мухаммад Юнус, Карл Франкель, Аллен Бромберг, Леслі Р. Кратчфілд, Гізер Маклеод Грант, Джон Елкінгтон, Памела Хартіган, Роджер Мартін, Саллі Осберг, Томас Лайонс, Джилл Кікул, Дефурні Дж., Ніссенс М., Дуніам М., Еверсоул Р. та багато інших.

Незважаючи на значну кількість праць, у яких містяться ґрунтовні рекомендації щодо вдосконалення держаного регулювання і підтримки соціального підприємництва проблема пошуку ефективного інструментарію впливу і підтримки соціальних підприємств як ефективного механізму вирішення суспільних проблем в умовах політико-економічної нестабільності в Україні залишається невирішеною. Гостра потреба у розв’язанні наукових і практичних завдань щодо підвищення ефективності регулювання і підтримки соціального підприємництва із врахуванням зарубіжного досвіду та кращих міжнародних, європейських практик підтримки визначає актуальність дисертаційної роботи, її мету та основні завдання.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Окремі положення і результати дисертації використано в межах виконання науково–дослідної роботи кафедри економіки та бізнес адміністрування Державного податкового університету за темою «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер 119U000718), у межах якої автором підготовлено підпункт розділу за темою «Кластерна концепція соціального підприємництва» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 27 травня 2024 р.),

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка науково-методичних засад і практичних рекомендацій щодо розвитку ефективної системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв’язання таких завдань:

- поглибити теоретичні засади розвитку соціального підприємництва, зокрема уточнити його економічну сутність, ознаки та визначити роль у забезпеченні суспільного розвитку;
- систематизувати ключові елементи ефективної системи регулювання і підтримки соціального підприємництва;
- проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення регулювання і розвитку соціального підприємництва в Україні, виявити системні прогалини та недоліки існуючої законодавчої бази;
- визначити зовнішні та внутрішні чинники розвитку соціального підприємництва, що потребують системного регуляторного впливу;
- дослідити стан фінансової підтримки соціального підприємництва в Україні, особливо в умовах воєнного стану;
- обґрунтувати адаптивні фінансові інструменти регулювання і підтримки соціального підприємництва, включаючи можливості краудфандингу;
- розробити процесну мапу державної підтримки соціального підприємництва відповідно до етапів його життєвого циклу;
- розвинути методику оцінювання соціального підприємця для диференційованого розподілу державної підтримки шляхом використання цільового портрета та кластерного аналізу;
- сформулювати стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в контексті повоєнної відбудови на основі адаптації міжнародного досвіду;
- розробити підходи до формування комплексної системи державного регулювання та підтримки соціального підприємництва на основі оптимального поєднання міжнародної допомоги і національних механізмів.

Об’єктом дослідження є процес функціонування і розвитку соціального підприємництва в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів розвитку системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні.

Методи дослідження. У процесі нашого дослідження та підготовці дисертаційної роботи відповідно до визначених завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження: *системного аналізу* – для структуризації процесів регулювання та підтримки соціального підприємництва; *SWOT- та PESTLE-аналізу* – для діагностики впливу зовнішніх та внутрішніх факторів; *кластерного аналізу* – для оцінки рівня розвитку соціального підприємництва в різних регіонах України; *порівняльного аналізу* – для вивчення міжнародного досвіду регулювання соціального підприємництва; *економетричних методів* – для оцінки впливу соціального підприємництва на економічний розвиток; *експертних методів* – для формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів підтримки соціального підприємництва.

Інформаційну базу дослідження склали наукові публікації вітчизняних та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблематику соціального підприємництва, його розвитку та механізмів державного регулювання. Значну частину аналізу займають нормативно-правові акти України, зокрема Закон України «Про зайнятість населення», Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», а також міжнародні стандарти та ініціативи щодо розвитку соціального бізнесу. Дослідження спирається на офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства соціальної політики України та Державної служби зайнятості України, що містять інформацію про зайнятість, економічну активність соціальних підприємств та ефективність програм підтримки. Дослідження також базується на досвіді впровадження соціального підприємництва у світі, зокрема у країнах ЄС, Канаді, США та Великобританії. Використано дані про програми підтримки соціального бізнесу, механізми його фінансування та стратегічний розвиток через акселератори, фонди венчурного капіталу та спеціальні законодавчі ініціативи. Інформаційна база дослідження ґрунтується на комплексному аналізі нормативно-правових документів, офіційних статистичних даних, міжнародного досвіду та емпіричних

досліджень, що дозволяє сформулювати об'єктивні висновки щодо шляхів розвитку соціального підприємництва в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів. Основні результати дисертаційного дослідження, які містять елементи наукової новизни, полягають у наступному:

удосконалено:

- теоретико-методичні засади формування системи державного регулювання соціального підприємництва, що, на відміну від існуючих підходів, враховують гібридну природу соціальних підприємств та їхню роль у забезпеченні економічного розвитку, за рахунок чіткого відокремлення соціального підприємництва від традиційного бізнесу та благодійності, систематизації його сутнісних ознак та функцій у контексті сталого розвитку. Це дозволило ідентифікувати ключові елементи ефективної системи державного регулювання, що охоплює законодавчі, фінансові, інституційні та інфраструктурні;

- методичний підхід до державної підтримки соціального підприємництва, що ґрунтується на розробці «процесної мапи» відповідно до концепції життєвого циклу підприємства та забезпечує гнучкий, адаптивний підхід. На відміну від статичних моделей, запропонована мапа дозволяє визначати черговість та доцільність застосування заходів підтримки відповідно до конкретної фази розвитку соціального підприємства; оптимізувати регуляторний вплив з урахуванням умов та типу підприємства; забезпечити системну взаємодію між різними інструментами підтримки на кожному етапі;

- підхід до формування інтегрованої фінансової моделі підтримки соціального підприємництва, яка, на відміну від одноканальних методів, поєднує та оптимізує різноманітні джерела фінансування. Модель враховує сучасні виклики (зокрема, воєнний стан) та передбачає ефективне залучення міжнародної донорської допомоги; розвиток національних механізмів державної підтримки (гранти, пільгові кредити); стимулювання імпакт-інвестування;

формування сприятливого середовища для краудфандингу, що забезпечить фінансову стійкість соціальних підприємств у довгостроковій перспективі;

- методику складання і використання «цільового портрета» соціального підприємця у системі державного регулювання за рахунок розширення тематики наративного інтерв'ю. Це дозволяє поглибити розуміння мотивації та потреб підприємців і перейти від універсальних програм регулювання до персоналізованої підтримки соціальних підприємців адекватно їх характеристик та цінностей;

- обґрунтування необхідності та визначення векторів створення цілісної соціальної підприємницької екосистеми в Україні як дієвого інструменту підвищення ефективності регулювання та підтримки соціального підприємництва. На відміну від існуючих фрагментарних підходів, запропонований екосистемний підхід враховує специфіку українського контексту та акцентує увагу на побудові системної взаємодії між усіма учасниками, формуванні стабільної правової та фінансової інфраструктури, а також на розробці уніфікованих методик оцінки соціально-економічного впливу екосистеми в цілому, а не лише окремих її елементів. Це дозволяє перейти від ситуативного реагування до стратегічного планування та забезпечити сталість розвитку соціального підприємництва в умовах обмеженого донорського фінансування, інтегруючи потенціал державних, приватних, громадських та освітніх інституцій.

набули подальшого розвитку:

- концептуальні підходи до системного регулювання соціального підприємництва на засадах концепції соціальної економіки України, що, на відміну від існуючих фрагментарних ініціатив, інтегрує передовий досвід ЄС та адаптує його до національних реалій. Це дозволило сформулювати ключові принципи та стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва (пріоритет соціальної місії, демократичне управління, інновації, інклюзивність), визначити основні компоненти цілісної інституційної підтримки (законодавство, фінанси, освіта, партнерство) у контексті повоєнної відбудови;

– змістовне наповнення дефініції «соціальне підприємництво» як інноваційного соціально-економічного феномену, що органічно поєднує підприємницьку діяльність з цілеспрямованим досягненням суспільних благ та фінансовою стійкістю через реінвестування прибутку у соціальну місію. Врахування сукупності ключових ознак соціального підприємництва (пріоритет соціальної мети, інноваційні бізнес-моделі, прозорість, співпраця) дозволило обґрунтувати його вагомий роль у вирішенні соціальних проблем, працевлаштуванні вразливих груп, зменшенні навантаження на місцеві бюджети та підкреслити нагальну потребу у комплексному та системному державному регулюванні;

– систематизація форм та інструментів розвитку системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні, що охоплює інструменти фінансової підтримки, інституційні (спрощення процедур реєстрації, формування спеціалізованих навчальних програм і консультативної підтримки), а також організаційні (посилення співпраці між державними органами, неурядовими організаціями та соціальним бізнесом). Це дасть можливість сформувати узгоджену і ефективну систему державного регулювання і підтримки соціального підприємництва в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення;

– наукове обґрунтування напрямів інтеграції кластерного аналізу у систему моніторингу та розподілу державної підтримки соціальних підприємств в частині диференційованого підходу до розподілу фінансових ресурсів відповідно до типізації регіонів України за показниками ефективності розвитку і функціонування соціального підприємництва. Це дозволяє оптимізувати розробку цільових регіональних програм підтримки соціального підприємництва відповідно до специфічних потреб кожного кластера регіонів;

– рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази регулювання та підтримки соціального підприємництва за рахунок авторських пропозицій до Законопроєкту «Про соціальну економіку та підприємництво», які, на відміну від попередніх ініціатив, пропонують комплексну та розширену

систему регулювання та підтримки шляхом обґрунтування створення Державного фонду соціального інвестування; запровадження обов'язкових квот для соціальних підприємств у державних закупівлях; інтеграції систем моніторингу та оцінки ефективності діяльності соціальних підприємств з урахуванням регіональних особливостей, що забезпечує їх підзвітність і прозорість регулювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає у обґрунтуванні науково-методичних рекомендацій, спрямованих на розвиток системи регулювання соціального підприємництва в Україні, що можуть бути використані органами державної влади для формування політики підтримки соціального підприємництва, соціальними підприємствами для підвищення ефективності їх діяльності, а також міжнародними та вітчизняними фінансовими установами при розробці програм фінансування соціального бізнесу. Окремі результати дисертаційної роботи апробовано та впроваджено у практичну діяльність ТОВ «Монтерра Буд» (довідка 15 грудня 2024 р.), зокрема рекомендації щодо створення робочих місць для вразливих категорій населення (внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій тощо) через залучення їх до соціально орієнтованих будівельних ініціатив, інструменти взаємодії бізнесу з місцевими громадами для реалізації соціальних проєктів у сфері будівництва та відновлення інфраструктури, що враховують міжнародний досвід та особливості післявоєнного відновлення України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Наукові положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, винесені на захист роботи, отримано автором самостійно. Особистий внесок автора у наукових працях, опублікованих у співавторстві, зазначається у списку публікацій здобувача.

Апробація матеріалів дисертаційної роботи. Впродовж 2021-2025 років основні наукові положення, теоретичні узагальнення, практичні рекомендації та висновки автора щодо розвитку механізмів регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні пройшли апробацію та знайшли

відображення у наступних матеріалах: II Міжнародного податкового конгресу (26 листопада 2021 р., м. Ірпінь), 21-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Україна майбутнього: виклики, реалії, стратегії» (26 травня 2022 р., м. Ірпінь), V Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва» (18-19 лютого 2022 р., м. Ірпінь), V Міжнародної конференції «Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України» (17 листопада 2022 р., м. Київ), 14-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції» (22 листопада 2022 р., м. Ірпінь), Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках європейської інтеграції» (12 грудня 2023 р., м. Ірпінь), Науково-дослідній роботі «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (2023 р., м. Ірпінь), VII Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови» (31 травня 2024 р., м. Ірпінь), XV Міжнародно науково-практичної конференції «Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції» (22 листопада 2024 р., м. Ірпінь).

Публікації дослідження та положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції автора опубліковано у 15 наукових працях, серед них: 6 статі, опублікованих у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 3 з яких – у співавторстві – та 9 тез доповідей, опублікованих у збірках тез за результатами роботи Міжнародних конференцій. Сукупний обсяг публікацій складає 8,5 д.а., з яких 6,5 д.а. належать особисто автору.

Структура, зміст та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 329 сторінок тексту комп'ютерного набору. Основний зміст дисертації викладено на 212 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 29 рисунків та 20 додатків на 94 сторінках. Список використаних джерел нараховує 212 найменувань та розміщений на 23 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Еволюція та сутність концепції соціального підприємництва

Проблематика соціального підприємництва набуває дедалі більшої популярності та викликає активне обговорення в усьому світі. Соціальне підприємництво – відносно нове специфічне соціально-економічне явище, яке породжує багато приводів для дискусії, адже не вписується у сталі стереотипи сприйняття бізнесу як комерційної сфери, що існує заради прибутку [26]. Основною некомерційною метою соціального підприємництва є розв’язання соціальних проблем, зокрема захист прав людини, сприяння працевлаштуванню та підтримка соціально вразливих груп населення, а також подолання бідності.

Термін «соціальне підприємництво» вперше почав активно використовуватися в Англії у XX столітті, проте його концептуальні основи формувалися значно раніше [6, 72]. Ідеї бізнесу, орієнтованого на розв’язання соціальних проблем, мають глибокі корені в історії соціальних реформ та філантропії, що виникли у відповідь на виклики індустріальної революції. Одним із ранніх прикладів такої діяльності є кооперативний рух, започаткований у 1844 році в Рочдейлі, Англія, коли група ткачів об’єднала свої ресурси для створення споживчого кооперативу. Вони прагнули поліпшити умови життя робітників і заклали основи для розвитку майбутніх соціальних підприємств. У XX столітті, на тлі зростаючих соціальних викликів та нерівності, ідеї соціального підприємництва стали набирати обертів. Почали з’являтися нові організації, які використовували підприємницькі підходи для розв’язання соціальних проблем, ставлячи за мету не максимізацію прибутку, а створення позитивного суспільного впливу. В Англії та інших європейських країнах такі організації

отримували підтримку від урядів та благодійних фондів, що сприяло їхньому розвитку.

В Україні соціальне підприємництво почало активно розвиватися з 2009 року [32], коли у відповідь на соціально-економічні виклики постала потреба в нових підходах до розв'язання проблем. Українські соціальні підприємства почали поєднувати соціальну місію з підприємницькими підходами, діючи на перетині бізнесу та благодійності. Цей підхід дає змогу ефективно відповідати на актуальні соціальні виклики – зокрема, безробіття, соціальну ізоляцію, потребу в підтримці вразливих верств населення – водночас зберігаючи економічну сталість. Соціальні підприємства в Україні часто стають рушійною силою змін у суспільстві, демонструючи ефективність моделі, яка поєднує бізнес і соціальну відповідальність.

Соціальне підприємництво як нова наукова сфера дослідження феномена підприємництва привернула увагу науковців. Соціальне підприємництво (СП) розглядалося як інноваційний підхід до розв'язання суспільних проблем і сприяння суспільному добробуту. Державою було реалізовано чимало успішних соціальних ініціатив, що сприяло підвищенню обізнаності суспільства про цей феномен і формуванню правової бази, яка поступово адаптується до потреб соціальних підприємств. Соціальне підприємництво в Україні продовжує розвиватися, з кожним роком збільшуючи свій вплив і масштаби діяльності, що в перспективі може значно змінити соціально-економічний ландшафт країни.

Соціальне підприємництво сьогодні є важливим складником підприємницького потенціалу країн світу, що посилює необхідність його підтримки для досягнення 17 Цілей сталого розвитку. Враховуючи глобальний масштаб соціального підприємництва, дослідження та систематизація елементів механізмів державної системи регулювання та підтримки є актуальними для сталого розвитку країни шляхом розширення та популяризації соціального підприємництва країни. У країнах емерджентного типу механізми державного регулювання та підтримки соціального підприємництва набувають особливої

важливості¹. Феномен емерджентності в контексті складних економічних систем досліджено В. Гурочкіною [37]. Автор зазначає, що емерджентність визначає тип економічної системи з інституційним порядком. Таким чином, емерджентний тип економіки характеризується виникненням нових якостей та властивостей, які не притаманні окремим елементам, але з'являються в результаті їхньої взаємодії в системі.

Соціальні підприємства (СП) за своєю соціальною природою виконують важливу соціальну місію, спрямовану на зміцнення соціальної згуртованості та стійкості суспільства, забезпечуючи економічну підтримку місцевих громад, створюючи робочі місця та сприяючи розвитку місцевого бізнесу. СП активно залучають місцеві ресурси, впроваджують інноваційні підходи до розв'язання проблем і допомагають відновлювати соціальну та економічну стабільність в країні.

Дослідження соціального підприємництва необхідно починати з визначення цього виду діяльності. Існує багато різних поглядів на визначення терміну «соціального підприємництва», однак їх умовно поділяють на дві основні групи:

1. Поняття, що визначають соціальне підприємництво як організацію комерційних підприємств з метою досягнення соціальної мети. При цьому підприємство може здійснювати будь-яку законну діяльність, за умови, що частина отриманого доходу спрямовується на розв'язання соціальних проблем. Соціальне підприємництво ототожнюється з такими поняттями як корпоративна соціальна відповідальність, благодійність, філантропія тощо.

2. Поняття, в основі якого лежить інноваційна діяльність підприємництва, результатом якої є соціальний ефект. Такий підхід надмірно акцентує на інноваційності у розв'язанні соціальних проблем, водночас недостатньо враховуючи підприємницький аспект як запоруку фінансової життєздатності.

¹ Емерджентність [40, 57] (від англ. emergence — виникнення, поява) — це властивість складних систем, за якої внаслідок взаємодії її елементів виникають нові якості та характеристики, які не можуть бути зведені до суми властивостей окремих компонентів, “емерджентні властивості мають непередбачуваний характер і не можуть бути виведені з характеристик окремих компонентів системи”.

Визначення вказує на необхідність мобілізації ресурсів з метою розв'язання соціальних проблем, порівнюючи діяльність соціального підприємництва з некомерційними організаціями. Так, автори В. Кифяк, Л. Малиш зазначають, що соціальне підприємство – це комплексна категорія, яка характеризує місію та напрям діяльності підприємства, з одного боку, та характер бізнес-процесів – з іншого. Г. Матвієнко-Біляєва зазначає, що соціальне підприємництво є своєрідною революцією бізнесу, наслідком генезису господарської діяльності, новітнім підходом до функціонування не лише прибуткових, а й неприбуткових організацій [50].

Соціальне підприємництво орієнтоване на розв'язання соціальних проблем, які зазвичай мають такі характерні ознаки:

- 1) соціальний вплив – цільова спрямованість на вирішення існуючих соціальних проблем у суспільстві;
- 2) інновації – застосування нових, унікальних підходів, що дозволяють збільшити соціальний вплив;
- 3) самоокупність та фінансова стійкість – це здатність соціального підприємства розв'язувати соціальні проблеми доти, доки це необхідно, шляхом доходів, отриманих від власної діяльності;
- 4) масштабність – збільшення масштабу діяльності соціального підприємництва (на національному і міжнародному рівні) і поширення досвіду з метою збільшення соціального впливу;
- 5) підприємницький підхід – здатність соціального підприємця бачити недоліки ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний соціальний вплив на суспільство в цілому [60].

Отже, функціонування соціального підприємництва має позитивний ефект, що сприяє соціально-економічному розвитку країни, а саме:

- 1) сприяння працевлаштуванню людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями та безробітних;

- 2) ініціювання нових шляхів реформування системи державних соціальних послуг;
- 3) підтримка залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем;
- 4) розширення видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малою прибутковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки;
- 5) ефективне використання наявних ресурсів регіону у розв'язанні соціальних проблем;
- 6) зниження навантаження на місцеві бюджети у розв'язанні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів);
- 7) сприяння формуванню ефективного конкурентного середовища [61].

Н. Горішна [29] зазначає, що соціальне підприємництво дедалі більше утверджується як стійка тенденція соціалізації бізнесу в нових умовах. Це зумовлено тим, що подальший розвиток суспільства видається неможливим без активної участі представників малого й середнього бізнесу, частка яких постійно зростає.

Під час російсько-української війни соціальні підприємства відіграють важливу роль у забезпеченні критичних потреб населення, надаючи гуманітарну допомогу, організовуючи заходи підтримки та створюючи ініціативи, які допомагають людям адаптуватися до нових умов життя. У післявоєнний період їхня роль стане ще більш ваговою, оскільки вони сприятимуть інтеграції постраждалих груп в економічну активність, відновленню економіки та розвитку суспільства в цілому. Крім того, такі підприємства відіграватимуть ключову роль у відновленні економіки, сприяючи впровадженню соціальних інновацій, створенню робочих місць та сталому розвитку місцевих громад.

Соціальне підприємництво є інноваційним шляхом досягнення кращої якості життя всього населення, підвищення рівня незалежності й включення в суспільство людей з особливими потребами. Для успішного розвитку соціального підприємництва необхідно створювати стійкі партнерські відносини

між приватним, державним сектором і неприбутковими організаціями, в якому кожен із цих учасників повинен визнати свою роль та обов'язки для досягнення суспільно значущих завдань, як зазначає науковець М. Наумова [67, с. 87].

А. Попович та О. Кацора [176] зазначають, що соціальне підприємництво є ефективним методом розв'язання соціальних проблем, який має свої особливості функціонування та практики впровадження в Україні. Основними факторами, які впливають на розвиток соціального підприємництва, є підвищення рівня суспільної свідомості громадян, законодавче визначення соціальних підприємств та їх оподаткування, фінансова підтримка соціальних підприємств на державному рівні, грантова підтримка, збільшення власних доходів громадян.

Як зазначає Т. Лункіна [58], соціальне підприємництво – це вид бізнесу, основною метою якого є не отримання прибутку, а розв'язання соціальних проблем суспільства (подолання бідності, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп населення тощо) шляхом прибутку чи частини від його відрахування на соціальні цілі. Це новий вид діяльності, який покликаний підвищити рівень суспільного добробуту населення України.

На думку групи експертів у сфері права, економіки та соціально-політичних наук для проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні» [2], соціальне підприємництво – це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті розв'язання суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту.

Експерти робочої групи під керівництвом В. Назарука у межах проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Запобігання торгівлі людьми в Україні шляхом посилення економічних можливостей представників груп ризику» у дослідженні «Розвиток законодавства у галузі соціального підприємництва» [90] трактують зміст «соціальне підприємництво» як джерело формування соціально

орієнтованої національної економіки, що покликана забезпечити гідні умови життя для кожної людини в Україні. Члени робочої групи у звіті зазначають, що тенденція характеризується інтенсивним темпом розвитку. Попри це, вплив законодавства щодо соціального підприємництва на суспільство та забезпечення гідних умов життя залишається незначним. З цим ми повністю погоджуємося, особливо зважаючи на критичний вплив російсько-української війни.

Низка науковців вважають, що соціальне підприємництво – це підприємництво, підприємство, підприємницька діяльність, покликані розв’язати соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства. Можна сказати, що соціальне підприємництво – це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари [5]. Цю рису особливо варто підкреслити, адже бажання бути окупним є природним для соціального підприємця, з огляду на відсутність прямих дотацій соціальним підприємствам для забезпечення їхньої господарської діяльності.

У своїх дослідженнях Н. Нагорна [66], О. Юрченко та О. Свирида [124] звертають увагу на особливості соціальних підприємств (СП), які поєднують соціальні цілі з прибутковою діяльністю, наголошуючи на працевлаштуванні та підтримці вразливих груп. Уряд та міжнародні організації пропонують фінансову та організаційну підтримку для сприяння розвитку соціального підприємництва. О. Петрик [71] підкреслює, що соціальні підприємства також відіграють важливу роль у реінтеграції військовослужбовців та ветеранів. Під час війни корпоративна соціальна відповідальність набуває особливої ваги: підприємства змінюють свої підходи, щоб краще задовольняти потреби суспільства та підтримувати економічне відновлення, про що наголошують у своїй статті Л. Червінська та авторський колектив [119]. Загалом соціальне підприємництво демонструє значний потенціал для післявоєнної відбудови економіки та соціального розвитку України.

Окремі підходи до значення та функції соціального підприємництва наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. – Значення та функції соціальних підприємств

Функція СП	Значення СП
Соціальний вплив	Створення позитивного впливу на суспільство шляхом покращення життя вразливих груп населення, створення робочих місць для незахищених верств населення або розв'язання соціальних проблем, які не охоплюються традиційними бізнес-моделями
Економічна стійкість	На відміну від традиційної благодійності, СП прагнуть досягти фінансової незалежності через підприємницьку діяльність. Це забезпечує довгострокову стійкість та автономність у досягненні соціальних цілей
Інноваційність	Часто використовують інноваційні підходи до розв'язання соціальних проблем. Це нові продукти, послуги або бізнес-моделі, які поєднують комерційні та соціальні цілі
Реінвестування прибутку	Значна частина прибутку СП зазвичай реінвестується у подальший розвиток соціальних проєктів, що забезпечує постійний соціальний вплив і розвиток підприємства
Розвиток громад	СП часто працюють у тісній взаємодії з місцевими громадами, підтримуючи їхній розвиток та сприяючи розв'язанню соціальних проблем. СП сприяють розвитку місцевої інфраструктури, підвищенню якості життя та соціальної згуртованості.
Підвищення соціальної відповідальності	СП слугують прикладом для інших підприємств, демонструючи, що бізнес може бути не лише прибутковим, а й соціально відповідальним. Це сприяє формуванню культури корпоративної соціальної відповідальності
Залучення ресурсів	СП мають доступ до різних джерел фінансування, включаючи гранти, соціальні інвестиції та пільгові кредити. Це дає можливість забезпечити фінансову підтримку для реалізації соціальних проєктів
Самоокупність	На відміну від звичайної благодійності, соціальні підприємства прагнуть досягти самоокупності, що дозволяє їм працювати довгостроково і незалежно від зовнішньої фінансової допомоги

Джерело: авторська розробка.

Виходячи з визначень, наведених в табл. 1.1., соціальне підприємництво відіграє критично важливу роль у суспільстві, забезпечуючи значний соціальний вплив шляхом покращення життя вразливих груп населення та розв'язання соціальних проблем, які залишаються поза увагою традиційних бізнес-моделей. На відміну від традиційної благодійності, соціальні підприємства забезпечують фінансову стійкість через підприємницьку діяльність, що дозволяє їм досягати довгострокової автономії. Використовуючи інноваційні підходи та реінвестуючи прибуток у соціальні проекти, ці підприємства не лише підтримують розвиток місцевих громад, а й сприяють формуванню культури соціальної відповідальності. Завдяки доступу до різноманітних джерел фінансування, соціальні підприємства можуть ефективно реалізовувати свої соціальні місії, забезпечуючи при цьому самоокупність і стійкість.

Соціальні підприємства виконують ключові функції, що сприяють сталому соціально-економічному розвитку. Вони створюють позитивний соціальний вплив, покращуючи умови життя вразливих груп населення, а також забезпечують економічну стійкість завдяки роботі на основі самоокупності.

Інноваційність є важливим аспектом соціального підприємництва, що дозволяє впроваджувати нові продукти, послуги та бізнес-моделі для розв'язання соціальних проблем. Значна частина прибутку соціальних підприємств реінвестується у подальший розвиток соціальних проєктів, що забезпечує їхню довгострокову ефективність. Соціальні підприємства також сприяють розвитку місцевих громад, підвищенню рівня корпоративної соціальної відповідальності та мають доступ до різних джерел фінансування, зокрема грантів, пільгових кредитів та соціальних інвестицій. Отже, СП є важливим елементом сучасної економіки, поєднуючи бізнес-цілі із соціальною відповідальністю та забезпечуючи сталий розвиток суспільства.

Значна кількість наукових досліджень підкреслює роль СП у розвитку соціального капіталу в емерджентній економіці. В. Гурочкіна та колектив авторів [164] зазначають, що процеси моделювання розвитку соціального капіталу та його фінансового забезпечення для подальших цілей розвитку

промислових підприємств в емерджентній економіці відбуваються завдяки інтелектуальному потенціалу суспільства.

Ми погоджуємось із зазначеними авторами, що СП не лише розв'язують нагальні соціальні проблеми, але й сприяють розвитку економічної стійкості та інноваційності суспільства. СП виступають платформою для поєднання підприємницької ініціативи з соціальною місією, що дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси та створювати довгостроковий соціальний ефект. У цьому контексті особливе значення має розвиток соціального капіталу, який відіграє ключову роль у становленні емерджентної економіки. Отже, формування стійких соціально-економічних моделей, заснованих на соціальному підприємстві, є одним із пріоритетних напрямів забезпечення сталого розвитку суспільства та його фінансової стабільності.

Як зазначають закордонні науковці С. Сенгупта, А. Сахай, Ф. Кроче [182], «якщо СП виникає як необхідність у контексті розвиненої країни, яка є егалітарним суспільством, де соціальне забезпечення було невіддільною частиною ділових установ, можна припустити, що це може бути необхідністю в країнах з економікою, що розвивається та найменш розвинутою економікою». Автори запропонували застосування кластерної концепції соціального підприємництва для сприяння концептуальному розвитку цього явища в різних екосистемах за умов обмежених правових і регулятивних норм. Егалітарне суспільство (*Егалітаризм – франц. egalitarisme, від egalite – рівність*), як концепція створення суспільства з рівними можливостями управління та доступу до матеріальних благ для всіх його членів, має враховувати різноманіття й індивідуальність, щоб запобігти формуванню утопічних моделей абсолютної рівності.

Як зазначав А. Гутерман, соціальними підприємцями керує бажання покращити суспільство, і вони дотримуються високих стандартів ефективності, [155]. С. Кумар [169] зауважує, що поняття соціального підприємництва є широким і охоплює низку організацій і видів діяльності; воно розглядається як засіб досягнення стійких соціальних змін (А. Нічолс [173]) та викликає

зростаючий інтерес як в академічному, так і в практичному контексті (Г. Деса [145]). Ключ до соціального підприємництва, як зазначає С. Церто [136], полягає у визнанні та використанні можливостей, що створюють соціальну цінність, особливо в контексті сталого розвитку.

Сталий розвиток має такі соціальні параметри:

- рівний доступ до основних соціальних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, житло та соціальний захист, що забезпечують гідні умови життя для всіх верств населення;
- забезпечення рівних можливостей для всіх груп населення незалежно від статі, віку, етнічного походження або соціального статусу з метою зменшення нерівності та соціального виключення;
- підтримка соціальної стабільності, зміцнення громадянського суспільства та створення умов для безпечного та гармонійного співіснування різних соціальних груп;
- забезпечення переходу до економіки знань, створення належних умов для інноваційної діяльності, інвестиції в освіту, професійну підготовку та безперервне навчання, що сприяють розвитку знань і навичок, необхідних для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці;
- участь громадян у прийнятті рішень для сприяння більш прозорому та підзвітному управлінню соціально-економічними системами.

На нашу думку, зазначені параметри є базовими для забезпечення соціальної стійкості та гармонійного розвитку суспільства, що є однією з головних складників концепції сталого розвитку.

Соціальне підприємництво є ключовим інструментом розв'язання суспільних проблем в Україні під час воєнного стану та відіграватиме важливу роль у післявоєнному відновленні. У цьому ми погоджуємося з позицією С. Бойди [10] та О. Ачкасової [4]. Важливість підтримки соціального підприємництва у повоєнний період підкреслила Г. Дивнич [146], відзначаючи його як перспективний напрямок економічного та соціального розвитку України, особливо в контексті реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО та їхніх

сімей. Через ведення бойових дій на території України відбувається стрімке зростання чисельності вразливих категорій населення, а також збільшення кількості біженців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

У період 2022–2023 років в Україні збільшилася кількість людей з інвалідністю. Як зазначають у Міністерстві соціальної політики України, «за два роки повномасштабної війни кількість людей з інвалідністю зросла на 300 тисяч, що становить 10% приросту». Це зумовлено наслідками бойових дій та обстрілів мирних міст [63]. Крім того, перша леді України Олена Зеленська [114] у своєму виступі підкреслила, що за два роки повномасштабного вторгнення кількість людей з інвалідністю в Україні збільшилася на 300 тисяч осіб. Це викликає занепокоєння в експертних і політичних колах: як зазначив Л. Валюс [24], зростає кількість осіб, які отримують інвалідність, тому надзвичайно актуальними стають інклюзія та забезпечення соціальних прав і потреб незахищених верств населення, зокрема людей з інвалідністю. Також Н. Богацька [9] зазначає, що серйозним кроком на шляху розв’язання проблем сучасної України залишається соціальне підприємництво. Науковиця підкреслює, що соціальне підприємництво сприяє зменшенню витрат державного бюджету на підтримку соціально незахищених громадян, їхнє працевлаштування та соціальну адаптацію, роблячи цю діяльність вигідною для економічного розвитку країни. СП дозволяє ідентифікувати суспільні проблеми та прискорює їх розв’язання шляхом залучення зацікавлених сторін.

Важливість ролі СП у розв’язанні окреслених проблем демонструє приклад ЄС. На сьогодні в Європі функціонує понад 2 мільйони соціальних підприємств, у яких працюють майже 11 мільйонів осіб – це близько 6% від усієї зайнятості в регіоні. Соціальний бізнес становить приблизно 10% від загального обсягу європейського підприємництва [107]. Лідером у європейському регіоні з розвитку соціального підприємництва вважається Велика Британія, де налічується близько 70 тис. соціальних підприємств, що забезпечують роботою майже мільйон британців. Їхній сумарний внесок в економіку становить понад 24 млрд фунтів стерлінгів. За підсумками 2019 року, 68% соціальних

підприємств надають підтримку людям із вразливих груп, 44% працевлаштовують представників таких груп, а 28% здійснюють діяльність у найбільш депресивних районах країни. У Польщі станом на 2019 рік налічувалося 29 535 соціальних підприємств, у яких було зайнято 428,7 тисячі осіб. У Сербії, згідно з даними за 2015 рік, у соціальних підприємствах працювало 4 273 особи, що становить 0,25% від загальної кількості працевлаштованих у країні. Згідно зі звітом Європейської Комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі», внесок соціального бізнесу склав: Італія – 37,3 млрд євро; Нідерланди – 3,5 млрд євро; Португалія – 3,3 млрд євро; Угорщина – 2,3 млрд євро; Ірландія – 1,4 млрд євро; Естонія – 52,4 млн євро [107].

У європейських країнах соціальні підприємства здебільшого фінансуються шляхом дотацій і залежать від донорів та державної підтримки. Україна переймає європейський досвід, зокрема британський [33]. У Великій Британії однією з впливових асоціацій у цій сфері є Social Enterprise UK (SEUK) – національна мережева організація, що представляє соціальні підприємства у Великій Британії. SEUK була заснована у квітні 2002 року як The Social Enterprise Coalition. У 2011 році організація була перейменована на SEUK. Відтоді SEUK продовжує свою діяльність як національна мережа, що представляє соціальні підприємства у Великій Британії. Понад 50% прибутку СП повинні реінвестувати у досягнення визначеної соціальної мети. Хоча це може бути не завжди найефективнішим рішенням, таке реінвестування свідчить про те, що організація існує не для збагачення власників або акціонерів, а задля добробуту суспільства.

Згідно з даними Національного інституту стратегічних досліджень, у розвинених країнах власний прибуток залишається найважливішим джерелом фінансування соціальних підприємств (54,28%), тоді як гранти становлять 27,11%, пожертви – 5,96%, а інвестиції – 4,61%. Розподіл джерел фінансування суттєво відрізняється залежно від країни: фінансування шляхом власних надходжень коливається від 74,5% в Іспанії до 28,5% у Румунії [68].

Таким чином, соціальні підприємства є гнучкою моделлю, що поєднує ринкові механізми та соціальну відповідальність, забезпечуючи сталість фінансування та розв'язання важливих суспільних проблем. Особливості соціального підприємництва полягають у досягненні головної мети – прямого цілеспрямованого результату «соціального ефекту» від підприємницької діяльності, а не побічного продукту діяльності. У більшості випадків це можуть бути неприбуткові організації або гібридні підприємства, які поєднують в собі елементи комерційних підприємств та неприбуткових організацій. Тобто, це підприємства, які створені з метою розв'язання певних соціальних чи екологічних проблем, не акцентуючи на прибутковості. Однак, існують і відмінні думки. Так, згідно з інформацією порталу «Гурт», корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) в Україні часто плутають із соціальним підприємництвом. Тому варто зазначити, що для соціально відповідального бізнесу соціальний ефект є побічним продуктом діяльності й, до того ж добровільним, тобто таким, який може бути включений у діяльність та виключений у будь-який момент за рішенням керівництва. Соціальні цілі повинні бути прописані у статуті організації або в інших документах, які приймаються засновниками і є обов'язковими до виконання [85]. Тому потрібно розмежувати соціально відповідальний бізнес від соціального підприємництва.

Основними характерними рисами соціального підприємництва є наступні ознаки, показані на рисунку 1.1:

1. Соціальна мета та ефект як пріоритет, що орієнтовані на розв'язання соціальних, екологічних або гуманітарних проблем у діяльності підприємства.
2. Соціальна спрямованість прибутку підприємств, тобто соціальні підприємства можуть генерувати прибуток, але цей прибуток часто використовується для фінансування соціальних цілей та розвитку діяльності.
3. Інноваційні моделі бізнесу для досягнення соціальних цілей.
4. Звітність та прозорість діяльності, соціальна ефективність та вплив на громадськість.

5. Соціальне партнерство та співпраця з громадськими організаціями, державними інституціями та іншими суб'єктами для досягнення своїх цілей.

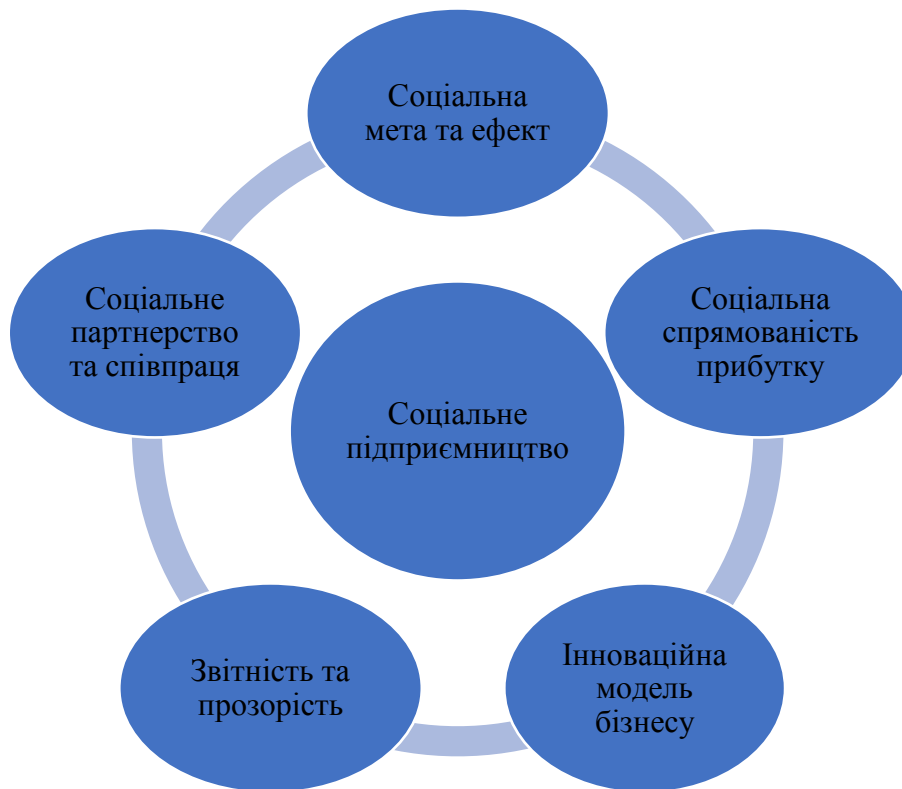

Рисунок 1.1 – Основні характерні ознаки соціального підприємництва

Джерело: сформовано автором.

Соціальне підприємництво визначається не лише прибутковістю, а й впливом на суспільство та довкілля, адже воно розв'язує соціальні та екологічні проблеми за допомогою підприємницьких підходів. Щодо сутності та трактування соціального підприємства, В. Смаль [105], наприклад, розглядає його як сталий бізнес-механізм, який має значно більший вплив на існуючі проблеми та дозволяє ефективніше розподіляти фінансові ресурси. Хоча отримання прибутку та створення багатства є частиною бізнес-моделі, вони є лише засобом для досягнення соціальної мети, а не самоціллю.

Створення СП нових рішень для досягнення соціальних ефектів базується на розробці нових технологій та методиках щодо послаблення негативних впливів від соціальних загроз та погіршення стану клімату, наприклад, забезпечення оптимального соціального та економічного впливу бізнес-операцій та автоматизованих систем на вирощування, виробництво, споживання,

переробку, утилізацію. Таким чином, соціальні інновації є ключовою стратегічною сферою діяльності СП, оскільки мета полягає в тому, щоб розширити позитивний вплив на суспільство та адаптацію до змін клімату (оскільки це сфера життєдіяльності суспільства і має вплив на його здоров'я). У Європейському контексті спостерігається поєднання технологічних інновацій як важливого аспекту розширення соціальних інновацій, оскільки передові технологічні інновації (цифровізація) можуть залучити державне фінансування та створити вплив на суспільство через зайнятість, навколишнє середовище та суспільство.

Отже, соціальне підприємництво інноваційним способом поєднує бізнес-принципи з соціальними цілями, спрямованими на розв'язання нагальних соціальних проблем, зберігаючи фінансову стабільність. За К. Редьком [93], ця інноваційна модель відрізняється від традиційної благодійності та бізнесу незалежністю від зовнішніх джерел фінансування та потенційним неприбутковим статусом. Соціальні підприємства можуть працювати в різних секторах одночасно, сприяючи соціальним перетворенням та економічному розвитку, як зазначають М. Ковтун та Н. Гавкалова [55], А. Переверзева, В. Волков [175]. Таким чином, соціальне підприємництво відіграє ключову роль у формуванні нових підходів до розв'язання соціальних та екологічних проблем.

Впровадження соціальних інновацій вимагає не лише адаптації сучасних технологій, але й зміни підходів до взаємодії між учасниками СП. У цьому контексті особливо важливим є управління зв'язками у сфері соціальних інновацій, що визначає ефективність співпраці між державними, громадськими та бізнес-структурами. У роботі зроблено порівняльну характеристику традиційного та інноваційного підходу до управління зв'язками у сфері соціальних інновацій, що дозволяє проаналізувати переваги інтегрованого та цифровізованого підходу до створення соціального впливу (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Соціальні інновації та соціальні зв'язки в суспільстві:
порівняльна характеристика

Традиційні зв'язки	Інноваційні зв'язки
Спільне прагнення стратегічної мети	Спільне бачення та цінності
Учасники об'єднуються навколо загальної стратегічної мети, але діють відокремлено, кожен з власною мотивацією.	Учасники мають не лише спільну мету, але й поділяють спільні цінності та бачення розвитку, що забезпечує глибше розуміння та співпрацю.
Різні та окремі ролі (фінансист, розробник, бенефіціар)	Ролі спільні або іншим чином високо інтегровані
Чіткий розподіл ролей між учасниками, де кожен виконує свою окрему функцію з мінімальною взаємодією	Ролі учасників інтегровані, взаємодоповнювані, що сприяє більш тісній співпраці та спільному прийняттю рішень.
Заходи, що проводяться учасниками з переважно послідовною або малою взаємодією	Заходи, що проводяться учасниками в інтерактивній та відповідній циркулярності
Учасники діють в межах своїх окремих обов'язків з обмеженою необхідністю постійної взаємодії.	Учасники діють у тісному контакті, постійно обмінюючись інформацією, ідеями та ресурсами, створюючи циклічні процеси співпраці.
Як правило, не засновані на цифрових технологіях та «соціальних» системах	Зазвичай базується на цифрових технологіях та «соціальних» системах
Традиційні підходи не використовують або мало використовують цифрові платформи та соціальні медіа для організації та підтримки співпраці.	Використання сучасних цифрових технологій, платформ та соціальних мереж є ключовим елементом для підтримки постійного зв'язку та інтерактивної співпраці.
Організаційний та стратегічний вплив обмежений сферою відношення	Організаційний та стратегічний вплив суттєвий, розподілений широко в мережі
Вплив співпраці обмежується конкретною організацією або групою учасників без значного впливу на ширші мережі чи системи.	Співпраця має значний вплив на широкі мережі, включаючи різні організації та спільноти, що створює значний стратегічний ефект на суспільство в цілому.
Фокус на ієрархічних структурах	Фокус на децентралізованих мережах
Традиційні моделі співпраці часто базуються на ієрархічних структурах, де прийняття рішень централізоване.	Інноваційні зв'язки використовують децентралізовані мережі, де рішення приймаються колективно або через консенсус, що сприяє гнучкості та адаптивності.
Обмежена гнучкість у реагуванні на зміни	Висока гнучкість й адаптивність до змін
Традиційні зв'язки часто характеризуються повільною реакцією на зовнішні зміни через бюрократичні процеси.	Інноваційні зв'язки дозволяють швидко адаптуватися до нових умов завдяки гнучким структурам та ефективній комунікації
Орієнтація на короткострокові цілі	Орієнтація на довгостроковий сталий розвиток
Співпраця в межах традиційних зв'язків часто спрямована на досягнення конкретних, короткострокових результатів.	Інноваційні підходи спрямовані на досягнення сталого розвитку та довгострокових соціальних змін.

Джерело: розроблено автором.

Традиційні зв'язки характеризуються чітким розподілом ролей, мінімальною взаємодією між учасниками та обмеженим використанням цифрових технологій, що призводить до меншого організаційного та

стратегічного впливу. Натомість інноваційні зв'язки засновані на спільному баченні та цінностях, інтеграції ролей, активній взаємодії та широкому використанні сучасних технологій, що сприяє створенню більш динамічних, гнучких та впливових мереж. Ці відмінності підкреслюють важливість адаптації та переосмислення підходів до співпраці для успішного впровадження соціальних інновацій у сучасному світі.

Соціальне підприємництво є інноваційним інструментом вирішення соціальних, екологічних та інших проблем через неприбуткові підприємства. Тому що соціальне підприємництво робить акцент на просуванні соціальної цінності та розвитку, а не на фінансових прибутках.

Враховуючи усе вищезазначене, на нашу думку, соціальне підприємництво доцільно розуміти як вид підприємницької діяльності, що спрямований на розв'язання соціальних проблем, поєднуючи інноваційні підходи з економічною стійкістю та реінвестуючи прибуток у розвиток суспільно корисних проєктів, забезпечуючи довготривалу самоокупність та позитивні зміни в суспільстві.

В умовах війни та подальшого повоєнного відновлення дослідження соціального підприємництва набуває надзвичайно важливого значення.

По-перше, війна спричиняє масштабні соціальні та економічні потрясіння, включаючи зростання безробіття, погіршення житлових умов, знищення інфраструктури та зниження рівня життя, а соціальні підприємства можуть ефективно відповідати на ці виклики, пропонуючи стійкі та інноваційні рішення, що сприяють стабілізації та розвитку місцевих громад.

По-друге, в умовах війни особливо страждають вразливі верстви населення, такі як біженці, внутрішньо переміщені особи, ветерани та родини загиблих, і саме соціальні підприємства можуть надавати підтримку цим групам через створення робочих місць, надання послуг та ініціативи з соціальної інтеграції.

По-третє, війна підриває традиційні економічні моделі, тому інноваційні підходи, які використовують соціальні підприємці, можуть бути критично важливими для відновлення та розвитку економіки. Роль соціальних підприємств

стає надважливою, оскільки вони є каталізаторами для впровадження нових технологій та бізнес-моделей, що сприяють економічній стійкості.

По-четверте, зростає роль екологічного навантаження, а соціальні підприємства можуть допомогти зменшити цей вплив через впровадження стійких практик та ініціатив з відновлення екосистем.

По-п'яте, СП просувають соціальну цінність та розвиток, сприяють зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню рівня довіри в суспільстві та підтримці соціального капіталу.

По-шосте, в класичній моделі розвитку соціального підприємництва СП співпрацюють з урядами, міжнародними організаціями та громадськими організаціями для реалізації програм з гуманітарної допомоги, реконструкції та розвитку. СП можуть забезпечити гнучкість та ефективність в умовах обмежених ресурсів і мінливих обставин.

Отже, у сучасних умовах соціальне підприємництво відіграє важливу роль у розв'язанні соціально-економічних проблем, поєднуючи бізнес-інструменти з механізмами соціального впливу, активно бере участь у підтримці вразливих груп населення. Основними напрямками такої підтримки на сьогодні є:

1. Соціальне підприємництво як інструмент реінтеграції ВПО. Соціальні підприємства відіграють ключову роль у процесі реінтеграції ВПО, надаючи їм можливість стабільного працевлаштування та адаптації до нових умов життя. СП створюють робочі місця у різних сферах діяльності, таких як сфера послуг, агропромисловість, IT-сектор та креативна економіка, що сприяє соціально-економічній інтеграції вимушених переселенців у нові громади. Розвиток навчальних програм та перекваліфікація дають змогу ВПО змінювати професію відповідно до нових умов ринку праці. Спеціалізовані курси, тренінги та програми стажування формують необхідні навички та підвищують конкурентоспроможність на ринку праці.

Соціальні хаби та коворкінги забезпечують ВПО доступ до ресурсів, необхідних для працевлаштування та ведення власного бізнесу. Такі простори

надають робочі місця, безкоштовний доступ до інтернету, юридичні та психологічні консультації, сприяючи швидшій інтеграції у нове середовище.

2. Підтримка людей з інвалідністю внаслідок війни: люди з інвалідністю, які постраждали внаслідок війни, потребують спеціальних програм підтримки, спрямованих на їхню соціально-економічну інтеграцію. Інклюзивні програми соціального підприємства залучають осіб з обмеженими можливостями до продуктивної діяльності. У таких формах СП створюються адаптовані робочі умови, що дозволяють особам з інвалідністю брати активну участь у трудовій діяльності.

Розширення соціальних ініціатив у сфері виробництва допоміжних засобів, таких як протези, реабілітаційне обладнання, спеціалізований транспорт, покращує умови життя ветеранів, а також сприяє підвищенню рівня незалежності осіб з інвалідністю. Програми реабілітації та соціальної адаптації забезпечують подолання психологічних бар'єрів та інтеграцію у суспільне життя.

3. Соціальний захист дітей-сиріт через соціальне підприємництво. Діти-сироти, які втратили батьків внаслідок війни, належать до найбільш вразливих категорій населення. Соціальні підприємства відіграють значну роль у підтримці цієї групи через механізми фінансування дитячих будинків та опікунських сімей. Частина прибутку спрямовується на освітні та соціальні ініціативи для дітей-сиріт. Освітні та наставницькі програми формують необхідні знання, розвивають особисті навички та забезпечують професійну адаптацію. Психосоціальна підтримка створює умови для інтеграції дітей-сиріт у суспільство та сприяє їхній соціалізації.

Основними прикладами успішних кейсів розв'язання актуальних соціально-економічних проблем за участі соціальних підприємств можна назвати:

1. Good Bread for Good People – соціальна пекарня, що працевлаштовує людей з інвалідністю. Проект забезпечує людей з ментальними порушеннями робочими місцями та соціальною підтримкою [151, 152].

2. Veteran Hub – простір для підтримки ветеранів, що надає послуги з працевлаштування, психологічної підтримки та навчання [193].

3. Emmaus – соціальне підприємство, що забезпечує інтеграцію ВПО через житлову підтримку та створення робочих місць у сферах будівництва та сільського господарства [110].

4. Urban Space 500 – кооперативне кафе у Києві, частина прибутку якого спрямовується на підтримку соціальних ініціатив [190].

Отже, соціальне підприємництво відіграє важливу роль у підтримці вразливих категорій населення, сприяючи їхній соціальній адаптації, економічній стабільності та загальному розвитку країни в умовах повоєнного відновлення.

Варто наголосити, що соціальне підприємництво – це новий інноваційний інструмент бізнесу в Україні, який дозволяє розв’язувати актуальні соціальні проблеми, поєднуючи комерційний і соціальний бізнес-підходи. Можна припустити, що у майбутньому виникне висока конкуренція за ринок соціальних послуг для населення: у цій боротьбі візьмуть участь соціальні підприємства, бізнес, державні та некомерційні організації. Саме сектор підприємництва має перспективи виграшу при умові усунення певних перешкод і факторів, які стримують його розвиток. Цифровізація бізнес-процесів стимулюватиме створення міжнародних та національних мереж соціальних мікропідприємств, об’єднаних за принципом розв’язання однакової соціальної проблеми та використання спільних підходів

У сучасних умовах воєнного стану та переходу до сталого розвитку соціальне підприємництво перетворюється на стратегічний інструмент розвитку економіки України. Соціальне підприємництво не лише виконує соціально значущі функції, а й виступає потужним інструментом економічної стабілізації, соціального згуртування та сталого розвитку суспільства. Водночас ефективна реалізація потенціалу соціального підприємництва вимагає чітких інституційних умов, зокрема законодавчого закріплення його статусу, механізмів підтримки та прозорих правил діяльності. А його подальший розвиток потребує системної

державної підтримки, спрямованої на подолання існуючих диспропорцій та створення сприятливих умов для соціальної інтеграції та економічної активності населення. У зв'язку з цим доцільним є аналіз особливостей організаційно – правових форм і нормативно-правового регулювання соціального підприємництва в Україні, що і стане предметом розгляду у наступному підрозділі.

1.2. Організаційно-правові форми функціонування та нормативно-правова база регулювання соціального підприємництва

Ефективність діяльності соціального підприємства, зокрема можливості його фінансування, оподаткування, управління, відповідальність засновників та здатність реалізовувати соціальну місію суттєво залежить від його організаційно-правової форми. Соціальні підприємства можуть існувати у різних організаційно-правових формах, які умовно поділяють на три основні групи:

- чисто некомерційні форми
- чисто комерційні форми
- гібридні форми, що поєднують елементи комерційної та некомерційної діяльності.

В Україні, через відсутність спеціального закону про соціальне підприємництво, соціальні підприємства створюються за загальними формами, дозволеними чинним законодавством. Найбільш поширеними серед них є:

- товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ);
- приватне підприємство;
- кооператив (зокрема, соціальний кооператив);
- громадська організація;
- благодійний фонд;
- споживче товариство.

Таблиця 1.3 – Характеристики організаційних форм соціальних підприємств

Форма	Коротка характеристика
ТОВ, приватне підприємство	Дозволяють вести господарську діяльність із соціальною місією; можуть розподіляти прибуток.
Кооператив	Демократичне управління, учасники одночасно є власниками та споживачами послуг; часто обирають для СП.
Громадська організація	Некомерційна діяльність, спрямована на розв’язання соціальних проблем; можливе ведення підприємництва.
Благодійний фонд	Зосереджений на зборі коштів і фінансуванні соціальних проектів; може мати підприємницьку діяльність.
Споживче товариство	Об’єднання для задоволення споживчих потреб членів, може мати соціальну спрямованість.

Джерело: укладено автором за [73].

При виборі правової форми соціального підприємства враховуються такі основні аспекти:

1. Юридичний статус і правова визначеність. Вибір форми (ТОВ, ФОП, громадська організація, кооператив тощо) визначає, як підприємство буде ідентифікуватися в правовому полі, які права та обов’язки матиме, а також які нормативні вимоги до нього застосовуються. оскільки Наразі відсутність чіткого законодавчого визначення соціального підприємства в Україні створює правову невизначеність.

2. Можливості фінансування. Правова форма впливає на доступ до різних джерел фінансування. Наприклад, ТОВ має більші можливості залучати інвестиції, брати участь у державних програмах підтримки, а некомерційні організації можуть розраховувати на гранти, благодійну допомогу та донорську підтримку. Відсутність офіційного статусу соціального підприємства ускладнює доведення соціальної спрямованості бізнесу, що може обмежувати доступ до фінансування.

3. Оподаткування та бухгалтерія. Правова форма визначає систему оподаткування та рівень звітності. Наприклад, ФОП має спрощену систему оподаткування і звітності, що знижує адміністративне навантаження, але обмежує масштаби діяльності. ТОВ має більш складну бухгалтерію, але дає більше можливостей для масштабування бізнесу та залучення партнерів.

4. Відповідальність засновників. Форма підприємства визначає рівень відповідальності його учасників. У ТОВ відповідальність обмежена внеском до статутного капіталу, у ФОП – повна особиста відповідальність. Це впливає на ризики, які готові брати на себе засновники.

5. Управління та прозорість. Деякі форми, наприклад кооперативи чи громадські організації, передбачають демократичніші механізми управління і більшу прозорість діяльності, що відповідає соціальній місії підприємства. Комерційні форми можуть бути більш гнучкими, але менш відкритими.

6. Реалізація соціальної місії. Правова форма визначає, наскільки підприємство може поєднувати комерційну діяльність із соціальними цілями. Гібридні форми, що поєднують комерційні та некомерційні елементи, дають можливість ефективніше реалізовувати соціальні проекти, реінвестувати прибуток у розвиток, підтримувати публічну звітність і залучати різні категорії ресурсів.

Таким чином, вибір організаційно-правової форми соціального підприємства визначає його юридичний статус, рівень відповідальності, можливості фінансування, оподаткування, управління і здатність поєднувати соціальну місію з комерційною діяльністю. Тому правильний вибір форми є ключовою умовою ефективного функціонування соціального підприємства та досягнення його цілей.

Більшість соціальних підприємств в Україні працюють у формі фізичних осіб-підприємців (ФОП) або товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Це є наслідком відсутності спеціалізованої правової форми для соціальних підприємств, що змушує їх обирати з існуючих, не завжди оптимальних, варіантів (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Організаційно-правова форма серед 56 соціальних підприємств в Україні, які зареєстровані на платформі Socialbusiness.in.ua

Джерело: опрацьовано автором за даними [106].

З 56 підприємств, представлених на рисунку 1.2, 33 зареєстровані як ФОП, що становить близько 59% від загальної кількості. Це свідчить про те, що більшість соціальних підприємців воліють діяти як індивідуальні підприємці, що може бути пов'язано з простішою процедурою реєстрації та ведення бізнесу в такій формі. На другому місці – товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ): їх налічується 6 підприємств, що становить приблизно 11%. Припускаємо, що частина соціальних підприємців обирає цю форму через більшу гнучкість в управлінні та можливість залучення інвестицій

Наступна за поширеністю форма СП – неприбуткова організація, а також інші форми, по 8 підприємств кожна (14%). Це підкреслює, що частина соціальних підприємств надає перевагу організаційним формам, які дозволяють зосередитися на соціальних цілях, не переслідуючи комерційну вигоду. І лише одна громадська організація, представлена на сайті, є прибутковою організацією.

При цьому значна частина, майже 82% соціальних підприємців-ФОПів, тісно співпрацюють (за прямими договорами, меморандумами про співпрацю) або так чи інакше пов'язані у своїй економічній діяльності з неприбутковими громадськими організаціями, які займаються реалізацією соціальних проєктів.

Такий стан створює взаємовигідний симбіоз: громадські організації мають змогу значно покращити власну економічну стійкість та сталість, менше залежати від донорів та грантів, отримувати додаткові незалежні джерела фінансування.

Хоча цей зв'язок є симбіотичним, він створює значну вразливість контрагентів. Правовий статус та операційна життєздатність соціальних підприємств безпосередньо залежать від регуляторного середовища для неприбуткових громадських організацій. Будь-які законодавчі ініціативи, спрямовані на запровадження державного контролю за проектною діяльністю інститутів громадянського суспільства (наприклад, вимоги щодо розкриття фінансової та особистої інформації для НУО, які отримують іноземні гранти, та заборона спрощеного оподаткування для організацій, заснованих НУО), можуть зробити діяльність пов'язаних соціальних підприємств збитковою. Це підкреслює системний ризик відсутності незалежної, визнаної правової форми для соціальних підприємств, яка б забезпечувала їхню стійкість незалежно від змін у регулюванні інших секторів.

Окрім організаційно-правової норми регламентування діяльності СП здійснюється шляхом державного регулювання. На основі проведеного аналізу наукових досліджень нами було виокремлено ключові компоненти системи підтримки соціального підприємництва, які представлені у таблиці 1.4. Вони відображають основні принципи, механізми та інструменти, що сприяють створенню сприятливого середовища для функціонування соціальних підприємств.

Держава застосовує широкий спектр загальних інструментів для регулювання підприємницької діяльності, що включають: державне замовлення та державне завдання; ліцензування, патентування і квотування; сертифікацію та стандартизацію; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; а також надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Зупинімося на сутності та механізмі впливу основних з них.

Таблиця 1.4. – Інструменти, принципи та підходи забезпечення механізму розвитку соціального підприємництва

Назва блоку	Інструменти, принципи та підходи
Правове регулювання та нормативна база	Розробка та впровадження законодавства, що чітко визначає статус соціальних підприємств, їхні права та обов'язки, а також особливості оподаткування та звітності.
	Внесення змін до існуючих законодавчих актів з метою забезпечення правової підтримки соціальних підприємств.
Інституційна підтримка	Створення державних та приватних інституцій, які надають консультаційні, фінансові та інформаційні послуги соціальним підприємцям.
	Розвиток партнерств між державою, бізнесом та громадськими організаціями для підтримки соціальних підприємств.
Фінансові механізми	Запровадження спеціальних фінансових інструментів, таких як гранти, кредити на пільгових умовах, податкові пільги та інші стимули для підтримки соціальних підприємств.
	Створення фондів підтримки соціального підприємництва на національному та регіональному рівнях.
Освітні програми та підготовка кадрів	Розробка навчальних програм та курсів, спрямованих на підготовку фахівців у сфері соціального підприємництва.
	Проведення тренінгів, семінарів та воркшопів для підвищення кваліфікації соціальних підприємців та їхніх команд.
Моніторинг та оцінка ефективності	Впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності діяльності соціальних підприємств, зокрема в аспектах соціального впливу та економічної стійкості.
	Регулярне оновлення та адаптація стратегій розвитку соціального підприємництва на основі отриманих даних та аналізу.
Суспільна обізнаність та просування	Інформування суспільства про значення та переваги соціального підприємництва через медіа, інформаційні кампанії та освітні заходи.
	Заохочення участі громадян у діяльності соціальних підприємств, підвищення їхньої підтримки та довіри.
Міжнародна співпраця та обмін досвідом	Вивчення та адаптація успішних практик соціального підприємництва з інших країн.
	Участь у міжнародних програмах та проектах, що сприяють розвитку соціального підприємництва.

Джерело: розроблено автором.

Оподаткування здійснюється з метою оптимального поєднання фіскальної та стимулюючої функцій держави, забезпечення стабільності загальних правил функціонування СП протягом кількох років, усунення подвійного оподаткування

та узгодженості з податковими системами інших країн. Держава також здійснює захист прав виробників через підтримання конкуренції, обмеження монополізму (зокрема, підтримку малого бізнесу та альтернативних підприємств) та недопущення недобросовісної конкуренції.

Фінансова підтримка надається у формі грантів, доступних кредитів, субсидій. Основними джерелами фінансування соціального підприємництва є конкурси, гранти, пряма допомога держави, державні замовлення, державна підтримка та підтримка бізнесу. Однак, основною проблемою для соціального бізнесу є обмеженість і труднощі доступу до фінансових ресурсів, зокрема доступних кредитів. Відсутність нормативного визначення соціального бізнесу обмежує можливості єдиного та прозорого кредитування на спеціальних пільгових умовах. Наразі в Україні існує лише одна цільова програма соціального інвестування, що реалізується Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) у співпраці з Ощадбанком та Кредобанком. Поточна державна грантова політика є дуже обмеженою, гранти для бізнесу не передбачені в державному бюджеті.

Слід зауважити, що поточна система фінансової підтримки, значною мірою розроблена для традиційного бізнесу, тому неадекватно вирішує специфічні фінансові потреби та ризикові профілі соціальних підприємств. Соціальні підприємства часто мають нижчу рентабельність через свою соціальну місію і можуть мати труднощі з дотриманням звичайних вимог до застави або прибутковості для кредитів. З цих причин підхід держави «одного розміру для всіх» означає, що, попри значні державні витрати на підтримку бізнесу, ключовий сектор з високим потенціалом соціального впливу залишається недофінансованим та економічно вразливим. Разом з тим, існують деякі загальні державні програми, які можуть бути використані соціальними підприємствами опосередковано (програма «Доступні кредити 5-7-9%» тощо).

Основним недоліком перерахованих джерел фінансування є їхня фрагментарність. Державна підтримка також може передбачати споживчі субсидії на оплату соціальних товарів та послуг, безоплатне або на пільгових

умовах надання засобів виробництва соціальним підприємствам, запровадження особливого режиму оподаткування.

Податкові пільги та інші економічні стимули. Податковий кодекс України визначає можливі пільги для підприємств, які можуть бути застосовані до соціальних підприємств. Податкові стимули розглядаються як єдина реалістична форма державної підтримки за відсутності значних державних грантів для бізнесу. Однак, впровадження таких пільг є складним без чіткого правового визначення соціального підприємництва і може призвести до зловживань, якщо не супроводжуватиметься прозорими механізмами контролю. Без конкретного правового визначення будь-яка спроба надати податкові пільги «соціальним підприємствам» буде або широко застосована до всіх малих підприємств (розмиваючи стимул для справжнього соціального впливу), або буде схильна до зловживань з боку суб'єктів, які помилково заявляють про соціальну місію. Це означає, що держава опиняється між бажанням стимулювати соціальне благо та нездатністю робити це ефективно та справедливо через податкову систему, перетворюючи потенційний інструмент на джерело потенційної неефективності чи корупції.

Наразі існують загальні податкові пільги для малого бізнесу, наприклад, 5% податок на прибуток замість стандартних 18% для підприємств з оборотом менш як 20 млн грн на рік та менш як 50 співробітників. Податкові соціальні пільги (ПСП) на податок на доходи фізичних осіб існують для окремих категорій працівників (наприклад, тих, хто утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, одиноких батьків, дітей з інвалідністю), але вони не пов'язані зі статусом соціального підприємства роботодавця. Пенсії та соціальні виплати регулюються окремими законами, що стосуються соціального забезпечення в цілому, а не специфічно соціального підприємництва.

Державне замовлення та публічні закупівлі перелічені як загальні інструменти державного регулювання підприємництва. Теоретично, вони могли б бути потужним механізмом підтримки соціальних підприємств, забезпечуючи стабільні джерела доходу та доступ до ринку. Проте, поточна практика

державних закупівель в Україні, що характеризується великими розмірами контрактів, вимогами до попередньої кваліфікації та затримками платежів, ускладнює ефективну конкуренцію за державне замовлення для соціальних підприємств. Крім того, існують обмеження щодо авансових платежів бюджетних коштів при виконанні соціальних замовлень та публічних закупівель.

Доцільно зауважити, що замість того, щоб слугувати важелем державної підтримки та інструментом доступу до ринку, державні закупівлі в Україні формують бар'єри для соціальних підприємств. Структурний дизайн процедур закупівель (наприклад, перевага для великих, усталених суб'єктів, повільні платежі) за своєю суттю ставить у невигідне становище менші, часто обмежені в коштах соціальні підприємства. Це означає, що потужний потенційний важіль для масштабування соціального впливу та забезпечення стабільних джерел доходу фактично недоступний, змушуючи соціальні підприємства покладатися на менш стабільні моделі фінансування.

Аналізуючи підходи до формування системи регулювання і підтримки СП не можна обійти увагою її інституційний аспект. Міністерство соціальної політики України відіграє ключову роль у формуванні та реалізації соціальної політики держави. Його діяльність включає участь у цифровізації соціальної сфери, а також розробку та впровадження програм у таких ключових напрямках, як життєстійкість (психосоціальна підтримка), протезування, демографічна політика, безбар'єрність, політика щодо літніх людей та запобігання насильству. Міністерство також бере участь в обговореннях пропозицій до плану заходів щодо реалізації Національної стратегії розвитку громадянського суспільства та обговорює розвиток соціального підприємництва.

Хоча мандат Міністерства відповідає соціальному впливу соціального підприємництва, відсутність у нього прямої, чіткої ролі в регулюванні чи просуванні бізнес-моделі соціальних підприємств є втраченою можливістю для системної інтеграції. Соціальне підприємництво могло б бути потужним, самодостатнім інструментом для досягнення багатьох соціальних цілей Міністерства, таких як працевлаштування вразливих груп чи надання соціальних

послуг. Без цілеспрямованої уваги з боку цього ключового соціального міністерства соціальне підприємництво залишається значною мірою зовнішнім, ситуативним рішенням, а не інтегрованим компонентом державної соціальної політики. Для порівняння, Міністерство сім'ї та соціальної політики в Польщі активно координує розвиток соціальної економіки та контролює якість послуг підтримки, що свідчить про більш інтегрований підхід.

Міністерство економіки України відповідає за вироблення та реалізацію державної політики у сфері економічного, соціального розвитку і торгівлі. Воно схвалило Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) до 2027 року, яка є інклюзивною та сприятиме бізнес-активності жінок, осіб з інвалідністю, ветеранів. Ця стратегія передбачає доступ до капіталу, дерегуляцію та запровадження нових інструментів підтримки, зокрема через програми державної політики «Зроблено в Україні», такі як гранти для переробних підприємств, «Доступні кредити 5-7-9%» та можливості страхування від воєнних ризиків. Стратегія також охоплює інноваційний розвиток, цифрову трансформацію, розвиток людського капіталу та підприємництва (включаючи програми для жінок, ветеранів та людей з інвалідністю), а також підвищення конкурентоспроможності та збільшення експорту.

Хоча Стратегія розвитку МСБ Міністерства економіки включає важливі соціальні аспекти та цільові групи, вона не містить специфічних механізмів підтримки, які б враховували гібридну природу соціальних підприємств. Цей широкий мандат, що охоплює соціальні аспекти в рамках загальної підтримки бізнесу, вимагає специфікації для ефективного впливу на соціальне підприємництво. Без чіткого визначення та цільових програм, соціальне підприємництво ризикує бути розмитим у загальній масі МСБ, не отримуючи необхідної адаптованої підтримки.

Загалом, відсутність чіткого переліку функцій щодо соціального підприємництва в межах відповідальності будь-якого з цих міністерств, або ж ефективної міжвідомчої координації, призводить до фрагментації зусиль та нездатності системно розв'язувати проблеми підтримки соціальних підприємств

адекватно їх унікальній гібридній природі. Це створює ситуацію, коли потенціал соціального підприємництва не може бути повністю реалізований через відсутність єдиної, скоординованої державної політики.

Ситуацію у сфері регулювання соціального підприємництва в Україні ускладнює відсутність особливого статусу, передбаченого законодавством. З одного боку, Закон України «Про громадські об'єднання» [78], Господарський кодекс України (ГКУ) [30] та Податковий кодекс України (ПКУ) [77] передбачають можливість такої діяльності; з іншого – відсутня чітка методика правового забезпечення цієї діяльності та система державного управління нею. Перші кроки на шляху до формування юридичної ідентифікації поняття «соціальне підприємництво» було зроблено ще у 2013 році із поданням законопроекту «Про соціальне підприємництво» [88] на розгляд Комітету Верховної Ради з питань економічної політики. Однак станом на сьогодні цей законопроект так і не набрав чинності.

Проект Закону про соціальні підприємства (номер 2710), зареєстрований 23 квітня 2015 року, був включений до порядку денного 7 лютого 2019 року. Однак, протягом багатьох років цей законопроект не отримав суттєвого прогресу. Тривалий період, протягом якого законопроект перебуває без прийняття, вказує на законодавчий глухий кут. Ця відсутність прогресу є прямою перешкодою для розвитку соціального підприємництва, оскільки без чіткої правової ясності сектор продовжує стикатися з відсутністю доступу до цільового фінансування, нерівною конкуренцією та відсутністю державної підтримки, адаптованої до його унікальних потреб.

Варто зазначити, що існують інші законодавчі ініціативи, такі як законопроект про сімейне підприємництво, але вони стосуються інших аспектів підприємницької діяльності й не розв'язують питання соціального підприємництва безпосередньо.

Закон України «Про зайнятість населення» [79] доповнює нормативну базу, заохочуючи працевлаштування вразливих категорій населення – одного з ключових напрямів діяльності багатьох соціальних підприємств. Регуляторне

середовище для соціальних підприємств також включає Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [86], який передбачає фінансову та інституційну підтримку підприємств, які сприяють суспільному благу. Разом ці нормативні акти створюють сприятливе середовище для розвитку соціальних підприємств, дозволяючи їм виконувати свою подвійну місію сприяння соціальній стабільності та економічній стійкості.

Попри відсутність конкретизованого профільного законодавства, соціальні підприємства в Україні успішно функціонують, що відмічають С. Теслюк та І. Демчук [111]. Проте їх розвитку не вистачає системності. На важливості формування спеціальних програм розвитку і підтримки соціальних підприємств, спираючись на досвід європейських країн, вказують К. Биковець [135] та А. Рамський [91]. А. Толстова та С. Сергієнко [112], В. Горинь та В. Булавинець [28], К. Шапошников [120] І. Міняйленко та інші [65], Н. Пилипенко та О. Карпець [73], Л. Шаульська та Г. Кабаченко [121].

Наразі в Україні не прийнято окремого розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення Концепції розвитку соціального підприємництва. Хоча існує «Біла книга «Розвиток соціального підприємництва в Україні», яка описує першочергові завдання та можливу логіку дій уряду в цій галузі, вона є концептуальним документом, а не офіційно затвердженою стратегією.

Існуючі стратегії, такі як Національна стратегія розвитку громадянського суспільства та Державна стратегія регіонального розвитку, можуть опосередковано торкатися соціальних аспектів, але вони не є цільовими документами для розвитку соціального підприємництва. Ця ситуація свідчить про те, що, хоча концептуальні основи для розвитку соціального підприємництва існують, відсутність їх офіційного затвердження Кабінетом Міністрів України означає відсутність виконавчої сили. Це залишає соціальне підприємництво без чіткої державної стратегії, що керувала б його розвитком, перешкоджаючи системній підтримці та інтеграції в ширшу економічну та соціальну політику.

У комплексній програмі розвитку малого та середнього підприємництва регіонів на 2021-2023 роки [59] одним із завдань була підтримка розвитку

соціального підприємництва в Україні. Державна служба зайнятості пропонує низку активних програм для бізнесу, спрямованих на допомогу у розв'язанні питань зайнятості або збереженні робочих місць для соціально вразливих категорій населення. До цих програм відносяться:

1. Програма з надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних [87].
2. Програма з надання роботодавцям компенсацій на оплату праці за працевлаштованих зареєстрованих безробітних з-поміж ВПО [80].
3. Програма з надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні [82].
4. Надання допомоги по частковому безробіттю [81].
5. Організація професійного навчання зареєстрованих безробітних на замовлення роботодавців, зокрема, соціальних підприємців [84].
6. Надання мікрогрантів на створення або розвиток власної справи [31].
7. Програма надання безповоротних грантів у рамках проєкту «ЄРобота» [49] з окремими напрямками для ветеранського бізнесу.

У чинній Програмі діяльності Кабінету Міністрів України (Постанова КМУ від 12 червня 2020 р. № 471 [160]) соціальне підприємництво відзначено в розділі 10.4. «Підтримка осіб з інвалідністю», де передбачено «впровадження нових механізмів для сприяння працевлаштуванню та зайнятості осіб з інвалідністю, зокрема через розвиток соціального підприємництва та створення ними власного бізнесу». Виконання цього завдання покладено на Міністерство соціальної політики України та Державну службу зайнятості України.

Регіональна політика щодо соціального підприємництва здебільшого представлена в обласних програмах розвитку малого та середнього підприємництва. Наприклад, Програмою розвитку малого і середнього підприємництва у Київській області на 2019–2020 роки було передбачено «розвиток соціального підприємництва із залученням до господарської

діяльності людей з інвалідністю, жінок, молоді, учасників антитерористичної операції (АТО) та внутрішньо переміщених осіб» [161].

Деякі місцеві ради та їхні виконавчі органи визнають соціальне підприємництво одним із пріоритетів своєї діяльності. Часто розробка місцевих програм підтримки соціального підприємництва стимулюється участю органів місцевого самоврядування у проєктах міжнародної технічної допомоги, що сприяють розвитку соціального підприємництва. Наприклад, активна участь посадовців місцевого самоврядування Запоріжжя та Вінниці у заходах із соціального підприємництва в рамках Проєкту ПРОМІС Федерації канадських муніципалітетів сприяла підвищенню їхньої обізнаності та здатності розвивати соціальне підприємництво.

Вінницька міська рада у 2020 році затвердила окрему «Програму розвитку соціального підприємництва Вінницької міської ОТГ на 2020-2022 рр.» [87]. Це перший випадок прийняття спеціального нормативного документа, присвяченого соціальному бізнесу на регіональному рівні. Відсутність офіційного нормативного визначення поняття «соціальне підприємництво» змусила авторів Програми базуватися на визначенні, розробленому робочою групою експертів у рамках проєкту Координатора проєктів ОБСЄ в Україні «Запобігання торгівлі людьми в Україні шляхом посилення економічних можливостей представників груп ризику». Результатом їхньої роботи став проєкт «Концепції розвитку соціального підприємництва в Україні» [90] від 15 квітня 2019 р., який наразі перебуває на розгляді Кабінету Міністрів України.

У 2024 році громадська організація «Міжнародна агенція змін» (Україна) організувала конференцію Impactpreneurship Code 2024, на якій презентувала каталог соціальних підприємств України. Повний перелік підприємств, зареєстрованих на платформі, доступний на офіційному вебсайті: <https://socialbusiness.in.ua/>.

З метою усунення недоліків у нормативно-правовому забезпеченні системи регулювання соціального партнерства варто врахувати досвід зарубіжних країн. Аналіз міжнародного досвіду розвитку нормативно-правової

бази державного регулювання соціального підприємництва демонструє різноманітні підходи та успішні моделі, які можуть слугувати орієнтиром для України.

Європейський Союз активно просуває розвиток соціальної економіки через комплексні стратегії. У грудні 2021 року Європейська Комісія ухвалила План дій щодо соціальної економіки (EU Social Economy Action Plan), який має на меті мобілізувати весь потенціал соціальної економіки, посилити соціальні інвестиції, підтримати суб'єктів соціальної економіки та соціальні підприємства у їхньому започаткуванні, масштабуванні, інноваціях та створенні робочих місць. План дій зосереджується на трьох основних напрямках: створення належних рамкових умов для процвітання соціальної економіки, розширення можливостей та підтримка розвитку потенціалу, а також підвищення визнання соціальної економіки та її потенціалу. Ключові ініціативи включають Рекомендацію Ради щодо розвитку рамкових умов соціальної економіки, новий Портал соціальної економіки ЄС (EU Social Economy Gateway) та новий Європейський центр компетенції з соціальних інновацій. Особлива увага приділяється покращенню доступу до фінансування, адаптації політики та правових рамок, сприянню участі у публічних закупівлях, підтримці соціальних інновацій та вимірюванню соціального впливу. Європейська соціальна модель передбачає спільні дії держави та громадянського суспільства для забезпечення задоволення основних матеріальних потреб усіх громадян. Цей комплексний підхід, з присвяченими планами дій, правовими рамками та центрами підтримки, різко контрастує з фрагментованим підходом України, пропонуючи чітку дорожню карту для розвитку сприятливої екосистеми.

Велика Британія у 2005 році запровадила спеціальну організаційно-правову форму – Community Interest Company (CIC), призначену для підприємств, що функціонують на благо громади, а не для приватного прибутку. CIC є компанією з обмеженою відповідальністю, яка поєднує комерційну діяльність із соціальною метою. Ключові особливості CIC включають:

тест на суспільний інтерес (Community Interest Test), який має постійно доводити регуляторам, що діяльність СП здійснюється на благо громади. Компанія не проходить цей тест, якщо її діяльність є політичною або приносить користь лише членам певної організації чи працівникам конкретного роботодавця;

обов'язковий «замок активів» (Compulsory Asset Lock) – юридична умова, яку не можна скасувати. Вона гарантує, що активи CIC, включаючи будь-які прибутки, використовуються на благо громади. Активи не можуть бути передані фізичним особам, таким як директори, члени чи акціонери, і залишаються в CIC або передаються іншим «заблокованим активами» організаціям (наприклад, благодійним організаціям).

директори зобов'язані подавати щорічний звіт CIC (Annual CIC Report) разом з фінансовою звітністю, щоб продемонструвати відповідність тесту на суспільний інтерес та залучення зацікавлених сторін;

обмеження на дивіденди (Dividend Cap) акціонерам та приватним інвесторам для CIC з акціонерним капіталом обмежені (не більше 35% прибутку), що забезпечує реінвестування більшої частини прибутку в соціальну місію.

винагорода директорів має бути розумною та прозорою.

Регулювання CIC здійснюється відповідно до Закону про компанії 2006 року, Закону про аудит, розслідування та громадські підприємства 2004 року (CAICE Act 2004) та Положень про CIC 2005 року. Існує також Регулятор компаній суспільного інтересу (Regulator of Community Interest Companies), незалежний статутний орган, який розглядає заявки, контролює відповідність та надає рекомендації. Модель CIC надає чітку, визнану правову форму, яка балансує комерційну діяльність із соціальною метою через специфічні механізми, такі як «замок активів» та тест на суспільний інтерес, пропонуючи надійний зразок для України.

Італія має багатий досвід у розвитку соціальної економіки, що еволюціонував від спеціалізованих кооперативів до ширшого визнання

соціальних підприємств. Початок соціальної солідарної кооперації датується січнем 1963 року, а формальне правове визнання соціальних кооперативів відбулося у листопаді 1991 року з прийняттям Закону 381/1991 (Соціальні кооперативи, Закон 381/1991, Декрет 112/2017). Цей закон визначив дві категорії соціальних кооперативів:

1. Кооперативи типу «А»: зосереджені на управлінні соціальними, медичними та освітніми послугами;

2. Кооперативи типу «В»: здійснюють різноманітну діяльність (сільськогосподарську, промислову, комерційну, послуги) з основною метою працевлаштування соціально незахищених осіб, які повинні становити щонайменше 30% від загальної кількості працівників.

За Законом 381/91 ключові особливості соціальних кооперативів включають їхній приватний, неприбутковий характер, реінвестування коштів для досягнення суспільної мети, а також демократичну та партисипативну ідентичність.

У липні 2017 року італійський уряд прийняв Законодавчий декрет № 112, який запровадив нове регулювання для категорії «соціальне підприємство». Згідно з цим декретом, будь-яка організація, незалежно від її правової форми (асоціація, фонд, кооперативне товариство чи навіть комерційна компанія), може бути визнана «соціальним підприємством», якщо вона переважно та постійно здійснює комерційну діяльність з метою досягнення «громадянських, солідарних або суспільно корисних цілей». Важливо, що всі соціальні кооперативи автоматично визнаються соціальними підприємствами за цим законом.

Ця модель дозволяє обмежений розподіл прибутку акціонерам (менш як 50% чистого прибутку після вирахування збитків), вимагає залучення працівників та користувачів до управління, а також обов'язкове щорічне складання соціального звіту. Італійський підхід, що еволюціонував від специфічної кооперативної форми до ширшого визнання соціальних підприємств, демонструє, як країна може поступово будувати комплексну правову базу для соціальної економіки.

Польща також зробила значний крок уперед з прийняттям Закону про соціальну економіку від 5 серпня 2022 року. Цей закон запроваджує статус соціального підприємства, який надається та поновлюється на основі чітких критеріїв: зайнятість, соціальні цілі, заборона приватизації прибутку та демократичне управління. Він також визначає інструменти та принципи державного управління для підтримки соціальної економіки, зокрема соціального підприємництва, та розширює доступні інструменти підтримки, включаючи податкові пільги, субсидовані заробітні плати та спрощені публічні закупівлі.

На національному рівні розвитком соціальної економіки керує Міністерство сім'ї та соціальної політики, що діє в рамках «Національної програми розвитку соціальної економіки до 2023 року – Соціальна солідарна економіка». Політика фінансується з різних державних джерел, включаючи національні фонди (Фонд праці, Державний фонд реабілітації інвалідів, Фонд солідарності, а також кошти державного та місцевих бюджетів) та європейські фонди (ESF+ та RRF). Місцеві органи влади відіграють ключову роль у координації політики розвитку соціальної економіки на регіональному рівні, маючи 16 регіональних програм. Польська модель, з її нещодавнім комплексним законодавчим актом, інтегрує статус соціального підприємства з державним управлінням, фінансовою підтримкою та регіональною координацією, пропонуючи сучасний приклад розвитку екосистеми.

Аналіз системи державного регулювання соціального підприємництва в Україні виявляє значні прогалини та виклики, що перешкоджають повноцінному розвитку цього важливого сектору. Ключовою проблемою є відсутність єдиного, законодавчо закріпленого визначення соціального підприємництва та спеціальної правової форми. Це призводить до системної невідповідної позиції соціальних підприємств, які несуть додаткові соціальні зобов'язання без відповідного правового та фінансового визнання. Відсутність чітких даних та цільових політик унеможлиблює ефективне вимірювання їхнього впливу та надання адекватної підтримки.

Чинна нормативно-правова база, що складається із загальних бізнес-законів та опосередкованих актів, є фрагментованою та неадекватною. Роль центральних органів виконавчої влади, хоч і визнає соціальні проблеми, що вирішуються соціальними підприємствами, не має достатньо повноважень для системної координації цього сектору. Тривалий законодавчий глухий кут щодо спеціального закону про соціальні підприємства та відсутність затвердженої державної концепції розвитку лише посилюють ці проблеми.

Міжнародний досвід Європейського Союзу, Великої Британії, Італії та Польщі демонструє успішні моделі комплексного державного регулювання, що включають чітке правове визначення, спеціальні організаційно-правові форми, цільові механізми підтримки та розвинені екосистеми. Ці приклади підкреслюють, що для ефективного розвитку соціального підприємництва необхідний системний регуляторний підхід, який враховує його унікальну гібридну природу.

1.3. Методичні підходи до формування системи регулювання й підтримки соціального підприємництва

Розвиток соціального підприємництва вимагає комплексного регуляторного підходу з боку держави, що включає системне використання економічних, організаційних та управлінських засобів. Система регулювання і підтримки соціального підприємництва охоплює широкий спектр інструментів, спрямованих на створення сприятливого середовища для функціонування соціальних підприємств, що наведено в попередньому підрозділі. Хоча ці загальні інструменти можуть бути застосовані до соціального підприємництва, їхній загальний характер означає, що вони часто не відповідають специфічним потребам та викликам соціальних підприємств. Наприклад, податкові пільги для малого бізнесу можуть застосовуватися, але вони явно не визнають і не стимулюють компонент соціального впливу. Це підкреслює фундаментальну

невідповідність між існуючими загальними регуляторними інструментами та унікальною гібридною природою та соціальною місією соціального підприємництва, що призводить до субоптимальної підтримки.

Для науково-обґрунтованого і методично вивіреного застосування цих інструментів доцільно визначити специфіку і найбільш вразливі місця соціального підприємництва, а також фактори впливу на них. Розвиток соціального підприємництва відбувається під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що можуть як стимулювати, так і стримувати його зростання. Визначення та систематизація цих чинників дозволяє сформувати напрями для ефективного застосування заходів підтримки та регулювання соціального підприємництва.

На думку Д. Діса [143], на формування та розвиток соціального підприємництва впливає низка зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть як стимулювати, так і уповільнювати його зростання:

- зовнішні чинники (грантова підтримка, пільгове кредитування, державні ініціативи, партнерство з іншими організаціями), що сприяють розширенню можливостей соціальних підприємств;
- внутрішні чинники (підвищення кваліфікації працівників, розвиток матеріально-технічної бази, розширення комплексу послуг), що впливають на конкурентоспроможність і стабільність соціальних підприємств.

У таблицях 1.56–1.6 наведено систематизацію зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на розвиток соціального підприємництва, визначаючи його можливості, ризики та напрями розвитку у довгостроковій перспективі.

Таблиця 1.5. – Зовнішні чинники впливу на механізм розвитку соціального підприємництва

Назва чинника	Характеристика та вплив
Інформування населення про соціальне підприємництво	Підвищення рівня обізнаності серед громадян та підприємців щодо можливостей і переваг соціального підприємництва
Спрощення системи оподаткування	Запровадження пільгових умов оподаткування для соціальних підприємств, що дозволяє зменшити фінансовий тиск та стимулює їхній розвиток
Грантова підтримка	Надання грантів від держави, міжнародних організацій та донорів, що забезпечує початкове фінансування та розвиток соціальних підприємств
Пільгове кредитування	Доступ до пільгових кредитів, що дозволяє соціальним підприємствам отримувати необхідні фінансові ресурси на вигідних умовах
Підтримка з боку влади	Пряме сприяння державних органів через законодавчі ініціативи, програми підтримки та політичну волю до розвитку соціального підприємництва
Створення мережі соціальних підприємств	Підтримка співпраці та обміну досвідом між соціальними підприємствами на національному рівні, що сприяє розвитку спільних проектів і ініціатив
Наявність партнерів та волонтерів	Формування та розвиток партнерських відносин із громадськими організаціями, бізнесами та волонтерами, що підвищує ефективність діяльності соціальних підприємств

Джерело: розроблено автором.

Дослідження методичних основ розвитку соціального підприємництва дозволяє сформулювати науково обґрунтовані підходи до його підтримки та стимулювання, що сприятиме підвищенню соціально-економічного добробуту та зміцненню ринку соціальних ініціатив.

Таблиця 1.6. – Внутрішні чинники впливу на механізм розвитку соціального підприємництва

Назва чинника	Характеристика та вплив
Підвищення кваліфікації персоналу та залучення компетентних фахівців	Постійне навчання та розвиток співробітників, а також залучення експертів з досвідом, необхідним для успішної діяльності підприємства
Наявний досвід та імідж	Використання досвіду та позитивного іміджу для побудови довіри та розширення клієнтської бази
Розвиток виробництва	Інвестування в нові технології та процеси, що підвищують ефективність і якість продукції або послуг соціального підприємства
Розширення матеріально-технічної бази	Оновлення та модернізація матеріально-технічних ресурсів, що дозволяє підвищити продуктивність і знизити витрати
Розширення спектра послуг	Введення нових продуктів або послуг, що задовольняють потреби клієнтів і відкривають нові ринки
Пошук нових клієнтів	Активна маркетингова діяльність і пошук нових сегментів ринку для забезпечення сталого зростання підприємства

Джерело: розроблено автором.

Підвищення кваліфікації працівників та залучення компетентних фахівців є критичними для успішної діяльності соціальних підприємств. Постійний розвиток людського капіталу дозволяє підприємствам бути більш конкурентоспроможними та інноваційними. Також слід наголосити на необхідності поширення кращих соціальних практик та соціальних інновацій. Наприклад, це може здійснюватися шляхом розширення спектра послуг, зміцнення матеріально-технічної бази, а також розвиток виробництва, що сприяють сталому зростанню соціальних підприємств.

Важливо врахувати роль особистості керівника СП, такі підприємці повинні поєднувати в собі лідерські якості, креативність, адаптивність до змін і здатність до ефективного управління обмеженими ресурсами. Їхня мотивація має бути тісно

пов'язана з бажанням розв'язувати соціальні проблеми, а також із прагненням до сталого розвитку громад. Прикладом такої ролі керівника СП в Україні стала соціальна пекарня Good Bread for Good People (GBfGP) [151, 152]. Пекарня GBfGP була створена з метою працевлаштування людей з розумовими або інтелектуальними, психічними (*ментальними*) порушеннями. Пекарня функціонує на ринкових засадах, реалізуючи власну продукцію, а отриманий прибуток реінвестує у навчання та підтримку співробітників з інвалідністю. Отже, успішний розвиток соціального підприємництва залежить не лише від зовнішніх та внутрішніх умов, але й від особистих характеристик та компетенцій осіб, які реалізують соціальні ініціативи та проєктну діяльність.

Підтримка розвитку СП забезпечується міцними партнерськими відносинами. Наявність надійних партнерів та активна волонтерська підтримка суттєво підвищують шанси на успіх соціального підприємства. Створення мережі соціальних підприємств на національному рівні сприяє обміну досвідом та ресурсами, що допомагає в масштабуванні та покращенні ефективності. Внутрішні чинники, такі як досвід, імідж і здатність до самоорганізації, мають велике значення для розвитку соціальних підприємств. Вони сприяють довгостроковій стабільності та незалежності від зовнішньої допомоги.

Сильні місця і можливості, а також слабкі місця і загрози соціального підприємництва, подолання яких вимагає системного використання економічних, організаційних та управлінських регуляторних засобів та інструментів підтримки систематизовано за допомогою SWOT-аналізу в таблиці 1.7.

Попри цей загальний перелік внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на розвиток СП, в сучасних умовах все частіше постає завдання посилення персоніфікації регулювання, а тому звертають увагу на специфічні чинники, що визначають потребу певних підприємств.

Таблиця 1.7. – SWOT-аналіз розвитку соціального підприємництва в Україні

S – Сильні сторони (Strengths)	W – Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Високий соціальний запит та потреба в інноваційних рішеннях для широкого спектра проблем.	1. Недосконалість та фрагментованість нормативно-правової бази (відсутність профільного закону, єдиного визначення).
2. Високий підприємницький дух та розвинений волонтерський рух у суспільстві.	2. Обмежений доступ до фінансування (залежність від грантів, низький доступ до пільгових кредитів, нерозвинений ринок соціальних інвестицій).
3. Зростаюча увага та донорська підтримка з боку міжнародної спільноти та імпакт-інвесторів.	3. Недостатня обізнаність та розуміння сутності соціального підприємництва серед широкої громадськості та державних службовців.
4. Значний потенціал для реінтеграції та створення робочих місць для вразливих груп населення.	4. Кадрові виклики: нестача кваліфікованих фахівців та обмежений доступ до спеціалізованих освітніх програм.
5. Гнучкість та адаптивність соціальних підприємств до змінних соціально-економічних умов.	5. Складність вимірювання соціального впливу через відсутність єдиних методик та стандартів.
O – Можливості (Opportunities)	T – Загрози (Threats)
1. Післявоєнна відбудова країни та масштабні потреби у відновленні та інтеграції.	1. Тривала військова агресія та пов'язані з нею економічна нестабільність і міграція.
2. Євроінтеграційні процеси та гармонізація законодавства з нормами ЄС, відкриття до європейських фондів.	2. Недостатня політична воля та повільне прийняття профільного законодавства.
3. Розвиток цифрових технологій для покращення доступу до фінансування (краудфандинг) та прозорості.	3. Корупція та відсутність прозорості у державних процесах.
4. Зростання попиту на соціально відповідальні товари та послуги серед споживачів.	4. Нерівна конкуренція з традиційним бізнесом за відсутності спеціальних пільг.
5. Посилення державно-приватного партнерства та залучення до державних соціальних замовлень.	5. Витік «соціальних підприємців» за кордон через несприятливе середовище.

Джерело: складено автором.

Для підвищення адресності та релевантності підтримки СП на основі визначення їх потреб доцільно застосовувати наративне інтерв'ю за методикою Ф. Шюце як ефективний інструмент дослідження. Індуктивний аналіз

наративного інтерв'ю є важливим підходом у соціальних дослідженнях, оскільки дозволяє виявити ключові теми та закономірності, що виникають у розповідях респондентів. За словами Ф. Шюце [181], наративна методологія спрямована на реконструкцію життєвого досвіду індивідів у спосіб, який відповідає їх власному розумінню реальності. Даний підхід дає змогу отримати глибші інсайти щодо мотивації, бар'єрів і стимулів розвитку соціального підприємництва.

Згідно з концепцією гомології форми оповідання життєвого досвіду, яку досліджувала В. Климчук [54, с. 44], наративні інтерв'ю дозволяють не лише збирати емпіричні дані, а й аналізувати структурні особливості соціальної реальності. Структура нарації подібна до структури поведінкової орієнтації, оскільки включає контекст, послідовність подій, їх кінцеву точку, оцінку наслідків, тоді як ситуація, цілепокладання, планування та оцінка результату є конститутивами цілеспрямованої поведінки людини.

За твердженням Дж. Брунера [133, с. 2-3], наративний підхід дає можливість відтворити не лише саму поведінку, а й контекст її формування та реалізації. Це допомагає дослідникам краще зрозуміти місце, час, мотивацію та символічну систему орієнтацій діючих осіб. Важливу роль у цьому відіграє темпоральна структура наративу, яка дозволяє простежити, як змінюються соціальні установки та поведінкові стратегії у відповідь на зовнішні й внутрішні виклики. С. Йовчеловіч та М. Бауер [167] досліджували співвідношення між наративом та реальністю і дійшли висновку, що наративний аналіз сприяє побудові тематичних мап, які допомагають класифікувати основні проблеми та перспективи розвитку соціального підприємництва.

Індуктивний аналіз наративного інтерв'ю дає змогу виявити основні теми та субтеми соціального підприємництва, які є ключовими для досягнення стійкості та сталого розвитку. Аналіз отриманих даних сприяє формуванню загальної картини розвитку соціальних підприємств та дає змогу оцінити їхній вплив на економіку і суспільство.

Індуктивний аналіз наративних інтерв'ю, проведених із соціальними підприємцями, сприяє визначенню стратегій адаптації та розвитку соціального

підприємництва в умовах мінливого економічного середовища, ідентифікації бар'єрів і формулюванню рекомендацій щодо їх подолання.

Отже, методика наративного інтерв'ю за Ф. Шюце є ефективним інструментом для аналізу соціального підприємництва, оскільки дає змогу глибше зрозуміти особисті історії, мотивації, труднощі та успіхи підприємців. У попередніх дослідженнях В. Климчук [52, с. 44] було запропоновано структурний підхід до аналізу наративного інтерв'ю, який ми вважаємо за доцільне удосконалити шляхом деталізації ключових тем та субтем, що мають критичне значення для стійкості соціального підприємництва (рис. 1.3).

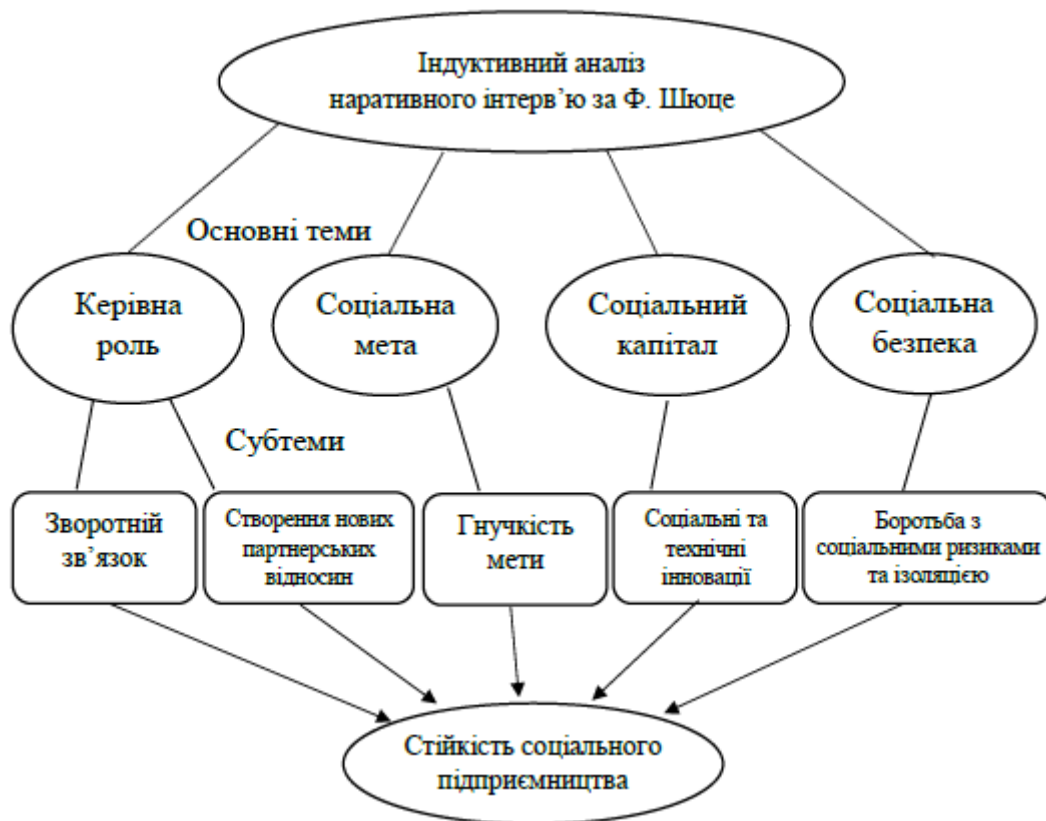

Рисунок 1.3 – Тематична карта наративного інтерв'ю соціального підприємництва

Джерело: удосконалено автором за матеріалами [54, с. 44].

Структура нарації подібна до структури поведінкової орієнтації, оскільки включає контекст, послідовність подій і їхню кінцеву точку, а також оцінку наслідків. Водночас ситуація, цілепокладання, планування та оцінка результату є конститутивними елементами цілеспрямованої поведінки людини.

Перш за все, удосконалення мапи полягає у розширенні основних тем, таких як керівна роль, соціальна мета, соціальний капітал та соціальна безпека. Замість того, щоб лише поверхнево розглядати соціальні аспекти, ми пропонуємо чітке розмежування на окремі тематичні блоки, що дозволяє глибше проаналізувати взаємозв'язок між різними компонентами соціального підприємництва. Наприклад, соціальний капітал включає не лише співпрацю між підприємцями та їхніми клієнтами, а й взаємодію з іншими соціальними інститутами, що сприяє зміцненню соціальних зв'язків та розвитку підприємства.

Важливим моментом є також уточнення субтем, тісно пов'язаних із ключовими аспектами соціального підприємництва, зокрема гнучкістю цілей, а також соціальними й технологічними інноваціями. Гнучкість мети дозволяє соціальним підприємцям адаптувати свої стратегії залежно від змін у суспільних потребах, а інновації є важливими для покращення ефективності діяльності соціальних підприємств. У цьому контексті у роботі представлено більш чітке відображення зв'язку між інноваціями та соціальною відповідальністю, що в майбутньому сприятиме розвитку соціального підприємництва.

Крім того, у сучасному світі доцільно зробити акцент на боротьбі із соціальними ризиками та ізоляцією як невіддільними складниками соціальної безпеки. Це питання є особливо актуальним у контексті сучасних економічних і соціальних викликів, коли соціальні підприємства активно сприяють включенню маргіналізованих груп в економічні процеси та зменшенню соціальної нерівності.

Запропонована нами удосконалена тематична мапа інтерв'ю допомагає краще зрозуміти, як різні чинники – внутрішні та зовнішні – взаємодіють та впливають на стійкість СП. Розуміння сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку соціального підприємництва дозволяє виділити основні вимоги до компетенцій та навичок соціальних підприємців. Удосконалена тематична мапа наративного інтерв'ю дозволяє проводити більш глибокий аналіз СП, їхніх мотивацій та механізмів функціонування в умовах змінюваного середовища, що є

важливим для розробки стратегій підтримки соціального підприємництва на рівні держави та інших організацій.

Соціальне підприємництво є діяльністю, орієнтованою не лише на прибуток, але й на розв'язання соціально значущих проблем, що вимагає особливих якостей від підприємців. Це створює потребу у визначенні та описі цільового портрета соціального підприємця, який враховує ключові характеристики, мотивації та навички осіб, спроможних ефективно реалізовувати проєкти в цій сфері. Формування цільового портрета соціального підприємця дозволяє зосередити ресурси й підтримку на особах, які мають найбільший потенціал для створення позитивних змін у суспільстві. Такий портрет допомагає ідентифікувати ключові характеристики успішних соціальних підприємців і розробити програми, які відповідають їхнім потребам. Це також сприяє підвищенню рівня обізнаності населення про можливості соціального підприємництва та залученню нових учасників до цієї сфери.

Перехід до аналізу цільового портрета соціального підприємця стає важливим етапом у формуванні системи регулювання і підтримки соціального підприємництва. Він дозволяє забезпечити системний і водночас персоніфікований підхід до створення сприятливих умов для діяльності соціальних підприємців, а також розробки адресних програм підтримки й навчання [117]. Психологічний портрет соціальних підприємців розвивався з часом під впливом різних суспільних процесів [24; 9].

На нашу думку, цільовий портрет соціального підприємця — це узагальнений опис ключових характеристик, навичок, мотивацій, цінностей, а також соціально-економічних умов. Такий портрет використовується для аналізу та визначення основних якостей і потреб людей, які здатні створювати та управляти соціальними підприємствами. Тому у таблиці 1.8. розглянемо детально складники цільового портрета соціального підприємця.

Таблиця 1.8 – Основні складники цільового портрета соціального підприємця

Напрямок опису	Характеристики
Мотивація	Бажання розв'язати конкретну соціальну проблему (безробіття, екологічні проблеми, інклюзія тощо). Намір створити позитивний соціальний вплив поряд з отриманням прибутку. Прагнення до сталого розвитку громади чи регіону.
Цінності	Соціальна відповідальність. Етичність і прозорість у веденні бізнесу. Повага до різноманітності та інклюзії. Віра у здатність змінювати світ на краще
Навички та компетенції	Лідерство та управлінські здібності. Емоційний інтелект (розуміння потреб інших, здатність до співчуття). Висока адаптивність до змін у соціальному та економічному середовищі. Знання основ бізнес-планування та фінансового управління. Здатність залучати ресурси та будувати партнерства
Особисті характеристики	Креативність та інноваційний підхід до розв'язання проблем. Цілеспрямованість і наполегливість. Толерантність до ризику. Комунікабельність і здатність надихати інших
Соціально-економічний контекст	Підприємці часто походять із середовища, де гостро відчувається соціальна проблема, яку вони намагаються вирішити. Мають доступ до мінімальних ресурсів, але здатні ефективно залучати підтримку (гранти, інвестиції, краудфандинг). Переважно працюють у регіонах із високим рівнем соціальних викликів (бідність, безробіття, екологічні проблеми тощо).
Приклади дій	Організація бізнесу, який надає роботу вразливим групам населення (людям з інвалідністю, ВПО тощо). Розробка екологічно чистих продуктів чи послуг. Створення інноваційних освітніх програм для дітей або дорослих.

Джерело: авторська розробка.

Цільовий портрет є корисним інструментом як для самих підприємців, які розуміють свої сильні та слабкі сторони, так і для урядів, інвесторів чи організацій, які підтримують соціальне підприємництво. Розглянувши ключові характеристики та навички соціального підприємця, стає очевидним, що соціальні підприємства, створені й керовані такими людьми, є дуже різноманітними за своєю природою, цілями та підходами. З цих причин системний підхід до аналізу та підтримки цього сектору передбачає групування соціальних підприємств за спільними ознаками для виявлення загальних викликів та можливостей. Мова йде про кластеризацію соціального підприємництва, що дозволяє структурувати цей сектор, зосередивши увагу на окремих групах підприємств із подібними характеристиками.

Кластеризація соціального підприємництва обумовлює групування соціальних підприємств та різних соціальних ініціатив від підприємців на основі спільних характеристик та специфічних особливостей їх діяльності за територіальною ознакою або контексту. Це допомагає краще розуміти цей різноманітний сектор та визначати спільні потреби та можливості для розвитку. Діяльність кластера соціального підприємництва націлена на створення соціальної цінності, конвергенція діяльності соціального підприємця та соціального підприємства, їх ринкової орієнтації та соціальних інновацій.

Інклюзивність в кластерній концепції соціального підприємництва сприяє створенню справедливої та динамічної екосистеми для соціальних підприємств, сприяє зменшенню нерівностей та підвищенню ефективності їхньої діяльності, що представлено на рисунку 1.4.

З метою кластеризації соціального підприємництва в соціальній економіці для забезпечення прискорення цілей сталого розвитку країни мають бути взяті до уваги наступні напрями:

- дослідження територіально-інноваційного кластеру який є сталим організаційно-економічним форматом об'єднання учасників регіональної інноваційної системи;
- формування територіальних кластерних ефектів, як позитивного впливу взаємодії учасників кластера на загальні результати його діяльності. Що в свою чергу впливає на соціально-економічні показники розвитку регіону, в якому функціонує кластер;
- галузева кластеризація, яка сприяє обміну знаннями та ресурсами в межах однієї галузі, наприклад, у сфері охорони здоров'я, освіти, екології, соціальної допомоги, мистецтва та культури;
- регіональна кластеризація, яка сприяє розв'язанню специфічних місцевих проблем;
- спільна соціальна місія та/або цільова аудиторія, яка націлена на інклюзивний підхід в інтеграції суспільства, обмін досвідом та ресурсами;

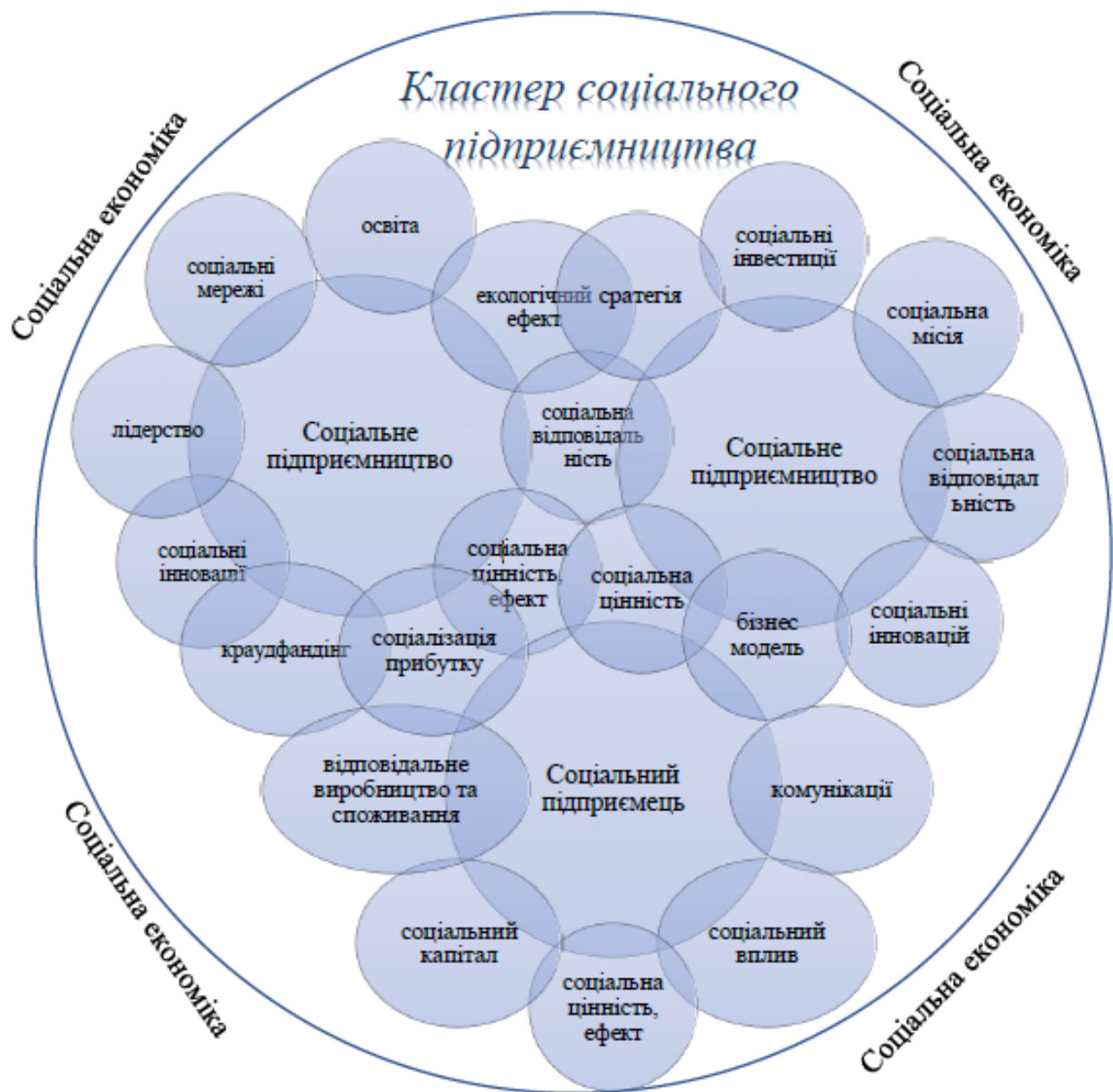

Рисунок 1.4 – Кластерна концепція соціального підприємництва в соціальній економіці для прискорення цілей сталого розвитку країни.

Джерело: розроблено автором.

- бізнес-модель універсальних соціальних підприємств, які поєднують в собі прибуткові та неприбуткові аспекти;
- об'єднання залежно від розміру та стадії розвитку.

Кластеризація соціального підприємництва посилює співпрацю, обмін знаннями та технологіями, ресурсами та інноваціями між соціальними підприємствами, а також підтримує створення сприятливого середовища для діяльності учасників соціального кластера. Створення кластера соціального

підприємництва дозволяє забезпечити рівний доступ до ресурсів (фінансування, підтримка, навчання та інфраструктура); партнерство та співробітництво (створення платформ для обміну досвідом); врахування особливостей та різноманітності організаційних форм підприємницької структури за різними розмірами, сферами, регіонами та бенефіціарами (люди з інвалідністю, безробітні, молодь тощо); залучення до процесу прийняття управлінських рішень щодо формування стратегій, забезпечуючи представництво різних груп та поглядів; розширення міжнародної співпраці для обміну досвідом та залучення міжнародної підтримки до розвитку соціального підприємництва. Таким чином, кластеризація дозволяє СП ефективніше реалізовувати свої функції, а тому має підтримувати державою.

Групування СП за кластерами надає державі можливість диференціювати свої заходи підтримки за відповідними кластерами, а тому підвищує ефективність розподілу ресурсів. Крім регіональної диференціації посилити пероніфікованість державної підтримки СП можливо на основі диференціації заходів підтримки в часі на основі процесної мапи функціонування соціального підприємництва (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Процесна мапа функціонування соціального підприємництва

Джерело: удосконалено автором [154].

Мапа функціонування соціального підприємництва (рис. 1.5) показує реалізацію інтересів та потреб СП та дає можливість визначити ключові точки регуляторного впливу на підприємства. Основна ідея полягає в тому, щоб використовувати процесний підхід підтримки з боку держави для досягнення позитивних соціальних змін, стимулюючи впровадження перспективних ідей, соціальних інновацій, соціально відповідальних практик та формуючи соціальні інститути.

На першому етапі процесної мапи соціального підприємництва визначають соціальні інтереси та потреби, які можна забезпечити. З цією метою проводять наративне інтерв'ю за Ф. Шице та розробляють новаторські ідеї й підходи, які можуть сприяти розв'язанню СП визначеної соціальної проблеми.

На другому етапі відбувається створення бізнес-моделі, яка поєднує соціальні цілі з ресурсним забезпеченням та ефективністю. Здійснюється пошук фінансових ресурсів для розвитку та масштабування соціальної ініціативи.

На третьому етапі використовуються можливості для впровадження та масштабування соціального впливу, що при результативності процесу уможлиблює вимірювання соціального впливу через конкретні соціальні показники та результати досягнень.

Таким чином, застосування регуляторних заходів з боку держави буде максимально адаптоване до потреб СП та синхронізоване з динамікою його розвитку. Таке посилення персоніфікованого характеру державного регулювання СП стане запорукою його ефективності.

На основі проведеного аналізу підходів до регулювання соціального підприємництва можна зробити ряд висновків щодо основних методичних моментів, що сприяють його ефективності.

По-перше, регулювання і підтримка соціального підприємництва вимагає комплексного підходу, що включає системне використання економічних, організаційних та управлінських механізмів. Ефективне функціонування соціальних підприємств залежить від наявності сприятливого нормативно-правового середовища, інституційної підтримки, фінансових механізмів,

освітніх програм, а також ефективного моніторингу та оцінки результативності діяльності.

По-друге, серед основних інструментів забезпечення розвитку соціального підприємництва особливу роль відіграє нормативно-правове регулювання. Запровадження законодавчих ініціатив щодо визначення статусу соціального підприємства, встановлення податкових преференцій і умов звітності сприятиме формуванню прозорого та стабільного бізнес-середовища для таких підприємств. Водночас державна та приватна інституційна підтримка, яка охоплює консультаційні, фінансові та інформаційні послуги, є ключовим чинником у створенні сприятливих умов для розвитку соціальних ініціатив.

По-третє, важливим елементом системи регулювання соціального підприємництва є фінансові механізми, зокрема, грантова підтримка, пільгове кредитування та створення спеціалізованих фондів на національному та регіональному рівнях. Запровадження таких заходів сприятиме підвищенню фінансової стабільності соціальних підприємств та забезпеченню їхньої сталості. Окрім того, розвиток соціального підприємництва значною мірою залежить від професійної підготовки кадрів. Освітні програми, тренінги та семінари підвищують кваліфікацію соціальних підприємців та допомагають їм адаптуватися до викликів динамічного економічного середовища.

По-четверте, дослідження засвідчують, що важливим аспектом розвитку соціального підприємництва є суспільна обізнаність і популяризація його цінності, що обумовлює цінність інформаційних заходів. Інформування громадськості про важливість соціальних підприємств, а також просування їхніх послуг і продуктів через медіа, інформаційні кампанії та соціальні мережі сприятимуть залученню ширшого кола споживачів і партнерів. Водночас міжнародна співпраця та обмін досвідом сприятимуть впровадженню найкращих світових практик у сфері соціального підприємництва та відкриють нові можливості для його розвитку.

По-п'яте, аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на розвиток соціального підприємництва, дозволяє визначити основні напрями

регуляторного впливу. Зовнішні фактори включають регуляторне середовище, спрощення системи оподаткування, грантове фінансування, формування мережі соціальних підприємств та розвиток партнерських відносин. Внутрішні чинники охоплюють підвищення кваліфікації працівників, розвиток матеріально-технічної бази, розширення спектра послуг та пошук нових клієнтів.

По-шосте, застосування наративного інтерв'ю за Ф. Шюце сприятиме поглибленому аналізу соціальних підприємств з метою підвищення ефективності його регулювання. Індуктивний аналіз наративних інтерв'ю дозволяє виявити ключові теми та закономірності розвитку соціального підприємництва, а також сформулювати практичні рекомендації щодо подолання викликів та бар'єрів у цій сфері.

Таким чином, формування ефективної системи соціального підприємництва вимагає поєднання законодавчих ініціатив, фінансових стимулів, освітніх програм та міжнародної співпраці. Впровадження кластерного підходу та методики наративного інтерв'ю сприятиме посиленню персоніфікованого характеру регулювання СП, а формування комплексної системи регулювання і підтримки соціального підприємництва в цілому дозволить створити ефективне середовище для його розвитку, сприятиме розширенню соціально значущих ініціатив та підвищенню рівня добробуту суспільства в цілому.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження наукових підходів до економічного змісту терміну «соціальне підприємництво» дозволило встановити, що воно є динамічним соціально-економічним феноменом, що набуває все більшої актуальності у світі та в Україні в контексті переходу до сталого розвитку. Соціальне підприємництво втілює інноваційний підхід до розв'язання соціально-економічних проблем, поєднуючи підприємницьку діяльність із цілеспрямованим досягненням суспільних благ. На відміну від традиційного

бізнесу, що орієнтований на максимізацію прибутку та благодійність, залежну від донорської підтримки, соціальне підприємництво орієнтоване на досягнення фінансової стійкості та самоокупності, що забезпечується реінвестуванням частини прибутку в досягнення соціальної місії.

2. Сутнісними ознаками соціального підприємництва є пріоритетність соціальної мети діяльності, обов'язковість спрямування частки прибутку на розв'язання соціальних проблем, інноваційні бізнес-моделі, звітність та прозорість, активна співпраця з громадськими та державними інституціями. Соціальні підприємства сприяють працевлаштуванню представників соціально вразливих груп, пропонують нові підходи до реформування державних соціальних послуг, залучають громадян до соціальних ініціатив на волонтерських засадах, розширюють спектр соціальних послуг, послаблюють навантаження на місцеві бюджети та сприяють формуванню конкурентного середовища. Вагома роль соціального підприємництва для збалансованого розвитку країни загострює необхідність розробки та вдосконалення нормативно-правової бази, що комплексно регулюватиме діяльність соціальних підприємств та забезпечуватиме диверсифіковані інструменти їх підтримки та регулювання.

3. У процесі дослідження виявлено, що ключовою перешкодою для розвитку соціального підприємництва в Україні є недосконалість нормативно-правової бази та відсутність профільного закону. Попри існування окремих нормативних актів (наприклад, Закони України «Про зайнятість населення», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»), які опосередковано стосуються діяльності соціальних підприємств, їхній розрізнений характер та відсутність єдиної концепції та єдиного законодавчого визначення створюють правові прогалини, ускладнюють державне регулювання та обмежують можливості для системного регулювання і підтримки соціального підприємництва. На тлі недосконалості національного законодавства зростає потреба в регіональних та місцевих ініціативах, підтримці з боку міжнародних донорів, створенні сприятливого інституційного середовища та інфраструктури для розвитку соціального підприємництва.

4. Аналіз організаційно-правових форм діючих соціальних підприємств в Україні засвідчив переважання фізичних осіб-підприємців (ФОП). Це може бути зумовлено простотою їх реєстрації, але також вказує на нерозвиненість спеціалізованих правових механізмів, які б враховували гібридну природу соціальних підприємств – поєднання комерційної діяльності з соціальною місією. Наявність неприбуткових організацій серед соціальних підприємств підтверджує їх домінуючу орієнтованість на соціальний ефект, проте вимагає чіткого розмежування та адаптації законодавства насамперед податкового для полегшення реінвестування прибутку у соціальні цілі.

5. Проаналізовано та систематизовано зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на розвиток соціального підприємництва. До зовнішніх чинників віднесено спрощення системи оподаткування, грантову підтримку, пільгове кредитування, пряму підтримку з боку влади, створення мережі соціальних підприємств та наявність партнерів і волонтерів. Внутрішні чинники включають підвищення кваліфікації персоналу, наявний досвід та імідж, розвиток виробництва, розширення матеріально-технічної бази, розширення спектра послуг та кола нових клієнтів. Їхня комплексна взаємодія формує сприятливе середовище для зростання соціального підприємництва та полегшення його адаптації до мінливих умов воєнного часу.

6. На засадах SWOT-аналізу визначено слабкі місця і загрози соціального підприємництва, подолання яких вимагає системного використання економічних, організаційних та управлінських регуляторних засобів та інструментів підтримки. Ключові напрями розвитку регулювання соціальних підприємств охоплюють розробку та впровадження відповідного законодавства, створення інституційної системи підтримки, запровадження фінансових інструментів, освітніх програм, систем моніторингу та оцінки ефективності, а також активне інформування суспільства про важливість ініціатив соціального підприємництва. Наголошено, що для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні необхідно зосередитися на формуванні цілісної та гнучкої системи його регулювання та підтримки, що ґрунтується на чіткому

законодавчому визначенні та класифікації соціальних підприємств, стимулюванні соціальних інновацій на загальнодержавному і місцевому рівні, забезпеченні комплексного фінансування потреб соціальних підприємств, розвитку людського капіталу та активній міжнародній співпраці з урахуванням специфічних потреб післявоєнної відбудови та соціальної інтеграції ветеранів.

РОЗДІЛ 2

СТАН РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз стану фінансування й заходів підтримки соціального підприємництва в Україні

В Україні, в умовах постійних соціально-економічних викликів, спричинених, зокрема, воєнним станом та обмеженістю державних ресурсів, соціальне підприємництво набуває особливого значення як інструмент розв'язання нагальних соціальних проблем. Проблемами соціального підприємництва в Україні, сприянням його розвитку і моніторингом кількості соціальних підприємств займаються такі неурядові організації, як SocialBoost, Український соціальний інститут (USI), Благодійний фонд «Творчі ініціативи», Фонд «Економіка без меж», Асоціація соціальних підприємств України, Глобальний хаб соціального підприємництва. За систематизованими даними цих організацій, в Україні налічується близько 200–300 соціальних підприємств [97].

Інформація про кількість соціальних підприємств та їхню діяльність базується на даних, зібраних від організацій, які отримали підтримку, а також на результатах досліджень та аналітичних звітів. За даними аналітичного звіту проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні» від 2020 р. та аналізу інших аналітичних та статистичних джерел, сьогодні в Україні працюють близько 1000 підприємств, які можна віднести до соціальних [2]. Значне збільшення кількості соціальних підприємств за останні шість років (на 82%) є відповіддю на соціально-економічні виклики, спричинені політичною та геополітичною кризою, зокрема з 2014 року, військовими діями на Сході України, анексією Криму та появою нових категорій осіб, які потребують соціальної підтримки, таких як біженці з Криму та Донбасу, ветерани АТО.

В умовах економічної стагнації та зростання інфляції виникла потреба у пошуку альтернативних способів розв’язання соціальних проблем найбільш уразливих верств населення. Новоутворені соціальні підприємства стали інструментом для часткового розв’язання цих проблем. Основним механізмом їхнього виникнення стала економічна самоорганізація нових соціально незахищених груп населення – ВПО, переселенців з Криму та ветеранів АТО, які об’єдналися для вирішення своїх соціальних та економічних проблем.

На рисунку 2.1. представлені основні групи цільової аудиторії соціальних підприємств.

Рисунок 2.1 – Хмара слів цільової аудиторії соціальних підприємств в Україні, 2014-2024 рр.

Джерело: опрацьовано авторами за даними [109].

Розглядаючи моделі соціального підприємництва, П. Кулик та В. Гурочкіна [168] наголошують на його особливій важливості в умовах емерджентних ринків, що може сприяти виникненню нових типів та характеристик, наприклад, соціальної франшизи.

Успішний розвиток соціального підприємництва значною мірою залежить від дієвості системи його фінансування, зокрема доступності джерел і

розвинутих механізмів залучення ресурсів, обсягів міжнародної допомоги та ефективності державних програм підтримки. В умовах воєнного стану в Україні руйнування інфраструктури ускладнило нормальне функціонування підприємств, включаючи соціальні. Знищення доріг, комунікацій, енергосистем та інших об'єктів значно погіршило логістику. Відбулась значна втрата робочих місць, що стало причиною звуження споживчого попиту. В умовах воєнного стану уряд переорієнтував свої соціально-економічні пріоритети на потреби безпеки та витрати оборонного комплексу, тому різко скоротилися фінансові ресурси, що виділяються на соціальні програми. Економічна нестабільність та скорочення інвестицій, зниження купівельної спроможності населення та нестабільність фінансової системи створюють низку труднощів щодо залучення фінансування. Для подолання цих викликів важливо шукати нові підходи до вирішення завдання щодо покращання фінансування соціальних підприємств.

Процес фінансування соціального підприємництва полягає у забезпеченні грошовими коштами соціальних інтересів і потреб на різних етапах розвитку соціального підприємництва за допомогою традиційних та інноваційних підходів. Специфіка соціального підприємництва полягає у використанні залучених ресурсів на досягнення позитивних соціальних змін, впроваджуючи перспективні ідеї, соціальні інновації, соціально відповідальні практики, та формуючи соціальні інститути.

Соціальні підприємства в Україні фінансуються з різних джерел, серед яких:

- гранти (міжнародні, державні, приватні);
- конкурси соціальних проєктів;
- державна підтримка (субсидії, пільгові кредити, податкові стимули);
- державні замовлення на соціальні послуги;
- підтримка бізнесу та краудфандингові платформи;
- власний прибуток підприємств.

Держава надає певну підтримку соціальному підприємництву через:
субсидії та пільгові кредити (знижені ставки, відстрочка платежів)

податкові пільги (зниження податку на прибуток, звільнення від ПДВ, податкові канікули)

державні замовлення на соціальні послуги

Однак ці механізми не є системними і часто мають обмежений характер. Основним недоліком цих джерел в умовах воєнного періоду є фрагментарність і нестабільність цих джерел, що ускладнює довгострокове планування та розвиток сектору. Система податкових пільг в Україні часто є неефективною через складність адміністрування, непрозорість використання пільг та ризики корупції, що обмежує їх позитивний вплив на розвиток соціального бізнесу. Крім того, хоча податкові стимули існують, вони не завжди адресовані саме соціальному бізнесу, що знижує їх ефективність у стимулюванні цього сектору

Попри зовнішню підтримку, власний прибуток залишається важливим джерелом фінансування для соціальних підприємств. Проте, через складну економічну ситуацію та обмежені ринки, цей ресурс часто є недостатнім для масштабування діяльності. В умовах війни та економічної нестабільності важливу роль відіграють міжнародні донори, які надають гранти, навчальні програми та консультаційну підтримку соціальним підприємцям. Однак висока залежність більшості соціальних підприємств в Україні від зовнішніх грантів робить їх фінансово вразливими. Відсутність чіткої законодавчої бази та податкових стимулів обмежує можливості для залучення інвестицій і розширення діяльності.

Якісне фінансування соціального підприємництва передбачає:

- залучення різноманітних джерел фінансування, таких як гранти, кредити, інвестиції та власні кошти;
- розробку стратегії сталого розвитку підприємства з урахуванням соціальної місії;
- встановлення партнерських відносин з іншими організаціями, фондами та державними установами для залучення додаткових ресурсів;
- оцінку ризиків, пов'язаних із фінансуванням, та розробку плану їхньої мінімізації;

– ефективне управління фінансами з метою забезпечення досягнення як економічних, так і соціальних цілей підприємства.

Від початку російського вторгнення та переспрямування бюджетних коштів на потреби оборони, основним джерелом фінансування СП в Україні стали міжнародні організації та фонди, що надавали фінансову підтримку для відновлення соціальних підприємств у зоні бойових дій. Нині це посилилось грантами на відновлення інфраструктури, надання послуг або стимулювання соціальних ініціатив. Так, завдяки скороченню державних витрат у 2022–2024 роках, частка міжнародного фінансування соціального підприємництва зросла більш ніж на 45% порівняно з довоєнним періодом. Згідно з аналітичними даними платформи «Соціальний рух» (2023) [108], понад 60% соціальних підприємств отримували фінансову підтримку винятково з міжнародних джерел – зокрема від донорських організацій (USAID[191], GIZ [149], UNDP [189]), краудфандингових платформ та імпакт-інвесторів. Водночас державні механізми підтримки, включаючи грантові програми Дія.Бізнес [64], ініціативи Державного центру зайнятості України [45], Єдиного реєстру грантових програм (ЄРГП) та мікрокредитування через державні банки (зокрема, ПриватБанк і Ощадбанк), демонстрували обмежену масштабність та нерівномірну динаміку. Приватне фінансування СП, попри їх значимість для суспільства, використовується незначною мірою через високий рівень інвестиційних ризиків, низьку привабливість сектора для класичних інвесторів та обмеженість інструментів імпакт-інвестування в Україні.

Складнощі фінансової підтримки соціальних підприємств пов’язані з тим, що, згідно з наявними даними, у державному бюджеті України немає окремо виділених видатків, спеціально спрямованих виключно на стимулювання соціального бізнесу як окремої категорії. Проте існують різні форми державної підтримки соціальних підприємств, які реалізуються через загальні програми для малого і середнього бізнесу, соціальної сфери та зайнятості.

До основних форм підтримки соціального підприємництва через бюджетні механізми відносяться:

податкові пільги: соціальні підприємства, які підтвердили соціальну спрямованість, можуть отримувати знижені ставки податку на прибуток або ПДВ, що є формою бюджетного стимулювання;

гранти та субсидії, які держава надає через різні фонди та програми для реалізації соціальних проєктів, особливо на початкових етапах розвитку підприємств;

програми пільгового кредитування для малих підприємств соціальної спрямованості, що підтримуються державою;

програми підтримки стартапів, коли бюджетні кошти можуть спрямовуватися на інкубатори, акселератори, консультаційні послуги, що допомагають соціальним підприємствам розвиватися.

Досить поширеним інструментом стимулювання соціального бізнесу є застосування податкових пільг в силу їх вагомого позитивного прояву, а саме:

зниження податкового навантаження дає можливість соціальним підприємствам інвестувати більше коштів у модернізацію, розширення виробництва та створення нових робочих місць, що підвищує їх конкурентоспроможність і соціальну ефективність.

як інструмент інвестиційної підтримки податкові пільги сприяють оновленню технічної бази та впровадженню інноваційних технологій у виробничі процеси, що є важливим для розвитку соціального підприємництва, яке часто орієнтоване на інноваційні соціальні рішення;

завдяки податковим пільгам зростає рівень зайнятості, підвищується оплата праці, що позитивно впливає на соціальну складову діяльності підприємств.

підвищення привабливості соціального бізнесу для інвесторів, оскільки пільги знижують ризики та підвищують фінансову стабільність підприємств, що стимулює залучення інвестицій у соціальні проєкти.

Проте спеціальні податкові пільги, що стосувалися б саме соціальних підприємств, поки не запроваджені. Так само непрямі прямі бюджетні видатки, які б були спеціально закріплені за розвитком соціального підприємництва,

наразі відсутні або є фрагментарними. Підтримка соціального бізнесу відбувається через ширші соціальні та бізнес-програми, а також через співпрацю з міжнародними фондами та донорськими організаціями.

Попри це, існують деякі загальні державні програми, які можуть бути використані соціальними підприємствами опосередковано, насамперед програма «Доступні кредити 5–7–9%» (рис. 2.2).

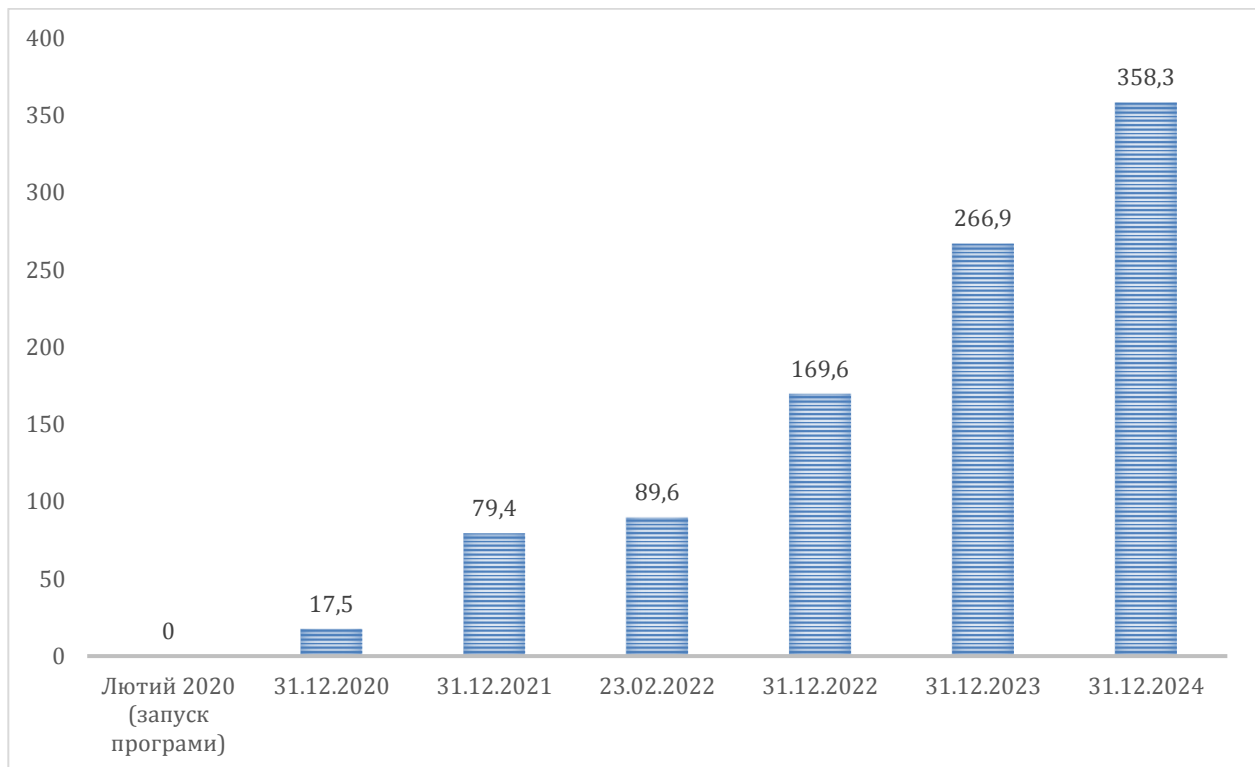

Рисунок 2.2 – Обсяг наданих кредитів за програмою
«Доступні кредити 5–7–9%»

Джерело: складено за даними Мінекономіки.

В рамках програми «Доступні кредити 5–7–9%» надаються банківські кредити з низькою відсотковою ставкою для малого та середнього бізнесу, зокрема на придбання обладнання, модернізацію виробництв або запуск нових проектів. На 2025 рік на цю програму передбачено 18 млрд грн. Програма також пропонує зниження процентної ставки за кожного нового працівника. З початку року в межах програми бізнес отримав значні кошти на поповнення обігових коштів, підтримку посівної, переробку, кредитування в зоні високого воєнного ризику та інвестиційні кредити.

Вагомим джерелом фінансування соціальних підприємств є грантові програми уряду (табл. 2.1)

Таблиця 2.1 – Державні програми підтримки бізнесу, що можуть бути застосовані до соціального підприємництва в Україні

Назва програми / Грантодавець	Вид підтримки	Ключові умови / Цільова група	Відношення до соціального підприємництва
«Доступні кредити 5–7–9%»	Кредити	МСП, придбання обладнання, модернізація виробництв, створення робочих місць.	Загальне, опосередковане (не враховує соціальну місію).
Мікрогранти для власної справи	Гранти	Створення власного бізнесу, переробна промисловість, стартапи (в т.ч. ІТ).	Загальне, опосередковане.
Гранти для ветеранів та членів їхніх сімей	Гранти	Ветерани, створення робочих місць (1-4).	Пряме (для цільової групи, що часто є об'єктом соціальної місії).
Гранти на виробництво	Гранти	Розширення виробництва, створення робочих місць (від 5), співфінансування.	Загальне, опосередковане.
Компенсації за працевлаштування безробітних	Компенсації	Роботодавці, працевлаштування зареєстрованих безробітних.	Пряме (для соціальної місії працевлаштування).
«Національний кешбек»	Кешбек	Громадяни, покупки товарів українського виробництва.	Опосередковане (стимулює попит на продукцію, що може виробляти СП).
«ЄОселя»	Іпотека	Громадяни, доступне житло.	Непряме (загальна соціальна програма).

Джерело: сформовано автором.

Державні механізми грантової підтримки соціального підприємництва, попри низки переваг, демонструють обмежену масштабність та нерівномірну динаміку, не покриваючи повною мірою потреби зростаючої кількості соціальних підприємств. Серед ключових викликів та ризиків грантового фінансування соціальних підприємств доцільно відмітити:

залежність від зовнішніх джерел, що робить вітчизняні соціальні підприємства вразливими до змін у зовнішній політиці донорів та обсягах фінансування;

зростання конкуренції за грантові кошти зі збільшенням кількості соціальних ініціатив, що вимагає від підприємств високої якості проєктних заявок та чіткої демонстрації соціального впливу;

бюрократичні перепони, через які процес отримання грантів може бути складним та вимагати значного часу та ресурсів для підготовки документації та звітності;

багато грантів мають короткостроковий характер, що створює виклики для забезпечення сталості та довгострокового розвитку соціальних підприємств.

Для посилення ефективності державної грантової підтримки соціальних підприємств доцільно зосередитися на таких напрямках:

фокус на стійкість та інновації: підтримка проєктів, які демонструють потенціал для сталого розвитку та самоокупності, а також на впровадження соціальних інновацій;

підтримка «зеленого переходу» та запровадження грантових програм, спрямованих на підтримку соціальних підприємств, що працюють у сфері «зеленої» економіки та інтеграції в економіку замкнутого циклу;

посилення співпраці з відповідальним бізнесом через корпоративну соціальну відповідальність та імпакт-інвестування, хоча цей напрямок поки що розвинений недостатньо;

розвиток національної грантової екосистеми з огляду на активність українських недержавних організацій і опору на державні грантові програми.

Загалом, грантове фінансування є життєво необхідним джерелом підтримки соціального підприємництва в Україні, особливо в умовах воєнного стану. Воно дозволяє соціальним підприємствам реалізовувати свою місію та розв'язувати нагальні соціальні проблеми. Однак, для забезпечення довгострокової стійкості сектору необхідно подолати існуючі виклики, зокрема, шляхом посилення державної підтримки, розвитку національних джерел

фінансування та спрощення процедур залучення грантів, які мають бути інтегровані в процесну мапу фінансування соціального підприємництва.

Нестабільність воєнного періоду вимагає як підтримки з боку держави, так і посилення адаптивних якостей соціальних підприємств, що означає гнучкість та стійкість одночасно. У сфері фінансування це передбачає впровадження багатоканальної, гнучкої фінансової моделі підтримки соціального підприємництва, яка б базувалася як на міжнародних, так і на внутрішніх ресурсах, а також необхідність розробки державної політики імпакт-інвестування з відповідним інституційним та правовим забезпеченням. Мова йде про застосування гібридних фінансових механізмів, залучення краудфандингу, посилення співпраці з міжнародними донорами та розвиток державних програм підтримки соціальних підприємств. Особливого значення набуває впровадження цифрових фінансових інструментів, які дозволяють соціальним підприємствам оптимізувати фінансові операції, підвищувати прозорість діяльності та розширювати можливості залучення інвестицій. Зупинімося детальніше на оцінці окремих джерел та інструментах фінансування СП.

В умовах обмежених традиційних джерел фінансування соціальні підприємства дедалі активніше звертаються до альтернативних механізмів залучення коштів. В умовах цифровізації активізувались такі інноваційні джерела фінансування, як краудфандингові та громадські платформи. Привабливість краудфандингу зумовлена тим, що він надає підприємцю доступ до широкого кола потенційних інвесторів та відзначається відносною дешевизною залучення капіталу порівняно з іншими інвестиційними інструментами.

В Україні розвиток краудфандингу знаходиться на початковій стадії, але його потенціал з позиції можливого застосування підприємствами України як інструменту фінансування інвестиційної діяльності представляє значний інтерес [3]. Як зазначає А. Ситник [101], краудфандинг – це інструмент, який формується як альтернатива традиційним формам фінансування, допомагаючи підприємцям зібрати кошти реалізації своїх ідей. Краудфандинг (англ. crowdfunding, від crowd

– «натовп» і funding – «фінансування») є способом залучення капіталу невеликими розмірами від значного кола осіб з метою фінансування нового проєкту, використовуючи спеціальні краудфандингові платформи, що сполучають потенційних інвесторів та підприємців. Нетрадиційними характеристиками краудфандингу, порівняно з іншими інструментами фінансування, є першорядна роль інтернет-ресурсу та велика кількість учасників, задіяних у реалізації проєкту.

Від початку виникнення у 2008 р. ринок світового краудфандингу інтенсивно зростав. У 2013 р. було зібрано \$ 5,1 млрд, що у 2 рази перевищило показники 2012 року. 2014 рік приніс індустрії 10 млрд дол., у 2015 р. ринок краудфандингу зріс до 34 млрд дол. [118, 141].

За обсягами фінансування малого і середнього бізнесу краудфандинг «потіснив» традиційні джерела – венчурні фонди та бізнес-янголів. Якщо у 2009 році, в період становлення краудфандингу, венчурні фонди та бізнес-янгולי були основними джерелами фінансування інноваційних проєктів, забезпечивши відповідно 20 млрд дол. та 18 млрд дол. інвестицій, то у 2015 році венчурне інвестування зросло втричі й сягнуло майже 60 млрд дол., інвестиції бізнес-янголів збільшилися лише на 38% (до 25 млрд дол.), тоді як краудфандинг приніс 34 млрд дол. інвестицій і посів друге місце [141]. За оцінками Світового банку, до 2025 р. акумульований обсяг краудфандингового фінансування може сягнути 95 млрд дол., що виведе його на перше місце серед цих джерел [150]. Разом з тим, аналітики фінансового ринку менш оптимістичні у своїх прогнозах. У звіті про розвиток глобального ринку краудфандингу за період 2017–2021 років відзначено збільшення показника середньорічного темпу зростання краудфандингових інвестицій (Compound Annual Growth Rate, CAGR). У 2024 році глобальний ринок краудфандингу продовжував демонструвати зростання. Згідно з дослідженням О. Яфінович, Н. Плешакової, Є. Носової [125], обсяги цього ринку зросли майже у 30 разів: з 0,53 млрд дол. у 2009 році до 14,9 млрд дол. у 2024 році. Прогнозується, що до 2028 року цей показник досягне 28,9 млрд дол.

Українці все частіше подають найрізноманітніші креативні ідеї та проекти як на вітчизняні, так і на зарубіжні краудфандингові платформи [27], та збирають кошти на їхню підтримку. Зокрема:

- «вічний» блокнот, який у рамках проекту Nuka робить «вічну канцелярію» (розробники створили блокнот, який не рветься і не намокає від води), у такому блокноті записи стираються спеціальними серветками чи спреєм;

- дерев'яні пазли-3D-карти, які стали українським брендом від EnjoyTheWood у світі. Історія цього бренду починається з того, коли подружжя Фостенко у 2018 р. зібрали необхідні кошти для підтримки стартапу на міжнародній платформі Kickstarter;

- металевий конструктор, який у рамках українського проекту Time 4 Machine отримав успіх у 2019 р. Для втілення ідеї на платформі Kickstarter підприємець планував зібрати 15 тис. дол. США, натомість йому вдалося зібрати вражаючу суму – 430 тис. дол. США;

- лампові наручні годинники, що є стартапом NIXOID Lab і ламає усі стереотипи. У вересні 2018 р. фірма зібрала 46 тис. дол. США на платформі Kickstarter для запуску у виробництво лампових наручних годинників. Так, у квітні 2019 р. українці зібрали понад 48 тис. дол. США на сервісі краудфандінгу CampFire. Сума в десять разів перевищила заявлену спочатку;

- jollylook – аналоговий фотоапарат, який відразу ж проявляє фотографії. Команда із Запоріжжя зробила його повністю екологічним: серед деталей Jollylook лише переробляються картон, лінзи й картридж. Необхідна сума задекларована \$15 тис., а зібрана – \$377 тис.;

- «розумні» жалюзі SolarGaps, які генерують енергію, будучи встановленими на вікнах. Вони автоматично підлаштовуються під кут сонячних променів, завдяки чому можна заощадити до 70% під час оплати за електроенергію.

Проте на різних рівнях існують проблеми щодо розвитку краудфандінгу в Україні, зокрема:

- на рівні держави, через відсутність законодавчої бази, яка регулює трьохсторонню взаємодію «краудфандингова платформа – автор проєкту – вкладник»;

- на рівні краудфандингової платформи: через відсутність якісних процедур перевірки бізнес проєктів з боку краудфандингової платформи зростають ризики збору коштів на підтримку фейкових проєктів;

- на рівні автора проєкту через відсутність будь-яких гарантій існує ризик, що ідею можуть вкрати та реалізувати без його згоди;

- на рівні вкладника (інвестора проєкту) наявний ризик неповернення коштів, якщо повної суми на підтримку проєкту не було зібрано.

Попри перераховані проблеми, краудфандинг має значний потенціал розвитку в Україні, враховуючи переваги, які отримує ініціатор реалізації проєкту краудфандингу, а саме:

- ініціатор проєкту отримує доступ до вільних коштів тисячі потенційних фінансових донорів та інвесторів;

- інформування широкого кола споживачів та інвесторів з ідеєю проєкту дає можливість виявити його слабкі місця та їх покращити;

- допомога у просуванні проєкту за допомогою засобів масової інформації (ЗМІ);

- здатність централізувати та оптимізувати зусилля щодо акумуляції необхідних коштів;

- зростання довіри з боку потенційних інвесторів, лояльність споживачів, створення позитивного іміджу підприємства.

Відтак збір коштів через краудфандингові платформи є ефективним способом фінансування соціальних проєктів навіть у воєнний період, що вкрай потрібно для соціальних підприємств, які у воєнний період стикаються з низкою викликів.

В умовах обмеженості ресурсів на перший план виходить ефективність їх використання на всіх рівнях – як державному, так і на рівні окремого підприємства. Це передбачає вдосконалення просторових і часових

характеристик процесу залучення фінансування, що може бути реалізовано із врахуванням процесу розвитку соціального підприємства – його життєвого циклу та визначенням потреби ресурсів на кожному етапі відповідно. Для кращого врахування такої залежності пропонуємо використовувати процесну мапу фінансування соціального підприємництва, що складена відповідно до процесної мапи його функціонування у першому розділі (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Процесна мапа фінансування соціального підприємництва

Джерело: удосконалено автором [154].

На рис. 2.3. наведено процесну мапу державної підтримки соціального підприємництва відповідно до етапів його життєвого циклу, а саме:

1 етап. Залучення джерел фінансування. На цьому етапі відбувається пошук та залучення різноманітних фінансових ресурсів, що можуть включати гранти, благодійні пожертви, інвестиції, кредити, а також власні кошти підприємства. Для соціальних підприємств це може бути особливо актуально з огляду на їхню подвійну мету (соціальну та економічну), що вимагає гнучких та інноваційних підходів до фінансування.

2 етап. Розробка стратегії сталого розвитку. Після залучення початкових ресурсів, важливо розробити довгострокову стратегію, яка забезпечить фінансову життєздатність та стабільність соціального підприємства. Ця стратегія

повинна враховувати як соціальний вплив, так і економічну ефективність, а також передбачати механізми реінвестування прибутку в соціальну місію.

3 етап. Встановлення партнерських відносин. Соціальні підприємства часто покладаються на співпрацю з різними стейкхолдерами, включаючи державні органи, недержавні організації, бізнес-сектор, донорів та громади. Встановлення міцних партнерських відносин може забезпечити додаткові джерела фінансування, ресурси та експертизу, а також посилити соціальний вплив підприємства.

4 етап. Оцінка та мінімізація ризиків. Як і будь-який бізнес, соціальні підприємства стикаються з різними ризиками, включаючи фінансові, операційні та соціальні. На цьому етапі необхідно провести ретельну оцінку потенційних ризиків та розробити стратегії для їх мінімізації, щоб забезпечити стабільність та успіх підприємства.

5 етап. Ефективне управління діяльністю. Цей етап охоплює всі аспекти щоденного управління соціальним підприємством, включаючи фінансовий менеджмент, управління персоналом, маркетинг та соціальний вплив. Ефективне управління є запорукою досягнення як економічних, так і соціальних цілей.

Ця мапа може слугувати гнучким орієнтиром для соціальних підприємств та державних органів щодо черговості застосування заходів фінансової підтримки та регулювання, акцентуючи на відповідності заходів конкретним умовам, часу, фази розвитку та типу соціального підприємства. Так, для стартапів, життєвий цикл яких включає початковий етап, пошук фінансування та формування бізнес-моделі, та для зрілих підприємств, етапи життєвого циклу яких – це стабільна діяльність, масштабування, пошук нових джерел розвитку, а також вибір джерела та способу фінансування будуть відрізнятися. Наприклад:

Для стартапів, що працевлаштовують: основним джерелом можуть бути гранти, стартові позики від благодійних фондів або державні програми підтримки зайнятості. Важливо швидко залучити початковий капітал для створення робочих місць та навчання.

Для зрілих підприємств, що надають послуги: акцент зміщується на кредити від фінансових установ, соціальні облігації, інвестиції від імпакт-інвесторів та державні замовлення за надані послуги.

Для підприємств, орієнтованих на виробництво: важливим може бути венчурний капітал, пільгові кредити для малого та середнього бізнесу або державні програми стимулювання екологічного виробництва.

Процесна мапа фінансування може бути адаптована до потреб різних типів соціальних підприємств, враховуючи їхні унікальні особливості та фази розвитку. Наприклад:

підприємства, що працевлаштовують, орієнтовані на створення робочих місць для вразливих груп (люди з інвалідністю, ветерани, ВПО, безробітні);

підприємства, що надають послуги, фокусуються на забезпеченні доступу до соціально значущих послуг (освіта, охорона здоров'я, житло, реабілітація);

підприємства, що виробляють товари: створюють продукцію з соціальною або екологічною метою (переробка відходів, екологічні товари);

для громадських організацій/благодійних фондів з підприємницькою діяльністю основна мета – соціальна, тому прибуток реінвестується. Для приватних підприємств із соціальною місією прийнятною є бізнес-модель, що інтегрує соціальну мету.

Незалежно від типу, кожне соціальне підприємство проходить етапи від ідеї до масштабування. Проте пріоритети та інтенсивність застосування заходів на кожному етапі процесної мапи будуть різними:

Для інноваційних соціальних підприємств: стратегія може включати розробку нових, масштабованих бізнес-моделей та диверсифікацію джерел доходу.

Для підприємств, що працюють з вразливими групами: важливо інтегрувати механізми соціального впливу в бізнес-план, щоб продемонструвати інвесторам не лише фінансову, але й соціальну віддачу.

Для підприємств, що працюють в галузі освіти або охорони здоров'я: стратегічне партнерство з державними установами, медичними закладами та

освітніми організаціями є критично важливим для отримання ліцензій, доступу до цільових груп та забезпечення сталості.

Для підприємств, що займаються переробкою відходів: співпраця з місцевими органами влади, промисловими підприємствами та громадами необхідна для налагодження збору сировини та збуту продукції.

Залежно від рівня ризиків для соціальних підприємств, що працюють у нестабільних регіонах (як-от в Ірпені, Київській області, в умовах воєнного стану) особл/ива увага приділяється управлінню репутаційними та політичними ризиками, а також забезпеченню гнучкості бізнес-процесів для швидкої адаптації до змін. Важливо також мати план на випадок надзвичайних ситуацій.

Для підприємств, які працевлаштовують осіб з особливими потребами: необхідно враховувати ризики, пов'язані з адаптацією робочих місць, навчанням та утриманням персоналу.

Для всіх типів соціальних підприємств прозорість фінансової звітності та оцінка соціального впливу є ключовими для залучення та утримання інвесторів та донорів. Необхідно впроваджувати системи моніторингу та оцінки для відстеження прогресу та ефективності.

Таким чином, процесна мапа є не жорсткою схемою, а динамічним інструментом, що вимагає постійної адаптації до умов та типу соціального підприємства. Важливо, щоб держава та донорські організації також розуміли цю гнучкість і розробляли програми підтримки, що враховують специфіку кожного типу соціального підприємництва.

Підсумовуючи, відсутність в Україні окремих бюджетних видатків, цілеспрямовано орієнтованих виключно на стимулювання соціального підприємництва, не виключає можливості для соціальних підприємств користуватися різними формами державної підтримки, зокрема податковими пільгами, грантами, субсидіями та пільговими кредитами, які фінансуються через загальні бюджетні програми соціального захисту та розвитку малого бізнесу. Водночас пошук нових джерел та розвиток засобів та фінансування соціального підприємництва, застосування інноваційних інструментів

фінансового управління, зокрема складання процесної мапи в процесі реалізації перспективних ідей, соціальних інновацій, соціально відповідальної практики та формування соціальних інститутів матиме важливе значення для розвитку системи регулювання та підтримки соціального підприємництва.

2.2. Аналіз регіональних диспропорцій вітчизняного ринку праці як основа регулювання розвитку соціального підприємництва

Для ефективної фінансової підтримки соціальних підприємств в Україні в умовах воєнного стану та обмежених державних ресурсів нагальним завданням є їх оптимальний розподіл, зокрема по регіонах. Вирішити це завдання можливо на основі визначення ролі СП у розв'язанні соціально-економічних проблем регіону. Зважаючи на обмеженість статистичної бази, оцінювати потенціал соціальних підприємств у розвитку регіону ми будемо, спираючись на їх функцію сприяння працевлаштуванню. З цих причин, головну увагу приділимо гостроті проблеми безробіття в окремому регіоні, що визначається станом ринку праці, зокрема такими його показниками, як кількість безробітних і вразливих верств населення, показники доходів, показник реінтеграції, кількість та розмір соціальних підприємств. Це дозволить побудувати комплексні економіко-математичні моделі, які дадуть змогу більш точно провести кластерний аналіз.

Загальну динаміку і рівень безробіття в Україні з 2000 по 2021 рік демонструє рисунок 2.4 [96]:

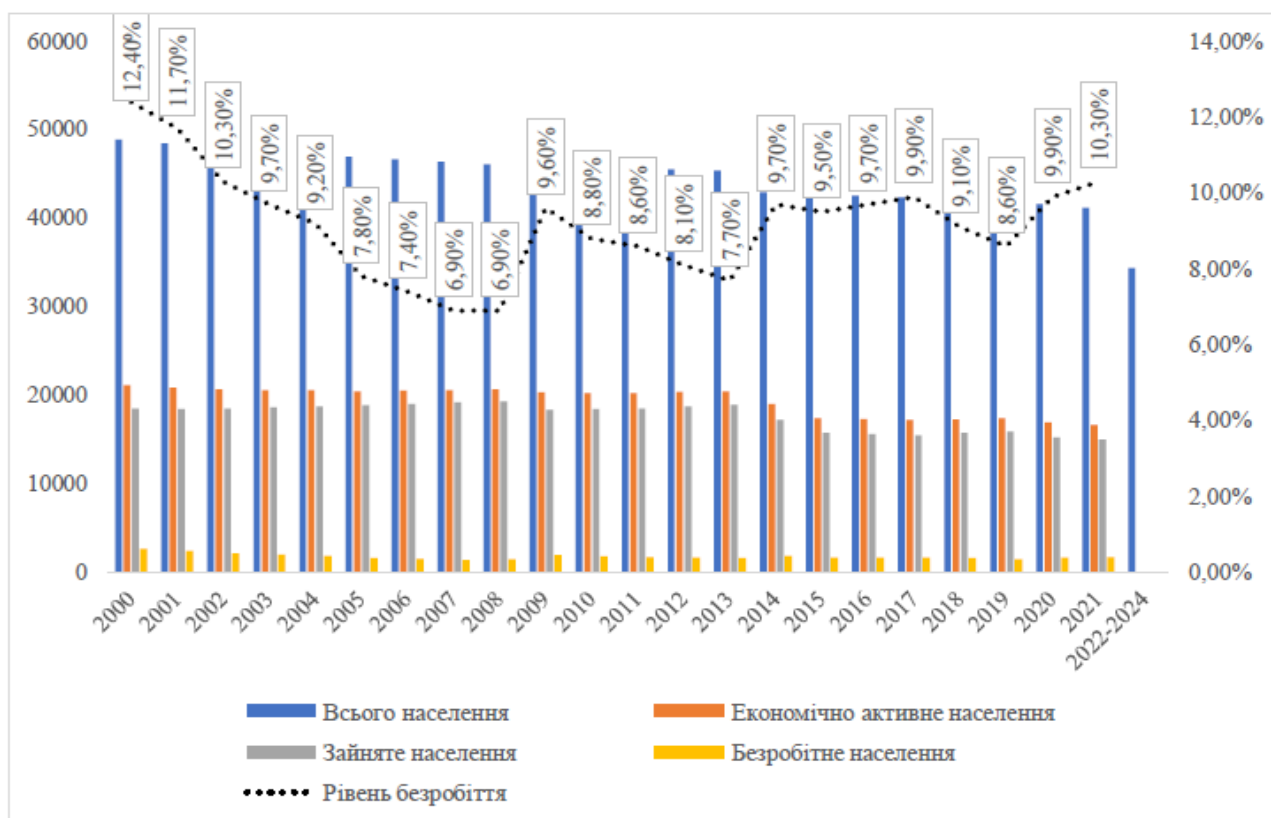

Рисунок 2.4 – Демографічна та соціальна динаміка показників України, 2000-2024 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [25; 44; 95].

На рис. 2.4 можна відмітити наступні тенденції:

1. Зниження рівня безробіття спостерігалось з 2000 року до 2008 року, досягнувши мінімального показника у 6,9% у 2007 та 2008 роках. Це супроводжувалося зростанням зайнятого населення, що свідчить про поліпшення економічної ситуації в країні.
2. Економічні потрясіння 2009 року на тлі світової фінансової кризи призвели до різкого зростання рівня безробіття до 9,6%.
3. Стабілізація і подальше підвищення. З 2010 по 2013 роки безробіття поступово знижувалося, але з початком воєнних дій на Донбасі у 2014 році знову зросло до 9,7%. Впродовж наступних років показник безробіття залишався стабільним на рівні 9–10%.
4. З 2014 року спостерігається суттєве зменшення економічно активного населення у зв'язку з міграційними процесами та демографічними змінами.

5. 2015-2017 роки характеризувалися економічною нестабільністю: рівень безробіття коливався в межах 9,5-9,9%, що було спричинено тривалими бойовими діями та економічними санкціями. Попри деяке зниження економічно активного населення, рівень зайнятості залишався стабільним, але низьким.

6. У 2018 році спостерігається покращення ситуації, рівень безробіття знизився до 9,1%, а у 2019 році – до 8,6%. На нашу думку, це пов'язано з відновленням економіки та частковою стабілізацією ситуації в країні.

7. Пандемія COVID-19 призвела до значного зростання безробіття. У 2020 році рівень безробіття зріс до 9,9%, а у 2021 році – до 10,3%. Це найвищі показники за останні роки, які свідчать про серйозний вплив пандемії на ринок праці. Скорочення зайнятості та економічно активного населення в цей період також є важливими індикаторами серйозності економічних викликів.

У 2024 році ситуація на ринку праці України демонструвала змішані тенденції. За даними Національного банку України (НБУ), рівень безробіття знизився з 21% у 2022 році до прогнозованих 14% у 2024 році [94]. Це зниження частково пояснюється зростанням попиту на робочу силу та відновленням економічної активності. Водночас, за оцінками дослідницької агенції «Info Sapiens», у першому півріччі 2024 року рівень безробіття коливався в межах від 20,9% до 13,1% [69]. Ці коливання свідчать про нестабільність на ринку праці, зумовлену різними факторами, включаючи міграційні процеси, мобілізацію та структурні зміни в економіці.

Офіційні дані Державної служби зайнятості України також засвідчують зниження зареєстрованого безробіття. Станом на грудень 2024 року кількість зареєстрованих безробітних становила 94,2 тисячі осіб, що є історичним мінімумом [51]. Однак цей показник не враховує неформальну зайнятість та осіб, які не реєструються як безробітні, тому реальний рівень безробіття може бути вищим. Загальна тенденція даних свідчить про різке погіршення стану ринку праці в Україні: на тлі масової міграції всередині країни та відпливу людського капіталу за кордон скорочуються можливості працевлаштування, що веде до

структурного безробіття. Останнє не вирішується дією ринкових механізмів, а потребує цілеспрямованих дій держави.

Основними факторами зростання структурного безробіття стали політична криза, військовий стан і пандемія. Під впливом вторгнення російської армії на територію України з 24 лютого 2022 року до початку 2024 року, загальна кількість біженців, зареєстрованих у Європі та країні, становить 6 168 100 осіб [25]. Загальна кількість біженців з України, зареєстрованих за межами Європи, – 571 300 осіб. Ці дані включають біженців, яким було надано статус біженця, тимчасовий притулок, тимчасовий захист або аналогічні національні статуси, а також тих, хто зареєстрований за іншими формами перебування.

У 2024 р. орієнтовна чисельність населення України за розрахунковими даними становить приблизно 29-30 млн осіб. Зазначена оцінка базується на кількох факторах:

- передвоєнна чисельність населення становила близько 41 мільйона осіб;
- приблизно 8 мільйонів українців стали біженцями, виїхавши до інших країн, переважно в Європу;
- ще близько 5,9 мільйона осіб є внутрішньо переміщеними особами (ВПО) всередині країни;
- через бойові дії та пов'язані з ними втрати кількість загиблих та поранених важко підрахувати, однак орієнтовні дані варіюються від 2 до 4 мільйонів осіб.

З огляду на значні демографічні зміни та трансформації на ринку праці, допомога по безробіттю стала критично важливим елементом соціальної підтримки населення в Україні. При цьому протягом 2020-2024 років за даними Державної служби зайнятості кількість осіб, які отримували послуги з працевлаштування, значно скоротилися (таблиця 2.1). У 2024 році чисельність зареєстрованих безробітних, які зверталися до державних центрів зайнятості, становила 593 820 осіб, що на 1 598 135 осіб або 72,91%, менше, ніж у 2020 році.

Скорочення кількості звернень до Державної служби зайнятості зумовлене кількома ключовими факторами. По-перше, фізичним скороченням працездатного населення через міграційні процеси. По-друге, зростаюча цифровізація ринку праці сприяє переходу до альтернативних форм пошуку роботи через приватні рекрутингові агентства та онлайн-платформи.

Таблиця 2.2 – Динаміка показників надання послуг Державною службою зайнятості в 2020-2024 рр.

	2020	2021	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення, 2024–2020 рр.	Відносне відхилення, %
Вінницька	105 473	100 250	51 015	29 218	29 276	-76 197	-72,24
Волинська	60 121	57 658	31 815	22 328	19 759	-40 362	-67,13
Дніпропетровська	139 294	130 409	107 313	68 349	48 571	-90 723	-65,13
Донецька	91 043	92 106	32 506	24 572	22 096	-68 947	-75,73
Житомирська	80 149	71 721	40 678	27 152	23 795	-56 354	-70,31
Закарпатська	47 560	43 972	20 508	12 481	10 213	-37 347	-78,53
Запорізька	96 480	79 864	43 758	24 394	20 904	-75 576	-78,33
Івано-Франківська	142 871	132 817	30 206	23 455	24 107	-118 764	-83,13
Київська	79 285	76 332	55 547	36 845	27 353	-51 932	-65,50
Кіровоградська	90 688	90 425	36 909	19 722	18 008	-72 680	-80,14
Луганська	51 926	53 541	11 231	5 971	7 073	-44 853	-86,38
Львівська	152 480	148 397	50 317	33 434	32 927	-119 553	-78,41
Миколаївська	71 639	64 329	41 332	26 650	21 308	-50 331	-70,26
Одеська	104 425	109 632	51 386	36 647	35 853	-68 572	-65,67
Полтавська	102 242	85 983	56 736	32 783	33 330	-68 912	-67,40
Рівненська	68 717	60 890	38 162	24 935	23 695	-45 022	-65,52
Сумська	70 655	64 257	40 049	27 627	25 191	-45 464	-64,35
Тернопільська	44 356	39 116	25 037	15 941	17 027	-27 329	-61,61
Харківська	184 349	174 296	69 630	49 278	42 791	-141 558	-76,79
Херсонська	46 900	42 811	16 263	11 164	8 430	-38 470	-82,03
Хмельницька	63 372	62 984	40 271	23 526	25 786	-37 586	-59,31
Черкаська	88 164	80 923	46 755	25 572	23 622	-64 542	-73,21
Чернівецька	57 551	60 578	20 583	14 025	15 919	-41 632	-72,34
Чернігівська	85 599	78 949	32 435	20 659	18 802	-66 797	-78,03
м. Київ	66 616	62 246	55 546	27 844	17 984	-48 632	-73,00
Україна	2 191955	2 064486	1 045988	664572	593820	-1 598 135	-72,91

Джерело: сформовано автором за даними [1].

Хоча зниження показників надання послуг Державною службою зайнятості спостерігається у всіх регіонах України, проте його інтенсивність різниться за регіонами.

Динаміку змін за даними Державної служби зайнятості по регіонах України наведена на рис. 2.5 [1].

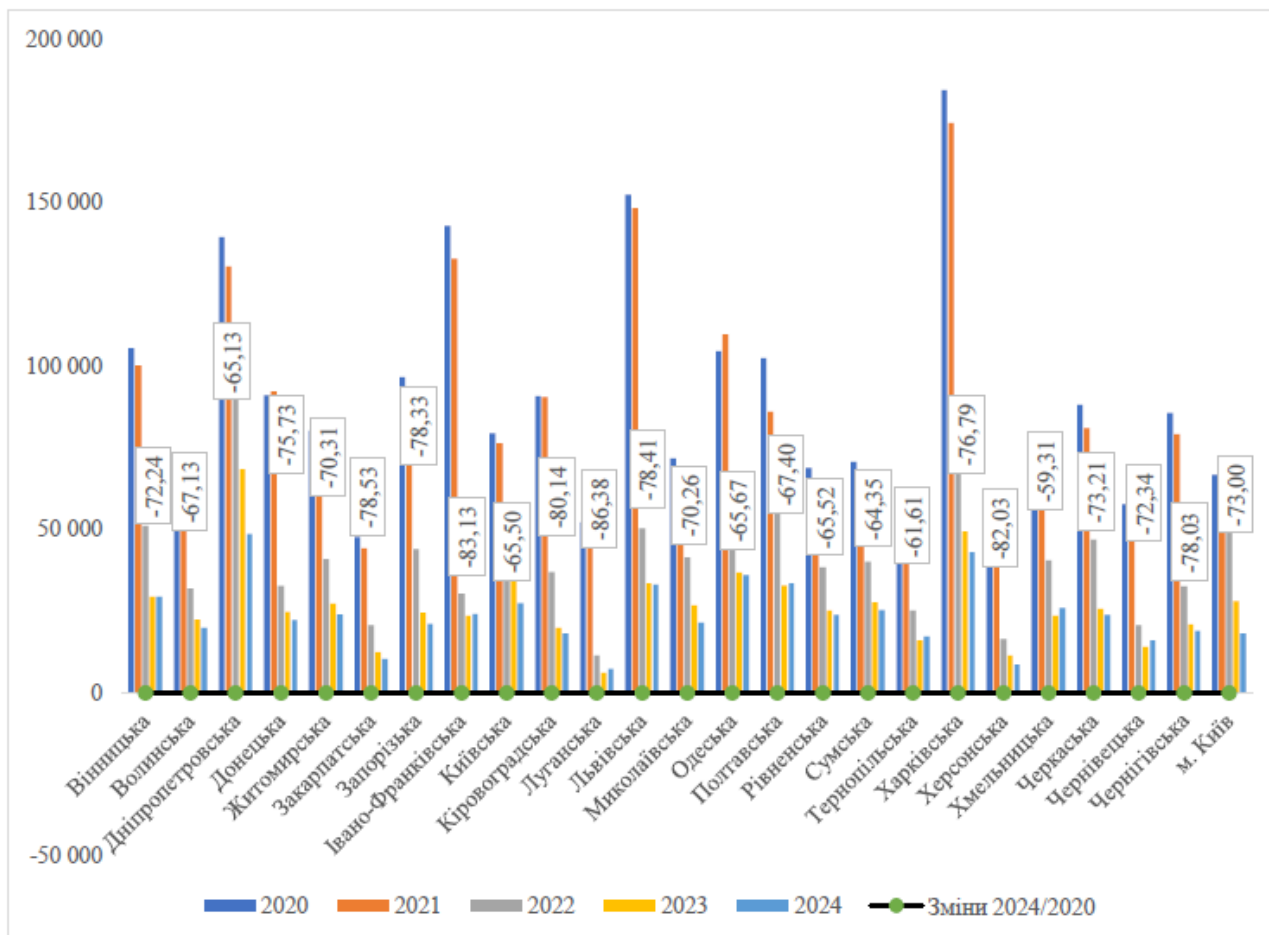

Рисунок 2.5 – Динаміка змін кількості осіб, які отримували послуги Державної служби зайнятості у 2020-2024 роках

Джерело: сформовано автором за даними [1].

Найбільше абсолютне скорочення звернень до Державної служби зайнятості зафіксовано у таких областях: Івано-Франківська область (зниження з 142871 осіб у 2020 році до 24107 осіб у 2024 році (–83,13%)), Харківська область (скорочення з 184349 осіб до 42791 осіб (–76,79%), Львівська область (зменшення кількості звернень з 152480 осіб до 32927 осіб (–78,41%). Зазначені області, які традиційно характеризувались високою економічною активністю,

демонструють суттєве скорочення кількості зареєстрованих безробітних. Така тенденція може бути пов'язана як із масовою трудовою міграцією та великою кількістю ВПО, так і зі зростанням самозайнятості, яка не потребує офіційної реєстрації в центрах зайнятості.

У 2024 році найбільшу кількість безробітних, які отримували послуги Державної служби зайнятості, зареєстровано у Дніпропетровській області (48571 особа), Одеській області (35853 особи), Харківській області (42791 особа), Полтавській області (33330 осіб). Зазначені області України характеризуються розвиненою промисловістю та високою чисельністю населення, що обумовлює активний пошук роботи. Крім того, підвищений попит на послуги державної служби зайнятості у цих регіонах може пояснюватися міграцією бізнесів до безпечніших областей України.

Серед регіонів з найнижчою кількістю звернень у 2024 році слід зазначити Закарпатську область (10213 осіб), Луганську область (7073 особи), Херсонську область (8430 осіб). Припускаємо, що низький рівень звернень у цих регіонах є наслідком значної частки жителів, які виїхали за кордон або переїхали до інших областей, високого рівня неформальної зайнятості, особливо у Закарпатській області, де поширена трудова міграція до сусідніх країн; військові дії та руйнування інфраструктури, що суттєво негативно вплинуло на економічну активність у Луганській та Херсонській областях.

Узагальнюючи, дещо парадоксальне для воєнного стану скорочення кількості звернень щодо працевлаштування зумовлене кількома ключовими чинниками.

По-перше, масова міграція внаслідок війни призвела до значного зменшення кількості працездатного населення, що звертається за допомогою у працевлаштуванні.

По-друге, руйнування підприємств унаслідок бойових дій ускладнило працевлаштування у традиційних секторах економіки.

По-третє, цифровізація ринку праці сприяла поширенню альтернативних способів пошуку роботи через онлайн-платформи та приватні рекрутингові агентства, що знизило потребу у зверненні до державних центрів зайнятості.

В-четверте, зниження довіри до державних установ та поширення неформальної зайнятості.

Ефективність діяльності Державної служби зайнятості в Україні засвідчує частка безробітних серед осіб, які отримували послуги Державної служби зайнятості рис. 2.6.

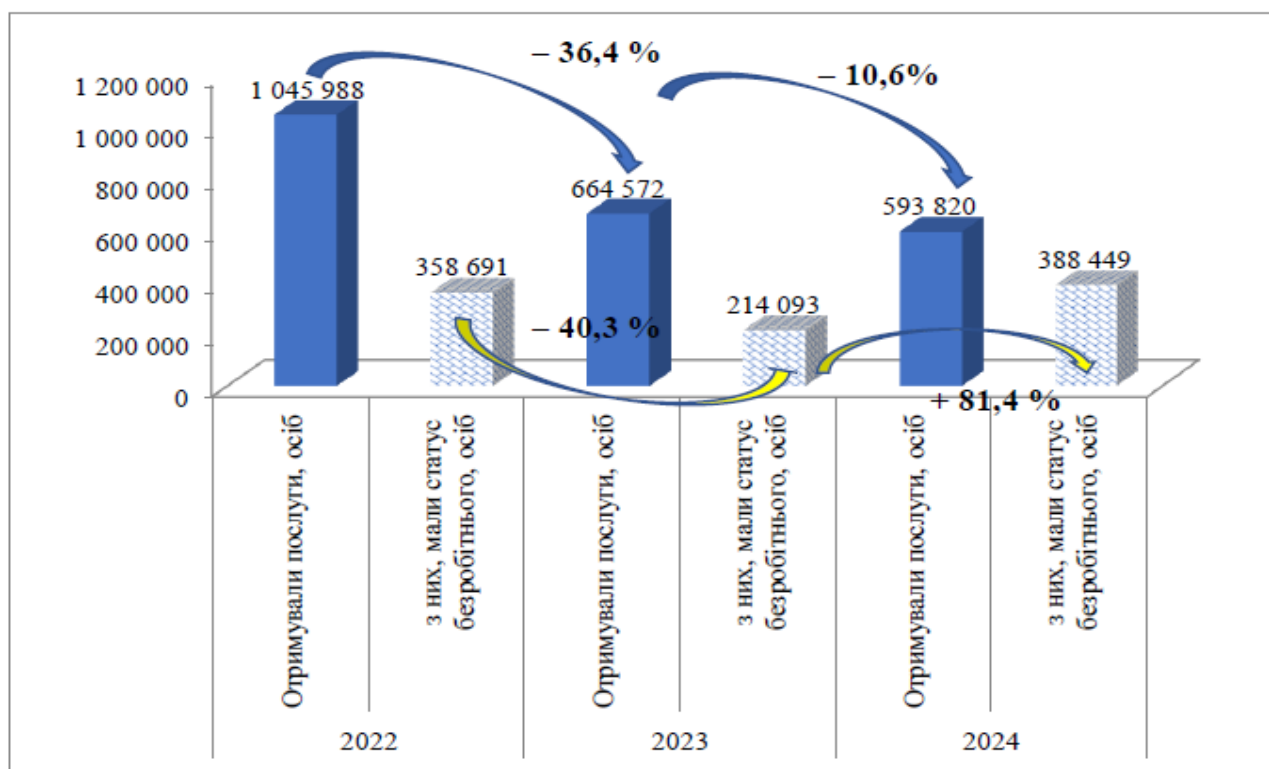

Рисунок 2.6 – Динаміка чисельності безробітних серед осіб, які отримували послуги Державної служби зайнятості, у 2022-2024 роках

Джерело: сформовано автором за даними [1].

2024 року серед осіб, які отримували послуги Державної служби зайнятості, 78,91 % були безробітними (рис. 2.6). Кількість зареєстрованих безробітних, яка 2023 р. демонструвала суттєве скорочення (-40,3 %), 2024 р., навпаки, зросла на 81,4 %. Це надає підстав для висновку про недостатню ефективність дій Державної служби зайнятості та доцільність додаткових зусиль держави щодо розв'язання проблеми структурного безробіття (рис. 2.7).

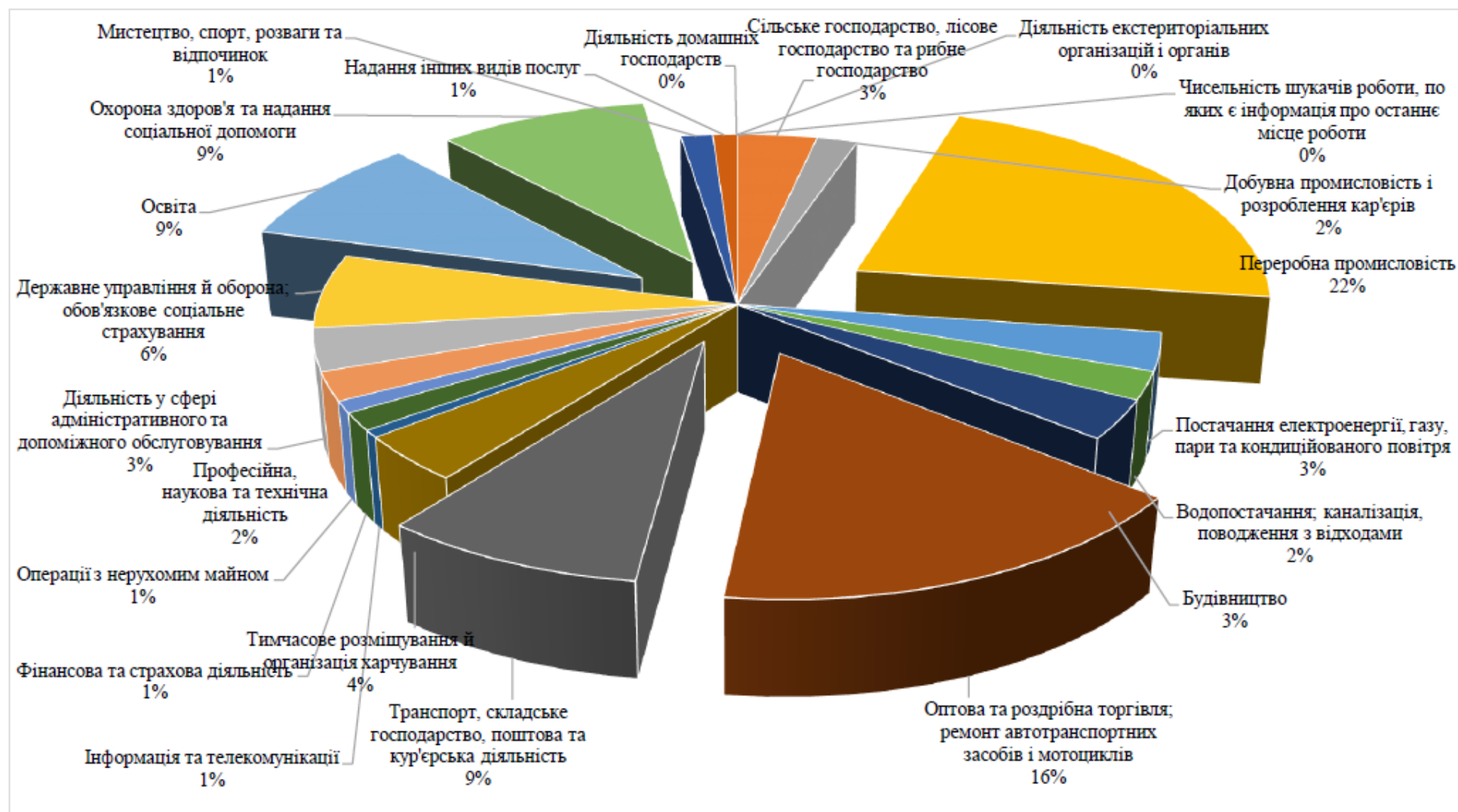

Рисунок 2.7 – Кількість вакансій і чисельність зареєстрованих шукачів роботи у Державній службі зайнятості 2024 року
Джерело: сформовано автором за даними [46].

У ситуації структурного безробіття зростає роль соціального підприємництва, що спроможне пом'якшити гостроту проблеми працевлаштування, яку характеризують наступні дані. У 2024 році в Державній службі зайнятості України було зареєстровано 62 466 вакансій та 124 243 шукачі роботи, з яких 96 022 особи мали статус безробітних. Тобто кількість шукачів роботи перевищує кількість вакансій більш ніж удвічі. Щодо структури пропонуванних вакансій та шукачів роботи за видами економічної діяльності, то вона наведена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Кон'юнктура ринку праці за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Співвідношення вакансій і шукачів роботи	Характеристика кон'юнктури ринку праці
Переробна промисловість	Лідер за кількістю вакансій – 1313 717. Чисельність шукачів роботи – 12 389 осіб (10 796 безробітних)	Дефіцит працівників
Оптова та роздрібна торгівля	Кількість вакансій 10 141, чисельність шукачів роботи – 20 214 осіб (17 966 безробітних).	Надлишок робочої сили.
Державне управління й оборона зареєстровано. Це є показником у цій сфері.	Кількість вакансій 76 221, чисельність шукачів роботи 3 301 (17 826 безробітних)	Надлишок робочої сили
Сфера освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги	Кількість вакансій 5 643, чисельність шукачів роботи 5 556 (4 106 безробітних).	Відносний баланс попиту і пропозиції
Сільське господарство	Кількість вакансій 2 176, чисельність шукачів роботи 11 227 (10 027 безробітних),	Надлишок робочої сили
Транспорт та складське господарство	Кількість вакансій 5 338 чисельність шукачів роботи 5 735	Відносний баланс попиту і пропозиції
Сфера інформація та телекомунікації	Кількість вакансій 372 чисельність шукачів роботи 881 (749 безробітних)	Дефіцит робочої сили
Домашні господарства Екстериторіальних організацій	7 шукачів 3 шукачі роботи	Не визначено

Джерело: узагальнено автором за [1].

Таким чином, на ринку праці за окремими видами економічної діяльності спостерігається значна диспропорція між кількістю вакансій і чисельністю шукачів роботи, особливо у сфері державного управління, торгівлі та сільського господарства. Переробна промисловість залишається найбільшим сектором за кількістю вакансій, тоді як освітня та медична сфери демонструють відносний баланс між попитом і пропозицією.

Протягом 2021–2024 років спостерігається загальна тенденція скорочення вакансій у більшості сфер економіки України (рис. 2.8). Загальна кількість вакансій зменшилася з 829 653 у 2021 році до 329 436 у 2024 році, що становить 60,29% – майже втричі. Найбільше скорочення спостерігається у сільському господарстві (–77,73%), будівництві (–76,32%), державному управлінні (–59,38%), переробній промисловості (–59,58%), транспорті (–58,80%) та оптовій і роздрібній торгівлі (–58,32%). Разом із тим, ці сфери демонструють відносну стабільність або навіть економічне зростання, наприклад, освіта (зменшення лише на 44,62%) та водопостачання (–39,80%), що може свідчити про адаптацію до нових умов.

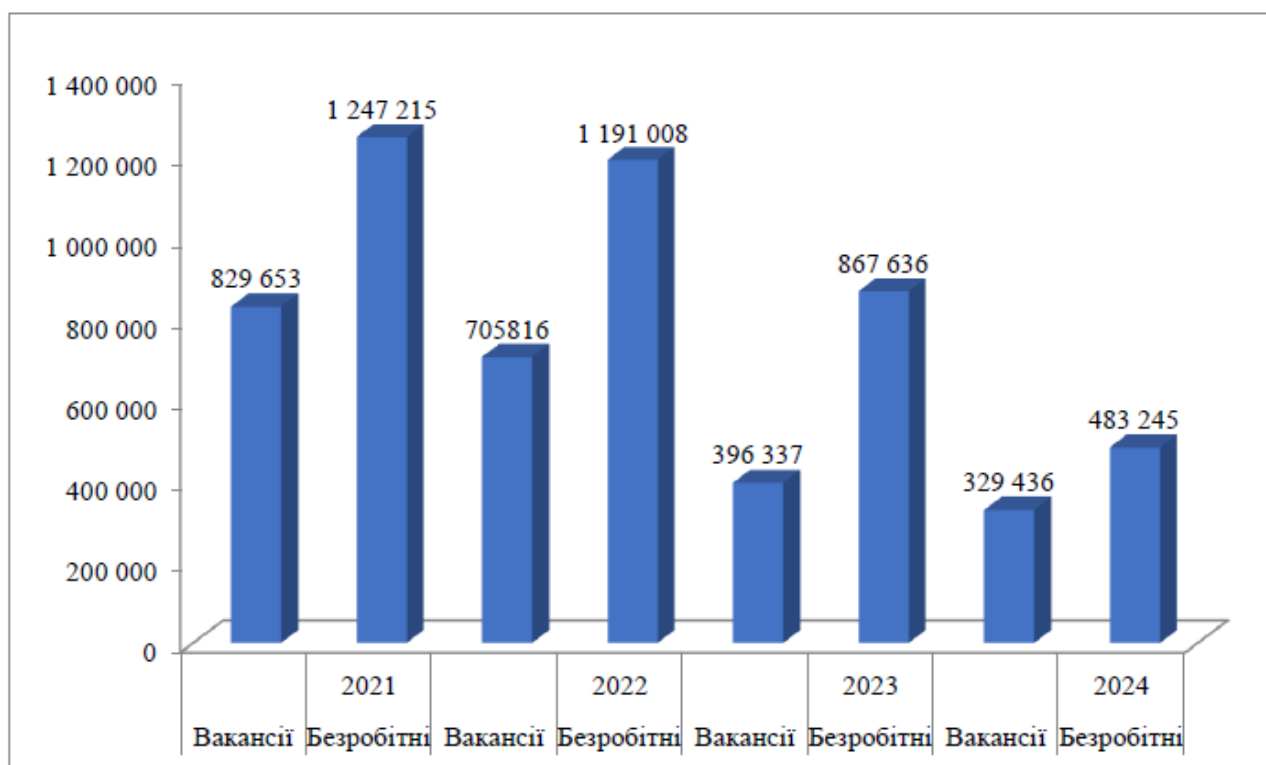

Рисунок 2.8 – Кількість вакансій у 2021-2024 роках (станом на початок року)

Джерело: сформовано автором за даними додатка А 2.1.

Отже, маємо підстави для висновку, що ринку праці України притаманні гострі структурні диспропорції, які не можливо вирішити на основі ринкових механізмів збалансування, ефективність дії яких суттєво обмежена в умовах воєнного часу. Збалансування ринку праці та розв'язання проблеми безробіття, особливо для вразливих верств населення, потребує стратегічних рішень не лише щодо стимулювання зайнятості, а в першу чергу перекваліфікації та цілеспрямованого формування пропозиції робочих місць у визначених регіонах та сферах економіки.

Для визначення сфер економічної діяльності, де існує критична нестача робочих місць, доцільно проаналізувати показник співвідношення кількості безробітних, які перебувають у статусі понад один рік, до кількості вакансій протягом звітного періоду (показник реінтеграції безробітних у ринок праці). перекваліфікації або навчання за формулою (1).

$$I_{ere} = \frac{K_{\text{бо}}}{K_{\text{вак}}}, \quad (1)$$

Джерело: адаптовано автором за методикою [113],

де

I_{ere} – індекс ефективності заходів із реінтеграції довготривалих безробітних у ринок праці.

$K_{\text{бо}}$ – кількість безробітних осіб, які отримали статус безробітного у термін понад 1 рік, осіб

$K_{\text{вак}}$ – кількість вакансій протягом звітного періоду, одиниць

Показник реінтеграції довготривалих безробітних у ринок праці є важливим аналітичним інструментом. Аналіз індексу реінтеграції безробітних на ринок праці свідчить про необхідність перегляду стратегії реінтеграції у сферах із найнижчими значеннями індексу та збереження й подальшого розвитку успішних програм у сферах із високими значеннями. Таким чином, формується наукове обґрунтування для цільових державних чи місцевих ініціатив, спрямованих на зменшення хронічного структурного безробіття через стимулювання створення нових робочих місць, підвищення відповідності між

вакансіями та кваліфікацією працівників, активізацію роботодавців для залучення цієї категорії населення.

Результати аналізу агрегованих даних у додатку А.2.1. та показники співвідношення довготривалого безробіття до наявних вакансій на ринку праці України за останні чотири роки, як свідчення тенденції реінтеграції, графічно представлені на рис. 2.9.

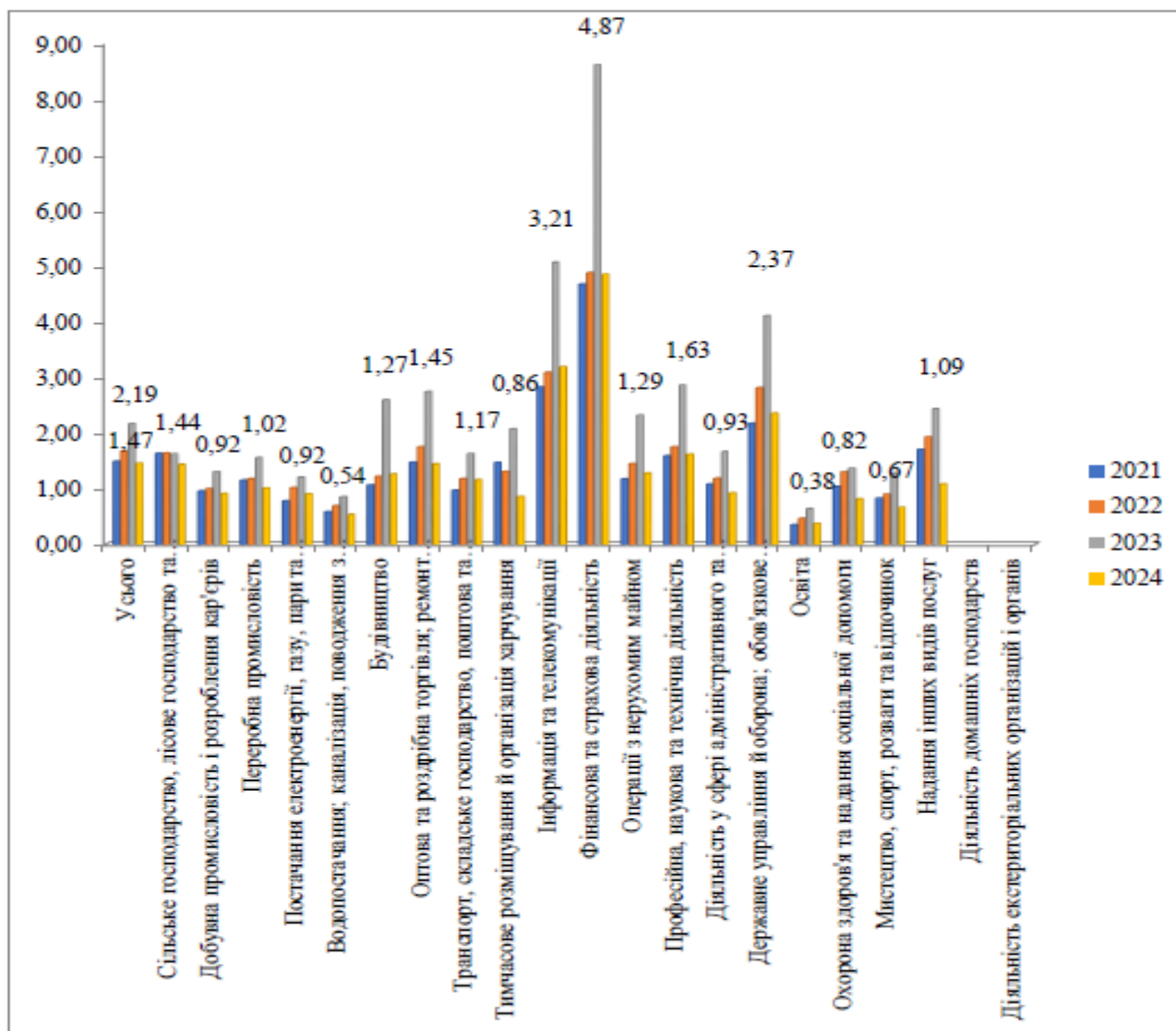

Рисунок 2.9 – Індекс ефективності заходів із реінтеграції довготривалих безробітних у ринок праці, у 2021–2024

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними додатка А 2.1.

Аналіз індексу реінтеграції довготривалих безробітних у ринок праці за 2021–2024 роки дозволяє виявити ключові тенденції, сильні сторони та прогалини в реінтеграційних заходах держави для довготривалих безробітних у різних сферах економіки.

Максимальне значення індексу спостерігається у 2023 році (2,19), що свідчить про найбільшу ефективність заходів реінтеграції у цей період, проте у 2024 році цей показник знизився до 1,47.

У 2024 р. найбільш ефективними щодо реінтеграції довготривалих безробітних були:

фінансова та страхова діяльність (4,87);

інформації та телекомунікацій (3,21);

державне управління й оборона;

обов'язкове соціальне страхування (2,37);

професійна, наукова та технічна діяльність (1,63), особливо у таких галузях, як консалтинг, інженерні розробки та ІТ.

Найнижча ефективність реінтеграції була в освіті (0,38), охороні здоров'я та надання соціальної допомоги (0,82), водопостачанні, каналізації та поводження з відходами (0,54); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (0,67); тимчасове розміщення та організація харчування (0,86). Це зумовлено скороченням фінансування культурних і спортивних програм та загальним зниженням економічної активності, нестабільністю в туристичній сфері, низьким рівнем зарплат та обмеженим попитом на робочу силу у цих сферах.

Будівництво та виробнича сфера діяльності демонструють нестабільні тенденції: після високого рівня у 2023 році спостерігається певне зниження (наприклад, у будівництві з 2,61 до 1,27), що може свідчити про спад ділової активності.

Таким чином, фокус уваги держави щодо розширення програм перекваліфікації, покращення умов праці та заробітної плати має бути зосереджений у секторі охорони здоров'я та освіти, тимчасового розміщення та харчування.

Аналіз регіональних особливостей працевлаштування доцільно здійснювати на основі двох важливих показників: рівень працевлаштування та рівень перепрофілювання, які розраховано за наступними формулами (2), (3) [103], [104]:

$$P_{\text{пр}} = \frac{K_{\text{пр}}}{K_{\text{оп}}} * 100, \quad (2)$$

де, $P_{\text{пр}}$ – рівень працевлаштування, %

$K_{\text{пр}}$ – кількість працевлаштованих осіб, осіб

$K_{\text{оп}}$ – кількість осіб, що отримували послуги Державної служби зайнятості, осіб.

$$P_{\text{пер}} = \frac{K_{\text{проф}} + K_{\text{в}}}{K_{\text{оп}}} * 100, \quad (3)$$

де, $P_{\text{пер}}$ – рівень перепрофілювання, %

$K_{\text{пр}}$ – кількість осіб, що проходили професійне навчання, осіб

$K_{\text{в}}$ – кількість осіб, що отримували ваучери на навчання від Державної служби зайнятості, осіб.

На нашу думку, включення кількості осіб, які отримали ваучери на навчання від Державної служби зайнятості ($K_{\text{в}}$), у формулу розрахунку рівня перепрофілювання ($P_{\text{пер}}$) обґрунтоване тим, що ваучери є інструментом, який надає можливість громадянам безкоштовно пройти професійне навчання, підвищити кваліфікацію або здобути нову спеціальність. Це сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку праці та адаптації до сучасних вимог економіки. Таким чином, врахування кількості осіб, що отримували ваучери на навчання від Державної служби зайнятості у формулі дозволяє більш точно оцінити загальний рівень перепрофілювання населення.

За розрахунками, загальний середній рівень працевлаштування станом на 1 грудня 2024 року в Україні становить 41,85%, а рівень перепрофілювання – 10,99%.

Розглянемо детальніше динаміку працевлаштування та перекваліфікації по регіонах (рис. 2.10).

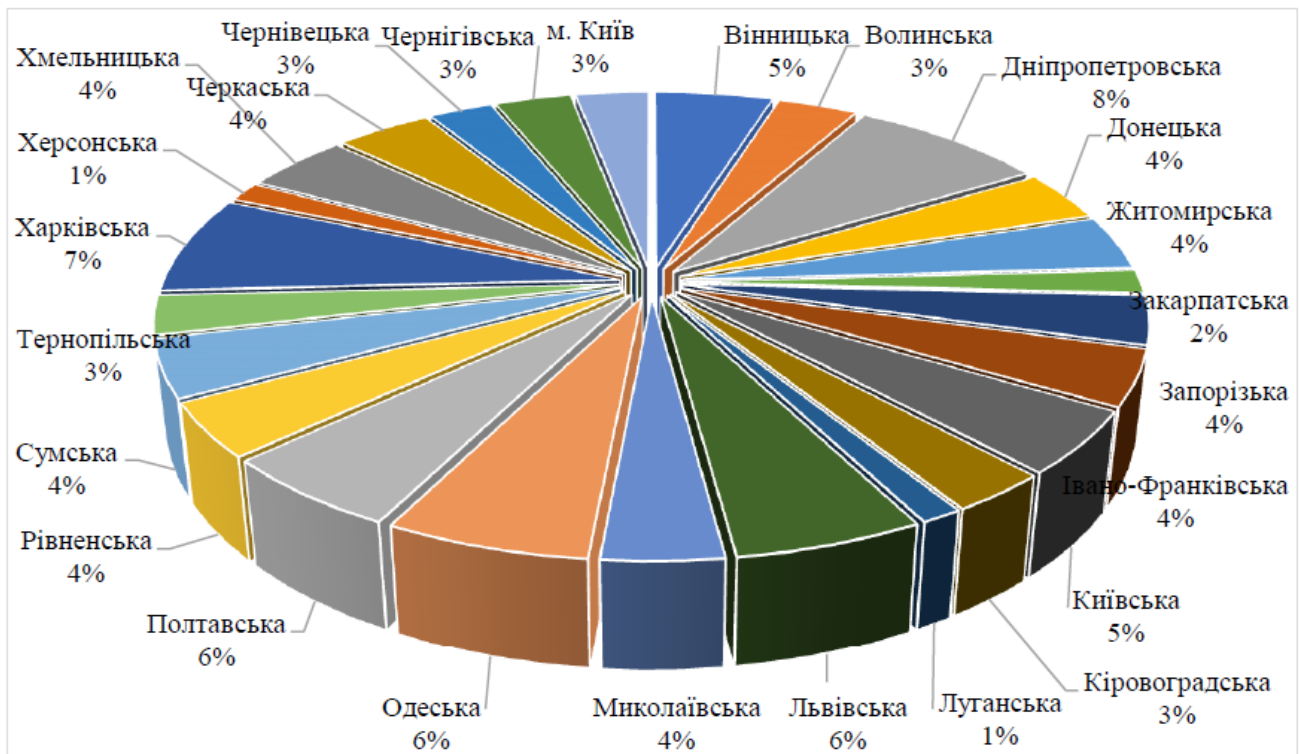

Рисунок 2.10 – Надання послуг Державною службою зайнятості 2024 року

Джерело: сформовано автором за даними [47].

На рис. 2.10 та 2.11 проілюстровано регіональну структуру працевлаштування та перепрофілювання.

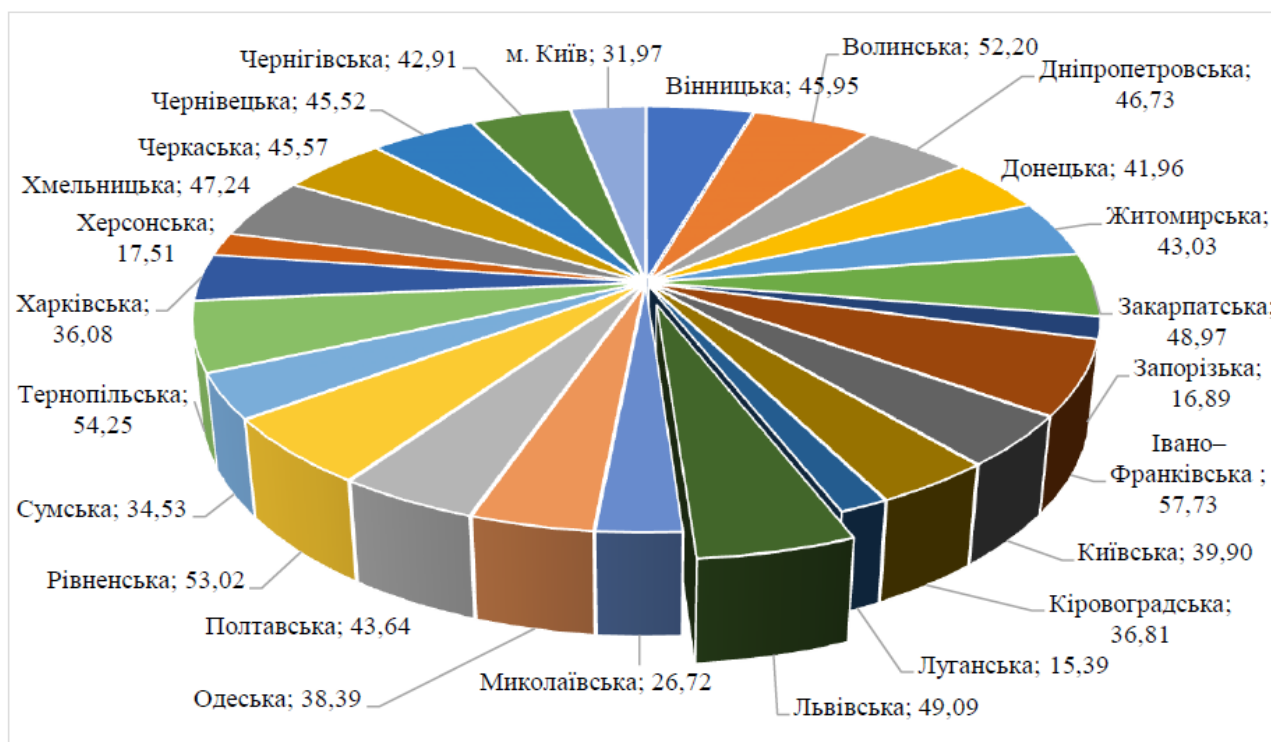

Рисунок 2.11 – Регіональний розподіл рівня працевлаштування у 2024 році, %

Джерело: сформовано автором за даними [46].

Найвищий рівень працевлаштування спостерігається в Івано-Франківській області (57,73%), Волинській (52,20%), Рівненській (53,02%) та Тернопільській області (54,25%). Саме у цих регіонах найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що вимагає активної роботи з працевлаштування та співпраці з шукачами роботи. Найнижчий рівень працевлаштування зафіксовано у Луганській області – 15,39%, Запорізькій – 16,89% та Херсонській – 17,51% як прифронтових областях.

Найвищий рівень перепрофілювання у Львівській області – 20,66%, у Рівненській – 17,83%, у Донецькій – 16,05% та Луганській – 16,00%. Найнижчий рівень перепрофілювання (рис. 2.12): Запорізька область – 5,95%, Миколаївська область – 6,73%, Черкаська область – 7,31%, м. Київ – 8,00%.

Загалом динаміка показників демонструє значну різницю поміж регіонами: найкращі результати за рівнем працевлаштування та перепрофілювання показують Івано-Франківська, Волинська, Рівненська та Тернопільська області. Львівська область лідирує за рівнем перепрофілювання – 20,66%.

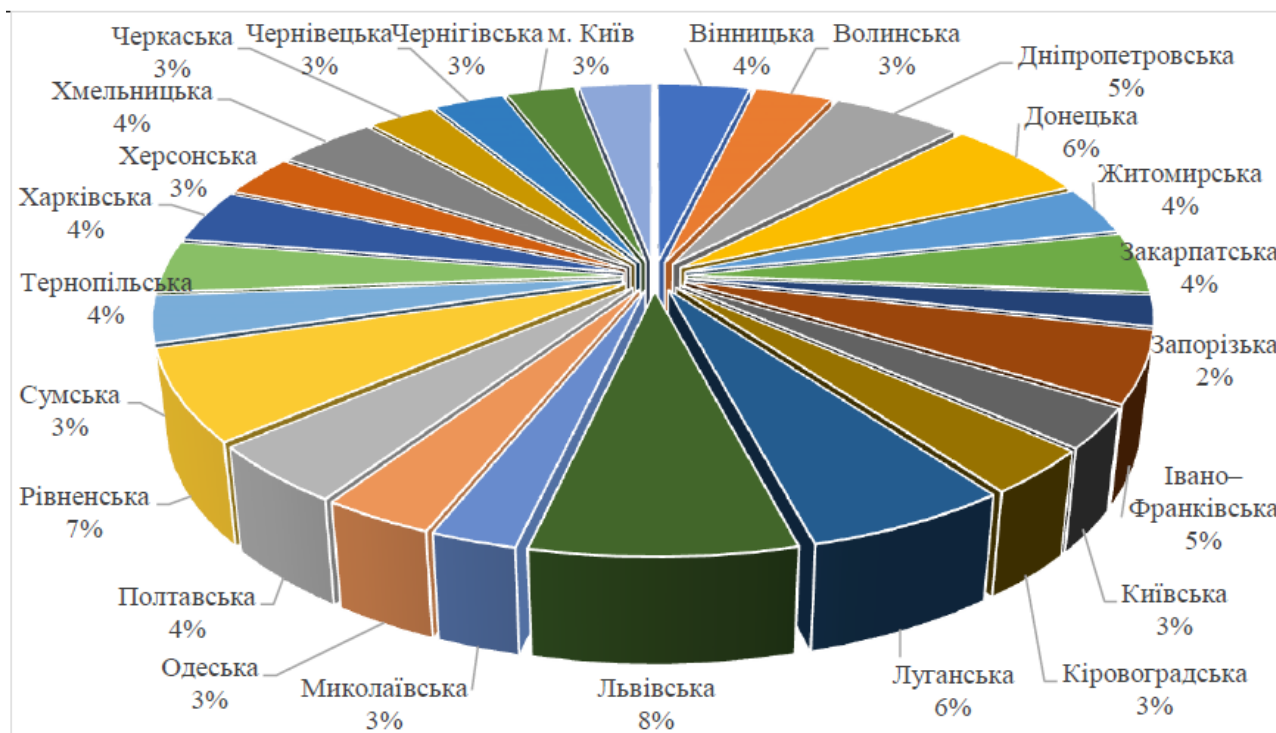

Рисунок 2.12 – Регіональний розподіл рівня перепрофілювання у 2024 році, %

Джерело: сформовано автором за даними [46].

Натомість регіони з найбільшими проблемами працевлаштування та перепрофілювання через виклики російської агресії в Україні – Луганська, Херсонська, Запорізька, Миколаївська та Черкаська області. Це надає підстав для висновку про доцільність стимулювати розвиток соціального підприємництва в регіонах з найгіршими показниками шляхом впровадження цільових ініціатив, спрямованих на підвищення зайнятості та професійної адаптації населення, активізації співпраці між державними установами, освітніми закладами та приватним сектором для створення нових робочих місць і забезпечення стійкого економічного розвитку регіонів.

До прикладу можна навести програму «Перезавантаження: розширення можливостей для працевлаштування» [157], яку реалізує Український Червоний Хрест. Він надає індивідуальну профорієнтацію, забезпечує навчання актуальним на ринку праці навичкам та психосоціальну підтримку, що сприяє покращенню професійних перспектив учасників. У цьому контексті доцільними виглядають ініціативи розширення сфери діяльності СП, спрямовані на

покращення соціально-економічної інтеграції людей з інвалідністю та сприяння їхньому працевлаштуванню. Наприклад, Грантовий конкурс: «Розширення можливостей працевлаштування та самозайнятості людей з інвалідністю у Вінницькій, Дніпропетровській, Львівській, Київській областях та м. Києві» [189] та залучення ВПО до програм працевлаштування та перепрофілювання. Регіональні програми, розроблені обласними військовими адміністраціями, можуть передбачати заходи щодо підтримки СП з метою працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що сприятиме їхній інтеграції в приймаючі громади та покращенню ситуації на ринку праці.

Складно переоцінити роль СП у працевлаштуванні осіб з інвалідністю та ветеранів. Аналіз динаміки надання послуг Державною службою зайнятості учасникам бойових дій станом на кінець 2024 року засвідчив, що їх рівень працевлаштування в середньому по Україні становив 21,63%, а рівень перепрофілювання – 11,22%. Показники демонструють значну різницю у результативності програм залежно від регіону (див. рис. 2.13).

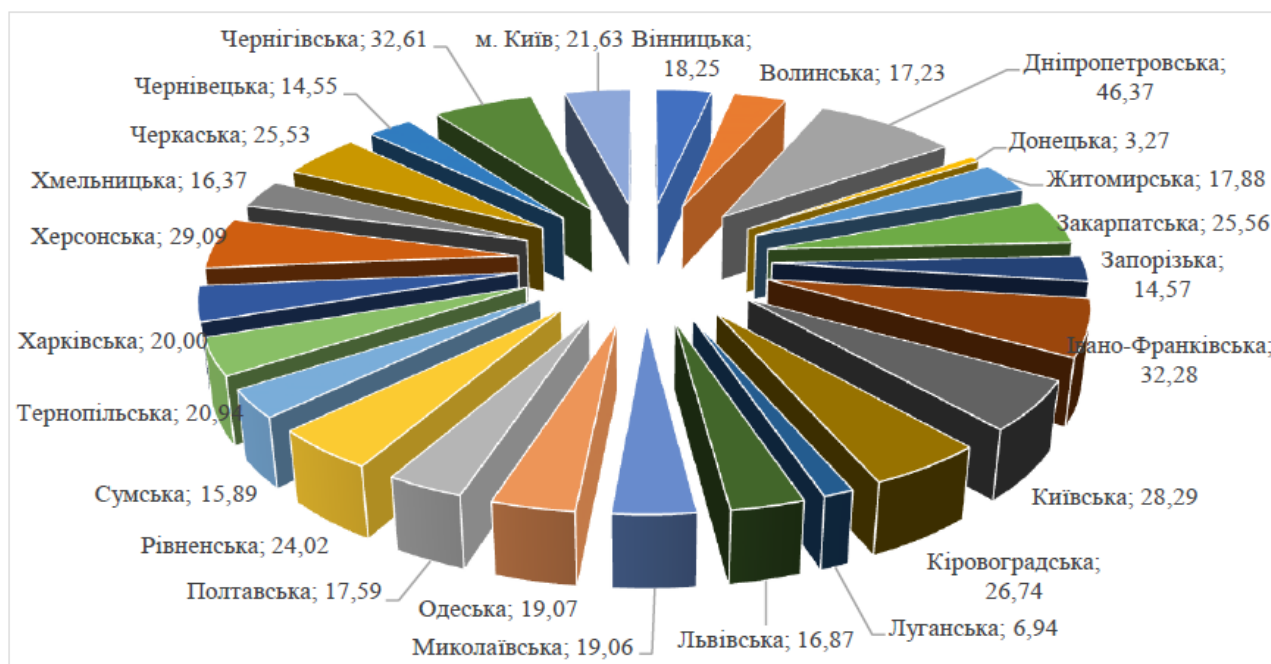

Рисунок 2.13 – Регіональна структура надання послуг із працевлаштування учасникам бойових дій Державною службою зайнятості у 2024 році, %

Джерело: сформовано автором за даними додатка Д. 2.1 [47].

Ключові тенденції надання послуг із працевлаштування учасникам бойових дій за регіонами є такими:

– регіони з найвищим рівнем працевлаштування учасників бойових дій: Дніпропетровська область – 46,37% (найвищий показник серед регіонів), Чернігівська область – 32,61%; Івано-Франківська область – 32,28%; Херсонська область – 29,09%, Київська область – 28,29%;

– регіони з найнижчим рівнем працевлаштування учасників бойових дій: Луганська область – 6,94%, Донецька область – 3,27%, Херсонська область (попри відносно високий загальний рівень послуг) також показує дуже низький рівень перепрофілювання (1,82%).

За рівнем перепрофілювання учасників бойових дій, найвищий мають Львівська область – 24,08%, Івано-Франківська область – 15,75%, Закарпатська область – 14,35%, Рівненська область – 14,74% (рис. 2.14) [47].

Регіонами з найнижчим рівнем перепрофілювання (за об'єктивними причинами) є: Луганська область (відсутність результатів перепрофілювання), Донецька область – 1,76%, Херсонська область – 1,82%, Сумська область – 2,34%.

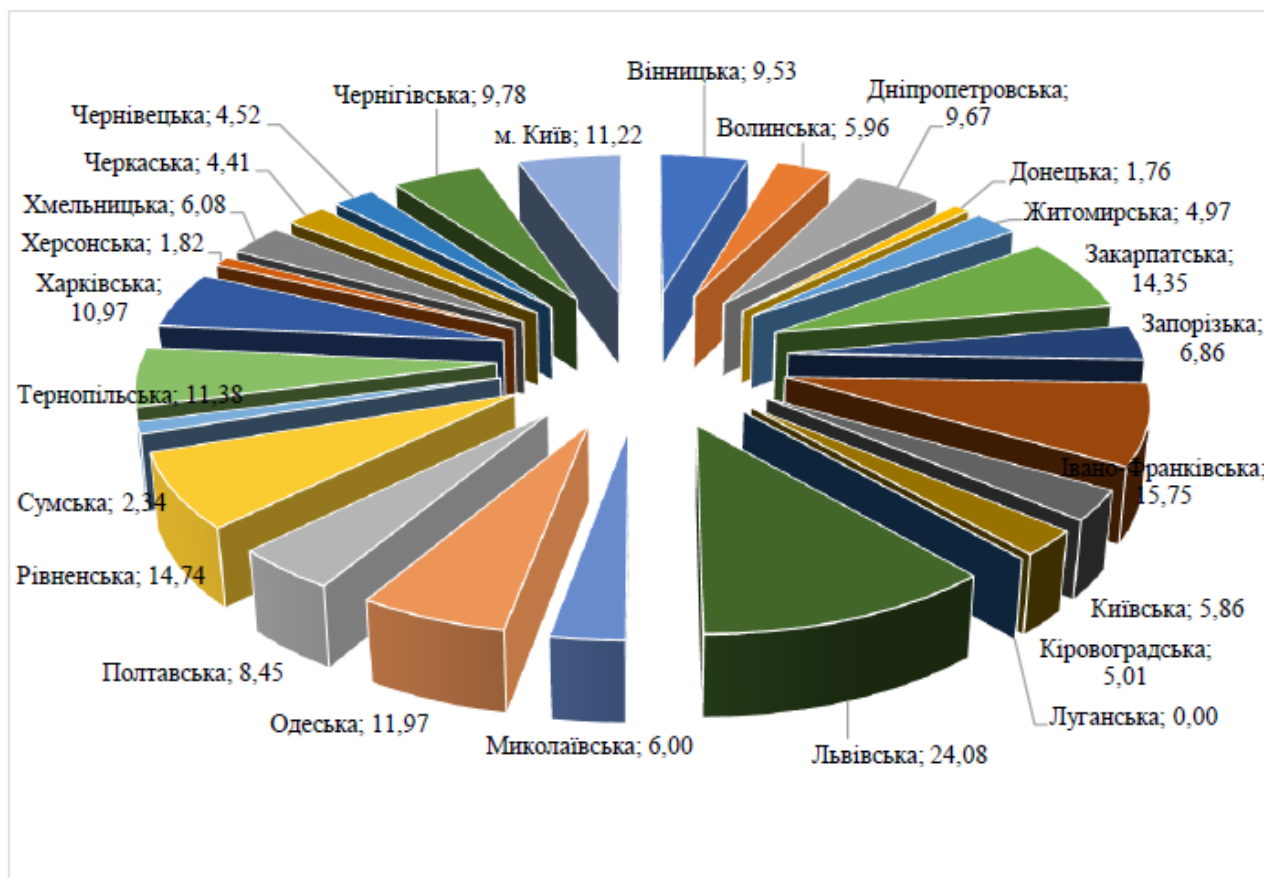

Рисунок 2.14 – Регіональна структура надання послуг з перепрофілювання учасникам бойових дій Державною службою зайнятості у 2024 році, %
Джерело: сформовано автором за даними [47].

Найефективніші регіони за рівнем працевлаштування – Дніпропетровська, Івано-Франківська та Чернігівська області, які демонструють найкращі результати. Вагомі виклики залишаються для Луганської та Донецької областей, де спостерігаються критично низькі показники як працевлаштування, так і перепрофілювання. У Херсонській області, попри високий рівень працевлаштування, послуги перепрофілювання майже відсутні. Тому на сьогодні надзвичайно важливо розробити комплексні заходи для підтримки зайнятості у східних та південних регіонах України. Визначені нами регіональні особливості реалізації програм працевлаштування і перепрофілювання для учасників бойових дій окреслюють ключові напрями розвитку соціальних підприємств.

Регіональний аналіз рівня працевлаштування ВПО наведено на рисунку 2.15.

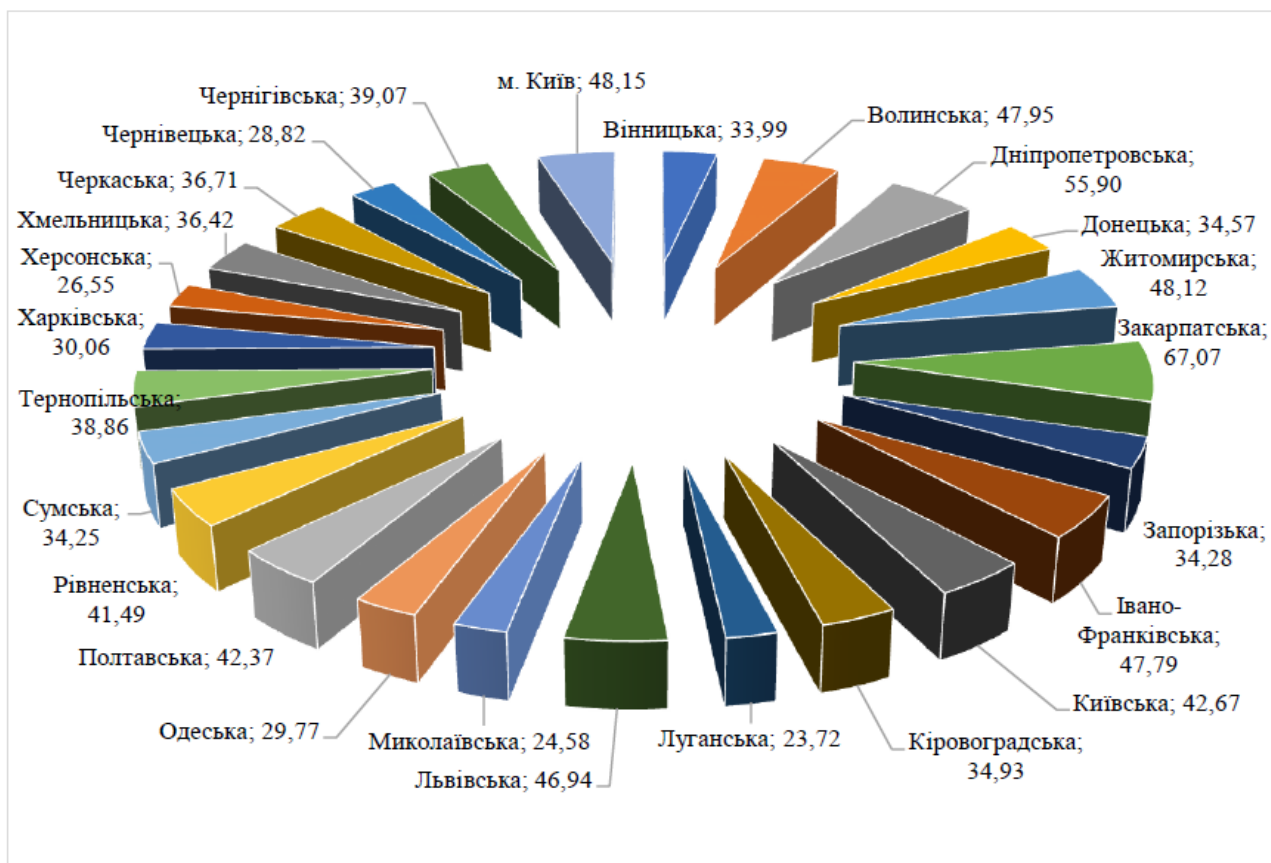

Рисунок 2.15 – Регіональна структура надання послуг у працевлаштуванні
Державною службою зайнятості ВПО у 2024 році, %

Джерело: сформовано автором за даними [47].

Регіони з найвищим рівнем працевлаштування: Закарпатська область – 67,07% (найвищий показник по країні); Дніпропетровська область – 55,90%; Волинська область – 47,95%; Житомирська область – 48,12%, м. Київ – 48,15%.

Регіони з найнижчим рівнем працевлаштування: Луганська область – 23,72%, Миколаївська область – 24,58%, Херсонська область – 26,55%, Чернівецька область – 28,82%, Одеська область – 29,77%..

Далі розглянемо рівень перепрофілювання ВПО (рис. 2.16.).

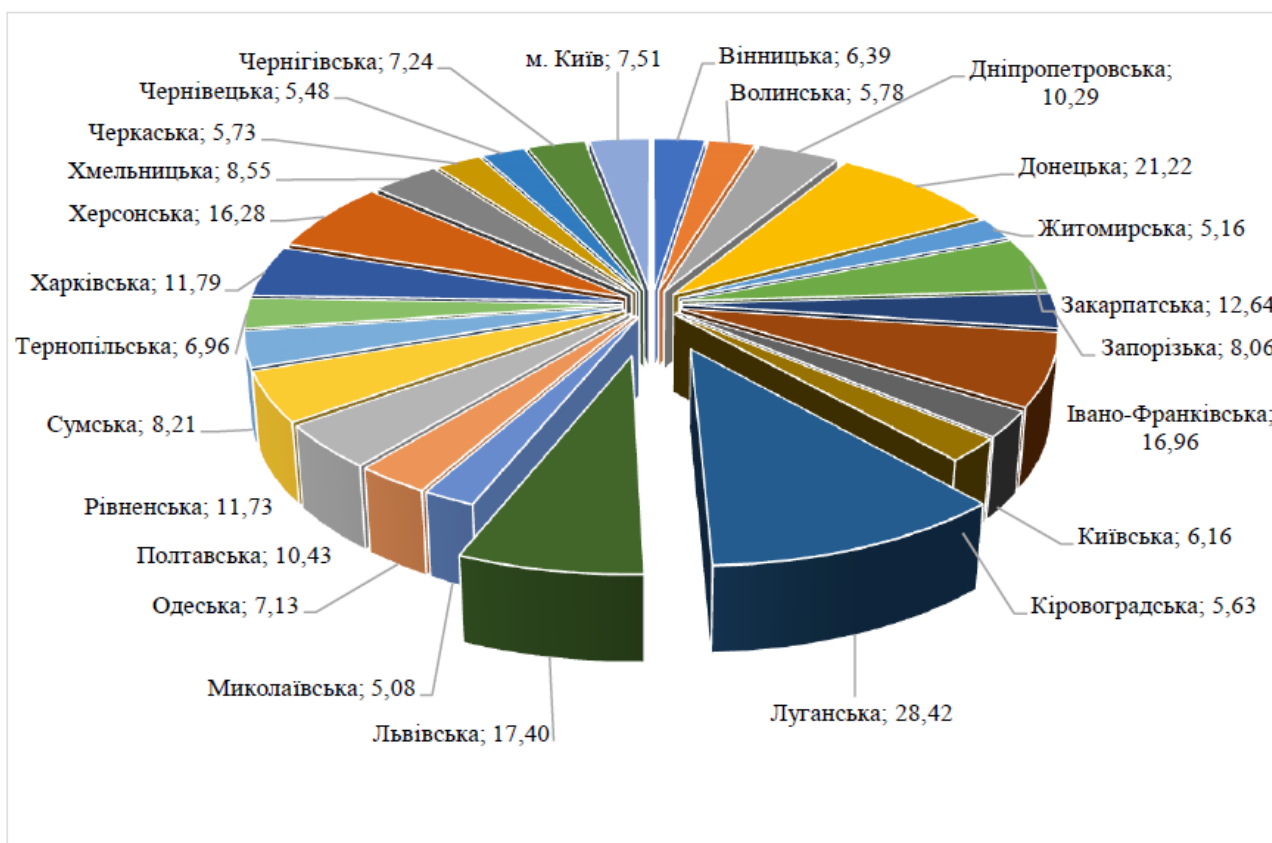

Рисунок 2.16 – Регіональна структура надання послуг з перепрофілювання ВПО
Державною службою зайнятості у 2024 році, %

Джерело: сформовано автором за даними [47].

Регіони з найвищим рівнем перепрофілювання: Луганська область – 28,42%, Донецька область – 21,22%, Львівська область – 17,40%, Херсонська область – 16,28%, Івано-Франківська область – 16,96%. Дані регіони демонструють значну активність у програмах навчання та перекваліфікації, що є важливим для інтеграції ВПО на ринок праці.

Регіони з найнижчим рівнем перепрофілювання: Миколаївська область – 5,08%; Житомирська область – 5,16%; Волинська область – 5,78%; Кіровоградська область – 5,63%; Черкаська область – 5,73%. Це вказує на недостатню участь ВПО у програмах перепрофілювання у цих регіонах.

Регіональна структура надання послуг Державною службою зайнятості особам з інвалідністю у 2024 році представлена на рисунку 2.17.

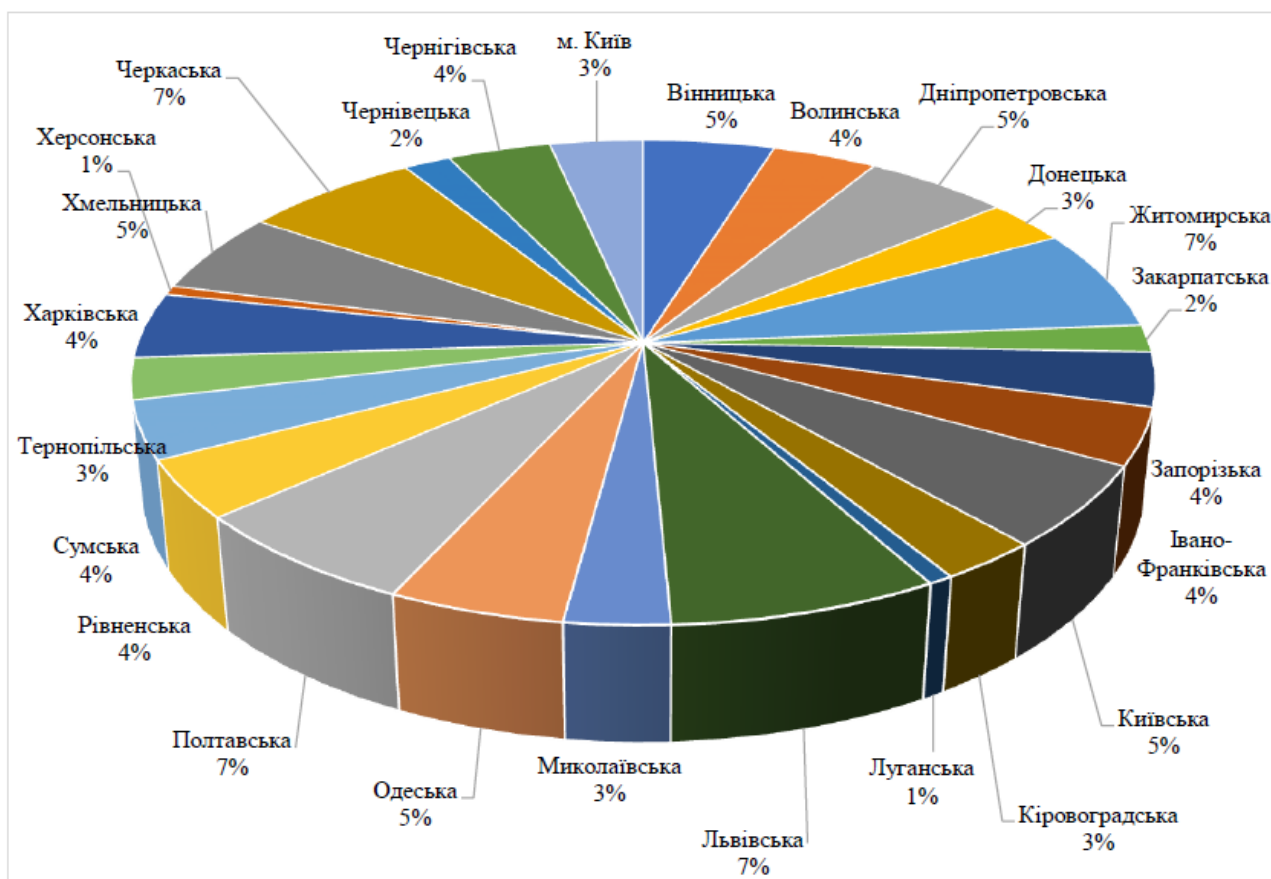

Рисунок 2.17 – Регіональна структура надання послуг Державною службою зайнятості особам з інвалідністю у 2024 році, %

Джерело: сформовано автором за даними [47].

Регіональний аналіз структури надання послуг особам з інвалідністю свідчить, що лідерами за кількістю послуг та працевлаштуванням осіб з інвалідністю є Львівська, Черкаська, Полтавська та Житомирська області. Проблемними регіонами залишаються Херсонська, Луганська та Закарпатська області. Навчання та участь у тимчасових роботах активно впроваджуються у таких регіонах, як Черкаська, Харківська та Хмельницька області.

Підсумовуючи, суттєва диференціація обсягу послуг з працевлаштування та перекваліфікації по регіонах України засвідчує вагомі дисбаланси ринку праці та вказує на ті регіони, де державна політика поки що не забезпечує належного балансу і не вирішує соціальних викликів. У цих регіонах доцільно стимулювати розвиток соціального підприємництва, що орієнтовані на працевлаштування ВПО, осіб з інвалідністю, ветеранів. Особливо актуальним в

цьому контексті є розширення фінансової підтримки для облаштування робочих місць для осіб з інвалідністю, зокрема у східних та південних областях України. Разом з тим, слід обережно підходити до стимулювання розвитку СП у прифронтових територіях, тому що причини низького рівня працевлаштування в цих регіонах лежать поза межами впливу держави.

Таким чином, ми підтримуємо думку науковців про те, що доцільність розвитку соціального підприємництва в певних сферах визначається співвідношенням тривалого безробіття до кількості вакансій на ринку праці, особливо у разі критичної нестачі вакансій. Завдяки своїй соціально орієнтованій моделі, такі підприємства спроможні послабити гостроту соціальних проблем, забезпечуючи робочі місця для вразливих груп населення, пропонуючи програми перекваліфікації, професійного навчання, реінтеграції безробітних на ринок праці. Зазначена особливість дозволяє не лише розв'язати питання працевлаштування, але й знизити соціальну напругу, підвищити економічну активність у сферах та підтримати сталість ринку праці.

У практичному вимірі виявлені нами суттєві диспропорції між кількістю вакансій і шукачів роботи в різних галузях економіки – зокрема, у сферах державного управління, торгівлі та сільського господарства спостерігається значний надлишок робочої сили, тоді як переробна промисловість залишається лідером за кількістю вакансій. Ці тенденції підкреслюють критичну роль соціального підприємництва у створенні нових робочих місць і реінтеграції осіб із тривалим періодом безробіття. Особливо у тих секторах, де традиційний ринок праці не здатен поглинути надлишок робочої сили або де існують специфічні бар'єри для працевлаштування (наприклад, для ВПО, осіб з інвалідністю).

Для ефективного збалансування ринку праці в Україні, особливо в умовах воєнного стану, держава має активно підтримувати соціальне підприємництво, при цьому застосовані заходи мають бути максимально цільовими та регіонально орієнтованими, спираючись на:

1. Пріоритетні регіони для стимулювання соціального підприємництва. Необхідно зосередити зусилля на регіонах з найнижчими показниками

працевлаштування та перепрофілювання, зокрема прифронтових областях (Луганська, Донецька, Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Черкаська), де проблеми безробіття та адаптації населення є найгострішими через наслідки війни. Тут СП можуть відігравати вирішальну роль у створенні нових робочих місць, інтеграції ВПО та ветеранів.

2. Цільові сфери для розвитку СП. Слід активізувати підтримку СП у секторах з найнижчою ефективністю реінтеграції довготривалих безробітних, таких як освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, водопостачання, мистецтво, спорт, розваги та тимчасове розміщення й харчування. СП можуть створювати робочі місця та надавати можливості для перекваліфікації.

3. Підтримку вразливих груп. Розвиток соціального підприємництва має бути спрямований на працевлаштування та перепрофілювання осіб з інвалідністю, ветеранів та ВПО, пропонуючи їм не лише роботу, а й програми психосоціальної підтримки, навчання та адаптації.

4. Комплексний підхід. Ефективна підтримка СП вимагає кластеризації СП та побудови комплексних економіко-математичних моделей для більш точного аналізу та виваженого розподілу ресурсів.

5. Розширення програм перекваліфікації. З огляду на структурний дисбаланс ринку праці, критично важливим є розширення та адаптація програм перекваліфікації та професійного навчання, які можуть бути реалізовані через СП, що сприятиме підвищенню відповідності між кваліфікацією працівників та наявними вакансіями.

Цільове регулювання та стратегічна підтримка СП дозволить не тільки розв'язати питання працевлаштування, але й знизити соціальну напругу, підвищити економічну активність та сприяти сталому розвитку ринку праці в умовах відновлення країни.

2.3. Кластерний підхід як методична основа регіонально диференційованого регулювання соціального підприємництва

Для вибору заходів державного регулювання соціальних підприємств доцільно враховувати як гостроту потреби в їхній діяльності, так і її ефективність.

У науковій літературі методики оцінювання ефективності діяльності соціальних підприємств, залежно від сфери їхньої діяльності та організаційно-правових форм, ґрунтуються на таких економіко-математичних моделях:

1. Багатофакторний регресійний аналіз, який дозволяє оцінити, як різні фактори (сфера діяльності, організаційно-правова форма) впливають на кінцеві показники підприємств, такі як прибутковість чи соціальний вплив [178]. На основі даної моделі можливо здійснити багатофакторний регресійний аналіз:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + \epsilon, \quad (4)$$

де:

- Y – залежний показник (соціальний вплив або річний прибуток);
- $X_1, X_2, \dots, X_n$ – незалежні змінні (сфера діяльності, організаційно-правова форма);
- $\beta_0, \beta_1, \beta_n$ – коефіцієнти регресії, які показують вплив кожної незалежної змінної на залежний показник;
- ϵ – похибка моделі.

Особливість даної моделі полягає у необхідності виміру додаткових даних: блок фінансових показників (доходи, прибуток, рівень реінвестування у соціальні місії для кожного підприємства), соціальний вплив (кількість працевлаштованих осіб або кількість людей, яким надано допомогу), інші показники (тривалість існування підприємства, кількість співробітників), характеристика джерел та обсяги фінансування (державне чи донорське, обсяг фінансування із врахуванням кожної працюючої особи).

2. Кластерний аналіз який досліджує, як територіально-інноваційний кластер, так і визначає територіальний кластерний ефект. Територіальний

інноваційний кластер є сталим організаційно-економічним форматом об'єднання учасників регіональної інноваційної системи, який відзначається специфічними функціями, особливим механізмом формування, просторовою структурою, характерними властивостями, визначеними умовами реалізації, чіткими критеріями оцінки та орієнтацією на результативність [126].

З функціонального погляду, територіально-інноваційний кластер слугує інструментом стимулювання інноваційного й високотехнологічного розвитку регіональної економіки шляхом інтеграції знань, розвитку компетенцій, прискорення економічного зростання, формування сталої економіки, а також підвищення інноваційної активності та конкурентоспроможності учасників об'єднання.

Формування територіально-інноваційного кластеру ґрунтується на принципі добровільного партнерства між незалежними підприємствами, що діють у межах одного регіону, демонструють високий рівень інноваційної активності або належать до сектору високих технологій.

Характерною рисою територіально-інноваційного кластеру є формування так званих територіальних кластерних ефектів – позитивного впливу взаємодії учасників кластера на загальні результати його діяльності, а також на соціально-економічні показники розвитку регіону, в якому кластер функціонує. Ці ефекти проявляються як у сфері економіки, так і в соціальному середовищі.

Виділяють наступні територіальні кластерні ефекти:

- ефект масштабу виробництва – досягається завдяки кооперації між підприємствами, що створює мультиплікаційний ефект у межах кластеру та сприяє зростанню ефективності виробництва;

- ефект охоплення – виникає за умови використання одного виробничого ресурсу для створення кількох різних продуктів, що дозволяє ефективніше розподіляти витрати;

- ефект синергії – результат узгодженого функціонування різнорідних елементів системи, що взаємодіють у єдиному просторі та часі, створюючи якісно нові зміни на системному рівні;

– тригерний ефект (ефект нівелювання витрат) – полягає в тому, що реалізація початкової інновації може вимагати значних додаткових інвестицій, що тимчасово знижує очікуваний прибуток, але згодом призводить до зниження витрат на подальші інновації;

– ефект емерджентності – виявляється у формуванні нових властивостей кластерної системи, які не характерні для окремих її елементів. Йдеться про посилену конкурентоспроможність, що виникає завдяки ефективній взаємодії між учасниками кластеру [126].

Разом з тим кластерний аналіз виокремлює групову модель соціальних підприємств за схожими характеристиками, наприклад, за сферами діяльності та організаційно-правовими формами, що дозволяє створювати типові профілі соціальних підприємств [52, 53, 54, 62].

Особливістю даної моделі є орієнтація на процеси кластеризації:

- вибірка основних характеристик для кластеризації (сфера діяльності, організаційно-правова форма);
- алгоритми, такі як k-means або ієрархічний кластерний аналіз для визначення груп.

Вибір основних характеристик для кластеризації:

- основні змінні: сфера діяльності, організаційно-правова форма, кількість співробітників, обсяги продажів, регіон діяльності, рівень виконання соціальних місій.
- матриця даних: кожне соціальне підприємство представляється як вектор, який складається з обраних характеристик (змінних).

Формула для вектору характеристик кожного підприємства:

$$X_i = [x_{i1} + x_{i2}, \dots, x_{im}] , \quad (5)$$

де X_i – вектор характеристик i -го підприємства,

m – кількість характеристик,

x_{ij} – значення j -ї характеристики для i -го підприємства.

2. Нормалізація даних [52, 53, 54, 62]:

Для порівнянності різних характеристик, їх слід нормалізувати. Один зі способів нормалізації описується формулою (6):

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \mu_j}{\sigma_j}, \quad (6)$$

Z_{ij} – нормалізоване значення j -ї характеристики для i -го підприємства,

μ_j – середнє значення j -ї характеристики по всіх підприємствах,

σ_j – стандартне відхилення j -ї характеристики.

3. Вибір методу кластеризації:

Алгоритм k-means:

З метою обчислення відстані між підприємствами найчастіше використовують Евклідову відстань.

$$d(X_i, X_j) = \sqrt{\sum_{k=1}^m (z_{ik} - z_{jk})^2}, \quad (7)$$

$d(X_i, X_j)$ – Евклідова відстань між підприємствами i та j , z_{ik} та z_{jk} – нормалізовані значення k -ї характеристики для відповідних підприємств.

Формула для оновлення центроїдів:

$$C_k = \frac{1}{|S_k|} \sum_{X_i \in S_k} X_i, \quad (8)$$

C_k – новий центроїд k -го кластеру,

S_k – набір підприємств у k -му кластері.

Ієрархічний кластерний аналіз:

Відстань між кластерами може обчислюватися різними методами, наприклад, методом одиничного зв'язку:

$$d(A, B) = d(X_i, X_j), \quad (9)$$

де $d(A, B)$ – відстань між кластерами A та B .

4. Оцінка якості кластеризації – внутрішньокластерна дисперсія [52, 53, 54, 62, 156, 194]:

$$W_k = \sum_{X_i \in S_k} d(X_i, C_k)^2 \quad (10)$$

W_k – дисперсія k-го кластеру, C_k – центроїд k-го кластеру,

X_i – підприємство у k-му кластері.

Загальна дисперсія:

$$W = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \quad (11)$$

де x_i – значення кожного показника в кластері,

$\bar{x}$ – середнє значення показників у кластері,

n – кількість елементів у кластері.

5. Необхідні додаткові дані: регіон діяльності (використовується для створення окремих кластерів за географічними характеристиками), успішність діяльності (використовується вагова змінна або додатковий критерій для створення кластерів). Крім того, необхідні дані про величину підприємства (кількість співробітників, обсяги продажів або інші фінансові показники), регіон діяльності (області або регіони, в яких вони працюють), успішність діяльності (рівень виконання соціальних місій, досягнуті соціальні результати).

Представлена методика дозволяє провести кластерний аналіз й побудувати типові профілі соціальних підприємств, ґрунтуючись на їхніх характеристиках.

3. Лінійне програмування, метою якого є оптимізація використання ресурсів (наприклад, максимізація соціального впливу за умов обмежених ресурсів), може бути ефективним інструментом для моделювання процесу розподілу ресурсів між соціальними підприємствами.

$$\text{Maximize: } Z = c_1x_1 + c_2x_2 + \dots + c_nx_n, \quad (12)$$

$$\text{Subject to: } a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n \leq b_1, \quad (13)$$

де: – Z – загальний соціальний вплив;

– $x_1, x_2, \dots, x_n$ – кількість ресурсів, призначених для кожного підприємства;

– $c_1, c_2, \dots, c_n$ – коефіцієнти, що показують вплив кожного підприємства на соціальний результат;

– $a_{11}, a_{12}, \dots, a_{1n}$ – ресурси, необхідні кожному підприємству;

– b_1 – доступні ресурси.

Необхідні додаткові дані:

– витрати на соціальні програми: структура витрат кожного підприємства.

– доходи від основної діяльності: прогнозовані доходи.

– ресурсні обмеження: матеріальні й нематеріальні ресурси, доступні для кожного підприємства.

Проведення кластерного аналізу регіонів України за критерієм ефективності розв'язання соціально-економічних проблем та з урахуванням кількості, спеціалізації та організаційно-правових форм соціальних підприємств в регіоні буде здійснюватися за формулами (6-11), алгоритмом k-means (8) та ієрархічним кластерним аналізом (9). Це дозволить сформувати типові профілі соціальних підприємств на основі регіональної статистики (зокрема, даних Державної служби зайнятості) за такими етапами:

1. Вибір основних характеристик для кластеризації – визначення змінних для подальшого аналізу:

- кількість осіб, що отримали послуги;
- кількість осіб зі статусом безробітного;
- кількість працевлаштованих осіб;
- кількість осіб, що отримали ваучери на навчання;
- кількість осіб, що проходили професійне навчання;
- кількість осіб, що брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру;
- компенсація витрат за облаштування робочих місць.

Ці показники дозволяють проаналізувати регіони за обсягами підтримки незахищених верств населення та результативністю заходів щодо розширення можливостей професійного навчання, підтримки соціального підприємництва та співпраці між різними секторами для покращання показників працевлаштування та перепрофілювання.

2. Підготовка даних кластерного аналізу і їх нормалізація здійснюється за формулою (6) [156, 194, 195].

3. Вибір методу кластеризації – застосовано два алгоритми:

K-means – для розподілу регіонів на k_k -кластерів за схожістю показників.

Ієрархічний кластерний аналіз – для візуалізації дендрограми, що демонструє процес об'єднання регіонів у кластери.

Отже, проведемо кластерний аналіз регіонів України та нормалізуємо дані.

1. *K-means* для оптимальної кількості кластерів k_k , обчислюючи внутрішньокластерну дисперсію.

Початковий розподіл регіонів по кластерах: регіони були віднесені до найближчого центроїду за допомогою Евклідової відстані. Основа розділу – це багатовимірні відстані у просторі нормалізованих характеристик, яка враховує всі показники одночасно. Це дозволяє групувати регіони з більш глибоким урахуванням схожості.

Результати розрахунків щодо нормалізації даних та кластеризації. представлено у таблиці 2.4, а у таблиці 2.5. регіони систематизовано на 4 кластери у вигляді дендрограми, для побудови якої було використано евклідову відстань для обчислення схожості між регіонами та метод зв'язування «середнього зв'язку» (англ. – average linkage) для агломеративного кластерного аналізу.

Таблиця 2.4 – Групування регіонів за допомогою Евклідової відстані

№ кластеру	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
1	2	3	4	5
Характеристика	Середні показники послуг та результативності	Середні або нижчі показники	Лідери з найвищими показниками	Регіони з найнижчими показниками
Розподіл регіонів по кластерам	Черкаська Одеська Івано-Франківська Київська	Вінницька Хмельницька Сумська Рівненська Чернігівська	Львівська Полтавська Харківська Дніпропетровська	Луганська Запорізька Закарпатська Тернопільська Чернівецька
1. Кількість осіб, що отримали послуги	26 414	22 542	37 354	14 330

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5
2. Кількість осіб зі статусом безробітного	15 873	15 685	24 812	8 891
3. Працевлаштовано осіб	11 758	9 515	16 316	5 307
4. Отримали ваучери на навчання	1 011	799	1 740	576
5. Проходили професійне навчання	1 455	1 685	3 482	688
6. Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру	5 896	7 367	9 114	1 316
7. Компенсація витрат за облаштування робочих місць	172	50	46	38

Джерело: розраховано автором за даними додатка Б 2.2.

Представлені у таблиці 2.5. центроїди визначають початкове положення «центрів» кластерів у багатовимірному просторі нормалізованих показників.

Таблиця 2.5 – Фінальні центроїди кластерів

Критерії оцінювання	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
1	2	3	4	5
Отримували послуги	0,426	– 0,004	1,638	– 0,914
Статус безробітного	0,186	0,155	1,639	– 0,949
Працевлаштовано	0,504	0,015	1,499	– 0,903
Ваучери на навчання	0,225	– 0,217	1,742	– 0,681
Професійне навчання	– 0,105	0,092	1,634	– 0,762
Тимчасові роботи	0,129	0,416	0,757	– 0,764
Компенсація витрат	1,907	– 0,265	– 0,325	– 0,467
Середні значення для кластерів	0,467	0,027	1,226	– 0,777

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5
Аналіз фінальних центрів	Має позитивні показники за кількістю отриманих послуг, працевлаштуванням та компенсаціями витрат. Невисокі результати за тимчасовими роботами та професійним навчанням.	Середні значення, близькі до нуля, що відображає стабільність. Легке відставання за ваучерами на навчання та компенсаціями витрат.	Найвищі показники за всіма ключовими параметрами (особливо ваучери, професійне навчання та працевлаштування). Відносно середні значення для тимчасових робіт.	Всі значення нижчі за середнє, що вказує на низьку активність у всіх програмах.

Джерело: розраховано автором за даними додатка Б 2.2.

Для оцінки ступеня однорідності регіонів всередині кожного з кластерів було здійснено розрахунок внутрішньокластерної дисперсії (далі – ВД). ВД показник дозволяє визначити, наскільки схожими є регіони, що входять до одного кластеру, та виявити ступінь варіативності соціально-економічних характеристик між ними. Чим нижчою є внутрішньокластерна дисперсія, тим більш згуртованим та однорідним є відповідний кластер. Результати розрахунків представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Внутрішньокластерна дисперсія

Кластер	Дисперсія	Розрахунок	Внутрішньокластерна дисперсія
1	2	3	4
1	0,3793	$((0,426-0,467)^2 +$ $+(0,186-0,467)^2 +$ $+(0,504-0,467)^2 +$ $+(0,225-0,467)^2 +$ $+(-0,105-0,467)^2 +$ $+(0,129-0,467)^2 +$ $+(1,907-0,467)^2) / 7$	Вища дисперсія, що вказує на більшу різноманітність регіонів у кластері. Це свідчить про те, що регіони мають деякі відмінності, але все ще знаходяться в межах подібної групи.

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4
2	0,0454	$((-0,004-0,027)^2 +$ $+(0,155-0,027)^2 +$ $+(0,015-0,027)^2 +$ $+(-0,217-0,027)^2 +$ $+(0,092-0,027)^2 +$ $+(0,416-0,027)^2 +$ $+(-0,265-0,027)^2)/7$	Помірна дисперсія, що свідчить про відносно компактний розподіл. Регіони в цьому кластері також досить схожі, але мають трохи більшу варіативність, ніж у кластері 4.
3	0,4961	$((1,638-1,226)^2 +$ $+(1,639-1,226)^2 +$ $+(1,499-1,226)^2 +$ $+(1,742-1,226)^2 +$ $+(1,634-1,226)^2 +$ $+(0,757-1,226)^2 +$ $+(-0,325-1,226)^2)/7$	Найбільша дисперсія, яка свідчить про значну варіативність серед регіонів, що означає найширший діапазон значень і може вказувати на більшу гетерогенність цієї групи
4	0,0242	$((-0,914-0,777)^2 +$ $+(-0,949-0,777)^2 +$ $+(-0,903-0,777)^2 +$ $+(-0,681-0,777)^2 +$ $+(-0,762-0,777)^2 +$ $+(-0,764-0,777)^2 +$ $+(-0,467-0,777)^2)/7$	Найменша дисперсія вказує на високу згуртованість регіонів у кластері, що свідчить про подібність їхніх характеристик і більшу однорідність.

Джерело: розраховано автором за даними додатка Б 2.2.

Отримані результати допомагають зрозуміти схожість регіонів в кожному кластері. Проілюструємо центроїди кластерів на рисунку 2.17 (порівняння нормалізованих значень показників).

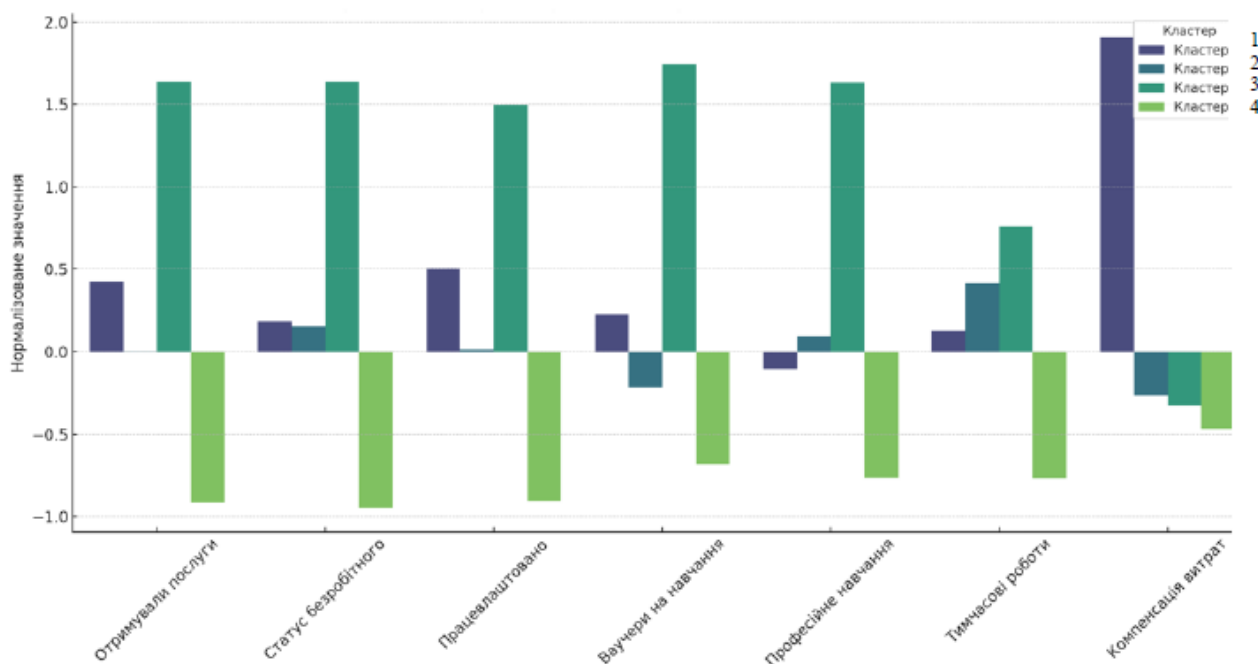

Рисунок 2.17 – Центроїди кластерів за різними соціальними показниками регіонів

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.2 та додатка Б 2.2.

Далі проілюструємо розподіл значень показників для кожного кластеру, що представлено на рисунку 2.18.

2. Побудуємо ієрархічний кластерний аналіз для додаткової перевірки кластеризації.

- регіони групуються на основі схожості характеристик,
- виділимо чотири великі групи (кластеризація за відстанями).

Різниця результатів показників у рівні працевлаштуванні у дендрограмі пояснюється із врахуванням всіх показників одночасно. Наприклад, регіон із низьким рівнем працевлаштування, але з високою активністю тимчасових робіт чи кількістю навчальних програм, буде віднесений до іншого кластера. Дендрограма показує загальну схожість регіонів за всіма критеріями, а «Рівень працевлаштування» є лише одним із них.

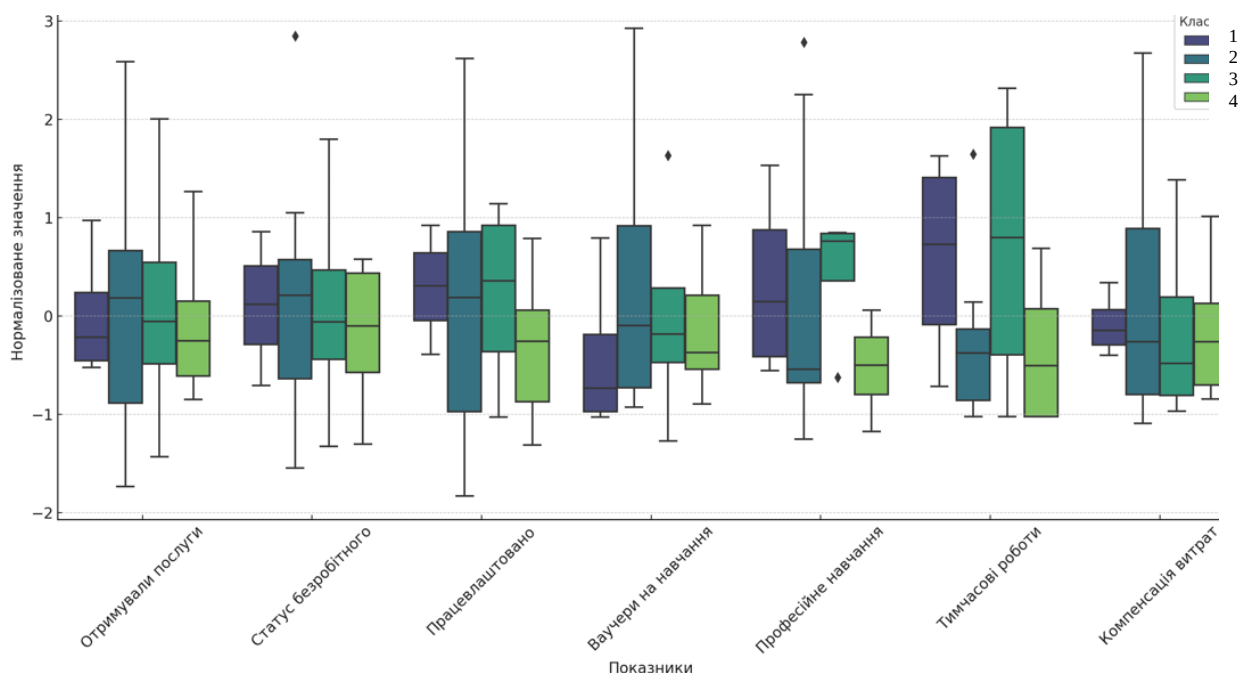

Рисунок 2.18 – Розподіл значень соціальних показників для кожного кластеру регіонів

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними додатка Б 2.2.

Дендрограма, побудована для аналізу кластерів регіонів, враховує дані стосовно надання послуг Державною службою зайнятості у 2024 році (рис. 2.19).

Кластери виділені різними кольорами:

- Кластер 1 – рожевий (стабільні середні показники);
- Кластер 2 – помаранчевий (середні або нижчі показники);
- Кластер 3 – малиновий (лідери з найвищими показниками);
- Кластер 4 – жовтий (найнижчі показники активності).

Дендрограма ієрархічного кластерного аналізу (рис. 2.19) наочно демонструє процес об'єднання регіонів України у групи за схожістю їхніх характеристик. Чим нижче розташована точка об'єднання, тим ближчі регіони за показниками. Нами виділено чотири основні кластери, що відображають схожість і відмінності між регіонами. Групи з близькими характеристиками об'єднуються на початкових етапах, тоді як суттєво відмінні регіони з'єднуються лише на більш високих рівнях. Це дозволяє зрозуміти структуру даних й ключові відмінності між регіонами, а також оцінити, які регіони мають найбільшу схожість.

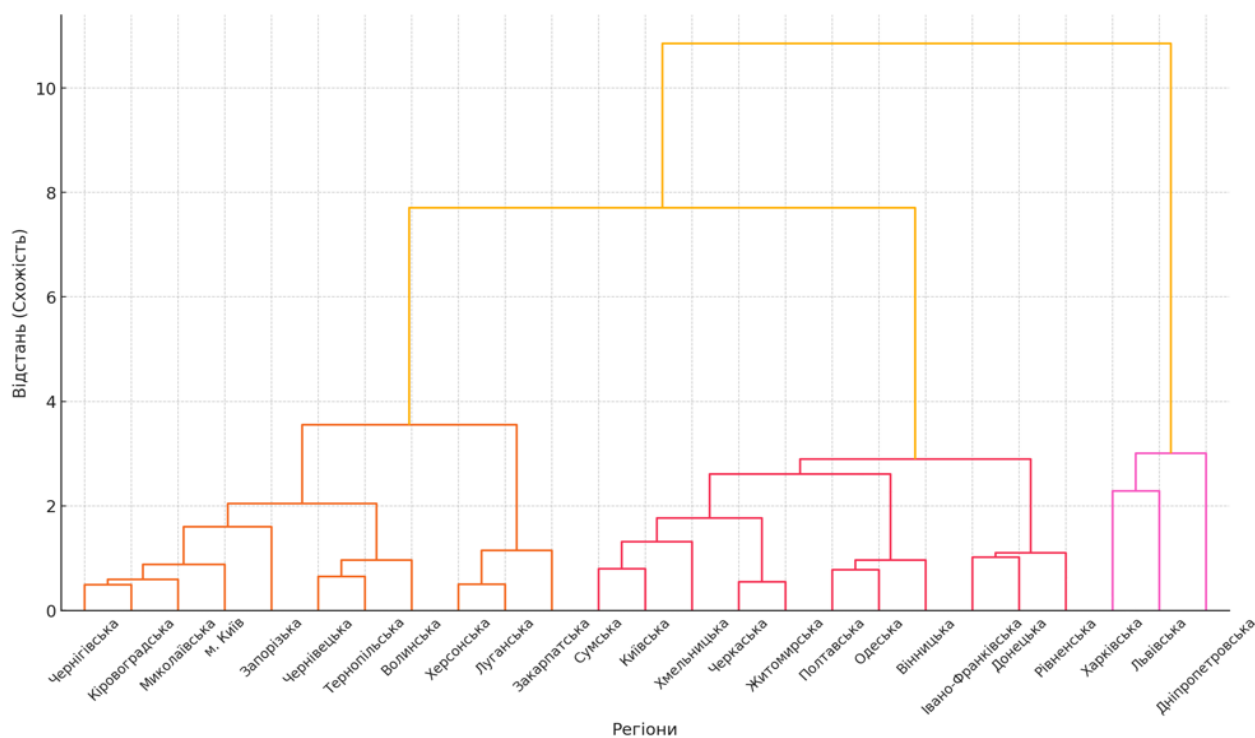

Рисунок 2.19 – Дендрограма ієрархічного кластерного аналізу та процесів об'єднання регіонів у кластери

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними додатка Б 2.2.

Аналіз регіональних даних виявив суттєві відмінності між кластерами. Регіони Кластера 1, включаючи Черкаську, Одеську, Івано-Франківську та Київську області, показують стабільні, збалансовані результати працевлаштування з акцентом на тимчасову зайнятість. Кластер 2, до якого належать Чернігівська, Миколаївська та Херсонська області, має середні або трохи нижчі показники працевлаштування, що засвідчує середню інтенсивність потреби у додаткових заходах держави для покращання ситуації. Регіони Кластера 3, такі як Львівська, Харківська, Дніпропетровська області, є лідерами за показниками працевлаштування, професійного навчання та активністю програм підтримки, демонструючи найвищу результативність. Регіони Кластера 4, такі як Луганська, Закарпатська, Тернопільська області, демонструють найнижчі показники активності працевлаштування за всіма напрямками, що вказує на потребу в комплексних державних заходах для поліпшення ситуації.

Здійснення кластерного аналізу регіонів за рівнем надання соціальних послуг та соціального забезпечення сприятиме розробці регіонально диференційованого підходу в політиці масштабування соціального підприємництва в Україні. Для більш обґрунтованого вибору напрямку стимулювання розвитку соціальних підприємств по регіональним кластерам, крім гостроти соціальних проблем по регіонах, доцільно проаналізувати галузеву структуру діяльності соціальних підприємств.

Кількість соціальних підприємств за видами економічної діяльності, зареєстрованих на порталі «Соціальне підприємництво в Україні», наведено на рисунку 2.20.

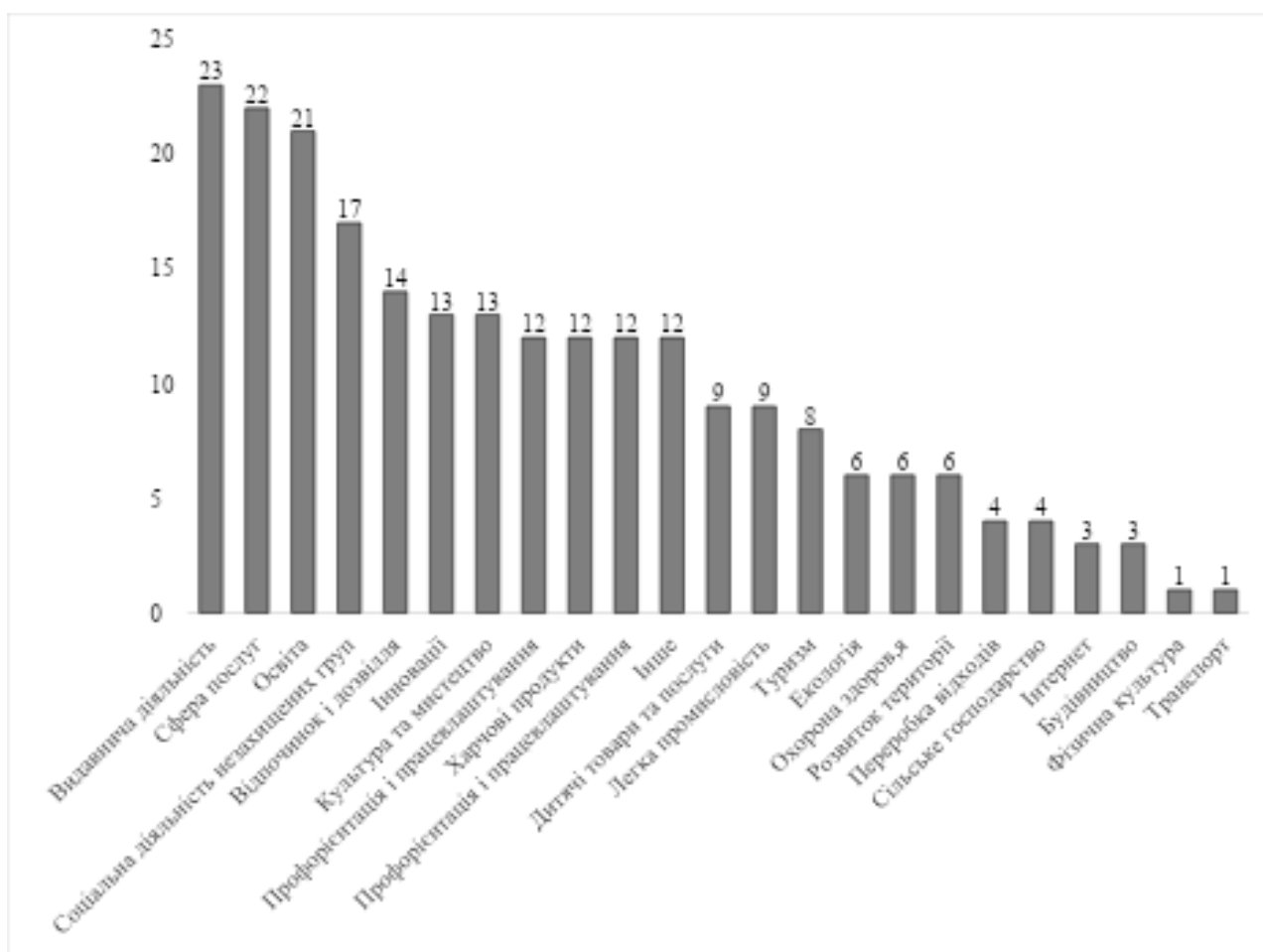

Рисунок 2.20 – Сфери діяльності соціальних підприємств в Україні за їх КВедом, 2014–2024 рр.

Джерело: опрацьовано автором за даними [109] та додатка М 2.3.

За офіційною інформацією, більшість підприємств мають кілька КВЕДів, тому загальна кількість зазначених сфер діяльності перевищує кількість досліджуваних підприємств. Аналізуючи дані щодо напрямів діяльності соціальних підприємств в Україні за період 2014–2024 років, можна виокремити чотири групи за рівнем популярності:

1. Популярні сфери діяльності:

– «Видавнича діяльність» є найпоширенішим напрямом серед соціальних підприємств, посідаючи перше місце з 23 зареєстрованими підприємствами;

– «Сфера послуг» та «Освіта» також демонструють високу популярність – 22 та 21 підприємство відповідно, що свідчить про значний інтерес до цих галузей і актуальність надання таких послуг у соціальному секторі;

– «Соціальна діяльність незахищених груп» (17 підприємств).

2. Сфери з помірною популярністю:

– «Відпочинок і дозвілля» (14 підприємств) та «Інновації» (13 підприємств) є досить поширеними, що демонструє прагнення соціальних підприємців впроваджувати нові ідеї та створювати можливості для відпочинку та самореалізації.

– «Культура та мистецтво», «Профорієнтація і працевлаштування», «Харчові продукти» та інші напрямки мають по 12 підприємств, що свідчить про рівномірний розподіл інтересу до цих сфер.

3. Нішеві та менш популярні сфери:

– «Дитячі товари та послуги» та «Легка промисловість» мають по 9 підприємств, що відображає специфічний попит на ці види діяльності.

– «Туризм» з 8 підприємствами вказує на певний інтерес до розвитку цього напрямку, хоча він залишається менш популярним порівняно з іншими.

– «Екологія», «Охорона здоров'я» та «Розвиток територій» мають 6 підприємств, що свідчить про зацікавленість у цих сферах, але вона залишається відносно невеликою.

4. Рідкісні сфери діяльності:

– «Переробка відходів», «Сільське господарство» (4 підприємства), «Інтернет», «Будівництво» (3 підприємства), «Фізична культура» та «Транспорт» (1 підприємство) є найменш розвиненими напрямками через на низький рівень попиту або певні складнощі у розвитку цих видів соціального підприємництва.

Загалом соціальні підприємства в Україні демонструють значну диверсифікацію своєї діяльності, зосереджуючись переважно на таких напрямках, як видавнича справа, надання послуг, освіта та підтримка соціально незахищених груп населення. Водночас окремі сфери залишаються менш популярними або недостатньо розвиненими, що може свідчити про потребу в додатковій підтримці та стимулюванні розвитку соціального підприємництва саме в цих напрямках.

На основі аналізу галузевої структури соціальних підприємств в Україні за період 2014-2024 років (додаток М 2.3) та розробленої моделі кластерів регіонів за гостротою соціальних проблем з'являється можливість сформувати для кожного кластеру цільові плани розвитку соціального підприємництва та його напрям і фокус діяльності (табл. 2.7). Напрямок і фокус розвитку соціального підприємництва для окремих кластерів представлено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.7 – План дій по регіональним кластерам щодо розвитку соціального підприємництва

План дій	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
1	2	3	4	5
Характеристика	Збалансовані результати з хорошими показниками тимчасових робіт та компенсацій витрат.	Помірні результати, з потенціалом до зростання.	Висока активність і результативність у всіх програмах підтримки.	Найнижчий рівень активності за всіма показниками.
Цілі	Збільшити кількість програм підтримки підприємств. Покращити ефективність професійного навчання.	Підвищити доступ до програм навчання і працевлаштування. Розширити участь населення в соціальних ініціативах.	Розширити програми соціального підприємництва, орієнтуючись на успішний досвід. Створити інноваційні соціальні проекти для розв'язання локальних проблем.	Забезпечити базові умови для соціального підприємництва. Підвищити рівень працевлаштування через розвиток малого бізнесу.

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5
Рекомендації	Створення бізнес-інкубаторів для розвитку соціальних стартапів. Впровадження податкових стимулів для соціальних підприємств. Залучення місцевих громад до спільних проєктів з бізнесом.	Створення регіональних хабів соціального підприємництва. Підтримка бізнесів, що розв'язують соціальні проблеми (наприклад, через гранти або державні замовлення). Залучення молоді через програми стажування та волонтерства.	Впровадження грантових програм для підтримки нових соціальних ініціатив. Організація навчальних платформ для обміну досвідом між підприємцями. Залучення міжнародних інвесторів для масштабування соціальних проєктів.	Проведення освітніх кампаній для популяризації соціального підприємництва. Залучення державного фінансування для створення робочих місць у соціальному секторі. Формування партнерств між бізнесом, громадами та урядовими структурами.

Джерело: авторська розробка.

Деталізовані рекомендації щодо втілення плану по кластерам включають створення національної платформи обміну досвідом, яка сприятиме співпраці між підприємцями з різних кластерів для розробки спільних проєктів. Запровадження державних грантів та пільгових кредитів забезпечить фінансову підтримку для нових соціальних підприємств, а інформаційна кампанія, що популяризуватиме історії успіху, підвищить обізнаність про соціальне підприємництво. Важливим компонентом розвитку соціального підприємництва по регіонах є організація семінарів і тренінгів для соціальних підприємців із залученням міжнародних експертів, що забезпечить доступ до якісного менторства та навчання. Такий підхід сприятиме сталому розвитку соціального підприємництва в різних регіонах, враховуючи їхні особливості та потреби та основі адаптації зарубіжного досвіду.

Таблиця 2.8 – Напрямок і фокус розвитку соціального підприємництва для окремих кластерів

Кластер	Підхід стратегії:	Приклад соціальних підприємств
Кластер 1: Регіони зі збалансованими показниками.	розширення діяльності та соціального впливу існуючих ініціатив.	кава зі Схрону (Івано-Франківська обл.): підтримка ветеранів через соціальне підприємництво, розвиток франчайзингової мережі Dzin Space (Івано-Франківська обл.): інтеграція екологічного підходу в соціальний бізнес, розвиток сталих проєктів з туризму
Кластер 2: Регіони із середніми показниками. Підхід стратегії	фокус на навчання, працевлаштування та інтеграцію вразливих груп	Навчання_IT_SEO (Харківська обл.) та запровадження освітніх програм для переселенців, молоді та жінок. Організація тренінгів для створення стартапів Майстерня Мрії (Львів): розширення мережі центрів денного перебування для людей з ментальними порушеннями, забезпечення ресурсів для виготовлення продукції
Кластер 3: Регіони-лідери (Львівська, Полтавська обл.).	підтримка масштабованих ініціатив, розвиток кластерного співробітництва	Горіховий Дім (Львівська обл.): Створення умов для нарощування обсягів виробництва, впровадження міжнародних стандартів якості. Розробка експортної стратегії для соціального підприємства. Inclusive IT (Львів): Підтримка IT-ініціатив для людей з інвалідністю, організація навчальних платформ.
Кластер 4: Регіони з найнижчими показниками	запуск базових соціальних ініціатив, розвиток інфраструктури	Золоті Серця Закарпаття (Закарпатська обл.): спрямовані на відкриття кондитерської школи для людей з ментальною інвалідністю, розробка навчальних програм для батьків. Хата Гончара (Запорізька обл.): впровадження культурно-мистецьких ініціатив для залучення громад до соціального підприємництва

Джерело: складено автором.

Про роль СП у працевлаштуванні незахищених верств населення по регіонам, свідчать такі вітчизняні та зарубіжні приклади.

1. Refugee Company (Нідерланди), яка підтримує біженців, надаючи їм роботу та можливості для професійного розвитку у сферах громадського харчування, виробництва та обслуговування подій.

2. Proximity Designs (М'янма), що розробляє та впроваджує доступні інженерні рішення для сільського господарства. Здійснюють підтримку фермерів у зонах конфлікту шляхом надання доступних технологій для підвищення врожаїв та доходів.

3. Humanwire (США) – платформа, що дозволяє людям напряду допомагати біженцям, надаючи фінансову та матеріальну підтримку. Впровадили краудфандинг для забезпечення конкретних потреб біженців, таких як житло, освіта та медична допомога.

4. Sanergy (Кенія), яке займається створенням та обслуговуванням санітарних рішень у міських нетрях. Напряв забезпечення чистої та безпечної санітарії у районах з високою щільністю населення, що постраждали від конфліктів або міграції.

5. PeacePlayers International (США), що використовує спорт для об'єднання молоді з конфліктних регіонів. Популяризація баскетболу як засобу для розвитку лідерських якостей, взаєморозуміння та співпраці серед молоді з різних етнічних груп.

6. Samasource (Кенія, Уганда), що забезпечує роботу в цифровій сфері для людей з малозабезпечених регіонів. Здійснюють надання роботи у сфері ІТ для молоді з постраждалих від конфліктів регіонів, що допомагає знизити рівень бідності та сприяти економічному розвитку.

7. Techfugees (Міжнародний), яка використовує технології для розв'язання проблем біженців. Створення та впровадження технологічних рішень для освіти, житла, здоров'я та зайнятості біженців.

8. Re:Coded (Ірак, Туреччина), що надає ІТ-освіту та можливості для працевлаштування молоді з постраждалих від конфліктів регіонів. Організація

курсів програмування та підтримка стартапів серед молоді, що сприяє їх економічній інтеграції та розвитку.

Не можна обійти увагою вітчизняні кейси.

1. Urban Space 100, що є першою в Україні громадською платформою. Колишній завод, за задумом Филюка, перетворився на масштабну платформу для розвитку місцевого бізнесу й культури та має на меті мотивувати українських емігрантів повертатися з-за кордону. Діяльність платформи охоплює чотири основні напрями: нову економіку, сучасне мистецтво, неформальну освіту й урбаністику. Прибуток цього соціального підприємства-платформи спрямовується виключно на реалізацію проєктів із розвитку міста. Сьогодні платформа також займається розвитком соціальної франшизи.

2. Соціальні підприємства, такі як «Диво» та «Творча майстерня Тріумф», спеціалізуються на створенні робочих місць для осіб з інвалідністю. Наприклад, «Диво» займається виробництвом hand-made продукції та організовує тренінги для осіб з особливими потребами, що допомагає їм не лише знайти роботу, а й розвивати свої навички.

3. «Генерація успіху» – соціальне підприємство, яке організовує курси та тренінги для молоді та безробітних. Вони працюють у напрямку навчання новим професіям, таким як програмування, дизайн, управління проєктами, що допомагає безробітним отримати нові навички та покращити свої шанси на ринку праці.

4. Соціальні підприємства у сфері екології, як-от «Еко-практика», займаються збором і переробкою вторинної сировини. Вони не лише сприяють покращенню екологічної ситуації, а й створюють робочі місця для безробітних, зокрема для людей з особливими потребами та молоді.

5. Підприємства для підтримки ветеранів та ветеранок. «Інноваційний центр підтримки ветеранів» допомагає військовим та ветеранам АТО/ООС знайти нові можливості для працевлаштування. Вони пропонують курси перепідготовки, бізнес-консультування та стартові кредити для створення власних соціальних підприємств.

6. Соціальні кафе та ресторани, наприклад, «Кава з собаками», де безробітні та соціально вразливі особи отримують можливість працювати в кафе та отримувати навички обслуговування. Ресторан також допомагає прилаштувати бездомних собак, що робить проєкт соціально значущим з кількох поглядів.

7. Суспільно корисні проєкти, як-от «Тепле місто» в Івано-Франківську, реалізують суспільно корисні ініціативи – освітлення міських просторів, озеленення та благоустрій. Вони активно залучають безробітних до виконання громадських завдань.

8. Благодійний фонд «Відродження», який реалізує проєкт «Крила», що спрямований на соціальну реабілітацію молоді, яка повернулася з місць позбавлення волі. Вони забезпечують навчання і трудову зайнятість, допомагаючи колишнім ув'язненим інтегруватися в суспільство та знайти роботу.

9. Український соціальний інститут реалізує проєкт «Соціальне підприємництво в Україні», який охоплює різні ініціативи з підтримки та розвитку соціальних підприємств. Вони надають навчання, менторство і ресурси для соціальних підприємців, що сприяє створенню нових робочих місць і розвитку соціальної економіки.

10. Культурний центр «Мамай» працює як соціальне підприємство, яке організовує культурні заходи, майстер-класи та навчальні програми для молоді й осіб з вразливих категорій. Це не лише створює можливості для працевлаштування, але й сприяє культурному розвитку і соціальній інтеграції.

11. «Школа пекарів» у Львові є соціальним підприємством, яке навчає безробітних навичкам випікання хліба й кондитерських виробів. Успішні випускники отримують можливість працювати в пекарнях або започаткувати власний бізнес.

12. Соціальне підприємство «Гармонія» організовує виробництво текстильних виробів та одягу, надаючи можливості для працевлаштування жінкам, які постраждали від насильства або перебувають у складних життєвих

обставинах. Це підприємство також займається навчанням та професійною підготовкою.

13. Соціальне підприємство «Інклюзія» реалізує проекти, що підтримують людей з різними формами інвалідності через надання робочих місць і створення інклюзивних робочих середовищ. Вони займаються як виробництвом, так і організацією соціальних послуг.

14. «Клуб любителів кави» є соціальним кафе, яке не лише пропонує каву та інші напої, але й організовує робочі місця для безробітних. Це підприємство забезпечує тренінги та професійну підготовку для своїх працівників, створюючи можливості для кар'єрного зростання.

Ці приклади демонструють, як соціальні підприємства ефективно розв'язують різноманітні проблеми, що виникають у воєнний час, підтримуючи населення та сприяючи відновленню і розвитку постраждалих регіонів. З цих причин розвиток системи підтримки соціального підприємництва в умовах війни, диференційованої за регіонами, сприяє повнішій реалізації його потенціалу щодо забезпечення соціальної стабільності, економічного відновлення та екологічної стійкості.

Узагальнюючи, кластеризація (галузева, регіональна, за цільовою аудиторією чи бізнес-моделлю) дозволяє структурувати сектор соціальних підприємств, для кращого розуміння його потреб. Тому кластерний підхід слугує методичною основою для розвитку системи регулювання і підтримки соціального підприємництва, яка має враховувати кластерні відмінності між регіонами, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожної групи. Для регіонів-лідерів слід акцентувати на масштабуванні успішних соціальних ініціатив, підтримці інноваційних проєктів та залученні міжнародних партнерів. Для регіонів зі стабільними показниками важливо створювати механізми активізації соціального підприємництва через інкубатори, освітні програми та податкові стимули. Для регіонів із найнижчими показниками доцільно передбачати базову підтримку шляхом державного фінансування, пільг і освітніх кампаній.

Висновки до розділу 2

1. Воєнний стан в Україні суттєво ускладнив функціонування соціальних підприємств через руйнування інфраструктури та логістичних ланцюжків, втрату робочих місць, зниження споживчого попиту та переорієнтацію державних витрат на оборонний сектор. Аналіз стану соціального підприємництва та його державної підтримки в Україні виявив диспропорцію джерел його фінансування в умовах війни. З початку повномасштабного вторгнення домінуючим джерелом підтримки соціального підприємництва стало міжнародне фінансування (понад 60% загального обсягу), значно перевищивши довоєнний рівень. Гранти від донорських організацій (USAID, GIZ, UNDP) та імпакт-інвесторів мають критичне значення для забезпеченні життєздатності соціального підприємництва. Водночас державні механізми підтримки (програми «Дія.Бізнес», ініціативи Державного центру зайнятості, мікрокредитування) демонструють обмежену ефективність та нерівномірну доступність. Приватне фінансування залишається незначним через високі інвестиційні ризики. Обмежена кількість інструментів підтримки та недостатнє фінансування свідчать про нагальну потребу вдосконалення державного регулювання, зокрема впровадження багатоканальної та гнучкої системи фінансової підтримки соціальних підприємств.

2. В умовах викликів і обмежень воєнного часу особливого значення для оптимізації регуляторного впливу і функціонування соціальних підприємств набуває гнучкість підходів та адаптивні стратегії розвитку, яким відповідають гібридні фінансові механізми, зокрема краудфандингові платформи, участь в міжнародних донорських проєктах і державних програмах. Впровадження цифрових фінансових інструментів регулювання і комплаєнсу посилює швидкість обробки інформації та реагування соціальних підприємств на зміну тенденцій, збільшує прозорість їх діяльності, зміцнює довіру і підвищує привабливість для інвесторів.

3. Відповідно до гостроти проблеми нестачі фінансування соціальних підприємств, в роботі запропоновано стимулювання краудфандингу як альтернативного способу залучення ресурсів в умовах цифровізації. Попри високі ризики та відсутність комплексної законодавчої бази, що регулює взаємодію між платформами, координаторами та вкладниками, краудфандинг надає унікальні переваги, такі як доступ до широкого кола потенційних донорів, можливість перевірки життєздатності ідей, використання ЗМІ для просування проєктів, підвищення довіри до підприємств. Успішність вітчизняних кейсів на міжнародних краудфандингових платформах підтверджує доцільність розвитку національних краудфандингових платформ з напрацюванням сприятливого правового та регуляторного поля.

4. Розроблено та удосконалено процесну мапу державної підтримки соціального підприємництва відповідно до етапів його життєвого циклу. Вона включає етапи залучення джерел фінансування, розробку стратегії сталого розвитку, встановлення партнерських відносин, оцінку та мінімізацію ризиків, а також ефективне управління діяльністю. Ця мапа є орієнтиром для соціальних підприємств та держави щодо черговості застосування заходів підтримки та регулювання, акцентуючи на відповідності заходів конкретним умовам, часу, фази розвитку та типу соціального підприємства.

5. У роботі проведено комплексний аналіз диспропорцій на ринку праці та окреслено роль соціальних підприємств у їх подоланні. Значні, динамічні та часто нестабільні зміни на українському ринку праці зумовлені, головним чином, повномасштабним вторгненням, економічними труднощами та пандемією COVID-19, масовою міграцією, порушеннями діяльності бізнесу, цифровізацією ринку праці та зростанням неформальної зайнятості. Виходячи з доцільності спрямування регулювання на посилення позитивної ролі соціального підприємництва в суспільстві, визначено необхідність стимулювання його соціальної функції щодо адаптації вразливих груп населення до нових реалій ринку праці.

6. Доведено доцільність інтеграції кластерного аналізу в систему регулювання надання державної підтримки для соціальних підприємств. На основі використання кластерного підходу (k-means та ієрархічний метод) для типізації регіонів України визначено чотири кластери (регіони з високою ефективністю соціальних послуг, із середніми показниками, лідери соціального підприємництва, регіони, що потребують додаткової підтримки). Диференціація заходів регулювання і підтримки соціального підприємництва за цими типами дозволить оптимізувати розподіл фінансових ресурсів поміж соціальними підприємствами різних регіонів, оптимізувати процес розробки цільових програм їх підтримки та забезпечити диференційований підхід в регіональній політиці розвитку соціального підприємництва.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ Й ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід формування системи регулювання й підтримки соціального підприємництва

Дослідження і адаптація зарубіжного досвіду регулювання і підтримки соціального підприємництва до українських реалій є важливою складовою наукового пошуку стратегічних напрямів розвитку його системи в Україні. Для формування ефективної системи регулювання соціальних підприємств ми проаналізували найкращі практики зарубіжного досвіду та запропонували авторське бачення можливих шляхів їх адаптації та впровадження в Україні.

Генеральна Асамблея ООН у 2023 р. ухвалила резолюцію, що підтримує соціальні підприємства як стратегію для досягнення ЦСР, заохочуючи держави їх просувати. Такі організації, як ОЕСР та ПРООН, підкреслюють роль СП у досягненні ЦСР, наголошуючи на необхідності регуляторної підтримки. Однак багато менш розвинених країн, наприклад Африки, таких як Гана, не мають чітких політик щодо соціального підприємництва, а лише проекти політик ще не впроваджені. Цей розрив контрастує з розвиненими країнами, які запровадили специфічні правові форми, такі як компанії з обмеженою відповідальністю з низьким прибутком (L3Cs), корпорації з вигодою (B-Corps) та компанії з суспільними інтересами (CICs), щоб створити сприятливе середовище. Ці форми відповідають подвійній місії соціальних підприємств, балансуючи соціальні переваги та фінансові прибутки, і особливо відзначаються в ЄС та США за підтримку їхньої діяльності під час скорочення та урізання соціальних видатків.

Практики країн Європейського Союзу, Великобританії, Канади, Індії та інших щодо регулювання соціального підприємництва систематизовано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Кращі світові практики формування екосистем соціального підприємництва

№	Країна	Законодавство та правова основа	Опис та назва соціального підприємства
1	2	3	4
1	Великобританія	Законодавство передбачає спеціальний статус для соціальних підприємств, є доступ до грантів, соціальних облігацій, венчурних фондів, розвинута інфраструктура акселераторів і консультативних центрів.	Social Enterprise UK допомагає підприємцям отримувати державну підтримку та налагоджувати партнерства. Соціальні підприємства з обмеженою відповідальністю (Community Interest Companies, CICs) функціонують за принципом «замикаючої гарантії активів» (asset lock), яка обмежує можливість розподілу активів компанії між акціонерами чи директорами. Це гарантує, що активи залишатимуться на благо суспільства навіть після ліквідації підприємства. Приватні компанії із соціальною метою (Limited Companies with a Social Purpose) – це звичайні приватні підприємства, які мають у статуті визначену соціальну місію та орієнтовані на створення суспільного впливу. Політична ініціатива Social Value Act створює можливості для впливу соціальних підприємств на суспільну та економічну сфери, сприяючи включенню соціальної цінності у державні закупівлі та прийняття управлінських рішень.
2	Канада	Законодавство Канади у сфері соціального підприємництва наразі не є уніфікованим на федеральному рівні, тому регулювання відбувається переважно на провінційному рівні через різні організаційно-правові форми. Соціальні підприємства можуть діяти у формі неприбуткових організацій, кооперативів, благодійних фондів або соціальних корпорацій (Community Contribution Companies, C3). У багатьох провінціях передбачено податкові пільги для соціальних підприємств, що сприяє їх розвитку та забезпечує додаткову підтримку з боку держави.	Програма MaRS Discovery District у Торонто надає підтримку соціальним підприємцям через акселератори, навчальні програми і підключає їх до венчурного капіталу. Community Contribution Companies (C3) дозволяє підприємству працювати як комерційній організації, однак має юридичне зобов'язання реінвестувати більшу частину прибутку у соціальні проекти. Social Purpose Corporations (SPC) зобов'язані зазначати свою соціальну місію в установчих документах й надавати звітність щодо соціальних результатів. Соціальні підприємства можуть також реєструватися як неприбуткові організації, однак ця форма не дозволяє їм розподіляти прибуток серед акціонерів чи засновників.
3	Індія	Соціальне підприємництво є важливою складовою економіки, яка сприяє вирішенню таких ключових соціальних проблем, як бідність, доступ до якісної освіти та охорони здоров'я. Попри відсутність спеціалізованого законодавства, соціальні підприємства успішно функціонують у межах наявних правових форм, таких як неприбуткові організації, товариства або благодійні компанії. Існуюча правова база дозволяє їм легально реєструватися та здійснювати діяльність з урахуванням своєї соціальної місії. Окрім цього, на рівні державної політики діють загальні програми підтримки, які включають фінансування, інкубаційні та акселераційні програми, а також податкові пільги, що сприяють розвитку соціального підприємництва та його інтеграції в економіку.	Фонди впливового інвестування (Impact Investment Funds), зокрема Aavishkaar та Acumen Fund, надають фінансування соціальним стартапам, що орієнтовані на вирішення суспільно важливих проблем. Акселератор Villgro підтримує соціальних підприємців на етапі становлення, допомагаючи їм у розробці бізнес-моделей, залученні інвестицій та масштабуванні діяльності. Національний форум соціального підприємництва (National Social Entrepreneurship Forum, NSEF) – національна організація, яка сприяє розвитку соціального підприємництва шляхом проведення освітніх програм, підтримки стартапів та створення мереж для молодих соціальних підприємців. Програма Startup India, ініційована урядом Індії, забезпечує стартапи доступом до менторської підтримки, податкових пільг і фінансування, стимулюючи інновації та підприємницьку активність у соціальній сфері. Підтримка з боку NABARD (Національний банк сільськогосподарського і сільського розвитку) спрямована на розвиток соціального підприємництва в сільській місцевості. Особлива увага приділяється підтримці фермерських господарств, традиційних ремесел і локального бізнесу, що сприяє сталому розвитку сільських громад.
4	Європейський Союз	У Франції та Італії діють окремі закони для соціальних підприємств, що полегшують їм доступ до ресурсів та податкових пільг.	Програма Європейської комісії Social Business Initiative підтримує розвиток соціального підприємництва в країнах-членах ЄС, зокрема через фінансування, консалтинг та обмін досвідом

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
5	Бельгія	У 2019 році Бельгія прийняла новий Кодекс компаній та асоціацій, який ввів концепцію «соціальної мети». Це дозволяє підприємствам отримувати офіційний статус соціального підприємства, за умови, що їх основна мета – соціальний вплив, а не максимізація прибутку.	Уряд Бельгії надає гранти та пільгові кредити соціальним підприємствам через спеціалізовані організації, такі як Credal (кооперативна фінансова установа) і Trividend (фонд соціального інвестування). Використовується європейська ініціатива Social Business Initiative для залучення додаткових коштів. Бельгія створила мережі, такі як Impact Hub Brussels, які підтримують соціальних підприємців через навчання, нетворкінг та акселераційні програми. Регіональні центри, такі як Village Partenaire у Валлонії, забезпечують консалтинг для стартапів у соціальній сфері. Соціальні підприємства отримують податкові послаблення, зокрема зменшення корпоративного податку, що стимулює їх фінансову стійкість.
6	Нідерланди	Уряд Нідерландів запровадив ініціативу «Sociaal Ondernemen», яка включає стратегії розвитку соціального підприємництва шляхом створення сприятливого середовища для бізнесу із соціальною метою.	У 2021 році в Нідерландах було запроваджено новий правовий статус – BVm (Benefit Corporation), який дозволяє соціальним підприємствам реєструватися як спеціалізовані юридичні особи. Цей статус полегшує доступ до грантів, інвестицій та пільгового оподаткування, створюючи сприятливі умови для розвитку соціально орієнтованого бізнесу. У країні діють спеціалізовані фонди, такі як DOEN Foundation та Social Impact Ventures, які надають соціальним підприємствам фінансову підтримку у вигляді грантів, пільгових кредитів і венчурного капіталу. Додатково уряд стимулює розвиток соціальних інвестицій через партнерства з банківським сектором. Прикладом є Triodos Bank, який спеціалізується на фінансуванні сталих, екологічних та соціальних проєктів. Програма Social Enterprise NL пропонує соціальним підприємцям навчальні програми, менторську підтримку та можливість участі в міжнародних заходах, сприяючи інтеграції в глобальну екосистему соціального підприємництва. Нідерландські муніципалітети також активно залучають соціальні підприємства до реалізації державних замовлень, зокрема у сферах працевлаштування вразливих та малозабезпечених груп населення.

Джерело: сформовано автором за даними [153; 185; 166; 183; 158].

Матеріал табл. 3.1 надає всебічний огляд міжнародного досвіду в регулюванні та підтримці соціального підприємництва для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), спираючись на останні дослідження та кейс-стаді. Він дозволяє деталізувати механізми, виклики та найкращі практики, що спостерігаються у всьому світі, з акцентом на політичних рамках, фінансовій підтримці, співпраці та вимірюванні впливу.

Насамперед, Україні доцільно звернути увагу на політику підтримки соціального підприємництва, яка реалізується у Сполученому Королівстві (Великобританії), і є прикладом для розвитку даного типу підприємницької діяльності та її регулювання в Україні. У першому розділі ми зупинилися на організаційно-правових формах соціальних підприємств, запроваджених у Великій Британії, нині сконцентруємося на основних інституційних складових регуляторної політики, а саме:

1. Урядові програми та ініціативи:

- Social Investment Tax Relief (SITR) – податкова пільга, яка надає інвесторам знижки на податок, якщо вони вкладають кошти в соціальні підприємства, зареєстровані як CIC (англ. Crisis Intervention Center – центр кризового втручання), благодійні організації або акредитовані компанії з соціальною метою;

- Big Society Capital – Британський інвестиційний фонд, заснований урядом, який надає фінансування для соціальних підприємств через інвестиційні програми та гранти;

- Access Foundation – фонд, який підтримує соціальні підприємства через програми фінансування та надання менторської допомоги.

2. Національні організації та асоціації:

- Social Enterprise UK – національна асоціація соціальних підприємств, яка надає інформаційну підтримку, представляє інтереси сектору на рівні уряду та підтримує розвиток нових підприємств;

– School for Social Entrepreneurs (SSE) – школа соціальних підприємців, яка пропонує програми навчання, консультації та менторську підтримку для нових соціальних підприємців.

3. Політичні ініціативи та законодавчі акти:

– Акт про соціальну цінність (Social Value Act 2012) зобов'язує державні установи враховувати соціальну, економічну та екологічну цінність під час державних закупівель, що розширює можливості для діяльності соціальних підприємств у державному секторі; Таким чином уряд Великобританії активно просуває включення соціальних підприємств у ланцюг державних закупівель, створюючи пріоритети для компаній, які надають соціальні послуги.

Завдяки системі спеціальних регуляторів та програм підтримки Велика Британія є лідером у створенні сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва. Цей сектор активно підтримується державою шляхом надання податкових пільг, створення спеціальних фондів та забезпечення консультаційних послуг. Політичні ініціативи, зокрема Social Value Act, відкривають соціальним підприємствам можливості для впливу на суспільні та економічні процеси.

З урахуванням досвіду Великобританії в Україні доцільно запровадити спеціальний правовий статус для соціальних підприємств – «Компанії, що представляють інтереси спільноти», подібний до Community Interest Companies (CICs) [139]. Такий підхід дозволить встановити «замикаючу гарантію активів», що забезпечить використання прибутків виключно на соціальні цілі. Варто також звернути увагу на концепцію Social Value Act («Закон про соціальну цінність»), яка стимулює державні установи враховувати соціальний аспект діяльності під час закупівель. Зокрема, у новому законопроекті «Про соціальну економіку та підприємництво» можна впровадити систему оцінювання тендерів за критеріями соціальної користі, що дозволить соціальним підприємствам конкурувати на рівних з традиційним бізнесом. Наявність законодавчих механізмів і пільгових умов для соціальних стартапів є критичним фактором для сталого розвитку цього сектора.

Наступною країною, чий досвід доцільно враховувати в процесі розвитку системи регулювання соціального підприємництва в Україні, є Канада. Спираючись на канадський досвід, Україні доцільно запровадити законодавчу базу для реєстрації соціальних підприємств у формі «Компаній, що вносять внесок у громаду» – подібної до канадських Community Contribution Companies (C3) [137], які зобов'язані реінвестувати значну частину прибутку у соціальні проекти. Крім цього, впровадження програм акселерації соціального підприємництва за прикладом MaRS Discovery District [171] принесе додатковий соціальний ефект. MaRS Discovery District, розташований у Торонто, є найбільшим міським інноваційним хабом у Північній Америці та надає пряму підтримку стартапам, створює спільноти новаторів та прискорює впровадження високоефективних рішень для розв'язання найактуальніших світових проблем. Впровадження подібних законодавчих та підтримуючих ініціатив в Україні може сприяти розвитку соціального підприємництва шляхом забезпечення стійкого фінансування соціальних проектів. MaRS об'єднує дослідницькі установи, підприємців, венчурних інвесторів, великі корпорації та урядові структури, створюючи унікальну екосистему для розвитку інновацій, надає стартапам доступ до менторства, фінансування, інфраструктури та бізнес-мереж.

З метою адаптації зарубіжного досвіду MaRS Discovery District в Україні вважаємо за доцільне реалізувати такі заходи:

1. Створення інноваційного хабу. Україні потрібен масштабний інноваційний центр, який би поєднував підприємців, науковців, інвесторів та державні установи. Найкращі локації для такого хабу – Київ, Львів, Харків, Одеса, оскільки ці міста мають потужні університети, розвинену ІТ-інфраструктуру та стартап-спільноти. У цьому просторі можуть діяти акселераційні програми, лабораторії досліджень й тестування, а також коворкінги для стартапів.. Такий хаб сприятиме розробці та впровадженню соціальних інновацій на основі тісної співпраці з науковими закладами, а також створенню стартап-інкубаторів і акселераторів для підтримки підприємств, орієнтованих на розв'язання соціальних та екологічних проблем.

2. Розвиток акселераторів для соціального підприємництва. Акселераційні програми є ключовим елементом MaRS Discovery District, тому Україні необхідно розширити та підтримати наявні ініціативи, такі як Ukrainian Social Venture Fund [188] або 1991 Open Data Incubator [127]. Доцільно розширювати для соціальних підприємств спеціальні навчальні курси, менторські програми та грантову підтримку, що допоможе їм масштабувати бізнес та збільшити соціальний вплив. Наступним кроком має стати створення інкубаторів за підтримки уряду, орієнтованих на розвиток соціального підприємництва. Вони повинні надавати фінансування, консалтинову підтримку та спеціалізоване навчання, спрямоване на сприяння сталому розвитку соціальних підприємств.

3. Залучення державного та приватного сектору для забезпечення сталого розвитку інноваційного хабу. З цією метою доцільно розширювати пільгові умови для соціальних стартапів, зокрема податкові знижки, гранти або дешеві кредити. Важливим аспектом в цьому напрямку діяльності є залучення великого бізнесу та міжнародних організацій через програми корпоративної соціальної відповідальності (CSR) та партнерські інвестиції у соціальні стартапи.

Загалом співпраця є імперативом для реалізації підтримки соціального підприємництва, при цьому 95% учасників фокус-груп наголошують на партнерстві з урядами, неурядовими організаціями та бізнесом для об'єднання ресурсів та обміну знаннями. Такі платформи, як Catalyst 2030, запущені на щорічній зустрічі Всесвітнього економічного форуму в Давосі у 2020 році, об'єднують понад 600 установ-членів та 900 осіб, охоплюючи всі 17 ЦСР у понад 190 країнах.

4. Формування і запуск венчурного фонду для соціального бізнесу. В Україні варто створити аналог MaRS Impact Investing Fund [170], який інвестуватиме у соціальні підприємства та інноваційні стартапи з великим потенціалом соціального впливу. Фонд може фінансуватися за рахунок грантів, державних програм та приватних інвесторів. Це дозволить забезпечити стартапам довгострокове зростання та мінімізувати фінансові ризики.

5. Інтеграція університетів та науки в інноваційний процес за участю соціального підприємництва. Одна з ключових сильних сторін MaRS Discovery District – тісна співпраця з науковими установами з метою трансформації наукових розробок у ринкові продукти. В Україні можна створити подібні механізми комерціалізації наукових досліджень через стартап-інкубатори при університетах. Такий підхід вже частково реалізовано через «Підприємницький університет» (YEP) [76], яким допомагає молодим науковцям перетворювати свої розробки на реальні бізнес-моделі. Хоча програма YEP вже робить перші кроки в цьому напрямку, подальша адаптація моделі MaRS Discovery District має включати розширення цієї співпраці, залучення більшої кількості науковців і запровадження спеціалізованих програм для комерціалізації наукових інновацій.

6. Залучення венчурного фінансування для соціально орієнтованих проєктів дозволить ефективно інтегрувати наукові розробки у бізнес-середовище та сприятиме створенню нових робочих місць. Це особливо актуально в умовах повоєнного відновлення України, коли розвиток інноваційної економіки може стати основою для сталого зростання

7. Підтримка «зелених» та соціальних інновацій. Окремий напрямок, якому має бути приділена особлива увага, – це підтримка екологічно сталого бізнесу та «чистих» технологій. В Україні вже є підприємницькі ініціативи, що працюють у сфері відновлюваної енергетики та екологічного підприємництва, проте їм бракує фінансування та законодавчої підтримки. Створення спеціального фонду для таких проєктів дозволить прискорити їхній розвиток та інтеграцію у світову економіку.

8. Створення платформи для вимірювання соціального впливу. Нині в руслі зростаючого визнання життєво важливої ролі соціальних підприємств поширюються заклики до напрацювання кращих інструментів для вимірювання їх впливу, таких як нова рейтингова система, розроблена за допомогою трираундового процесу Дельфі за участю 100 осіб. Однак звіт European Social Enterprise Monitor Report 2020–2021 показує, що менше 60% оцінюють цілі впливу, і лише 40% враховують цілі сталого розвитку у своєму аналізі. Для

вирішення цього розриву використовуються різні підходи, такі як теорія змін, вимірювання та управління впливом, ключові показники ефективності, базові та кінцеві опитування, а також сертифікації третіх сторін (наприклад, Fairtrade, B Corporation). Для того щоб ефективно оцінювати результативність соціальних підприємств, потрібно розробити механізми моніторингу та оцінювання соціального впливу. У ЄС такі системи моніторингу функціонують у межах програм, як-от Social Economy Europe, які дозволяють оцінювати ефективність і вплив соціальних підприємств. В Україні можна запровадити систему сертифікації для соціальних стартапів за прикладом MaRS, яка допомагатиме інвесторам та державним установам визначати, які проєкти дійсно приносять користь суспільству.

Таким чином, такі світові практики як створення спеціальних правових форм для соціальних підприємств (наприклад, CIC у Великобританії чи Community Contribution Company (C3) у Канаді), впровадження програм податкових пільг, створення спеціалізованих інкубаторів та акселераторів для соціальних підприємців, а також законодавчі ініціативи на кшталт Social Value Act у Великобританії, можуть бути використані в Україні з метою формування сприятливого середовища для розвитку соціального підприємництва. Адаптація моделі MaRS Discovery District має потенціал суттєво трансформувати екосистему соціального підприємництва в Україні на інноваційній основі. Створення сучасного інноваційного хабу, запуск акселераторів, залучення інвестицій і підтримка наукових розробок відкривають нові можливості для розвитку соціального бізнесу, орієнтованого не лише на прибуток, але й на досягнення вагомого соціального інноваційного ефекту.

Розглянемо інші приклади впровадження зарубіжних практик регулювання і підтримки соціального підприємництва в Україні. Сучасні виклики що стоять перед соціальним підприємництвом, особливо посилюють потребу в кращих регуляторних рамках, що застосвані у менш розвинених країнах. Зокрема в Африці, де соціальні підприємства в Кенії, Уганді та Замбії

покращують справедливу торгівлю, працевлаштування, охорону здоров'я та продовольчу безпеку.

Звернімо увагу на діяльність АРОРО – міжнародну неурядову організація, заснована у 1997 році, розпочала свою діяльність у Мозамбіку у 2003 році. З того часу вона розширила свої операції на інші країни, зокрема Анголу, Камбоджу, Зімбабве та інші. Організація також реалізує програми з діагностики туберкульозу в Танзанії та Мозамбіку. З огляду на досвід АРОРО, яка спеціалізується на підготовці тварин для виявлення наземних мін та діагностики туберкульозу, важливо визначити ключові виклики, що стоять перед Україною. Серед них – розмінування територій, підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та створення нових робочих місць. АРОРО тренує африканських велетенських гамбієвих щурів для виявлення вибухових речовин у наземних мінах. Завдяки малій вазі ці тварини не активують мін, що робить процес розмінування значно безпечнішим і швидшим. Один щур здатен обстежити до 200 квадратних метрів за 20 хвилин – це набагато ефективніше, ніж традиційні методи. (див. табл. 3.4). Для ефективного впровадження таких інноваційних рішень необхідно проаналізувати наявні ресурси, включаючи технології, експертизу та фінансування, і адаптувати їх до вітчизняних умов.

Фінансова підтримка соціального підприємництва є наріжним каменем його регулювання в багатьох країнах, при цьому імпакт-інвестування відіграє значну роль у менш розвинених країнах. У Гані 32 активні імпакт-інвестори інвестували понад 1,7 мільярда доларів США безпосередньо та 430 мільйонів доларів США опосередковано з 2005 по 2015 рік. Приклади включають інвестиції Acumen Fund у розмірі 1 мільйона доларів США в Medeem Ghana Limited у 2011 році та Venture Capital Trust Fund з 2004 року, поряд з коштами діаспори, такими як Slice Buz. Філантропічна підтримка, така як гранти від SDG Philanthropy Platform (SDGPP), координованої Rockefeller Philanthropy Advisors та Conrad N. Hilton Foundation, спрямована на інноваційні рішення, як-от безпечна вода в важкодоступних громадах. Програми навчання та менторства, такі як «Підприємці для соціальних змін» ООН, підтримують молодих

соціальних підприємців (віком 18–35 років, спочатку 25 на рік протягом трьох років з регіону Євро-Середземномор'я, масштабування до 125 на рік по всьому світу) через безкоштовне навчання та доступ до інноваційних схем фінансування, доповнені глобальними медіакампаніями.

Зважаючи на досвід Індії, перспективною для України у процесі повоєнної відбудови є ініціатива створення спеціалізованих фондів для фінансування соціальних підприємств. Подібні приклади – Aavishkaar [128] та Acumen Fund [129], які підтримують стартапи в інноваційних сферах з вираженим соціальним впливом. З урахуванням цього доцільно запустити національну ініціативу на кшталт Startup Ukraine, яка б надавала менторську підтримку, податкові пільги та доступ до фінансування. У післявоєнний період така програма може стати ефективним інструментом залучення молоді та стимулювання регіональних ініціатив.

Важливим аспектом підтримки соціального підприємництва є запровадження податкових пільг для соціальних підприємств, зокрема, що працюють у сферах інклюзії чи охорони здоров'я. Враховуючи зарубіжний досвід, Україна може запровадити низку податкових пільг для соціальних підприємств, які вже ефективно працюють та розвивають соціальний бізнес, а саме.

1 Звільнення від податку на прибуток або його зниження. У багатьох країнах ЄС соціальні підприємства звільняються від податку на прибуток на нерозподілений прибуток, який реінвестується у соціальні цілі. Наприклад, у Португалії та Італії соціальні кооперативи мають повне або часткове звільнення від податку на прибуток, якщо прибуток спрямовується на розвиток підприємства чи соціальні програми.

2. Зниження або звільнення від ПДВ. Соціальні підприємства можуть мати знижену ставку ПДВ або бути повністю звільненими від сплати ПДВ на певні види діяльності. Наприклад, в Італії для соціальних кооперативів діє ставка ПДВ 5%, а в Бельгії для підприємств інтеграції (WISEs) також передбачені пільгові ставки.

3. Податкові знижки для донорів соціальних підприємств. Фізичні та юридичні особи, які роблять пожертви на користь соціальних підприємств, отримують податкові знижки. У більшості країн ЄС донори можуть зменшити оподатковуваний дохід на суму пожертв, що стимулює підтримку соціальних проєктів. Наприклад, у Франції, Іспанії, Португалії та Польщі діють такі механізми для приватних та корпоративних донорів.

4. Пільги на місцеві податки та збори. Соціальні підприємства можуть бути звільнені від сплати місцевих податків, податку на нерухомість, зборів за користування майном тощо. У Португалії та Іспанії такі пільги поширюються на соціальні кооперативи, фонди та асоціації.

5. Пільги для підприємств, що працевлаштовують вразливі групи. Для підприємств, які працевлаштовують осіб з інвалідністю, малозабезпечених чи інших вразливих груп, передбачаються додаткові пільги: звільнення від сплати соціальних внесків, податкові кредити, субсидії на заробітну плату.

6. Можливість спрямування частини податку на соціальні цілі. У деяких країнах (наприклад, Польща, Угорщина) громадяни можуть спрямовувати частину свого податку на підтримку обраних громадських чи соціальних організацій (наприклад, 1% або 0,5% податку на доходи фізичних осіб).

Податкові пільги в Україні можуть стати важливим інструментом стимулювання соціального підприємництва, оскільки вони знижують податкове навантаження, сприяють інвестиціям у розвиток та створенню робочих місць, стимулюють реінвестування прибутку у соціальні проєкти, а також підвищують соціальну ефективність підприємств та підвищують мотивацію бізнесу та громадян до підтримки соціальних ініціатив. Водночас для максимального ефекту необхідно удосконалювати систему надання пільг, робити її більш прозорою та цільовою саме для соціального бізнесу. Для реалізації повною мірою позитивного ефекту податкових пільг потрібно законодавчо визначити статус соціального підприємства та адаптувати податкове законодавство відповідно до кращих європейських практик.

Окрему увагу варто приділити підтримці соціального підприємництва в сільських територіях. Аналогічно до діяльності Національного банку розвитку сільського господарства Індії (The National Bank for Agriculture and Rural Development (NABARD)) [172], в Україні доцільно розвивати програми, що сприятимуть розвитку фермерських господарств, традиційних ремесел і сільського підприємництва.

Все більшого значення набуває підтримка соціальних підприємств для досягнення цілей сталого розвитку. Хоча окремі країни критикують за вузьку спрямованість на транснаціональні корпорації, за недооцінки мікро-, малих та середніх підприємств, що підкреслює потребу в інклюзивних регуляторних підходах. Комісія з питань бізнесу та сталого розвитку припускає, що соціальні бізнес-моделі можуть принести 12 трильйонів доларів США економічного виробництва та 380 мільйонів нових робочих місць до 2030 року, підкреслюючи потенціал соціальних підприємств у сфері сталого розвитку (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Міжнародний досвід регулювання соціального підприємництва в контексті досягнення цілей ЦСР

Країна / Регіон	Регуляторний статус	Механізми підтримки	Виклики
Гана	Проект політики, не імplementований	Імпакт-інвестування (\$1.7В прями, 2005-2015)	Відсутність чіткої політики, недовикористані податкові пільги
Європа	Специфічні форми (L3Cs, B-Corps, CICs)	Державно-приватне партнерство, програми навчання	Вплив скорочення соціальних видатків
Сполучені Штати	Специфічні форми (L3Cs, B-Corps, CICs)	Ринкова орієнтація, філантропія	Прогалини після скорочень соціальних видатків
Індія	Кейс-стаді щодо ЦСР 6 (вода, санітарія)	Співпраця для масштабування	Прогалини у вимірюванні
Кенія/Уганда	Ініціативи справедливої торгівлі	Підходи, орієнтовані на громаду	Масштабування впливу
Замбія	Працевлаштування, охорона здоров'я, продовольча безпека	Партнерство з неурядовими організаціями	Інформованість про регулювання

Джерело: узагальнено автором.

Дослідження ключового міжнародного досвіду, включаючи регуляторний статус, механізми підтримки та засоби подолання викликів розвитку соціального підприємництва надає підстав визнати, що воно все більшою мірою визнається ключовим рушієм для досягнення цілей сталого розвитку, при цьому критично важливими стають такі механізми підтримки, як фінансування та співпраця з державою.

Зарубіжні практики, такі як ініціативи APOPO, Refugee Company та Sanergy, акцентують увагу на ролі СП у соціальній інтеграції вразливих верств населення, зокрема ВПО і переселенців. Адаптація цих практик в Україні передбачає створення підприємств, які надають зайнятість та базову підтримку переселенцям у сферах виробництва, громадського харчування та послуг. Рішення для розвитку сільського господарства на основі досвіду Proximity Designs допоможуть відновленню постраждалих регіонів, а екологічні проекти з підтримкою «зелених» технологій стануть основою для сталого розвитку та економічної стабільності. Таким чином, мультисекторальна співпраця та інтеграція цих ініціатив у національні стратегії розвитку можуть забезпечити довготривалий позитивний ефект для країни. Зокрема адаптація досвіду Європейського Союзу доцільна в контексті створення ініціативи, аналогічної до Social Business Initiative, що має на меті підтримку соціальних підприємств через фінансування, обмін досвідом, консалтинг та інші інструменти підтримки.

Систематизація рекомендацій щодо впровадження кращих зарубіжних практик в Україні зроблена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Способи адаптації та рекомендації для впровадження кращих зарубіжних практик соціального підприємництва в Україні

№	Напрямок	Опис та рекомендації
1	2	3
1.	Аналіз потреб та ресурсів	Враховуючи приклад «АРОРО» [131], важливо ідентифікувати першочергові виклики в Україні, такі як очищення територій від мін, підтримка переселенців або створення нових робочих місць. З цією метою необхідно визначити доступні ресурси (технології, експертиза, фінансування) та адаптувати інноваційні рішення до місцевих умов.
2.	Локалізація технологій та методів	Застосування шурів для розмінування, як у «АРОРО», можна адаптувати шляхом розвитку локальних ініціатив з підготовки таких тварин або залучення подібних дешевих, але ефективних технологій. Аналогічно, технологічні рішення, як у «Techfugees» [186] або «Samasource» [142], можуть бути адаптовані до потреб ВПО та постраждалих від військових дій регіонів, наприклад, через створення ІТ-шкіл або платформ для зайнятості.
3.	Розвиток соціальних стартапів	Організації на кшталт «Re:Coded» [179] та «Samasource» [142] демонструють успішність ініціатив із навчання та працевлаштування в цифровій сфері. В Україні доцільно створити освітні хаби, які навчать людей програмуванню, дизайну чи основам бізнесу, надаючи можливості працювати віддалено, навіть у складних умовах.
4.	Впровадження доступних технологій для сільського господарства	Використовуючи досвід «Proximity Designs» [177], можна адаптувати рішення для підтримки фермерів у регіонах, які постраждали від військових дій. Наприклад, створення доступних систем зрошення, теплиць чи технологій для підвищення врожайності може сприяти економічній стабілізації.
5.	Підтримка переселенців та біженців	На основі прикладів «Refugee Company» [180] та «Humanwire» [163] в Україні можна розвивати підприємства, які забезпечують зайнятість переселенців. Такі проєкти можуть включати сфери громадського харчування, виробництва одягу чи побутових послуг. Також можна впровадити краудфандингові платформи для цільової допомоги переселенцям.
6.	Забезпечення базових потреб у складних умовах	Уроки «Sanergy» [187] можна використати для створення рішень у сфері санітарії в регіонах з високою щільністю населення або у місцях, де проживають переселенці. Впровадження мобільних санітарних станцій або недорогих екологічних рішень може покращити умови життя.
7.	Популяризація спорту та соціальної інтеграції	Досвід «PeacePlayers International» [174] доцільно адаптувати для України через організацію спортивних програм, які допомагають інтегрувати молодь з постраждалих регіонів, формуючи спільноти та підтримуючи емоційний стан.
8.	Мультисекторальна співпраця	Залучення міжнародних партнерів, локальних громад та державних органів сприятиме адаптації закордонного досвіду в Україні. Важливо інтегрувати ці практики в державну політику, створюючи умови для їх сталого розвитку.

Джерело: авторська розробка.

Втілення в життя цих рекомендацій дозволить створити в Україні сприятливе середовище для розвитку соціального підприємництва, яке, в свою чергу, сприятиме розв'язанню соціальних проблем та підтримає післявоєнне економічне відновлення. Особливий акцент слід зробити на впровадженні

податкових пільг та розвитку мережесих ініціатив для підтримки соціальних підприємців.

Втім, без належної законодавчої бази такі рекомендації матимуть обмежений вплив. Тому успішна адаптація зарубіжного досвіду соціально орієнтованого підприємництва до використання в Україні потребує першочергового вдосконалення нормативно-правової бази. У зв'язку з цим і в роботі нами розроблено і надано рекомендації до законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво» (див. додаток Р.3.3), який враховує досвід Франції та Італії щодо ухвалення спеціальних законів, що спрощують доступ соціальних підприємств до ресурсів і передбачають податкові пільги.

Пропоновані кроки включають розробку та впровадження законодавства, що визначає правовий статус соціальних підприємств в Україні; створення інститутів підтримки – інкубаторів, акселераторів, програм фінансування та менторської підтримки; а також інтеграцію соціального підприємництва в систему державних закупівель та інші публічні ініціативи. Крім того, за прикладом Бельгії, важливо закріпити на законодавчому рівні концепцію «соціальної мети», що офіційно визначатиме статус соціального підприємства. Це, у свою чергу, полегшить доступ до фінансування, сприятиме розвитку акселераційних програм, навчання, менторства, нетворкінгу та інших форм підтримки соціальних підприємців. Крім того, варто врахувати досвід Європейського Союзу у вимірюванні соціального впливу та впровадити аналогічні механізми в Україні в рамках євроінтеграційного процесу. Детально пропозиції до цього законопроекту представлені в наступному підрозділі. Прийняття подібного закону в Україні дозволить знизити фінансові бар'єри для запуску соціальних стартапів.

З огляду на викладене, адаптація провідних світових практик регулювання і підтримки соціального підприємництва до українських реалій може стати важливим чинником відновлення економіки, підтримки постраждалих регіонів і забезпечення довгострокової стійкості як у воєнний період, так і під час післявоєнної відбудови. Водночас ефективне впровадження міжнародного

досвіду вимагає розроблення цілісної національної стратегії, яка б охоплювала інституційні, фінансові та регуляторні аспекти в контексті соціальної економіки. Це визначає тематику наступного підрозділу.

3.2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку соціального підприємництва й системи його регулювання в контексті соціальної економіки

Ефективний розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва неможливий без розробки стратегічних напрямів, які мають базуватися на принципах та механізмах рамок соціальної економіки Європейського Союзу (ЄС). Їхня адаптація та імплементація в український контекст є не лише вимогою європейської інтеграції, а й запорукою створення стійкої, інклюзивної та соціально відповідальної економіки в повоєнний період. У світлі євроінтеграційного курсу України, актуалізується завдання гармонізації національного законодавства та політик із стандартами Європейського Союзу у сфері соціальної економіки. Такі ініціативи ЄС, як «Європейський план дій для соціальної економіки» та «Європейський стовп соціальних прав», а також «Рамки соціальної економіки ЄС», пропонують всеосяжні принципи та механізми, що можуть стати міцною основою для розробки «Рамок соціальної економіки України» у повоєнний період. Це дозволить не лише адаптувати перевірені у світі моделі підтримки, а й створити адекватне українським реаліям регуляторне середовище для розвитку соціального підприємництва, яке сприятиме соціальній реінтеграції населення, відновленню інфраструктури та підтримці соціальних груп, що найбільше постраждали від війни.

Однією з ключових ініціатив ЄС відносно розвитку соціального підприємства є «Європейський план дій для соціальної економіки» (Social Economy Action Plan [184]), який визначає стратегії та заходи для розвитку соціальної сфери. Другим важливим документом є «Європейський стовп

соціальних прав» (*англ.* European Pillar of Social Rights), який встановлює 20 ключових принципів та прав для підтримки справедливих та добре функціонуючих ринків праці та систем соціального захисту [147]. Третім базовим аспектом щодо вибору стратегічних напрямків є керівні принципи та рамки для вимірювання соціального впливу, що використовуються в діяльності ЄС – «Рамки соціальної економіки ЄС» [140]. На нашу думку, враховуючи курс України на європейську інтеграцію, згадані базові ініціативи ЄС доцільно взяти за основу для розробки стратегічних напрямків розвитку системи регулювання і підтримки соціального підприємництва.

Основні принципи «Рамки соціальної економіки ЄС» є фундаментальними для побудови сталого соціального підприємництва та системи його регулювання, а саме:

1. Пріоритет суспільної місії: соціальні підприємства в ЄС зосереджуються на вирішенні суспільних проблем, таких як бідність, нерівність, доступ до освіти та охорони здоров'я, інтеграція вразливих груп населення.

2. Демократичне управління: організації соціальної економіки функціонують на основі участі працівників та інших зацікавлених сторін у прийнятті рішень.

3. Реінвестування прибутків: більшість прибутків спрямовуються на досягнення соціальних цілей, а не на розподіл між власниками.

4. Інноваційність: спрямованість на створення нових рішень для суспільних викликів через креативність та технології.

5. Екологічна стійкість: інтеграція принципів зеленої економіки у діяльність соціальних підприємств.

6. Сприяння соціальній інклюзії та сталому розвитку: забезпечення рівних можливостей для всіх соціальних груп та підтримка економічного зростання, яке враховує соціальні та екологічні обмеження.

7. Активна інтеграція різних зацікавлених сторін: розвиток партнерства між урядом, бізнесом, громадськими організаціями та іншими учасниками для досягнення спільних соціальних цілей.

На засадах цих принципів та механізмів, закладених в Рамках соціальної економіки Європейського Союзу, пропонуємо сформулювати рамки соціальної економіки України (PCE України) у повоєнний період. Основна мета PCE України – створити інклюзивну, сталу економіку, яка сприяє соціальній реінтеграції безробітного населення через розвиток соціального підприємництва, відновленню інфраструктури та підтримці соціальних груп, що постраждали від війни.

Основні принципи та напрями стратегії «Рамок соціальної економіки України», пропоновані нами, наведені у таблицях 3.4-3.6.

Таблиця 3.4 – Основні принципи «Рамки соціальної економіки України»

№	Назва принципу	Опис
1	Пріоритет соціальної місії над фінансовим прибутком	Соціальні підприємства, кооперативи, асоціації повинні діяти в інтересах громади та суспільства. Прибутки переважно реінвестуються для досягнення соціальних цілей.
2	Демократичне управління та прозорість	Організації соціальної економіки повинні базуватися на участі своїх членів та підзвітності перед громадою.
3	Інновації для вирішення соціальних проблем	Впровадження інновацій у сфері зайнятості, інфраструктури, екології та підтримки вразливих груп населення.
4	Інклюзивність і сталий розвиток	Забезпечення рівного доступу до економічних можливостей для всіх громадян, незалежно від статі, віку, соціального статусу чи місця проживання.

Джерело: авторська розробка.

Розроблені та представлені в таблиці 3.5. принципи «Рамки соціальної економіки України» базуються на принципах соціальної місії, інклюзивності, інноваційності, сталого розвитку та активної співпраці між державою, бізнесом і громадами. Вони охоплюють ключові напрями, такі як інституційна підтримка, фінансування, освіта, інновації та міжнародна співпраця, що сприяють

створенню екосистеми для розвитку соціального підприємництва та відновлення країни в повоєнний період.

Інтеграція принципів «Рамки соціальної економіки ЄС» у «Рамки соціальної економіки України» та їх врахування при розвитку системи регулювання соціального підприємництва в Україні є важливим кроком у забезпеченні суспільного добробуту та сталого розвитку у повоєнний період. Соціальна економіка в Європейському Союзі вже довела свою ефективність у розв'язанні соціальних проблем, сприянні зайнятості та забезпеченні економічної стійкості.

Таблиця 3.5 – Стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в межах «Рамок соціальної економіки України»

№	Назва напрямку	Опис
1	2	3
1	Інституційна підтримка та нормативно-правова база. Законодавче регулювання	Створення національної стратегії розвитку соціального підприємництва, яка враховує принципи «Рамки соціальної економіки ЄС» Вдосконалення законодавства для регулювання діяльності соціальних підприємств, прийняття закону про соціальну економіку та підприємництво, включаючи визначення статусу, пільгових умов оподаткування та доступу до ресурсів: - визначає правовий статус соціальних підприємств і кооперативів - встановлює податкові пільги для соціальних підприємств - регламентує механізми державної підтримки реєстрація соціальних підприємств: введення статусу «Соціальне підприємство України» з чіткими критеріями (наприклад, 50% доходу повинно спрямовуватися на соціальні цілі) Формування національного реєстру соціальних підприємств для моніторингу їхньої діяльності. Створення національних та регіональних центрів підтримки соціальних підприємств, які надаватимуть консалтинг, фінансування, навчання та технічну допомогу. Формування національної платформи соціальної економіки. Онлайн-ресурс для обміну досвідом, просування соціальних підприємств і залучення інвесторів.
2	Освіта та підвищення кваліфікації	Розробка освітніх програм для підприємців, державних службовців та представників громадського сектору з основ соціального підприємництва. Підтримка молодіжних ініціатив, спрямованих на створення соціальних стартапів. Обмін досвідом з країнами ЄС через програми стажування та навчальні проекти.

Продовження таблиці 3.5

1	2	3
3	Фінансова підтримка	Залучення інвестиційних фондів ЄС, таких як Європейський соціальний фонд (ESF+), для фінансування соціальних проєктів в Україні. Створення грантових програм для фінансування соціальних підприємств на основі прозорих конкурсів. Розробка пільгових кредитних механізмів через державні банки та фінансові установи. Залучення міжнародних донорів та інвестиційних фондів
4	Фонди соціального впливу	Створення державного фонду соціального інвестування для підтримки проєктів, спрямованих на розв'язання соціальних проблем Партнерство з банками та мікрофінансовими установами для забезпечення пільгового кредитування
5	Інтеграція соціальних підприємств у суспільно-економічну систему	Стимулювання партнерств між соціальними підприємствами та органами місцевого самоврядування для спільного вирішення місцевих проблем. Впровадження соціальних замовлень у державних та муніципальних закупівлях. Популяризація продукції та послуг соціальних підприємств через маркетингові кампанії та спеціальні платформи.
6	Державні закупівлі	Соціальні критерії у держзакупівлях. Запровадження обов'язкової квоти на залучення соціальних підприємств до виконання державних замовлень у сферах відновлення інфраструктури, освіти, медицини та екології.
7	Підтримка інновацій	Запровадження інноваційних хабів для підтримки соціальних стартапів у співпраці з науковими установами та IT-компаніями. Впровадження цифрових інструментів для оптимізації діяльності соціальних підприємств (платформи для краудфандингу, онлайн-управління проєктами). Формування екосистеми для інноваційних проєктів із соціальною складовою.
8	Міжнародна співпраця	Активна участь у програмах ЄС, таких як Erasmus for Young Entrepreneurs або Horizon Europe. Обмін досвідом з європейськими країнами через мережу соціальних підприємств. Залучення іноземних інвесторів та партнерів для розширення масштабів діяльності.
9	Відновлення інфраструктури	Залучення соціальних підприємств до відбудови шкіл, лікарень, доріг та інших критично важливих об'єктів. Пріоритет надається кооперативам і підприємствам, що працевлаштовують місцеве населення.
10	Моніторинг і оцінка	Створення системи моніторингу ефективності діяльності соціальних підприємств. Оцінка впливу на громади, екологію та соціальну інтеграцію.

Джерело: авторська розробка.

Впровадження принципів «Рамки соціальної економіки ЄС» в Україні дозволить адаптувати вже перевірені моделі, що сприятимуть формуванню

справедливого ринку та розширенню можливостей для вразливих верств населення; залученню інвестицій, підтримці соціальних підприємств через спеціальні фінансові механізми та створенню податкових стимулів.

Основою для втілення у життя «Рамок соціальної економіки України» має бути нормативно-правового закріплення статусу соціального підприємництва шляхом ухвалення Закону України «Про соціальну економіку та підприємництво». Закон повинен містити чіткі рамки для вимірювання соціального впливу діяльності підприємств. Прикладом може слугувати законопроект «Про соціальну цінність», який передбачає обов'язкову оцінку ширшої соціальної цінності при укладенні контрактів із державним сектором.

Авторські пропозиції стосовно основних аспектів формування Законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво» представлено у Додатку Р 3.3. Стратегічні напрями, визначені нами, сприятимуть формуванню інклюзивної та стійкої економіки, адаптованої до європейських стандартів і спрямовані на чітке визначення стратегічних напрямів розвитку соціального підприємництва в Україні, гармонізуючи їх із європейськими стандартами. Його ухвалення дозволить отримати низку позитивних наслідків, систематизованих в таблиці 3.6, а саме:

- формалізувати статус соціальних підприємств та забезпечити їм підтримку на законодавчому рівні;
- впровадити спеціальні механізми фінансування, зокрема венчурні фонди, соціальні інвестиційні механізми та пільгове кредитування;
- стимулювати розвиток державних і приватних партнерств у сфері соціального підприємництва;
- посилити інтеграцію українського ринку в європейський простір через взаємодію із програмами підтримки соціальних бізнесів ЄС, такими як Social Business Initiative та European Social Economy Regions (ESER).

Таблиця 3.6 – Очікувані результати від впровадження «Рамки соціальної економіки України»

№	Назва напрямку	Опис
1	Соціальні результати	Зменшення рівня бідності та безробіття серед вразливих груп населення. Працевлаштування ветеранів, ВПО, жінок і молоді через соціальні підприємства Поліпшення доступу до якісних соціальних послуг Підвищення рівня інклюзії та соціальної згуртованості Зростання кількості соціальних підприємств в Україні Зміцнення громадянського суспільства через активну участь соціальних підприємців
2	Економічні результати	Створення нових робочих місць, особливо у сфері соціальних послуг. Залучення міжнародних інвестицій у соціальну економіку України. Зростання ВВП за рахунок діяльності соціальних підприємств.
3	Екологічні результати	Зниження рівня забруднення довкілля через впровадження принципів зеленої економіки. Підвищення екологічної свідомості населення. Підвищення інклюзивності та екологічності економіки України. Зміцнення місцевих громад через кооперацію та соціальні інновації. Зростання кількості екологічно дружніх ініціатив.

Джерело: авторська розробка.

Порівнюючи запропоновані у роботі основні аспекти законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво» (Додаток Р 3.3.) із законопроектом №2710 «Про соціальні підприємства» [89] від 23 квітня 2015 року, можна виділити такі їх ключові відмінності:

1. Розширення сфери дії. Законопроект 2015 року зосереджується переважно на соціальних підприємствах, тоді як запропонований законопроект охоплює ширше поняття соціальної економіки, включаючи кооперативи, благодійні організації та інші суб'єкти з соціальною місією. В роботі розглянуто кращі практики світу, що сприяло ідентифікації важливих маркерів у правовому полі.

2. Державна підтримка. Новий законопроект передбачає створення Державного фонду соціального інвестування для фінансування соціальних проєктів, що не було передбачено в законопроекті 2015 року.

3. Освітні ініціативи. У новому законопроекті акцентується увага на розробці навчальних програм та стажувань для соціальних підприємців, що не було детально розглянуто в попередньому законопроекті. Це значно розширює співпрацю Університетів та Державних органів влади.

4. Державні закупівлі. Запропонований законопроект вводить обов'язкові квоти для соціальних підприємств у державних закупівлях, що не було передбачено в законопроекті 2015 року. Квотування сформує стабільний ринок для соціальних підприємств і стимулює їхню активність. Державні замовлення стануть надійним джерелом доходу для соціальних підприємств, що дозволить їм розширювати свою діяльність і залучати більше вразливих груп до економічної активності.

5. Моніторинг та оцінка. Новий законопроект встановлює системи моніторингу та оцінки ефективності діяльності соціальних підприємств, що раніше не було чітко визначено у попередньому законодавстві. Серед переваг – наявність реєстру та моніторингу, які забезпечать прозорість діяльності соціальних підприємств і мінімізують ризики зловживань. Регулярна оцінка результатів стимулюватиме соціальні підприємства покращувати свою діяльність та підвищуватимуть їх інвестиційну привабливість. Також дані моніторингу допоможуть уряду коригувати політику підтримки соціального підприємництва відповідно до його реальних потреб. Запровадження соціальних критеріїв у держзакупівлях та системи моніторингу сприятиме ефективності соціальних підприємств і дозволить значно підвищити їхній вплив на соціальну, економічну та екологічну сфери в Україні.

Таким чином, основні аспекти законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво», представлені у нашій роботі, відображають комплексний та системний підхід до розвитку соціальної економіки та підприємництва в Україні з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства. Вони орієнтовані не лише

на підтримку розвитку соціального підприємництва а й сприяють інтеграції соціальних підприємств в основні економічні процеси країни.

Для посилення цього ефекту вважаємо за доцільне спиратися на підхід кластерного аналізу, методика якого викладена нами у другому розділі дисертації. Зокрема кластеризацію регіонів доцільно застосувати у статті 11 законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво» (Додаток Р 3.3) для вдосконалення регіонального моніторингу.

Також ми пропонуємо використовувати кластерний аналіз (k-means та ієрархічний метод) для оцінки регіональних відмінностей за даними, отриманими від Державної служби зайнятості. Це дозволить створити Національний реєстр соціальних підприємств, який включатиме регіональні показники ефективності таких підприємств, зокрема:

- кількість осіб, що отримали послуги;
- працевлаштовані особи;
- особи, які пройшли професійне навчання;
- виплати за створення робочих місць.

Наведений принцип кластерної типізації регіонів дозволить провадити ефективний моніторинг за чотирма кластерами регіонів:

- Кластер 1. Регіони з високою ефективністю соціальних послуг;
- Кластер 2. Регіони із середніми або стабільними показниками;
- Кластер 3. Лідери за розвитком соціального підприємництва;
- Кластер 4. Регіони, що потребують додаткової підтримки для розвитку соціального підприємництва.

Для підвищення обґрунтованості стратегічного планування, на нашу думку, для кожного кластера регіонів доцільно розробляти окремі цільові програми підтримки соціального підприємництва та стимулювання інвестицій відповідно до потреб регіону, включаючи розподіл державних грантів та ініціатив для розвитку соціального підприємництва. Використання методики кластеризації дозволить забезпечити першочергове спрямування ресурсів у ті

регіони, де підтримка соціального підприємництва матиме найбільший вплив, забезпечуючи індивідуалізований підхід в реалізації регіональної політики.

У контексті державної підтримки та розподілу фінансування (ст. 6 законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво» (Додаток Р 3.3.)) пропонуємо використовувати кластерний аналіз для цілей оптимізації розподілу фінансових ресурсів. Наприклад, запровадити кластерний підхід до розподілу грантів і субсидій для соціальних підприємств залежно від їхнього регіонального кластеру. Або розробку цільових програм за розподілом на регіональні кластери, що сприятиме врахуванню інклюзії в регіональній політиці при складанні окремих планів дій для підтримки соціальних підприємств. Методику кластерного аналізу також пропонується інтегрувати в розділи законопроекту, що стосуються моніторингу, оцінки та розподілу державної підтримки. Такий підхід дозволить створити гнучку систему управління соціальним підприємництвом, яка враховує регіональні особливості, і визначити регіони із найбільшою потребою у цільовій підтримці, що підвищує ефективність використання державних ресурсів.

Окрім принципів європейських ініціатив, кластерного аналізу регіонів та розробки Законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво», важливим аспектом вдосконалення системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні є персоналізація підходу до самих соціальних підприємців. Для цього пропонується використовувати методику складання «цільового портрету соціального підприємця» на основі наративного інтерв'ю, що була запропонована нами у першому розділі.

Складання таких цільових портретів може стати основою для адресної системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні: саме цільовий портрет допоможе висвітлити ключові фінансові потреби різних типів соціальних підприємців. Наприклад, для підприємців з високою толерантністю до ризику та інноваційним проектом можна пропонувати венчурне фінансування або соціальні облігації. Для тих, хто має сильну соціальну мотивацію та сфокусований на наданні послуг вразливим групам – грантові програми з

акцентом на соціальний вплив та довгостроковість. У такий спосіб виникає можливість персоніфікувати заходи фінансової підтримки, зробити її більш релевантною та ефективною.

Розуміння цінностей та пріоритетів соціальних підприємців (наприклад, акцент на етичності та прозорості) допоможе в адаптації міжнародних практик пільгового оподаткування та спрощення процедур реєстрації. Створення простих та зрозумілих податкових та реєстраційних механізмів є ключовим для їхньої активності та стимулювання розвитку.

Цільовий портрет дозволить ідентифікувати ключові навички та компетенції, які необхідно розвивати у соціальних підприємців (наприклад, лідерство, емоційний інтелект, фінансова грамотність, управління соціальним впливом). Це стимулюватиме розробку та адаптацію навчальних програм до реальних потреб, забезпечуючи високу якість підготовки. Такий підхід також сприятиме співпраці між університетами та державними органами влади у розробці освітніх ініціатив.

Розуміння цінностей і мотивацій соціальних підприємців покращить цільову орієнтованість ініціатив, що посилюють співпрацю між державними органами, неурядовими організаціями та соціальним бізнесом. Наприклад, підприємці, орієнтовані на розв'язання проблем сталого розвитку громади, можуть стати ключовими партнерами для регіональних державних та міжнародних програм.

Сама методика складання «цільового портрету соціального підприємця» може бути інтегрована в Законопроект «Про соціальну економіку та підприємництво», особливо у розділи, що стосуються регулювання, навчання та розподілу державної підтримки. Це дозволить Урядам та інвесторам:

ідентифікувати найбільш перспективні напрями діяльності соціальних підприємців та зосереджувати ресурси їх стимулюванні;

забезпечити гнучкість та адресність державної політики, адаптуючи її до конкретних потреб різних категорій соціальних підприємців.

Таким чином, використання методики складання «цільового портрету соціального підприємця» є науково обґрунтованим інструментом для адаптації стимулів і регуляторних заходів до реальних потреб і можливостей соціальних підприємців в умовах цифровізації. Це дозволить на науковій основі оптимізувати фінансову підтримку шляхом її персоніфікації, створити релевантні навчальні програми, якісно покращити регуляторне середовище та розвивати співпрацю між державою, громадськими організаціями та соціальними підприємцями для максимальної ефективності їх діяльності в Україні.

Для повноцінного розвитку соціального підприємництва в Україні, крім вже обговорених ініціатив, важливо розглянути й додаткові напрями вдосконалення законодавства. Вони допоможуть створити більш сприятливе та всеосяжне правове поле, що враховуватиме специфіку та потреби соціальних підприємств.

1. Хоча законопроект передбачає визначення статусу соціального підприємства, варто розглянути можливість включення ширшого спектру організаційно-правових форм, які можуть бути визнані соціальними підприємствами (наприклад, окремі види кооперативів, асоціацій чи навіть гібридних структур, що поєднують риси комерційних та неприбуткових організацій).

2. Необхідно чітко визначити механізми підтвердження соціальної місії та її пріоритетності над фінансовим прибутком, які були б прозорими та об'єктивними. Це може включати вимоги до статутних документів, положень про реінвестування прибутку та обов'язкової оцінки соціального впливу.

3. Посилення інституційної спроможності до регулювання соціального підприємництва та координації заходів шляхом розробки та затвердження на рівні Кабінету Міністрів України комплексної Національної стратегії розвитку соціального підприємництва, яка б включала чіткі цілі, завдання, інструменти та показники ефективності, визначення провідного центрального органу виконавчої влади (або створити міжвідомчий координаційний орган) з чітким мандатом на

розвиток та підтримку соціального підприємництва; забезпечення ефективної координацію між Міністерством економіки, Міністерством соціальної політики та іншими зацікавленими сторонами для розробки та реалізації інтегрованих політик.

4. З огляду на потребу формування комплексної системи фінансування соціальних підприємств Законодавство повинно передбачати чіткі механізми стимулювання імпаکت-інвестування та соціальних облігацій. Для залучення імпакт-інвестицій, що дозволять приватним інвесторам отримувати не лише фінансовий, а й вимірюваний соціальний або екологічний прибуток можливе передбачити створення спеціальних інвестиційних фондів, спрощення процедур для імпакт-інвесторів та надання їм певних податкових преференцій. Також варто розробити правову основу для випуску та обігу соціальних облігацій (Social Impact Bonds), які є інноваційним інструментом фінансування соціальних проєктів, де інвестори отримують прибуток залежно від досягнутого соціального ефекту.

5. Забезпечення доступу до публічних закупівель з соціальними критеріями: крім запровадження квот, необхідно деталізувати процедури включення соціальних критеріїв у державні та муніципальні закупівлі. Це означає, що при проведенні тендерів перевага може надаватися не лише за ціною, а й за соціальним впливом (наприклад, працевлаштування вразливих груп, екологічність виробництва, підтримка місцевих громад). Відповідно потрібно розробити методики оцінки соціального впливу в рамках тендерних процедур, щоб уникнути суб'єктивності та забезпечити прозорість.

6. Спрощення податкового та бухгалтерського обліку: враховуючи подвійний характер соціальних підприємств, важливо передбачити спрощені або адаптовані норми податкового та бухгалтерського обліку, що враховуватимуть їхню соціальну місію та специфіку реінвестування прибутку.

7. Запровадження спеціальних податкових пільг для соціальних підприємств, які інвестують у соціальні інновації, навчання персоналу з вразливих груп або розвиток соціальної інфраструктури.

8. Підтримка кластерного розвитку та мережевої взаємодії в частині стимулювання формування регіональних кластерів соціальних підприємств шляхом надання їм додаткових преференцій або грантів. Це сприятиме обміну досвідом, об'єднанню ресурсів та масштабуванню соціального впливу. В цьому контексті варто передбачити підтримку створення онлайн-платформ та мереж для соціальних підприємців, які сприятимуть обміну інформацією, пошуку партнерів та залученню інвестицій.

9. Застосування інформаційних заходів: розробка системи збору статистичних даних про соціальні підприємства та вимірювання їхнього соціального та економічного впливу; проведення широкі інформаційні кампанії для підвищення обізнаності суспільства, державних службовців та бізнес-спільноти щодо сутності та потенціалу соціального підприємництва.

Систематизація цих пропозицій дозволяє сформувати такі стратегічні напрями розвитку системи регулювання соціального підприємництва (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7 – Напрями розвитку системи регулювання соціального підприємництва

Напрями	Обґрунтування	Рекомендації
1	2	3
Використання кластерного підходу як інструменту регулювання	Кластеризація соціальних підприємств є основою у механізмі ефективного регулювання, що дозволяє враховувати специфіку діяльності підприємств залежно від регіональних, галузевих чи соціальних умов	Запровадити державні програми кластерної підтримки для соціальних підприємств. Визначити чіткі критерії для кластеризації, які враховують потреби підприємств залежно від розміру, соціальної місії чи територіального контексту. Забезпечити кластерні платформи для обміну досвідом, залучення інвестицій та координації з державними органами.
Розробити правову базу для соціального підприємництва	В Україні наразі відсутнє чітке законодавче визначення соціального підприємництва, що ускладнює регулювання та підтримку.	Визначити в законодавстві поняття «соціальне підприємництво», його критерії та відмінності від традиційного бізнесу. Створити правовий статус для соціальних підприємств, який би давав їм доступ до податкових пільг, грантів та інших форм підтримки. Ввести законодавчі норми, які регулюють звітність соціальних підприємств, зокрема обов'язкове декларування соціального впливу.
Фінансова підтримка як інструмент регулювання	Державна фінансова підтримка є ключовим чинником розвитку соціального підприємництва	Запровадити державні програми грантової підтримки для соціальних підприємств. Надати доступ до пільгових кредитів через спеціальні державні чи приватно-державні фінансові установи. Розробити систему податкових пільг для підприємств, які реалізують соціальні проекти

Продовження таблиці 3.7

1	2	3
Розвиток інфраструктури підтримки	Наявність організаційної та технічної інфраструктури сприятиме зростанню соціального підприємництва	Створення державних та регіональних центрів підтримки соціального підприємництва для консультацій, навчання та залучення інвесторів. Сприяння створенню кластерів або бізнес-інкубаторів, орієнтованих на соціальні підприємства. Забезпечити доступ до спільного використання інфраструктури (офіси, технології, логістика) для малого соціального бізнесу.
Інформаційно-просвітницька діяльність	Брак інформації про можливості соціального підприємництва обмежує розвиток.	Запровадження державних інформаційних кампаній, які популяризують успішні приклади соціального підприємництва. Проведення форумів, конференцій та тренінгів для соціальних підприємців. Забезпечення інтеграції соціального підприємництва в освітні програми для майбутніх підприємців.
Інтеграція міжнародного досвіду	Адаптація кращих світових практик із врахуванням національних особливостей дозволяє пришвидшити розвиток національної системи	Адаптація досвіду кластеризації соціальних підприємств з ЄС, наприклад, моделі кооперативів або регіональних кластерів (як у Бельгії чи Нідерландах). Залучення міжнародних донорів до фінансування соціальних підприємств в Україні. Впровадження інноваційних методів, наприклад краудфандинг, для фінансової підтримки підприємств.
Моніторинг та оцінка соціального впливу	Для ефективного регулювання важливо розуміти реальний соціальний вплив діяльності соціальних підприємств.	Розробка стандартизованих показників для вимірювання соціального впливу. Запровадження обов'язкової звітності для соціальних підприємств, що отримують державну підтримку. Створення національної бази даних для відстеження діяльності соціальних підприємств та оцінки їхнього внеску в соціальну економіку.
Покращення взаємодії з місцевою владою	Місцева влада відіграє важливу роль у розвитку соціального підприємництва.	Сприяння децентралізації підтримки соціального підприємництва через залучення місцевих органів влади. Розробка програм партнерства між соціальними підприємствами та місцевими громадами. Створення локальних грантових фондів для підтримки соціальних підприємств.

Джерело: розроблено автором.

У контексті наведених напрямів можливо запропонувати відповідні заходи регулювання та підтримки соціального підприємництва в українських реаліях і для повоєнної відбудови (табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Заходи щодо розвитку системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні

№	Напрями	Обґрунтування	Заходи
1	Формування механізмів фінансової підтримки	Через обмежений доступ до традиційних джерел фінансування важливо створити нові механізми підтримки, які могли б забезпечити соціальним підприємствам сталість й можливість розширення діяльності	- Надання спеціалізованих грантів і субсидій для соціальних підприємств, які спрямовані на повоєнну відбудову; - Впровадження пільгових кредитних програм або кредитних гарантій для соціальних підприємств; - Створення інвестиційних фондів, орієнтованих на підтримку соціально значущих проєктів, зокрема з акцентом на інклюзію вразливих груп населення.
2	Адаптація міжнародних практик у сферах оподаткування та спрощення процедур реєстрації	Доцільність адаптації найкращих міжнародних практик для створення сприятливих податкових та регуляторних умов для соціального бізнесу	- Введення податкових пільг для соціальних підприємств, які інвестують значну частину прибутку у соціальні проєкти; - Спрощення процесів реєстрації соціальних підприємств та забезпечення чіткої і зрозумілої правової бази для їх функціонування; - Скасування окремих зборів або зниження податкових ставок для соціальних підприємств у період відновлення країни.
3	Формування спеціалізованих навчальних програм і консультативної підтримки	Для підвищення професійного рівня соціальних підприємців і полегшення ведення бізнесу важливо забезпечити доступ до знань і практичних інструментів	- Розробка навчальних програм з основ соціального підприємництва, фінансової грамотності, правових аспектів та управління проєктами; - Створення центрів підтримки та консультування, які б надавали поради з бізнес-планування, управління ресурсами, фінансового обліку та підвищення соціального впливу; - Підтримка мережевих платформ для обміну досвідом та сприяння партнерству між соціальними підприємствами.
4	Запровадження комплексних заходів для посилення співпраці між державними органами, неурядовими організаціями та соціальним бізнесом	Взаємодія між державним, приватним і громадським секторами сприятиме формуванню цілісної системи підтримки соціальних підприємств	- Розробка програм партнерства між державою та соціальними підприємствами у сфері вирішення соціальних проблем; - Активізація співпраці з міжнародними донорами та організаціями, які мають досвід підтримки соціальних ініціатив; - Розвиток державно-приватного партнерства в соціально значущих проєктах та заохочення приватних інвесторів вкладати в соціальне підприємництво через податкові пільги або інші стимули

Джерело: авторська розробка.

Комплекс заходів в табл. 3.8 спрямований на розробку ефективних механізмів фінансової підтримки на основі адаптації міжнародних практик, зокрема у сферах оподаткування та спрощення процедур реєстрації, формування спеціалізованих навчальних програм і консультативної підтримки для соціальних підприємців, а також запровадження комплексних заходів для посилення співпраці між державними органами, неурядовими організаціями та

соціальним бізнесом. Цей підхід спрямований на забезпечення стійкості та функціональної спроможності соціальних підприємств у складних умовах воєнного періоду

Таким чином, вдосконалення нормативно-законодавчої бази регулювання та підтримки соціального підприємництва на засадах Рамок соціальної економіки дозволить Україні не лише наблизитися до європейських стандартів, а й створити унікальну, адаптовану до власних потреб, ефективну стратегію розвитку системи регулювання та підтримки соціальних підприємств, що стане надійним фундаментом для сталого розвитку країни.

3.3. Формування соціальної підприємницької екосистеми як вищій щабель розвитку системи його регулювання

Розвиток системи регулювання і підтримки соціального підприємництва в сучасному світі передбачає рух до цілісної та взаємопов'язаної екосистеми, що охоплює не лише нормативно-законодавчі акти та регуляторні інструменти, а й сукупність інституцій, механізмів, інструментів та учасників, які спільно формують сприятливе середовище для виникнення, функціонування та масштабування соціальних підприємств. У контексті України, де соціальне підприємництво відіграє дедалі важливішу роль у вирішенні нагальних соціальних проблем та відбудові країни, формування його екосистеми стає стратегічним завданням. Цей підрозділ присвячений детальному аналізу теоретичних підходів до визначення підприємницької екосистеми, та на цій основі – розвиток розуміння компонентів соціальної підприємницької екосистеми, що включає систему його регулювання, а також виявленню взаємозв'язків між ними та обґрунтуванню напрямів її вдосконалення з урахуванням європейських стандартів та вітчизняних особливостей.

Хоча концепція підприємницьких екосистем є відносно новою (перші згадування датуються 1999 роком) останнім часом вона набула популярності у

наукових дослідженнях та практиці господарювання. Незважаючи на те, що підприємницькі екосистеми швидко набули статусу перспективної та важливої концепції, існує багато невирішених питань. Одна з основних проблем полягає в тому, що ця концепція залишається недостатньо теоретично розробленою та фрагментованою. Це призводить до відсутності повного розуміння чинників, які впливають на екосистеми, їхніх результатів та складових. У науковій літературі також підкреслюється, що дослідження часто мають статичний підхід, ігноруючи еволюцію та динаміку екосистем. Крім того, досі існує небагато досліджень того, яким чином розвиваються та функціонують такі екосистеми, і як вони впливають на успіх підприємств, в контексті нашого дослідження – соціальних.

За визначенням, екосистема (екологічна система) – це «біотична спільнота, її фізичне середовище та всі можливі взаємодії в комплексі живих і неживих компонентів». У цьому сенсі поняття підприємницької екосистеми було використане Б. Кохеном [197, с. 3), який ввів цей термін, визначивши її як «взаємопов'язану групу учасників у локальній географічній спільноті, що прагне сталого розвитку через підтримку та сприяння новим сталим підприємствам» [198, с.1]. Зважаючи на великий інтерес дослідників, нині існують численні визначення підприємницької екосистеми. Наприклад, [199, с. 1] визначають підприємницьку екосистему як «сукупність взаємозалежних учасників і факторів, координованих таким чином, що вони сприяють продуктивному підприємництву в межах певної території» (цит. За [198, с. 5]. Спираючись на попередні дослідження, Цао та Ши [200] розглядають підприємницьку екосистему як спільноту численних спів-еволюційних зацікавлених сторін, що забезпечує підтримуюче середовище для створення нових підприємств у регіоні. Підприємницьку екосистему також можна розглядати як взаємодію структурних елементів, орієнтованих на підприємництво (логіка взаємодії), як систему розподілу ресурсів, що керується підприємницькими процесами (логіка ресурсів), або як інструмент управління для сприяння економічному розвитку, зумовленому підприємництвом (логіка управління).

Хоча концептуальні питання лишаються одним з основних напрямів дослідження підприємницьких екосистем, багато науковців зосереджують увагу на структурному аналізі – описі учасників і компонентів, що входять до складу екосистеми. Наприклад, Муджахід та ін. [201] розглядають підприємницьку екосистему як «композицію координованих і взаємозалежних факторів, які сприяють формуванню креативного середовища для підприємництва в країні, як «інтерактивну спільноту в межах географічного регіону, що складається з різноманітних і взаємозалежних учасників (наприклад, підприємців, інституцій і організацій) та факторів (наприклад, ринків, нормативно-правового середовища, системи підтримки, підприємницької культури), яка розвивається з часом, а її учасники та фактори співіснують і взаємодіють для сприяння створенню нових підприємств». Окремі дослідники зосереджують увагу на взаємопов'язаній сукупності учасників, інституцій, соціальних структур і культурних цінностей, які породжують підприємницьку діяльність. Ми вважаємо в контексті нашого дослідження, що до структури екосистеми слід додати управлінський (регуляторний) аспект, що буде відображено в її схематичному зображенні.

Окрім структурного підходу, орієнтованого на сукупність учасників, однією з найпопулярніших концептуалізацій підприємницької екосистеми серед науковців і практиків є концепція, розроблена Айзенбергом [202]. Він виділяє шість доменів, що складають підприємницьку екосистему, а саме: культура (історії успіху та суспільні норми); фінанси (фінансовий капітал); політика (уряд і лідерство); ринки (перші клієнти та мережі); людський капітал (робоча сила та освітні установи); підтримка (інфраструктура, професії підтримки та неурядові організації). Незалежно від сфери, підприємницька екосистема складається зі всіх елементів, необхідних для підтримки активності підприємництва на певній території.

В літературі виділяють різні специфічні типи підприємницьких екосистем (рис. 3.1).

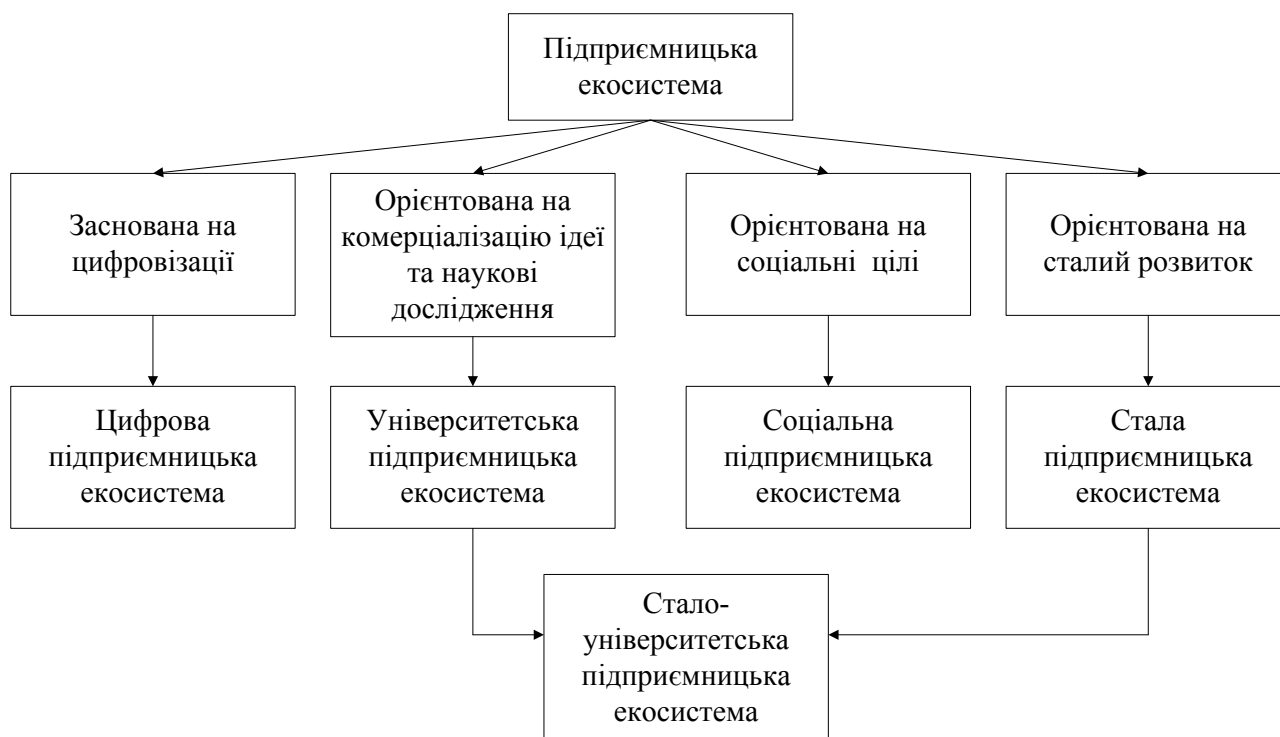

Рисунок 3.1 – Види підприємницьких екосистем

Джерело складено автором.

Із сучасних видів екосистем активно поширюються цифрові підприємницькі екосистеми, де цифрові технології та прогрес у сфері ІКТ можуть посилювати локальні, регіональні та міжнародні зв'язки між учасниками. В науковому контексті ведуть мову про університетські підприємницькі екосистеми (UEE), також відомі як академічні. UEE набувають інтересу як інструмент прискорення комерціалізації результатів досліджень, підтримки академічних компаній на глобальному рівні та зміцнення академічної культури. Більше того, Теодоракі та ін. [203] виділяють специфічний тип університетських підприємницьких екосистем – сталі університетські підприємницькі екосистеми (U-BEE). Стала U-BEE розуміється як сукупність учасників, які поділяють спільну мету підтримки підприємництва в межах локальної географічної спільноти і пов'язані з конкретним університетом, включаючи важливу роль інкубаторів, які виступають стимуляторами для інших учасників екосистеми.

Інші дослідники основну увагу приділяють соціальним та сталим підприємницьким екосистемам [204; 205] або сталих підприємницьких екосистем [203] які можна розуміти як «взаємопов'язану групу учасників у локальній географічній спільноті, що прагне сталого розвитку через підтримку та сприяння новим сталим підприємствам». Стала екосистема соціального підприємництва сприяє досягненню соціальних Цілей сталого розвитку (ЦСР)), і тому саме сталий розвиток домінує, ставлячи соціальний бізнес у центр уваги.

Зміщення фокусу у підприємницьких екосистемах до соціального підприємництва, що виходить далеко за межі виключно економічних питань, обумовило введення терміну соціальних підприємницьких екосистем [206]. З одного боку, вивчення SEE є потрібним, оскільки подальший розвиток концепції підприємницьких екосистем «вимагає розширення поняття продуктивного підприємництва, щоб включити також соціальне та екологічне створення цінності. Його не завжди і безпосередньо можна виміряти в грошовому еквіваленті, але воно вважається цінним для суспільства в цілому. У будь-якому разі, соціальна підприємницька екосистема все частіше згадується в наукових публікаціях [207; 208], незважаючи на те, що чіткого визначення SEE немає. Деякі дослідники намагаються ввести поняття SEE як підприємницької екосистеми, в якій діють соціальні підприємці [209], але ці дві концепції не ототожнюються.

На нашу думку, соціальне підприємництво добре вписується у концепцію екосистеми, оскільки найчастіше рушіями соціальних інновацій, на які орієнтується соціальне підприємництво, є індивіди, групи та мережі. Насправді, емпірично доведено, це беззаперечно домінуючий мотив, який водночас є опорою концепції екосистеми. Тому екосистемний підхід і концепція підприємницьких екосистем добре відповідають специфіці соціального підприємництва, оскільки їм доводиться використовувати і управляти складними системами взаємодіючих учасників, які, зазвичай, є дуже різноманітними і стратегічно віддаленими.

До причин доцільності формування і аналізу SEE також відносимо:

спільність факторів, які визначають соціальне підприємництво (наприклад, інфраструктура, правовий контекст, фінансування соціальних питань тощо) та підприємницьких екосистем;

складність підприємницької екосистеми з точки зору різноманітності учасників, що підвищує ймовірність успішного створення і функціонування соціальних підприємств у межах цієї екосистеми, а отже, й ширші можливості виникнення соціальних підприємницьких екосистем [208; 209];

велике значення типів культурних моделей, прийнятих у межах екосистеми (наприклад, альтруїстична культура має найбільшу підтримку), а також кількість можливостей для навчання через приклад підприємництва.

Загалом «процес соціального підприємництва потребує підтримуючого середовища для свого розвитку», а підприємницькі екосистеми, зокрема соціальні підприємницькі екосистеми, забезпечують таке підтримуюче середовище, надаючи також доступ до численних переваг тісних взаємозалежностей між різними типами учасників [210]. Окремі науковці розглядають соціальних підприємців як ключову складову екосистеми соціальних інновацій. З цієї перспективи соціальні підприємці, а також соціальне підприємництво вважаються важливими для іншого специфічного типу екосистем – інноваційних екосистем, зокрема їхнього різновиду, орієнтованого на спільне створення соціальних інновацій і функціонуючого як екоцентрична інноваційна екосистема (а не егоцентрична). Як показали дослідження, хоча соціальні підприємці відіграють важливу роль в екосистемі соціальних інновацій, вони не є домінуючим структурним компонентом [211].

При спробі виділити ключові особливості SEE можна помітити, що на відміну від споріднених концепцій, таких як кластери, промислові райони чи інноваційні системи, SEE зосереджується на соціальних підприємцях, нових підприємствах та стартапах, а також на впливі економічного та соціального контексту на підприємницькі процеси всередині екосистеми. Концепція SEE акцентує увагу на підприємницьких ініціативах, значній ролі соціальних зв'язків і соціального капіталу. Крім того, звертається увага на «високоякісне або амбітне

підприємництво», що стосується визнання і використання можливостей для створення нових продуктів з метою виконання соціальної місії. Також слід підкреслити, що SEE функціонує не лише на різних рівнях (наприклад, місто, округ, штат, регіон, національний рівень), але й у різних секторах економіки.

Оскільки SEE не є специфічною для певної галузі і сприяє сталому економічному зростанню регіону, її слід вважати важливою як для міських, так і для сільських територій. Важливо зазначити, що на рівні регіону кожна екосистема соціального підприємництва є унікальною, і тому її складові можуть відрізнятися від однієї екосистеми до іншої. Такі фактори, як місцева культура, банківські системи чи освітня політика, можуть суттєво впливати на характер локальних екосистем.

З огляду на вищевикладене, під соціальною підприємницькою екосистемою доцільно розуміти багаторівневу, динамічну структуру, що об'єднує різноманітних стейкхолдерів, інститути та інструменти, спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку соціального бізнесу. Її ефективність визначається здатністю забезпечувати баланс між ринковими регуляторними механізмами, державним впливом і громадською ініціативою, а також здатністю соціальних підприємців гнучко адаптуватися до змін соціально-економічних умов.

З інституційної точки зору соціальною підприємницькою екосистемою можна розуміти як мережу зацікавлених сторін у певному соціально-орієнтованому підприємницькому середовищі, або сукупність взаємопов'язаних підприємців (як потенційних, так і існуючих), підприємницьких організацій (наприклад, фірм, венчурних капіталістів, бізнес-янголів, банків), інституцій (університетів, державних агенцій, фінансових установ) та підприємницьких процесів (наприклад, виникнення бізнесу, кількість швидкоростучих фірм, рівень «блокбастерного підприємництва», кількість серійних підприємців, ступінь менталітету продажу у фірмах та рівень підприємницьких амбіцій), які формально і неформально об'єднуються для зв'язку, посередництва та управління діяльністю у локальному підприємницькому середовищі» [212, с. 5].

Загалом учасниками соціальної підприємницької екосистеми є урядові установи, приватний і державний сектори (включно з неурядовими організаціями), університети, суспільство, підприємці та інші, більш специфічні, такі як інкубатори та акселератори. Проте ключовим учасником, який займає провідне місце в екосистемі і є її ядром, є соціальний підприємець, який через екосистему створює і реалізує нові можливості.

До елементів соціальних підприємницьких екосистем (SEE), відносять такі компоненти, як попит, пропозиція (фінансові установи), соціальні посередники (соціальні партнери), соціальний контекст, структурний контекст. Поруч із цими елементами є специфічні, соціально важливі учасники: соціальні лабораторії та акселератори, фонди, орієнтовані на соціальний вплив, урядові агенції, мережеві спільноти, корпорації, що фінансують соціальних підприємців, університетські лабораторії [212].

Використовуючи одну з найвизнаніших моделей підприємницьких екосистем, а саме ту, що розроблена Айзенбергом (2010), ми пропонуємо розглядати соціальну підприємницьку екосистему як таку, що охоплює дев'ять компонентів (ринки, політика, динаміка індустрії, фінанси, культура, підтримка, людський капітал – краудсорсинг, включно з новим компонентом – «соціальне підприємництво» (див. рисунок 3 2). Спираючись на роботи, що підкреслюють соціальну перспективу, нововиділений компонент охоплює такі підкомпоненти, як (1) соціальні підприємства та організації, (2) соціальні підприємці (3) підтримка соціального підприємництва та соціальних ініціатив, (4) інституційний контекст, що сприяє соціальному підприємництву, а також (5) соціальні продукти, а також соціальні інновації.

Рисунок 3.2 – Розширений підхід до соціальної підприємницької екосистеми

Джерело: складено автором за [198; 202].

З інституційної точки зору SEE, яка створює можливості для реалізації соціальних проєктів, умови для їх масштабування, самозабезпечення та досягнення значного впливу соціальних підприємств, зазвичай включає:

підприємців, бізнес-асоціації, корпорації, донорів, фонди, імпакт-інвесторів,

інкубатори / акселератори, вищі навчальні заклади, посередницькі організації,

дослідницькі установи, місцеве самоврядування, ЗМІ та громаду.

До ключових сфер формування та функціонування SEE відносять: політики закупівель і регулювання; фінансові заходи для зростання екосистеми; інклюзивні практики на ринку праці; системи співпраці зацікавлених сторін; навчання та освіта на підтримку зростання екосистеми; вплив і поширення; а також така загальна категорія як «системні драйвери».

Розширений підхід до SEE враховує відповідно трьом основним піддоменам динаміки промисловості, які впливають на зміни концепції підприємницьких екосистем:

зміни у вподобаннях споживачів, оскільки вони стають більш усвідомленими, соціально чутливими та відповідальними;

зміни у конкурентній ситуації, адже довгострокова перевага залежить не лише від економічних показників, а й від соціальних результатів;

технологічні зміни, оскільки технологічний прогрес полегшує соціальну відповідальність.

І нарешті, слід зазначити, що ми вважаємо обґрунтованим включати соціальне підприємництво до будь-якої підприємницької екосистеми незалежно від конкретного типу. У цьому контексті соціальна підприємницька екосистема має розглядатися як специфічний тип підприємницької екосистеми, який не лише охоплює соціальне підприємництво, як і інші типи екосистем, але й надає пріоритет соціальним питанням на відміну від інших типів підприємницьких екосистем.

Щодо України, то ключовими компонентами SEE мають бути такі (рис. 3.3):

законодавча та нормативна база: чітке визначення поняття «соціальне підприємництво», законодавче закріплення його статусу, критеріїв діяльності та механізмів державної підтримки. Це забезпечує прозорість, спрощує реєстрацію, відкриває доступ до фінансових і нефінансових ресурсів, а також дозволяє здійснювати ефективний моніторинг і контроль за діяльністю соціальних підприємств;

інституційна інфраструктура: до неї належать державні органи, місцеве самоврядування, бізнес-асоціації, громадські організації, освітні та наукові заклади, інкубатори, акселератори, фонди підтримки. Взаємодія цих інституцій формує мережу підтримки, що забезпечує доступ до фінансування, знань, консультаційних послуг, а також сприяє обміну досвідом та інноваціями;

фінансові та податкові інструменти: запровадження податкових пільг, грантів, субсидій, пільгового кредитування, а також механізмів державних і муніципальних замовлень на соціальні послуги. Це знижує фінансове навантаження на соціальні підприємства та стимулює їхню активність;

освітня та консультаційна підтримка: Програми навчання, підвищення кваліфікації, менторство, консультації з юридичних, фінансових та управлінських питань є критично важливими для формування компетентного й інноваційного середовища.

мережеві зв'язки та партнерства: взаємодія між бізнесом, владою, громадським сектором і освітніми установами дозволяє об'єднувати ресурси, оптимізувати процеси та підсилювати соціальний вплив. Екосистемна логіка базується на принципі колективної дії, що дає змогу ефективно вирішувати комплексні соціальні проблеми;

культура соціального підприємництва та визнання соціального впливу: формування позитивного іміджу соціального підприємництва, підтримка інновацій, визнання досягнень через премії, конкурси, інформаційні кампанії стимулюють залучення нових учасників і підвищують мотивацію.

система моніторингу та зворотного зв'язку: наявність механізмів оцінки ефективності, прозорої звітності та адаптації політик дозволяє екосистемі залишатися актуальною, реагувати на нові виклики й забезпечувати стійкий розвиток.

Рисунок 3.3 – Схема соціальної підприємницької екосистеми в Україні

Джерело: складено автором.

Нині в Україні SEE ще не повністю сформована, а її ключовими учасниками є лише соціальні підприємства, фінансові установи (донори, інвестори) та інкубатори/акселератори. Оскільки SEE в Україні лише починає розвиватися, поки що важко оцінити, наскільки ефективно вона функціонує. За оцінками ключових учасників соціального підприємництва в Україні, взаємодія здійснюється в кожному окремому випадку через особисті контакти. Соціальні підприємства досі не включені до традиційного ланцюга поставок бізнесу та часто не можуть бути контрактними через їхню низьку потужність або масштаб.

Ключовою прогалиною є брак системної взаємодії та комунікації між учасниками. Соціальним підприємцям потрібно шукати нових спонсорів, а спонсорам – вивчати існуючі бізнес-ідеї та розуміти бізнес-модель. З цих причин соціальним підприємцям потрібні тренінги щодо можливих способів отримання коштів, відмінностей між грантами та інвестиціями, сутності безповоротних та повернутих інвестицій, основ позик та інших аспектів.

В цьому контексті важливою перевагою SEE є надання фінансової підтримки соціальним підприємствам як на етапі бізнес-ідеї, так і на етапі старту завдяки інкубаторам/акселераторам. Інкубатор – це організація, створена для стимулювання зростання та успіху підприємницьких компаній за допомогою низки ресурсів та послуг підтримки бізнесу, включаючи фізичний простір, капітал, коучинг, спільні послуги та мережеві зв'язки. Згідно з міжнародною практикою, інкубаційний період триває в середньому 2–3 роки. Деякі інкубатори/акселератори, що працюють у рамках проектів міжнародної технічної допомоги, надають початковий капітал у формі міні-грантів.

Акселератори почали зосереджуватися на соціальних підприємствах в Україні після 2010 року як частина допоміжної інфраструктури в рамках міжнародних донорських проектів. В Україні функції інкубатора та акселератора дуже схожі, і послуги, які вони надають, не відрізняються одна від одної. Ключові послуги, що пропонуються, включають навчання бізнес-навичкам, менторську підтримку та нетворкінг. Деякі інкубатори/акселератори надають доступ до позик / інвестиційних фондів; ті, хто цим займається, часто лише пов'язують підприємства з місцевими українськими інвесторами, які є їхніми особистими контактами.

Акселератори сприяють зростанню існуючих компаній, які мають ідею та бізнес-модель. Ці програми базуються на фундаменті стартапів, щоб довести їх до прямих інвестицій. Акселератори використовують більш традиційну та формальну модель для вступу до своєї програми, за якою учасники повинні подати заявку на певну кількість місць. Ці програми є конкурентоспроможними, оскільки акселератор відбирає найкращі стартапи, які є масштабованими,

інвестиційно привабливими та демонструють здатність до швидкого зростання протягом кількох місяців.

На поточному етапі інкубаційні та акселераційні програми для соціальних підприємців в Україні пропонують:

Impact HUB Odessa, який пропонує інкубаційні програми та консалтингові послуги, а також надає платформу для освітньої діяльності та нетворкінгу;

Українська соціальна академія, яка пропонує програми для майбутніх лідери та соціальні підприємців;

інкубатор відкритих даних – перший в Україні некомерційний інкубатор, який допомагає трансформувати відкриті державні дані у реальні стартапи, що надають послуги громадянам України, підприємствам та органам державної влади;

«Зелений інкубатор», який розвиває екосистему сталого підприємництва, низьковуглецевих інновацій та зеленої економіки в Україні та Східній Європі.

Більшість українських інкубаційних / акселераційних програм для соціальних підприємців працюють у рамках проектів технічної допомоги, що фінансуються міжнародними донорами. На жаль, це не сприяє сталості програми та системним рішенням, оскільки такі програми повинні діяти лише в рамках параметрів проекту, і зрештою фінансування проекту припиняється.

Багато інкубаторів/акселераторів по всьому світу керуються університетами для використання інновацій, створених молоддю. Однак в Україні потенціал вищих навчальних закладів реалізований не повністю. Наразі кілька інкубаційних програм здійснюють такі університети:

Radar Tech – технологічний кластер, що об'єднує галузеві корпоративні акселератори, такі як агро, телеком, фінтех та енерготех бізнес-освіта для молоді;

інкубатор для молодіжного підприємництва Agrohub, який позиціонує себе як організація колективного впливу та підтримує впровадження інновацій в агробізнесі через «гаражі ідей» та «хакатони»;

Центр Шептицького при Українському католицькому університеті заснував Центр підприємництва УКУ;

бізнес-інкубатор стартапів КНУ – це молодіжна бізнес-платформа, що базується на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Polytesco – це молодіжний IT-бізнес-інкубатор, яким керує Київський політехнічний інститут.

Учасників інкубаційних/акселераційних програм здебільшого набирають через оголошення про конкурс, розміщене на офіційних вебсайтах та в соціальних мережах. Ключовими критеріями участі в програмі є інноваційна ідея, мотивація до її розвитку та масштабування, наявність команди, професіоналізм (технічні навички) та прагнення зробити соціальний вплив. При цьому відсутність сильної команди є одним із обмежень, які час заважають соціальним підприємцям реалізувати свою ідею та створити конкурентоспроможний продукт чи послугу. Більшість українських стартапів захоплені своєю інноваційною ідеєю, посиляючись на «ейфорію та ентузіазм», але не знають, як просувати її на ринку. Наявність попереднього досвіду в бізнесі є важливим, але не вирішальним компонентом, тоді як розуміння та навички вирішення проблем вважалися більш важливим

Програми зазвичай тривають 2–6 місяців, що включає 1–3 місяці інтенсивного навчання та 1–3 місяці підтримки. Існують експрес-програми, що реалізуються в рамках проектів, що фінансуються донорами; вони зазвичай тривають 1–2 дні та завершуються бізнес планом, який насправді є заявкою на грант із запитом на початкове фінансування. Інкубатори/акселератори намагаються співпрацювати зі своїми випускниками, щоб проаналізувати, як підприємства досягають фінансових цілей та мають соціальний вплив.

Більшість інкубаторів/акселераторів (хабів) для сталого розвитку отримують початковий капітал від індивідуальних інвесторів, які розглядають цю роботу як філантропію, так і інвестиції в нерухомість та обладнання. Якщо хаб закривається, гроші повертаються інвестору в повному обсязі. Водночас такі інвестиції дозволяють інвесторам заявити про себе як про інвесторів впливу та отримати довіру, а не отримувати негайну фінансову віддачу від інвестицій.

Інкубатори/акселератори часто страждають від браку інструментів вимірювання діяльності та впливу, хоча більшість використовують набори показників (наприклад, кількість працівників, кількість вироблених продуктів та послуг) для демонстрації соціального впливу та ефективності в усіх своїх портфелях. Тому оволодіння інструментами та методами вимірювання соціального впливу має стати частиною навчальних програм для підприємців, оскільки вони зможуть використовувати результати вимірювань для залучення додаткових ресурсів та в адвокаційних цілях

Загалом, слід наголосити, що світлі важливості функцій, що виконуються інкубаторами/акселераторами для соціального підприємництва, потрібно забезпечити їх взаємодію на високому рівні. Налагоджена співпраця та обмін досвідом дозволять інкубаторам/ акселераторам розробляти програми, які зможуть краще відповідати очікуванням підприємців-початківців та пропонувати якісніше навчання. Відтак існує очевидна потреба в регулярних особистих зустрічах усіх учасників екосистеми на тематичних конференціях та заходах, демонстраційних днях, зустрічах зі справжніми соціальними підприємцями та форумах для реального спілкування соціальних підприємців один з одним та з інвесторами. В цьому аспекті нагальним завданням є проведення навчальних заходів та поширення інформації про успішні соціальні підприємства для мобілізації спільноти соціальних підприємців та залучення нових інвестицій.

Важливі комунікаційні заходи включають:

- створення соціальних відео кліпів для сприяння популяризації сектору соціального підприємництва;

- проведення інформаційно-просвітницьких заходів серед широкої громадськості для пояснення значення соціального підприємництва.

Також створення платформи для ефективної систематичної взаємодії та комунікації призведе до більшої довіри між учасниками та сприятиме розвитку екосистеми

Ще однією прогалиною в Україні є відсутність системи вимірювання соціального впливу SEE – не має систематичного моніторингу та оцінки; са оціальний вплив переважно документується з точки зору окремих випадків, а не як загальний вплив соціальних підприємств на національному рівні. Соціальні підприємства, що підтримуються певними грантами, звітують перед своїми донорами за встановленими показниками.. На рівні підприємства фіксується лише кількість осіб, які отримали допомогу, та фінансові результати. Крім того, не має прийнятих інструментів для оцінки ефективності підприємства як з точки зору економічного, так і соціального впливу.

Тоді як можливість оцінити реальні результати діяльності соціального підприємництва надзвичайно важливі. На думку деяких інвесторів, багато людей не вірять у соціальний бізнес, і чим швидше вони отримають інструменти для його вимірювання та розуміння, тим краще. Соціальні підприємства також зацікавлені в наявності показників свого впливу, щоб мати змогу залучати інвесторів. Інвесторам потрібен інструмент вимірювання, щоб визначити підприємства з високим рівнем впливу, які приносять як фінансову, так і соціальну віддачу від інвестицій.

Ми пропонуємо такі основні підходи до оцінки впливу і ефективності соціальної підприємницької екосистеми.

1. Визначення ключових показників ефективності (KPI) за такими напрямками.

соціальний вплив – оцінка того, наскільки діяльність екосистеми сприяє розв'язанню соціальних проблем, наприклад, кількість створених робочих місць для вразливих груп, покращення якості життя, охоплення соціальними послугами;

фінансова ефективність – аналіз обсягів залучених інвестицій, грантів, доходів соціальних підприємств, їх рентабельності та сталості;

розвиток інфраструктури – кількість і якість підтримуючих інституцій (інкубатори, акселератори, освітні програми), доступність фінансування, консультацій, менторства;

мережеві зв'язки та партнерства – рівень взаємодії між учасниками екосистеми: бізнесом, владою, громадськими організаціями, інвесторам;

задоволеність учасників – опитування соціальних підприємців, інвесторів, партнерів щодо якості підтримки та корисності послуг.

2. Використання методології Social Return on Investment (SROI), що дозволяє кількісно оцінити соціальний, економічний та екологічний вплив соціальних підприємств і проєктів, порівнюючи отримані соціальні вигоди з витратами на їх досягнення. Такий підхід допомагає обґрунтувати інвестиції в екосистему та приймати рішення про подальші пріоритети.

3. Моніторинг і звітність:

регулярний збір даних про діяльність соціальних підприємств і підтримуючих організацій;

публікація звітів про стан екосистеми, досягнення та виклики, що дозволяє виявляти прогалини і коригувати стратегії підтримки.

4. Кількісні та якісні дослідження:

аналіз статистичних даних (кількість соціальних підприємств, обсяги фінансування, кількість створених робочих місць);

проведення фокус-груп, інтерв'ю з учасниками екосистеми для глибшого розуміння проблем і можливостей.

5. Оцінка сталості SEE:

вивчення здатності екосистеми до самозабезпечення, залучення нових учасників і ресурсів;

аналіз правового, фінансового та культурного середовища, яке підтримує розвиток соціального підприємництва.

Відтак для успішного формування та розвитку SEE в Україні потрібно:

встановити чіткі цілі і очікувані результати діяльності екосистеми;

розробити систему індикаторів, що відображають її як соціальний, так і економічний вплив;

забезпечити прозорість і доступність результатів оцінки для всіх учасників екосистеми;

забезпечити механізм використання отриманих даних для вдосконалення політик, програм підтримки та інвестиційних стратегій.

Підсумовуючи, розвиток системи регулювання соціального підприємництва в Україні має спрямовуватися до своєї логічної форми – екосистеми. Соціальна підприємницька екосистема в Україні повинна включати різноманітні ресурси, партнерські зв'язки, підтримку держави та міжнародний обмін досвідом, щоб соціальні підприємства могли стати стабільними та впливовими гравцями у вирішенні соціальних викликів. Як і багато інших організацій, соціальні підприємства не можуть функціонувати самостійно, тому екосистеми можуть допомогти їм здобути багато ресурсів, знань, інформації, компетенцій і можливостей, які дозволяють створювати соціальну цінність та масштабувати їхній соціальний вплив. Комплексний підхід до розвитку соціального підприємництва є критично важливим для ефективної підтримки економічного та соціального відновлення України. Запровадження спеціальних правових форм регулювання та механізмів підтримки для соціальних підприємств дозволить сформувати дієву систему регулювання та підтримки соціального підприємництва як унікальної платформи для координації зусиль всіх зацікавлених сторін – держави, громадського сектору, бізнесу та міжнародних партнерів – в процесі створення інклюзивної екосистеми, де поєднання підприємницької ініціативи з соціальною місією сприятиме досягненню суспільного добробуту та сталого розвитку країни.

Висновки до розділу 3

1. На засадах пошуку шляхів адаптації зарубіжних моделей соціального підприємництва до українських реалій із врахуванням доступних технологічних, експертних та фінансових ресурсів в роботі обґрунтовано:

необхідність запровадження спеціального правового статусу для соціальних підприємств за британським зразком «Community Interest Companies

(CICs)» із «замикаючою гарантією активів», що забезпечить цільове використання прибутків на соціальні цілі;

доцільність імплементації концепції «Social Value Act» у законодавство України, що стимулюватиме державні установи враховувати соціальний вплив при публічних закупівлях та забезпечить конкурентоспроможність соціальних підприємств;

важливість адаптації канадського досвіду «Community Contribution Companies» та програм акселерації, що передбачає створення інноваційних хабів, залучення державного та приватного секторів до запуску венчурних фондів для соціального бізнесу, інтеграцію університетів та науки, підтримку «зелених» та соціальних інновацій, а також створення платформ для поширення соціального впливу.

2. Використання досвіду ЄС щодо посилення державної підтримки соціального підприємництва дозволило розробити концептуальні «Рамки соціальної економіки України» як фундаменту для створення сталої та соціально орієнтованої економіки повоєнного періоду, спрямованої на реінтеграцію безробітного населення, відновлення інфраструктури та підтримку постраждалих від війни соціальних груп. Запропоновано такі основні принципи соціальної економіки України – пріоритет соціальної місії над фінансовим прибутком, демократичне управління та прозорість, інновації для вирішення соціальних проблем, інклюзивність та сталий розвиток.

3. Сформульовано стратегічні напрями розвитку регулювання соціального підприємництва в межах Рамок соціальної політики України, що охоплюють:

розвиток інституційної підтримки та вдосконалення нормативно-правової бази в контексті розробки національної стратегії, удосконалення законодавства (зокрема, прийняття Закону про соціальну економіку та підприємництво, що визначає статус, пільгові умови та механізми державного регулювання та підтримки), формування національного реєстру соціальних підприємств та регіональних центрів їх підтримки;

заходи щодо освіти та підвищення кваліфікації шляхом розробки освітніх програм, підтримки молодіжних ініціатив та обмін досвідом з країнами ЄС;

розширення фінансової підтримки на основі залучення інвестиційних фондів ЄС, створення грантових програм та пільгових кредитних механізмів, формування фондів соціального впливу;

інтеграцію соціальних підприємств у суспільно-економічну систему через формування партнерств з органами місцевого самоврядування, впровадження соціальних замовлень у державних закупівлях та популяризацію продукції/послуг;

підтримку інновацій шляхом запровадження інноваційних хабів та цифрових інструментів;

активізацію міжнародної співпраці та залучення іноземних інвесторів;

відновлення інфраструктури та залучення соціальних підприємств до відбудови критично важливих об'єктів;

посилення цифровізації процесів працевлаштування та інтеграція державних служб з онлайн-платформами.

розширення програм перекваліфікації та професійного навчання, особливо для осіб, які втратили роботу через війну.

розробку механізмів підтримки самозайнятості та соціального підприємництва, зокрема через цільові грантові програми та пільгове кредитування для створення нових робочих місць

створення системи моніторингу ефективності діяльності соціальних підприємств та оцінки їхнього впливу.

4. В роботі обґрунтовано підходи до формування інтегрованої фінансової моделі, яка поєднуватиме та оптимізуватиме міжнародну донорську допомогу, розвиток національних механізмів державної підтримки, стимулювання імпакт-інвестування та створення сприятливого середовища для краудфандингу. Це забезпечить фінансову стійкість соціальних підприємств та посилить їхній вагомий внесок у відбудову країни та прискорення реалізації цілей сталого розвитку.

5. Для посилення ефективності заходів державного регулювання на засадах персоніфікованого підходу визначено доцільність використання методики складання «цільового портрету» соціального підприємця. Сформований на основі наративного аналізу він є узагальненим описом ключових характеристик, навичок, мотивацій та цінностей, що дозволяє отримати розуміння особистих історій, мотивацій, труднощів та успіхів підприємців, а також виявити ключові особливості та закономірності розвитку. В роботі запропоновано розширити тематичну мапу наративного інтерв'ю шляхом доповнення блоків «керівна роль», «соціальна мета», «соціальний капітал» та «соціальна безпека», що дозволить проводити більш глибокий аналіз взаємозв'язків між різними складовими діяльності соціального підприємства.

6. Розроблено пропозиції до Законопроєкту «Про соціальну економіку та підприємництво», які суттєво відрізняються від попередніх ініціатив (зокрема, законопроєкту №2710 від 2015 року). Ключовими відмінностями є: розширення сфери дії Закону на всю соціальну економіку, створення Державного фонду соціального інвестування, акцент на освітніх ініціативах (розширена співпраця з університетами), запровадження обов'язкових квот для соціальних підприємств у державних закупівлях, а також впровадження систем моніторингу та оцінки ефективності діяльності соціальних підприємств з урахуванням регіональних особливостей на засадах кластерного аналізу.

7. Сучасний етап розвитку системи регулювання і підтримки соціального підприємництва в Україні вимагає формування цілісної та взаємопов'язаної соціальної підприємницької екосистеми, що є критично важливим для ефективного вирішення нагальних соціальних проблем та прискорення повоєнної відбудови країни. В Україні для формування соціальної підприємницької екосистеми акцент має бути зроблений на гармонізації нормативно-законодавчих актів, інституційних механізмів, фінансових інструментів та активній взаємодії усіх зацікавлених сторін – від урядових структур та донорських організацій до освітніх закладів та самих соціальних підприємців. Забезпечення прозорості, доступності ресурсів на платформі та

створення сприятливого культурного середовища в соціальній підприємницькій екосистемі є запорукою ефективності системи регулювання і підтримки соціальних підприємств.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та по-новому вирішено важливе наукове завдання, що полягає в поглибленні теоретичних засад, розширенні методичного інструментарію та розробленні практичних рекомендацій щодо розвитку системи регулювання і підтримки соціального підприємництва в Україні. Результати дослідження дозволили сформулювати такі основні висновки:

1. Дослідження наукових підходів дозволило визначити соціальне підприємництво як інноваційний соціально-економічний феномен, що органічно поєднує підприємницьку діяльність з цілеспрямованим досягненням суспільних благ та фінансовою стійкістю через реінвестування прибутку у соціальну місію. Виокремлено його ключові ознаки (пріоритет соціальної мети, інноваційні бізнес-моделі, прозорість, співпраця) та обґрунтовано вагому роль у вирішенні соціальних проблем, працевлаштуванні вразливих груп та зменшенні навантаження на місцеві бюджети. Концептуалізація соціального підприємництва та його системне значення підкреслює нагальну потребу у його комплексному регулюванні та системній підтримці..

2. Встановлено, що ключовою системною перешкодою для розвитку соціального підприємництва в Україні є фрагментарність та недосконалість національної нормативно-правової бази, а саме відсутність профільного закону та єдиного законодавчого визначення. Це створює суттєві правові прогалини, ускладнює державне регулювання та обмежує можливості для системної підтримки соціальних підприємств. Виявлено, що розрізнений характер існуючих нормативних актів зумовлює використання неспеціалізованих організаційно-правових форм, що перешкоджає повноцінному реінвестуванню прибутку та гальмує розвиток соціальних підприємств.

3. На основі комплексного аналізу зовнішніх (спрощене оподаткування, грантова та кредитна підтримка, формування інноваційних мереж, партнерство з державою) та внутрішніх (кваліфікація персоналу, імідж,

розвиток виробництва) чинників, що впливають на розвиток соціального підприємництва обґрунтовано напрями комплексного регуляторного впливу на його розвиток. Застосування СВОТ-аналізу дозволило визначити слабкі місця і загрози, подолання яких потребує системного використання економічних, організаційних та управлінських регуляторних засобів та інструментів підтримки соціального підприємництва з метою забезпечення максимально сприятливих умов для його функціонування.

4. В процесі дослідження особливостей соціального підприємництва та ключових викликів його розвитку запропоновано і систематизовано форми та інструменти системи регулювання і підтримки соціального підприємництва в Україні. Ця система охоплює:

інструменти фінансової підтримки (розширення грантових програм, пільгове кредитування, стимулювання імпакт-інвестування);

інституційні заходи (спрощення процедур реєстрації, створення спеціалізованих навчальних програм, надання консультативної підтримки);

організаційно-інформаційні, що фокусуються на посиленні співпраці між державними органами, неурядовими організаціями та безпосередньо соціальним бізнесом.

Такий комплексний підхід забезпечує не лише диверсифікацію ресурсів, а й сприяє налагодженню ефективної взаємодії між усіма зацікавленими сторонами, що є запорукою формування узгодженої та ефективної системи державного регулювання, як критично важливої умови сталого функціонування соціального підприємництва в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

5. В роботі виявлено, що воєнний стан в Україні суттєво змінив структуру фінансування соціального підприємництва, коли домінуючим джерелом стала міжнародна донорська допомога (понад 60%). Доведено обмежену ефективність і доступність існуючих державних механізмів фінансування, що свідчить про гостру потребу у вдосконаленні державного регулювання через впровадження багатоканальної та гнучкої системи фінансової

підтримки соціальних підприємств, включаючи стимулювання приватного фінансування.

6. В процесі розробки адаптивних фінансових інструментів та цифрових механізмів регулювання обґрунтовано доцільність застосування гібридних фінансових механізмів, зокрема краудфандингу, як альтернативного способу фінансування в умовах цифровізації. Доведено, що попри існуючі ризики, краудфандинг надає унікальні переваги та потребує створення сприятливого правового та регуляторного поля. Запропоновано використання цифрових фінансових інструментів регулювання та комплаєнсу для підвищення прозорості та швидкості реагування соціальних підприємств на ринкові зміни, що зміцнює довіру інвесторів.

7. Для посилення наукових основ формування системи регулювання і підтримки соціального підприємництва вдосконалено процесну мапу, що відповідає етапам його життєвого циклу. Вона охоплює ключові фази від залучення фінансування до оцінки ризиків, ефективного управління та моніторингу використання ресурсів і досягнення поставлених цілей. Ця мапа може використовуватися в якості орієнтира для оптимізації регуляторного впливу та планування черговості застосування заходів підтримки, акцентуючи увагу на відповідності певних регуляторних заходів конкретним умовам, фазі розвитку та типу соціального підприємства, що забезпечує гнучкість системи регулювання.

8. Для посилення ефективності та регіональної диференціації заходів державного регулювання запропоновано використання цільового портрета соціального підприємця, сформованого на основі наративного аналізу. Це дозволяє персоналізувати програми підтримки та розробляти заходи політики, орієнтовані на конкретні потреби підприємців. Доведено доцільність інтеграції кластерного аналізу в систему моніторингу та надання державної підтримки для типізації регіонів України, що дасть змогу оптимізувати регіональний розподіл фінансових ресурсів та забезпечити диференційований підхід до регіональної політики розвитку соціальних підприємств.

9. На основі вивчення і адаптації зарубіжного досвіду ЄС в роботі запропоновано концептуальні підходи до формування рамкових умов соціальної економіки України та системної інтеграції у неї соціального підприємництва. Сформульовано основні принципи та стратегічні напрями розвитку його регулювання, що охоплюють розвиток інституційної підтримки та вдосконалення нормативно-правової бази (зокрема, прийняття Закону про соціальну економіку та підприємництво), заходи щодо освіти, розширення фінансової підтримки на основі комплексної моделі, інтеграцію соціального підприємництва у суспільно-економічну систему як механізму адаптації вразливих груп населення до нових реалій ринку праці, що є особливо актуальним в умовах динамічних змін та дисбалансів ринку праці.

10. В роботі обґрунтовано підходи до формування інтегрованої фінансової моделі підтримки соціального підприємництва, яка поєднує міжнародну донорську допомогу, розвиток національних механізмів державної підтримки, заходи щодо стимулювання імпакт-інвестування та створення сприятливого середовища для краудфандингу. Це оптимізує структуру фінансової підтримки та забезпечить фінансову стійкість соціальних підприємств на основі диверсифікації механізмів державної фінансової та нефінансової, фінансових інновацій та міжнародної співпраці.

11. Запропоновано авторські пропозиції до Законопроекту «Про соціальну економіку та підприємництво», які суттєво відрізняються від попередніх ініціатив розширенням сфери дії на всю соціальну економіку, обґрунтуванням необхідності створення Державного фонду соціального інвестування, акцентом на освітніх ініціативах, запровадженням обов'язкових квот для СП у державних закупівлях, а також впровадженням систем моніторингу та оцінки ефективності з урахуванням регіональних особливостей на засадах кластерного аналізу. Прийняття законопроекту стане фундаментальною основою для побудови ефективної та гнучкої системи державного регулювання та підтримки соціального підприємництва, що сприятиме досягненню суспільного добробуту та сталому розвитку України.

12. На основі проведеного аналізу теоретичних і практичних аспектів формування соціальної підприємницької екосистеми обґрунтовано необхідність її створення в Україні, що кардинально підвищить ефективність регулювання соціального підприємництва. Ключовими векторами налагодження роботи соціальної підприємницької екосистеми є побудова системної взаємодії між її учасниками, формування стабільної правової та фінансової інфраструктури, а також розробка уніфікованих методик оцінки соціальноекономічного впливу екосистеми. Оскільки більшість програм підтримки соціального підприємництва в Україні досі залежать від міжнародного донорського фінансування, існує нагальна потреба у розробці довгострокових державних стратегій та механізмів фінансування у формі інкубаторів та акселераторів. Інтеграція потенціалу вищих навчальних закладів, активізація освітніх та менторських програм, а також широка популяризація успішних кейсів соціального підприємництва сприятимуть зростанню людського капіталу та формуванню культури, орієнтованої на створення суспільної цінності. Лише комплексний підхід, що поєднує нормативне регулювання, інституційну підтримку, фінансове стимулювання та ефективний моніторинг, дозволить соціальному підприємництву стати повноцінним рушієм економічного розвитку та соціальної стійкості України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична та статистична інформація Державної служби зайнятості України : вебсайт. URL : https://www.dcz.gov.ua/opendata/dataset1?filter=%2Fapi%2F3%2Faction%2Fpackage_show%3Fid%3D000
2. Аналітичний звіт проєкту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні». 2020. URL : https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_0.pdf
3. Апальков С. С. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/1644319357485751.pdf>
4. Ачкасова О. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>
5. Баранова О. В. Соціальне підприємництво як відповідь суспільства на соціальні потреби / *Liga zakon*. 2021. URL : https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsalnnpotrebi
6. Безпалько О. В. Соціальне підприємництво: концепція, сутність і значення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. № 1. С. 7–15.
7. Белінська Я. В., Скорик М. О. Стратегічні аспекти сталого розвитку міст та територій: теорія та практика. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 9. С. 16-21. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/6325/6403>
8. Белінська Я. В., Юр'єва П. Б. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм досягнення цілей сталого розвитку: зарубіжний досвід та уроки для України. *Ефективна економіка*. 2025. № 5. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6468/6552>
9. Богацька Н. Перспективи розвитку соціального підприємництва в

Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4>

10. Бойда С. Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. DOI 10.32782/2524-0072/2023-58-25

11. Браунагель А. Механізми та стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. Т. 338, № 1. С. 324–328. DOI : <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-48> ; URL : <https://heraldes.khmnpu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1474/1506>

12. Браунагель А. Стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Український журнал прикладної економіки та технологій*. 2025. Т. 10, № 1. С. 170–175. DOI : <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-28> ; URL : <http://ujae.org.ua/en/strategic-directions-of-the-development-of-social-entrepreneurship-in-ukraine/>

13. Браунагель А. В. Інституціональна підтримка соціального підприємництва в забезпеченні суспільного добробуту. *Трансформація фінансової політики в умовах євроінтеграції* : матеріали конференції. 2024. С. 190–195. URL : <https://omp.dpu.edu.ua/catalog/view/661/1057/8674>

14. Браунагель А. В. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку / Науково-дослідна робота. 2023. С. 75–80. URL : https://drive.google.com/file/d/1MxOIbNym4YshAGU4keXxD2GlkjCbt5X6/view?usp=drive_link

15. Браунагель А. В. Реалізація інвестиційних проєктів в м. Ірпінь в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 180–185. URL : https://drive.google.com/file/d/14GHXk2AtVngEspV_kS4he2MteYvHcoZH/view

16. Браунагель А. В. Соціальне підприємництво у воєнний час. *Економічні*

перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 2024. С. 220–225. URL : https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/Kafedra%20ekonomiki%20pidpriemnictva%20ta%20biznes-administruvanna/ZBIRNIK_Konferencia_Ekonomicni_perspektivi_pidpriemnictva_31.05.2024_.pdf

17. Браунагель А. В. Соціальне підприємництво як інклюзивна кластерна концепція сталого розвитку країни. *Соціальна економіка*. 2023. Вип. 66. С. 5–13. DOI : <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-66-01> ; URL : <https://periodicals.karazin.ua/socceconom/article/view/22971/21015>

18. Браунагель А. В. Соціально-психологічні аспекти професійного розвитку майбутнього фахівця. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали V Міжнародної конференції. 2023. С. 150–155. URL : <https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/28/Proceedings-of-the-V-International-Conference-11-17-2022.pdf>

19. Браунагель А. В. Фінансове забезпечення соціального підприємництва у воєнний період. *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* : матеріали 14-ї Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 200–205. URL : https://drive.google.com/file/d/1KhuaQtyhxlRtqSbpVBy9v1ShH76vxDsI/view?usp=drive_link

20. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю. Соціальне партнерство як елемент сталого розвитку міст. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1835>

21. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю. Соціальне підприємництво як сучасний вектор розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-71> ; URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1330/1285/>

22. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю., Онучак Л. М. Вплив гібридної війни проти України на систему державного управління. *Україна майбутнього: виклики, реалії, стратегії* : матеріали 21-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції. 2023. С. 120–125. URL : https://drive.google.com/file/d/1PFMZUkWfdlz1biSib7NapddfHkkQ_jiB/view
23. Браунагель А. В., Гурочкіна В. В. Проблеми та перспективи розвитку краудфандингу в Україні. *Економічні перспективи підприємництва* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. 2022. С. 98–105. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/1hjnschUzkC8PyIQSHSSgnL4UzDyVm08m>
24. Валюс Л. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 2 (02). С. 10–15. DOI : <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-2-2>
25. Воєнні біженці з України. UNHCR collation of statistics made available by the authorities. URL : <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
26. Галушка З. І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні. URL : <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ua/archives/2704>
27. Гводзь М. Я. Краудфандинг як інструмент залучення коштів для фінансування стартап-проектів: аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду. URL : http://www.marketinfr.od.ua/journals/2020/43_2020_ukr/26.pdf
28. Горинь В., Булавинець В. Соціальне підприємництво як інструмент диверсифікації фінансування соціальної політики. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 29–35. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2021/5.pdf
29. Горішна Н. М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. № 2 (39). С. 58–60. URL: https://www.researchgate.net/publication/339055280_Fenomen_socialnogo_pidpriemnictva_sutnist_i_kriterii
30. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

31. Грант на власну справу / Портал ДІА. URL : <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu>

32. Соціальне підприємництво в Україні: виклики та перспективи розвитку / Громадський Простір. 2015. URL : <https://www.gurt.org.ua/news/recent/29282/>

33. Американський та європейський шляхи соціального підприємництва / Громадський простір. 2023. URL : <https://www.prostir.ua/?focus=amerykanskyj-ta-jevropejskyj-shlyahy-sotsialnoho-pidpryjemnytstva>

34. Соціальне підприємництво в Україні: виклики та перспективи розвитку. URL : <https://www.gurt.org.ua/news/recent/29282/>

35. Гурочкіна В. В., Махортов Ю. О. Стратегічні напрями інклюзивного розвитку України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку* : науково-практичний журнал. 2018. № 17. С. 35–44. DOI : <https://doi.org/10.33813/2224-1213.17.2018.04> ; URL : <https://www.nonproblem.net/journals/>

36. Гурочкіна В. В., Ялинчук А. В. Моделювання системних ефектів від соціального інвестування та корпоративних стимулів в системі розвитку людського капіталу промислового підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 6. С. 41–47. DOI 10.31891/2307-5740-2020-288-6-6 ; URL : http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/6605/1/6761_IR.pdf

37. Гурочкіна В. В. Механізми розвитку промислових підприємств в емерджентній економіці : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2020. 336 с. ISBN 978-966-330-377-2

38. Гурочкіна В., Браунагель А. Сучасні тренди діджиталізації у сфері оподаткування вітчизняних підприємств. II Міжнародний податковий конгрес. Ірпінь, 2021. URL : https://congress.tax/wp-content/uploads/2021/12/2021_II_International_Tax_Congress_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf

39. Гурочкіна В., Браунагель А. Сучасні тренди діджиталізації у сфері

оподаткування вітчизняних підприємств. Матеріали II Міжнародного податкового конгресу. 2021. С. 45–50. URL : <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6de69b5d-8618-4088-bc8a-2332194bf27a/content>

40. Гурочкіна В. В. Емерджентність – феномен складних економічних систем. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 6. С. 63–71. URL: <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/14-13.pdf>

41. Гурочкіна В. В., Браунагель А. В. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3 (50). С. 271–282. URL : <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-41>

42. Гурочкіна В. В., Калач Г. М. Економічна безпека соціального капіталу країни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 2, том 2. С. 340–344. DOI : [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-53](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-53) ; URL : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/09/vknu-es-2022-n2t2304_53.pdf

43. Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Реалізація соціального капіталу як ключовий драйвер становлення поведінкової економіки. *Соціальна економіка*. 2020. № 59. С. 6–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2020_59_3

44. Демографічна та соціальна статистика / Державний сайт статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

45. Звіти про підтримку підприємництва / Державна служба зайнятості України. 2024. URL : <https://www.dcz.gov.ua>

46. Статистична інформація / Державна служба зайнятості України. <https://www.dcz.gov.ua/stat/statfile>

47. Державний центр зайнятості. URL : <https://old.dcz.gov.ua/storinka/analitika-ta-statystyka>

48. Економіка підприємства / Л. Л. Лазебник, В. В. Гурочкіна, Л. В. Слюсарева та ін. ; за заг. ред. Л. Л. Лазебник. Ірпінь : Університет ДФС

України, 2021. 426 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні» ; т. 166).

49. «Робота / Портал Дія. URL : <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota>

50. Кифяк В. І., Малиш Л. Б. Соціальне підприємництво: проблеми та перспективи. URL : http://www.businessinform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-275_280.pdf

51. Кількість зареєстрованих безробітних / Міністерство фінансів України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/>

52. Климчук В. Методологія наративного аналізу: перспективи для досліджень. *Соціологія і суспільство*. 2020. № 2. С. 42–47.

53. Климчук В. О. Кластерний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 30–36. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/4129/1/9.pdf>

54. Климчук В. О. Наративне інтерв'ю Ф. Шюце. URL : https://duan.edu.ua/images/staff/departments/pedagogy_and_psychology/Conferences/Yakisni_doslidzhennia.pdf

55. Ковтун М., Гавкалова Н. Соціальне підприємництво як чинник соціально–економічного розвитку суспільства. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 18. С. 34–40. DOI : <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.6>

56. Лазебник Л. Л. Резерви підвищення конкурентоспроможності економіки емерджентного типу. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27 (2). С. 31–36. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2012_27%282%29__7

57. Лазебник Л. Л. Фінансові та інтеграційні механізми модернізації економіки емерджентного типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.01. Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2010. 40 с.

58. Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні як сучасний тренд розвитку: особливості, фінансові аспекти. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2020. Вип. 39. С. 297–303. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/51.pdf

59. Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу. URL : <https://business.diia.gov.ua/marketplace/finansuvanna/regional-programs>
60. Матвієнко-Біляєва Г. Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 390–394.
61. Матвієнко-Біляєва Г. Л. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнес феномен. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/64.pdf
62. Методи аналізу даних у психологічних дослідженнях : навчальний посібник / Краєвський В. М., Остапенко Я. О., Паянок Т. М., Параниця Н. В. ; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 144 с. ISBN 978-966-337-743-8
63. В Україні за два роки війни кількість людей з інвалідністю зросла на 300 тисяч / Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/news/23795.html>
64. Грантові програми Дія.Бізнес / Міністерство цифрової трансформації України. 2023. URL : <https://business.diia.gov.ua>
65. Міняйленко І. В., Биба В. В., Кулябка А. А. Зарубіжні моделі розвитку соціального підприємництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8383> ; DOI 10.32702/2307–2105–2020.11.100
66. Нагорна Н. С. Особливості розвитку соціального підприємництва в умовах воєнного стану. *Психологічні студії*. 2023. № 2. С. 146–154. DOI : <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.19>
67. Наумова М. О. Орієнтири державної політики стимулювання розвитку соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 2 (106). С. 84–88. DOI : <https://doi.org/10.37734/2409–6873–2022–2–12>
68. Національний інститут стратегічних досліджень. Зарубіжний досвід соціального підприємництва і перспективи його розвитку в Україні / Аналітична доповідь НІСД. 2022. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna->

polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryyemnytstva-i-perspektyvy-yoho

69. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року / НІСД. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>

70. Підприємницький університет : офіційний вебсайт. URL : <https://www.yepworld.org/university>

71. Петрик О. Л. Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО / ООС: нормативно-правовий аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-02-02>

72. Пикалюк В. В. Соціальне підприємництво як вид соціальних інновацій. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. № 1–2. С. 444–449.

73. Пилипенко Н. М., Карпець О. В. Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8757> ; DOI 10.32702/2307-2105-2021.3.87

74. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку : монографія / П. В. Пашко, Л. Л. Лазебник, Ю. В. Кіндзерський та ін. ; за ред. П. В. Пашка та Л. Л. Лазебник ; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь : Вид.-поліграф. центр Університету ДФС України, 2019. 476 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 133).

75. Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 травня 2021 року). Одеса : Державний університет «Одеська політехніка», 2021. 405 с.

76. Підприємницький університет. URL : <https://www.yepworld.org/university>

77. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-

VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

78. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-

VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

79. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI.

URL : https://kodeksy.com.ua/pro_zajnyatist_naselennya.htm

80. Про затвердження Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб : постанова

КМУ від 8 вересня 2015 року № 696. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/696-2015-%D0%BF#Text>

81. Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю : постанова КМУ від 21 червня 2022 р. № 702. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2022-%D0%BF#Text>

82. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : постанова

КМУ від 20 березня 2022 р. № 331. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text)

[2022-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text)

83. Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних : постанова Кабінету Міністрів

України від 10 лютого 2023 р. № 124. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2023-%D0%BF#Text>

84. Про затвердження Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних : постанова КМУ від 24

березня 2023 р. № 264 URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2023-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2023-%D0%BF#Text)

[%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2023-%D0%BF#Text)

85. Про критерії соціального підприємства. URL :

<https://gurt.org.ua/blogs/952/1127/>

86. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
87. Програма розвитку соціального підприємництва Вінницької міської ОТГ на 2020–2022 pp. URL : <http://surl.li/kmj1ss>
88. Про соціальні підприємства : проект Закону України від 11 березня 2013 року № 2508 / Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46025
89. Про соціальні підприємства : проект Закону України від 23.04.2015 № 2710. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JH23A00A?an=29>
90. Проект Концепції розвитку соціального підприємництва в Україні. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/417257.pdf>
91. Рамський А. Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50>
92. Ревко А. Роль ключових стейкхолдерів у розвитку екосистеми соціального підприємництва регіонів України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-158>
93. Редько К. Ю. Соціальне підприємництво як основа для переходу до циркулярної економіки в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 32–37.
94. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>
95. Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2021 pp. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>
96. Робоча сила / Платформа Дія. URL : <https://stat.gov.ua/uk/datasets/obstezhennya-robochoyi-sily-0>
97. Розвиток соціального підприємництва в Україні та його роль у

реінтеграції Донбасу. 2019. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-01/111Zapiska-Hodgson-Sots-p_dpri_mnitstvo-zatverdzhene-4cef0.pdf

98. Ружинська Н. О. Методичні аспекти аналізу виконання державного бюджету України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 194–206.

99. Ружинська Н. О. Державне регулювання розвитку житлово-комунального господарства : дис. канд. екон. наук : 08.00.03 ; Державна фіскальна служба України, Нац. Ун-т ДПС України. Ірпінь, 2015. 227 с.

100. Ружинська Н. О., Юр'єва П. Б. Соціальне підприємництво як інструмент досягнення цілей соціального розвитку. *ГРААЛЬ НАУКИ*. 2025. № 50. С. 326–328. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/21.03.2025/38>

101. Ситник А. І. Краудфандинг: нові можливості та тренди. URL : <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/398/394>

102. Скорик М. О. Європейський досвід забезпечення сталого економічного розвитку сільських територій. *Сталий розвиток економіки*, 2024. № 3 (50). С. 195-202 DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-29> URL : <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1020>

103. Скорик М. О., Марченко О. І. «Smart cities» та «urban-tech» екосистеми як драйвери сталого розвитку міст і територій. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2024. № 5 (14). С. 91-98. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.14-14> URL : <http://www.dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/452>

104. Служба охорони праці. URL : <https://pro-op.com.ua/article/1522-yak-viznachiti-chiselnst-slujbi-ohoroni-prats>

105. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво : посібник. Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». 2017.

106. Соціальне підприємництво в Україні. URL : <https://socialbusiness.in.ua/>

107. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз / Інтернет-ресурс. URL : https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian_0.pdf
108. Соціальний рух. Аналітична записка щодо фінансування соціального підприємництва в Україні. 2023. URL : <https://socialmovement.org.ua/research/financing2023>
109. Соціальні підприємства України. URL : <https://socialbusiness.in.ua/>
110. Спільнота «Амаус Оселя». URL : https://emaus-oselya.org/ua/?page_id=2426
111. Теслюк С., Демчук І. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2023. № 4 (32). Рр. 116–125. DOI : <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-116-125>
112. Толстова А. В., Сергієнко С. П. Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. DOI : <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i62.134754>
113. Український ринок праці: імперативи та можливості змін : колективна монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І. Л. Петрової, канд. екон. наук В. В. Близнюк ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2018. 356 с.
114. В Україні за два роки війни кількість людей з інвалідністю збільшилася на 300 тисяч осіб – Зеленська / Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3846340-v-ukraini-za-dva-roki-vijni-kilkist-ludej-z-invalidnistu-zbilsilasa-na-300-tisac.html>
115. Ушенко Н. В., Кожемякіна С. М., Тупіка А. С. Соціальні інновації та соціальна відповідальність: як людський чинник впливає на сталий розвиток міста. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2024. Том 2, № 14. С. 439–447. DOI : <https://doi.org/10.32750/2024-0239>
116. Ушенко Н. В., Тупіка А. С. Сталий розвиток міст в умовах

глобалізації: зарубіжні та вітчизняні підходи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2025. № 1. С. 354–363. DOI : <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-52>

117. Фарат О., Косовська В., Кедебец К. Проблеми соціального підприємництва під час пандемії. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-64>

118. Краудф Федоренко В. Г., Снігур І. В. Краудфандинг: фінансування інноваційних проєктів. Київ : КНЕУ, 2019. 210 с.

119. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни / Л. Червінська, Т. Червінська, І. Каліна, М. Коваль, Н. Шуляр, О. Чернишов. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 6 (53). Рр. 405–416. DOI : <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4187>

120. Шапошников К. С., Покатаєва О. В., Дука А. П. Державне регулювання розвитку соціального підприємництва в національній економіці: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 3. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-09>

121. Шаульська Л. В., Кабаченко Г. С. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. *Економіка і організація управління* : збірник наукових праць. 2016. № 2 (22). С. 299–308.

122. Швед В. В. Вікіноміка як механізм соціального підприємництва. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, (16). 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15121927>

123. Швед В. В. Про деякі особливості соціального підприємництва. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10, № 1. С. 226–231. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-37>

124. Юрченко О., Свирида О. Соціальні підприємства в Україні: стан та проблеми розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 3 (03). С. 74–78. DOI : <https://doi.org/10.32782/dees.3-13>

125. Яфінович О. Б., Плешакова Н. А., Носова Є. А. Краудфандинг у сфері

нерухомості: від реалій до можливостей в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 12. DOI : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-08-02>

126. Юр'єва П. Б. Територіальні інноваційні кластери та стійкий економічний розвиток. *Економіка та суспільство: електронне наукове фахове видання*, 2024. № 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4079/4008>

127. Ventures. Accelerator. 1991. URL : <https://www.1991.vc/>

128. Aavishkaar. URL : <https://aavishkaarcapital.in/>

129. Acumen Fund. URL : <https://acumen.org/>

130. ANNUAL REPORT. 2023. URL : https://apopo.org/wp-content/uploads/2024/06/APOPO_Annual-Report-2023.pdf

131. APOPO. URL : <https://www.apopo.org/en>

132. Braunahel A. V., Anfilov D. Y., Onuchak L. M. The impact of the hybrid war against Ukraine on the system of public governance (Вплив гібридної війни проти України на систему державного управління). 21-а. URL: https://drive.google.com/file/d/1PFMZUkWfdlz1biSib7NapddfHkkQ_jiB/view

133. Bruner J. Acts of meaning. London : Harvard University Press, 1990. 179 p.

134. Bruner, J. (1991). The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.

135. Bykovets, K. (2020). Foreign experience of normative–legal regulation of social entrepreneurship development. *Theory and Practice of Public Administration*, 3(70), 202–211. DOI : <https://doi.org/10.34213/tp.20.03.23>

136. Certo, S. T., Miller, T. L. (2008). Social entrepreneurship: Key issues and concepts. *Business Horizons*, 51, 267–271.

137. Community Contribution Companies (C3). URL : <https://www.centreforsocialenterprise.com/community-contribution-companies/>

138. European Commission. *Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report*. URL :

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7686>

139. Community Interest Companies Guidance. URL : <https://www.gov.uk/government/publications/community-interest-companies-how-to-form-a-cic/community-interest-companies-guidance-chapters>

140. Council recommendation on developing social economy framework conditions. URL : https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/council-recommendation_en

141. Crowdfunder Blog. Trends Show Crowdfunding To Surpass VC In 2016. URL : <https://blog.crowdfunder.com/trends-show-crowdfunding-to-surpass-vc-in-2016>

142. Data annotation and model evaluation solutions. URL : <https://www.sama.com/>

143. Dees, J. G. (1998). The Meaning of Social Entrepreneurship. *Kaufmann Center for Entrepreneurial Leadership*.

144. Dacin, M. T., Dacin, P. A., & Matear, M. (2010). Social entrepreneurship: Why we don't need a new theory and how we move forward from here. *Academy of Management Perspectives*, 24(3), 37–57.

145. Desa G. Social entrepreneurship: Snapshots of a research field in emergence. *International Journal of Social Inquiry*, 2010. 3(2), 1–21

146. Dyvnych H. Regulations on social entrepreneurship: european experience. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2022. № 2. P. 47–52. DOI 10.30525/2592-8813-2022-2-8

147. European Pillar of Social Rights. URL : https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en

148. European Social Charter (Revised). URL : <https://rm.coe.int/168007cf93>

149. GIZ Ukraine. (2023). Support to Social Enterprises in Ukraine. URL : <https://www.giz.de/en/worldwide/40994.html>

150. Global Crowdfunding Market 2017–2021 / Press Release PR Newswire, Aug. 17, 2017. URL : <http://markets.businessinsider.com/news/stocks/global->

crowdfunding-market-2017-2021-1002264765

151. Good Bread for Good People. URL : <https://goodbread.com.ua/>
152. Good Bread from Good People. URL : <https://unitedhelpukraine.org/reports/good-bread-from-good-people/>
153. Government of Canada funds 26 organizations to scale up social innovation through the renewed. Investment Readiness Program. URL : <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/news/2022/07/government-of-canada-funds-26organizations-to-scale-up-social-innovation-through-the-renewed-investment-readiness-program.html>
154. Guclu, A., Dees, J. G., & Anderson, B. B. (2002). The Process of Social Entrepreneurship: Creating Opportunities Worthy of Serious Pursuit.
155. Gutterman, Alan, Social Entrepreneurship (June 02, 2024). URL : SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4192876> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4192876>
156. Hierarchical Clustering / V. Cohen-addad та ін. *Journal of the ACM*. 2019. T. 66, No 4. C. 1–42. URL : <https://doi.org/10.1145/33213864>
157. Red Hub. URL : <https://redcross.org.ua/activities/projects/>
158. Social Enterprise UK. URL : <https://www.socialenterprise.org.uk/>
159. Social economy and inclusive entrepreneurship. URL : <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=952&intPageId=2914&langId=en>
160. Програма діяльності Кабінету Міністрів України (постанова КМУ від 12 червня 2020 р. № 471. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text>
161. Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Київській області на 2019–2021 роки. URL : <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/Nova-redaktsiia-MSP-2021.pdf>
162. Грантовий конкурс: Розширення можливостей працевлаштування та самозайнятості людей з інвалідністю у Вінницькій, Дніпропетровській, Львівській, Київській областях та м. Києві. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/hrantovyuy-konkurs-rozshyrennya-mozhlyvostey-pratsevlashtuvannya-ta-samozaynyatosti-lyudey-z-invalidnistyu-u->

vinnytskiy-dnipropetrovskiy?

163. Humanwire. URL: https://tracxn.com/d/companies/humanwire/___DQ2OglDg7zxJXNoCAxmYR9TIUqxq9-5nccjfWo0NOnM

164. Modeling Effectiveness of Financial Support for the Social Capital Development in Economic Emergence / Hurochkina V., Reshmidilova S., Bohatchyk L., Telnov A., Skorobogata L., Riabinina N. WSEAS Transactions on Environment and Development 17. 2021. 262–270. DOI: 10.37394/232015.2021.17.27

165. Hurochkina, V., Riabinina N. The impact of behavioral aspects on the social capital of the tax service of Ukraine. *VUZF Review*, 2022. Vol. 7(1), 69–79. DOI: <https://doi.org/10.38188/2534-9228.22.1.07>

166. Impact Investors Council (IIC). URL: <https://iiic.in/>

167. Jovchelovitch S., Bauer M. W. Narrative interviewing. Qualitative researching with text, image and sound: a practical handbook. London : SAGE Publications. 2000. P. 57–74.

168. Intensifying Use of Big Data for Emerging Markets in Society 5.0 / Kulyk P., Hurochkina V., Patsai B., Voronkova O., Hordei O. *Proceedings of the 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy* (M³E²), 15–17.11.2022. URL: <https://m3e2.ccjournals.eu/2022/m3e22022/paper09.pdf>

169. Kumar S. Social Entrepreneurship: A Conceptual Framework. 2013. URL: https://www.academia.edu/5370708/Social_Entrepreneurship_A_Conceptual_Framework

170. MaRS Centre for Impact Investing. URL: https://venbridge.com/venture_capital/mars-centre-for-impact-investing/

171. MaRS Discovery District. URL : <https://www.marsdd.com/>

172. NABARD. URL : <https://www.nabard.org/content.aspx?id=2>

173. Nicholls A. Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change. 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/375226885_Social_Entrepreneurship_New

_Models_of_Sustainable_Social_Change

174. PeacePlayers International. URL : <https://peaceplayers.org/>
175. Pereverzieva, A., Volkov, V. (2020). Research of the social entrepreneurship model as an innovative form of business. *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University*.
176. Popovich A., Katsora O. Prospects of social entrepreneurship development in Ukraine. *Grani*. 2020. Vol. 23(5). P. 39–44. DOI 10.15421/172051
177. Proximity Designs. URL : <https://proximitydesigns.org/>
178. Radzikhovska L., Husak L., Panchuk Y. Construction of a multifactor regression model using Eviews software. *Computer-integrated technologies: education, science, production*, 2021 (44), 54–59. DOI : <https://doi.org/10.36910/6775-2524-0560-2021-44-09>
179. Re:Coded. URL : <https://www.re-coded.com/>
180. Refugee Company. URL : <https://refugeecompany.com/>
181. Schütze F. Die Technik des narrativen Interviews in Interaktionsfeldstudien-dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von kommunalen Machtstrukturen. *Universität Bielefeld, Fakultät für Soziologie*. 1977.
182. Sengupta, S., Sahay, A., Croce, F. (2018). Conceptualizing social entrepreneurship in the context of emerging economies: an integrative review of past research from BRIICS. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 14(4), 771–803.
183. Setting up a social enterprise. URL : <https://www.gov.uk/set-up-a-social-enterprise>
184. Social Economy Action Plan. URL : https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy/social-economy-and-inclusive-entrepreneurship/social-economy-action-plan_en
185. Social enterprises in Canada. URL : <https://ised-isde.canada.ca/site/ised/en/social-enterprises-canada>
186. Techfugees. URL : <https://techfugees.com/>
187. The Sanergy Collaborative. URL : <https://www.sanergy.com/>

188. Ukrainian Social Venture Fund. URL : <https://www.usv.fund/en>
189. UNDP Ukraine. (2023). *Social Enterprise Development Support*. URL : <https://www.undp.org/ukraine>
190. Urban Space 500. URL : https://www.tripadvisor.ru/Restaurant_Review-g294474-d15644075-Reviews-Urban_Space_500-Kyiv.html
191. USAID Ukraine. (2023). *Annual Impact Report*. URL : <https://www.usaid.gov/ukraine>
192. Strategic priorities for the formation of social responsibility of business [Стратегічні пріоритети формування соціальної відповідальності бізнесу] / Ushenko N., Blyzniuk V., Dniprov O., Ridet T., Kurbala N. *Entrepreneurship and Sustainability*. 2021. Issues 8(4). Pp. 641–653. DOI : [https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.4\(39\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.4(39))
193. Veteran Hub. URL : <https://veteranhub.com.ua/>
194. Vichi M., Cavicchia C., Groenen P. J. F. Hierarchical Means Clustering. *Journal of Classification*. 2022. DOI : <https://doi.org/10.1007/s00357-022-09419-75>
195. Wu J. Cluster Analysis and K-means Clustering: An Introduction. *Advances in K-meansClustering*. Berlin, Heidelberg, 2012. C. 1–16. DOI : https://doi.org/10.1007/978-3-642-29807-3_1
196. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship. *Global Agenda Council on Social Innovation*. URL : <https://www.schwabfound.org>
197. Cohen, B. (2006). Sustainable valley entrepreneurial ecosystems. *Business Strategy and the Environment*, 15(1), 1–14. DOI : <https://doi.org/10.1002/bse.428>
198. Alvedalen, J., & Boschma, R. (2017). A critical review of entrepreneurial ecosystems research: Towards a future research agenda. *European Planning Studies*, 25(6), 887–903. DOI : <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1299694>
199. Stam, E., & Spigel, B. (2017). Entrepreneurial ecosystems. In R. Blackburn, D. De Clercq, J. Heinonen, & Z. Wang (Eds.), *The SAGE handbook of small business and entrepreneurship*. London : SAGE. DOI : <https://doi.org/10.4135/9781473984080.n21>

200. Cao, Z., & Shi, X. (2021). A systematic literature review of entrepreneurial ecosystems in advanced and emerging economies. *Small Business Economics*, 57(1), 75–110. DOI : <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00326-y>
201. Mujahid, S., Mubarik, S., & Naghavi, N. (2019). Prioritizing dimensions of entrepreneurial ecosystem: A proposed framework. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 9(1), 1–21. DOI : <https://doi.org/10.1186/s40497-019-0176-0>
202. Isenberg, D. (2010). How to start an entrepreneurial revolution. *Harvard Business Review*, 88(6), 40–51.
203. Theodoraki, C., Messegheem, K., & Rice, M. P. (2018). A social capital approach to the development of sustainable entrepreneurial ecosystems: An explorative study. *Small Business Economics*, 51(1), 153–170. DOI : <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9924-0>
204. McMullen, J. S. (2018). Organizational hybrids as biological hybrids: Insights for research on the relationship between social enterprise and the entrepreneurial ecosystem. *Journal of Business Venturing*, 33(5), 575–590. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2018.06.001>
205. Molyneaux, D. (2004). Accountability and volunteers at social businesses: A role for ethical checklists. *Business Ethics: A European Review*, 13(1), 14–25. DOI : <https://doi.org/10.1111/j.1467-8608.2004.00345.x>
206. Wurth, B., Stam, E., & Spigel, B. (2021). Toward an entrepreneurial ecosystem research program. *Entrepreneurship Theory and Practic.* <https://doi.org/10.1177/1042258721998948>
207. Kabbaj, M., El Ouazzani Ech Hadi K., Elamrani, J., & Lemtaoui, M. (2016). A study of the social entrepreneurship ecosystem: The case of Morocco. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 21(04), 1650021. <https://doi.org/10.1142/S1084946716500217>
208. Roy, M. J., & Hazenberg, R. (2019). An evolutionary perspective on social entrepreneurship ‘ecosystems’. In A. De Bruin & S. Teasdale (Eds.), *A research agenda for social entrepreneurship* (pp. 13–22). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.

DOI : <https://doi.org/10.4337/9781788972321.00006>

209. Roundy, P. T. (2017). Social entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems: Complementary or disjointed phenomena? *International Journal of Social Economics*, 44(9), 1–18. DOI : <https://doi.org/10.1108/IJSE-02-2016-0045>

210. Bernardino, S., Santos, J. F., & Ribeiro, J. C. (2019). Social entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems: An empirical examination. In L. C. Carvalho (Ed.), *Handbook of research on entrepreneurial ecosystems and social dynamics in a globalized world* (pp. 181–210). IGI Global, 2018. DOI : <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-8182-6.ch009>.

211. Howaldt, J., Kaletka, C., & Schröder, A. (2016). Social entrepreneurs: Important actors within an ecosystem of social innovation. *European Public & Social Innovation Review*, 1(2), 95–110. DOI : <https://doi.org/10.31637/epsir.16-2.4>

212. Villegas-Mateos, A., & Vázquez-Maguirre, M. (2020). Social entrepreneurial ecosystems: A regional perspective of Mexico. *International Journal of Entrepreneurship*, 24(1), 1–19.

ДОДАТКИ

Додаток А 2.1

Зведена відомість про кількість вакансій, кількість осіб, що шукали роботу, та кількість працевлаштованих за видами економічної діяльності

	Кількість вакансій упродовж звітнього періоду	Кількість безробітних, які отримали статус безробітного в термін понад 1 рік	Кількість вакансій упродовж звітнього періоду	Кількість безробітних, які отримали статус безробітного в термін понад 1 рік	Кількість вакансій упродовж звітнього періоду	Кількість безробітних, які отримали статус безробітного в термін понад 1 рік	Кількість вакансій упродовж звітнього періоду	Кількість безробітних, які отримали статус безробітного у термін понад 1 рік
	2021	2021	2022	2022	2023	2023	2024	2024
А – Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	132 416	218 195	113 411	187 610	67 433	110 143	29 483	42 514
В – Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	12 181	11 709	11 037	11 109	6 897	9 080	5 456	5 040
С – Переробна промисловість	142 699	166 298	121 496	144 375	72 278	113 681	57 685	58 821
Д – Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	29 088	22 893	22 801	23 378	14 296	17 298	10 346	9 479
Е – Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	14 734	8 651	13 631	9 518	8 739	7 524	8 870	4 802
Ф – Будівництво	31 586	33 985	26 324	32 320	10 828	28 292	7 481	9 505
Г – Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	128 265	190 916	102 432	180 922	56 139	155 056	53 457	77 717
Н – Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	53 649	52 200	44 667	53 119	26 086	42 732	22 105	25 896
І – Тимчасове розміщення й організація харчування	25 737	38 231	22 844	30 175	9 789	20 426	11 812	10 201
Ж – Інформація та телекомунікації	5 305	15 087	4 475	13 883	2 079	10 572	1 506	4 828
К – Фінансова та страхова діяльність	4 983	23 381	4 897	23 990	2 371	20 484	1 993	9 702
Л – Операції з нерухомим майном	8 420	9 970	6 198	9 041	2 976	6 955	2 693	3 467
М – Професійна, наукова й технічна діяльність	13 671	21 852	11 433	20 191	5 996	17 275	5 100	8 292
Н – Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	24 894	27 208	21 603	25 798	11 838	19 825	11 494	10 723
О – Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	60 778	133 467	58 923	167 007	24 927	102 837	24 688	58 550
Р – Освіта	76 675	26 871	65 780	30 802	40 215	25 882	42 464	15 931
Q – Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	50 892	53 128	42 029	55 207	27 227	37 547	26 280	21 540
Р – Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	7 368	6 151	7 133	6 480	3 792	4 902	3 688	2 464
С – Надання інших видів послуг	6 309	10 857	4 699	9 140	2 429	5 958	2 832	3 098
Т – Діяльність домашніх господарств	1	42	1	66	1	40	2	13
U – Діяльність екстериторіальних організацій і органів	2	39	2	41	1	66	1	21
Усього	829 653	1 247 215	705816	1 191 008	396 337	867 636	329 436	483 245

Додаток Б 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості
у січні 2023–2024 рр.

	Усього отримували послуги, осіб				Мали статус упродовж періоду, осіб			
	2023	2024	порівняно з минулим роком		2023	2024	порівняно з минулим роком	
			%	+ (-)			%	+ (-)
A	1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	251 979	152 936	60,7	-99 043	214 093	120 685	56,4	-93 408
Вінницька	10 393	6 649	64,0	-3 744	9 270	5 132	55,4	-4 138
Волинська	6 759	4 227	62,5	-2 532	5 180	3 020	58,3	-2 160
Дніпропетровська	23 276	11 595	49,8	-11 681	17 127	8 947	52,2	-8 180
Донецька	8 932	6 259	70,1	-2 673	7 845	5 379	68,6	-2 466
Житомирська	9 741	6 666	68,4	-3 075	9 333	5 965	63,9	-3 368
Закарпатська	5 053	2 230	44,1	-2 823	4 417	1 722	39,0	-2 695
Запорізька	15 825	10 230	64,6	-5 595	14 511	9 086	62,6	-5 425
Івано-Франківська	6 467	5 506	85,1	-961	5 790	3 480	60,1	-2 310
Київська	13 543	6 520	48,1	-7 023	11 012	4 962	45,1	-6 050
Кіровоградська	8 203	4 629	56,4	-3 574	7 567	4 020	53,1	-3 547
Луганська	3 296	3 806	115,5	510	3 013	3 399	112,8	386
Львівська	8 839	6 466	73,2	-2 373	6 559	4 577	69,8	-1 982
Миколаївська	12 637	6 154	48,7	-6 483	11 209	5 570	49,7	-5 639
Одеська	13 012	9 220	70,9	-3 792	9 699	5 662	58,4	-4 037
Полтавська	11 891	8 014	67,4	-3 877	10 017	6 205	61,9	-3 812
Рівненська	7 835	5 920	75,6	-1 915	7 056	5 166	73,2	-1 890
Сумська	12 976	8 436	65,0	-4 540	12 326	7 854	63,7	-4 472
Тернопільська	4 465	3 518	78,8	-947	4 167	2 299	55,2	-1 868
Харківська	21 514	9 567	44,5	-11 947	16 535	7 861	47,5	-8 674
Херсонська	6 997	2 797	40,0	-4 200	6 876	2 401	34,9	-4 475
Хмельницька	7 711	5 247	68,0	-2 464	6 585	3 505	53,2	-3 080
Черкаська	10 140	6 174	60,9	-3 966	9 077	4 625	51,0	-4 452
Чернівецька	3 550	3 589	101,1	39	2 787	1 786	64,1	-1 001
Чернігівська	8 676	5 434	62,6	-3 242	8 209	4 834	58,9	-3 375
м. Київ	10 248	4 083	39,8	-6 165	7 926	3 228	40,7	-4 698

Продовження додатка Б 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості 2024 року

	Отримували послуги, осіб	З них, мали статус безробітного, осіб	Працевлаштовано, осіб	Зокрема, безробітних за компенсаційними програмами, осіб	Отримали ваучери на навчання, осіб	Проходили професійне навчання, осіб	Кількість направлень на суспільно корисні роботи	Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	Надано компенсацію витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих людей з інвалідністю, осіб	Працевлаштовано ВПО з компенсацією витрат на оплату праці під час дії воєнного стану, осіб	Станом на 01.12.2024	
											Отримували послуги, осіб	З них, мали статус безробітного, осіб
Україна	564 384	368 237	236 176	14 279	22 582	39 417	130 814	30 620	1 616	13 972	124 243	96 022
Вінницька	27 608	17 273	12 686	259	1 049	1 756	5 978	1 833	83	403	6 319	4 767
Волинська	18 719	10 402	9 771	825	445	1 156	1 576	552	84	283	3 300	2 303
Дніпропетровська	45 924	32 264	21 460	306	2 310	4 203	3 201	2 050	48	2 128	9 468	7 922
Донецька	21 022	14 884	8 821	231	804	2 569	14 384	895	53	463	5 571	5 187
Житомирська	22 620	17 431	9 733	563	645	1 479	2 645	421	51	296	5 193	4 725
Закарпатська	9 683	6 589	4 742	364	294	849	0	606	10	554	1 802	1 379
Запорізька	20 320	14 129	3 432	89	1 001	208	3 802	116	25	816	4 255	2 300
Івано-Франківська	23 118	13 850	13 346	686	826	2 375	4 287	755	143	382	3 977	2 719
Київська	26 150	16 638	10 434	396	1 233	830	13 676	144	211	788	5 447	4 085
Кіровоградська	16 770	12 601	6 173	297	556	929	1 113	1 386	23	339	4 435	3 768
Луганська	6 938	5 407	1 068	28	460	650	0	212	3	144	1 572	1 484
Львівська	31 469	21 196	15 448	2 489	1 676	4 827	4 068	1 313	52	755	5 650	3 754
Миколаївська	20 222	14 727	5 404	295	474	887	7 714	558	29	217	5 783	4 926
Одеська	34 025	17 583	13 061	585	1 321	1 645	5 621	1 523	120	514	8 131	4 936

Полтавська	31 344	20 003	13 679	678	1 285	2 344	12 065	1 603	63	1 057	7 104	5 823
Рівненська	22 560	17 172	11 962	1 369	656	3 366	5 865	605	50	214	4 513	4 018
Сумська	23 933	18 279	8 265	806	1 006	1 165	8 765	1 385	72	390	5 556	4 762
Тернопільська	16 384	7 731	8 889	400	651	997	1 931	910	18	221	2 890	2 031
Харківська	40 681	25 786	14 678	832	1 687	2 552	17 122	6 612	22	1 421	9 906	7 780
Херсонська	8 120	5 234	1 422	38	543	117	3 419	32	9	194	2 982	2 639
Хмельницька	24 519	11 915	11 583	518	1 347	1 325	0	2 522	17	534	4 790	3 127
Черкаська	22 365	15 421	10 191	514	666	969	0	3 923	216	421	4 525	3 632
Чернівецька	14 934	6 716	6 798	269	511	646	0	247	50	149	3 506	1 668
Чернігівська	17 854	13 797	7 662	714	411	929	13 582	200	42	160	4 798	4 525
м. Київ	17 102	11 209	5 468	728	725	644	0	217	122	1 129	2 770	1 762

Додаток В 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості жінкам
2024 року

							Станом на 01.12.2024	
	Отримували послуги, осіб	З них, мали статус безробітного, осіб	Працевлаштовано, осіб	Отримали ваучери на навчання, осіб	Проходили професійне навчання, осіб	Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	Отримували послуги, осіб	з них, мали статус безробітного, осіб
Україна	400 249	283 497	158 915	16 539	32 666	25 135	94 267	77 329
Вінницька	19 692	13 637	8 533	689	1 393	1 558	4 734	3 939
Волинська	12 313	7 618	6 225	299	903	371	2 255	1 740
Дніпропетровська	33 787	25 334	15 587	1 667	3 604	1 614	7 438	6 484
Донецька	14 633	11 260	5 627	651	2 080	648	4 392	4 141
Житомирська	16 017	12 801	6 754	521	1 102	283	3 840	3 519
Закарпатська	7 260	5 292	3 406	197	744	531	1 446	1 179
Запорізька	13 155	8 990	2 349	788	169	108	3 224	1 788
Івано-Франківська	15 724	10 528	8 699	589	1 966	616	2 825	2 186
Київська	19 308	12 972	7 377	1 008	695	96	4 185	3 226
Кіровоградська	12 961	10 242	4 540	485	798	1 281	3 620	3 190
Луганська	4 828	3 763	885	320	624	192	1 302	1 240
Львівська	21 754	16 446	10 277	1 016	4 161	1 003	3 956	3 081
Миколаївська	15 294	11 775	3 847	390	728	452	4 703	4 134
Одеська	24 000	14 161	8 351	1 158	1 328	1 324	5 811	4 022
Полтавська	22 500	15 815	9 300	905	2 026	1 295	5 608	4 773
Рівненська	15 775	12 898	8 297	311	2 812	410	3 372	3 093

Сумська	17 659	14 418	5 697	653	912	1 064	4 514	3 918
Тернопільська	10 864	6 073	5 432	435	813	662	2 093	1 657
Харківська	28 912	20 055	9 232	1 235	2 103	5 434	7 793	6 371
Херсонська	5 451	3 726	870	446	88	27	2 124	1 918
Хмельницька	16 381	9 092	7 118	993	1 018	2 291	3 511	2 510
Черкаська	16 246	11 816	6 939	567	801	3 361	3 479	2 845
Чернівецька	9 609	5 005	4 120	415	504	193	2 012	1 268
Чернігівська	13 053	10 834	5 136	282	745	161	3 881	3 718
м. Київ	13 073	8 946	4 317	519	549	160	2 149	1 389

Додаток Г 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості молоді у віці до 35 років
2024 року

							Станом на 01.12.2024	
	Отримували послуги, осіб	З них, мали статус безробітного, осіб	Працевлаштовано, осіб	Отримали ваучери на навчання, осіб	Проходили професійне навчання, осіб	Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	Отримували послуги, осіб	з них, мали статус безробітного, осіб
Україна	144 678	96 699	60 794	1 937	11 116	5 020	26 690	21 192
Вінницька	7 297	4 721	3 280	61	383	346	1 451	1 166
Волинська	5 552	3 076	2 900	29	341	93	851	628
Дніпропетровська	11 715	8 239	4 899	95	1 116	388	1 981	1 698
Донецька	3 874	2 674	1 442	136	446	64	787	695
Житомирська	6 557	5 135	2 730	13	453	55	1 409	1 290
Закарпатська	2 999	1 986	1 654	23	309	119	479	362
Запорізька	4 073	2 959	684	128	61	8	701	414
Івано-Франківська	7 298	4 334	4 585	75	680	139	1 017	698
Київська	6 802	4 700	2 391	76	261	10	1 253	995
Кіровоградська	4 710	3 618	1 697	39	321	221	1 125	1 000
Луганська	1 724	1 333	167	123	194	48	315	291
Львівська	9 202	6 751	4 875	111	1 600	232	1 343	1 033
Миколаївська	5 391	4 029	1 196	44	274	102	1 355	1 168
Одеська	8 113	4 726	3 082	64	525	296	1 711	1 152
Полтавська	7 857	5 209	3 424	180	648	223	1 601	1 342
Рівненська	6 955	5 405	3 668	58	1 126	95	1 141	1 022
Сумська	5 002	3 836	1 777	58	273	188	913	767

Тернопільська	4 598	2 196	2 639	32	268	167	671	502
Харківська	8 602	5 379	3 056	242	546	973	1 756	1 355
Херсонська	1 333	776	232	77	29	6	318	264
Хмельницька	6 687	3 354	3 163	82	336	478	1 208	821
Черкаська	5 599	4 025	2 344	45	243	672	1 060	867
Чернівецька	3 897	1 832	1 821	17	182	55	712	392
Чернігівська	4 220	3 195	1 810	23	245	14	895	842
м. Київ	4 621	3 211	1 278	106	256	28	637	428

Додаток Д 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості особам з інвалідністю 2024 року

								Станом на 01.12.2024	
	Отримувал и послуги, осіб	З них, мали статус безробітного , осіб	Працевлаш -товано, осіб	Отримали ваучери на навчання, осіб	Проходили професійне навчання, осіб	Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	Надано компенсацію витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих людей з інвалідністю, осіб	Отримували послуги, осіб	З них, мали статус безробітного, осіб
Україна	33 318	29 289	8 606	1 251	2 342	1 732	1 616	8 573	7 915
Вінницька	1 613	1 405	403	77	104	74	83	436	401
Волинська	1 289	1 153	360	19	72	23	84	337	318
Дніпропетровська	1 780	1 576	599	26	106	28	48	409	390
Донецька	999	915	257	9	124	20	53	284	280
Житомирська	2 251	2 118	497	16	137	43	51	691	670
Закарпатська	602	491	223	17	32	44	10	141	118
Запорізька	1 198	1 020	138	26	12	1	25	322	258
Івано-Франківська	1 265	1 096	520	47	167	31	143	298	271
Київська	1 828	1 578	509	67	75	11	211	468	426
Кіровоградська	911	790	238	13	39	24	23	248	223
Луганська	227	213	24	2	15	7	3	62	60
Львівська	2 449	2 081	687	165	370	180	52	536	462
Миколаївська	955	855	199	22	37	10	29	250	229
Одеська	1 601	1 357	379	75	113	67	120	415	372
Полтавська	2 193	1 892	504	127	180	161	63	582	550
Рівненська	1 290	1 159	406	43	153	28	50	379	353
Сумська	1 284	1 185	325	20	61	81	72	293	275

Тернопільська	921	763	272	23	70	37	18	240	212
Харківська	1 466	1 256	307	74	108	186	22	360	333
Херсонська	202	176	25	16	3	1	9	69	69
Хмельницька	1 815	1 469	389	223	141	258	17	443	387
Черкаська	2 183	1 987	639	74	101	366	216	562	544
Чернівецька	578	513	132	12	31	28	50	138	132
Чернігівська	1 270	1 193	348	25	55	11	42	395	387
м. Київ	1 148	1 048	226	33	36	12	122	215	195

Додаток Е 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам
2024 року

				з них:					Станом на 01.12.2024	
	Отримувал и послуги, осіб	З них, мали статус безробітної, осіб	Працевла штовано, осіб	працевлаштовано безробітних з компенсацією роботодавцю витрат на оплату праці (стаття 24 ¹ ЗУ «Про зайнятість населення»), осіб	працевлаштовано з компенсацією витрат на оплату праці під час дії воєнного стану (постанова КМУ від 20.03.2022 р. № 331), осіб	Проходив и професійн е навчання, осіб	Отримав и ваучери на навчання , осіб	Брали участь у громадськи х та інших роботах тимчасовог о характеру, осіб	Отримували послуги, осіб	З них мали статус безробітно го, осіб
Україна	100 197	71 512	38 909	1 006	13 972	6 080	4 752	2 012	28 587	22 377
Вінницька	3836	2822	1 304	7	403	122	123	79	1 240	1 020
Волинська	1731	1213	830	16	283	60	40	22	435	341
Дніпропетровська	10461	7877	5 848	66	2 128	773	303	137	2 995	2 496
Донецька	7328	6237	2 533	96	463	1 061	494	95	2 477	2 293
Житомирська	1860	1501	895	17	296	87	9	21	530	475
Закарпатська	1646	1265	1 104	9	554	149	59	30	360	288
Запорізька	5683	2754	1 948	5	816	66	392	6	1 711	693
Івано-Франківська	2653	1999	1 268	53	382	225	225	77	607	481
Київська	4903	2929	2 092	24	788	107	195	8	983	619
Кіровоградська	3284	2728	1 147	13	339	119	66	126	1 236	1 088
Луганська	3719	2947	882	23	144	635	422	40	1 380	1 324
Львівська	4363	3049	2 048	66	755	582	177	128	810	542
Миколаївська	3540	2600	870	25	217	95	85	12	1 090	837
Одеська	4978	2895	1 482	68	514	203	152	47	1 203	790

Полтавська	5761	4225	2 441	35	1 057	285	316	118	1 832	1 497
Рівненська	1909	1449	792	32	214	169	55	13	491	433
Сумська	3655	2940	1 252	46	390	147	153	79	1 194	924
Тернопільська	1953	1376	759	41	221	94	42	31	606	476
Харківська	10687	7524	3 212	97	1 421	574	686	420	2 897	2 308
Херсонська	1480	1099	393	2	194	21	220	27	592	537
Хмельницька	3602	2349	1 312	72	534	145	163	251	1 018	761
Черкаська	3593	2375	1 319	57	421	102	104	187	1 026	742
Чернівецька	1714	1477	494	2	149	64	30	21	543	516
Чернігівська	1505	1306	588	26	160	68	41	7	586	537
м. Київ	4353	2576	2 096	108	1 129	127	200	30	745	359

Додаток Ж 2.2

Надання послуг Державною службою зайнятості учасникам бойових дій 2024 року

							Станом на 01.12.2024	
	Отримували послуги, осіб	З них, мали статус безробітного, осіб	Працевлаштовано, осіб	Отримували ваучери на навчання, осіб	Проходили професійне навчання, осіб	Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	Отримували послуги, осіб	З них мали статус безробітного, осіб
Україна	14 405	11 929	2 979	683	613	122	3 529	3 138
Вінницька	1 123	843	205	69	38	7	239	211
Волинська	772	677	133	31	15	9	183	163
Дніпропетровська	455	432	211	15	29	3	95	92
Донецька	398	54	13	2	5	1	36	13
Житомирська	945	888	169	20	27	5	339	329
Закарпатська	223	191	57	21	11	3	53	44
Запорізька	350	284	51	20	4	0	94	78
Івано-Франківська	635	556	205	40	60	16	147	128
Київська	700	647	198	19	22	0	207	192
Кіровоградська	359	329	96	6	12	5	74	71
Луганська	72	69	5	0	0	0	8	6
Львівська	901	678	152	129	88	5	196	142
Миколаївська	467	349	89	11	17	4	117	97
Одеська	493	424	94	24	35	3	142	129
Полтавська	864	693	152	32	41	1	193	181
Рівненська	787	666	189	63	53	2	222	204
Сумська	642	459	102	5	10	1	137	109
Тернопільська	659	511	138	41	34	6	142	115
Харківська	465	405	93	26	25	5	115	105
Херсонська	55	54	16	1	0	0	17	17
Хмельницька	1 020	812	167	47	15	15	256	215
Черкаська	748	725	191	14	19	23	199	196
Чернівецька	598	565	87	13	14	8	170	164
Чернігівська	184	168	60	11	7	0	46	42
м. Київ	490	450	106	23	32	0	102	95

Додаток И 2.2

Кількість вакансій і чисельність шукачів роботи,
зареєстрованих у Державній службі зайнятості
станом на 1 грудня 2024 року²
(за видами економічної діяльності)

Назва виду економічної діяльності	Код ВЕД	Кількість вакансій, одиниць	Чисельність шукачів роботи, осіб	З них мали статус безробітного, осіб
А	Б	01	02	03
Усього		62 466	124 243	96 022
Чисельність шукачів роботи, щодо яких є інформація про останнє місце роботи		Х	103 874	88 603
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	А	2 176	11 227	10 027
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	1 107	1 870	1 667
Переробна промисловість	С	13 717	12 389	10 796
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	Д	1 920	1 988	1 455
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	Е	1 423	1 765	1 587
Будівництво	Ф	1 992	1 732	1 431

² Джерело: Державна служба зайнятості. Статистична інформація <https://www.dcz.gov.ua/stat/statfile>

Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	10 141	20 214	17 966
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	5 338	5 735	5 145
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	2 377	2 727	2 402
Інформація та телекомунікації	J	372	881	749
Фінансова та страхова діяльність	K	904	1 521	1 324
Операції з нерухомим майном	L	591	1 034	886
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	1 461	1 741	1 445
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2 141	3 003	2 615
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	3 762	21 301	17 826
Освіта	P	5 643	5 556	4 106
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	5 858	7 030	5 309
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	873	747	628
Надання інших видів послуг	S	668	1 403	1 232
Діяльність домашніх господарств	T	0	7	4
Діяльність екстериторіальних організацій і органів	U	0	3	3
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	01	1 972	10 158	9 089
Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	01.11	1 092	7 219	6 457

Вирощування рису	01.12	1	0	0
Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	01.13	114	406	383
Вирощування тютюну	01.15	2	1	1
Вирощування прядивних культур	01.16	1	3	3
Вирощування інших однорічних і дворічних культур	01.19	12	21	19
Вирощування винограду	01.21	2	261	249
Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів	01.24	39	328	252
Вирощування ягід, горіхів, інших плодових дерев і чагарників	01.25	70	223	209
Вирощування культур для виробництва напоїв	01.27	0	0	0
Вирощування прямих, ароматичних і лікарських культур	01.28	1	18	15
Вирощування інших багаторічних культур	01.29	6	3	2
Відтворення рослин	01.30	16	79	68
Розведення великої рогатої худоби молочних порід	01.41	85	333	309
Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів	01.42	12	18	14
Розведення коней та інших тварин родини конячих	01.43	4	19	17
Розведення овець і кіз	01.45	8	5	3
Розведення свиней	01.46	83	226	198
Розведення свійської птиці	01.47	274	541	495
Розведення інших тварин	01.49	20	22	19
Змішане сільське господарство	01.50	59	215	192
Допоміжна діяльність у рослинництві	01.61	56	154	127
Допоміжна діяльність у тваринництві	01.62	2	9	9
Післяурожайна діяльність	01.63	6	18	16
Оброблення насіння для відтворення	01.64	3	31	29
Мисливство, відловлювання тварин і надання пов'язаних із ними послуг	01.70	4	5	3
Лісове господарство та лісозаготівлі	02	179	1 009	891
Лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві	02.10	109	648	579
Лісозаготівлі	02.20	40	182	158
Збирання дикорослих недревних продуктів	02.30	5	20	18
Надання допоміжних послуг у лісовому господарстві	02.40	25	156	133
Рибне господарство	03	25	60	47

Морське рибальство	03.11	0	8	7
Прісноводне рибальство	03.12	2	27	20
Морське рибництво (аквакультура)	03.21	0	0	0
Прісноводне рибництво (аквакультура)	03.22	23	25	20
Добування кам'яного та бурого вугілля	05	435	1 181	1 056
Добування кам'яного вугілля	05.10	435	1 181	1 056
Добування бурого вугілля	05.20	0	0	0
Добування сирої нафти та природного газу	06	46	78	70
Добування сирої нафти	06.10	33	58	56
Добування природного газу	06.20	13	18	13
Добування металевих руд	07	362	329	295
Добування залізних руд	07.10	119	112	93
Добування уранових і торієвих руд	07.21	190	25	23
Добування руд інших кольорових металів	07.29	53	192	179
Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	08	247	260	227
Добування декоративного та будівельного каменю, вапняку, гіпсу, крейди та глинистого сланцю	08.11	139	102	91
Добування піску, гравію, глини і каоліну	08.12	56	98	85
Добування мінеральної сировини для хімічної промисловості та виробництва мінеральних добрив	08.91	10	1	1
Добування торфу	08.92	36	15	13
Добування солі	08.93	3	36	29
Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, н.в.і.у.	08.99	3	8	8
Надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів	09	17	22	19
Надання допоміжних послуг у сфері добування нафти та природного газу	09.10	6	15	12
Надання допоміжних послуг у сфері добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	09.90	11	7	7
Виробництво харчових продуктів	10	3 282	4 307	3 830
Виробництво м'яса	10.11	193	294	270
Виробництво м'яса свійської птиці	10.12	57	93	82
Виробництво м'ясних продуктів	10.13	246	346	302

Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	10.20	85	94	87
Перероблення та консервування картоплі	10.31	2	9	7
Виробництво фруктових і овочевих соків	10.32	42	95	79
Інші види перероблення та консервування фруктів і овочів	10.39	87	224	192
Виробництво олії та тваринних жирів	10.41	140	195	174
Виробництво маргарину і подібних харчових жирів	10.42	12	11	9
Перероблення молока, виробництво масла та сиру	10.51	342	655	583
Виробництво морозива	10.52	31	156	150
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості	10.61	163	182	157
Виробництво крохмалів та крохмальних продуктів	10.62	26	17	14
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів	10.71	1 065	1 064	950
Виробництво сухарів і сухого печива	10.72	222	342	315
Виробництво макаронних виробів та подібних борошняних виробів	10.73	13	22	19
Виробництво цукру	10.81	30	121	89
Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів	10.82	106	109	97
Виробництво чаю та кави	10.83	31	14	12
Виробництво прянощів і приправ	10.84	47	15	15
Виробництво готової їжі та страв	10.85	148	120	110
Виробництво дитячого харчування та дієтичних харчових продуктів	10.86	5	11	9
Виробництво інших харчових продуктів, н.в.і.у.	10.89	101	54	49
Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах	10.91	57	61	56
Виробництво готових кормів для домашніх тварин	10.92	31	3	3
Виробництво напоїв	11	259	303	258
Дистиляція, ректифікація та змішування спиртних напоїв	11.01	97	126	104
Виробництво виноградних вин	11.02	16	54	45
Виробництво сидру та інших плодово-ягідних вин	11.03	0	1	0
Виробництво інших недистильованих напоїв із зброджуваних продуктів	11.04	0	3	3
Виробництво пива	11.05	53	55	48
Виробництво солоду	11.06	0	2	2
Виробництво безалкогольних напоїв	11.07	93	62	56
Виробництво тютюнових виробів	12	1	4	4
Виробництво тютюнових виробів	12.00	1	4	4

Текстильне виробництво	13	423	290	253
Підготування та прядіння текстильних волокон	13.10	3	10	8
Ткацьке виробництво	13.20	39	20	15
Оздоблення текстильних виробів	13.30	5	9	7
Виробництво трикотажного полотна	13.91	70	24	23
Виробництво готових текстильних виробів, крім одягу	13.92	205	169	150
Виробництво килимів і килимових виробів	13.93	9	6	6
Виробництво канатів, мотузок, шпагату та сіток	13.94	2	11	10
Виробництво нетканих текстильних матеріалів та виробів із них, крім одягу	13.95	40	18	14
Виробництво інших текстильних виробів технічного та промислового призначення	13.96	18	8	7
Виробництво інших текстильних виробів, н.в.і.у.	13.99	32	15	13
Виробництво одягу	14	1 196	860	779
Виробництво одягу зі шкіри	14.11	7	5	4
Виробництво робочого одягу	14.12	323	209	195
Виробництво іншого верхнього одягу	14.13	496	418	371
Виробництво спіднього одягу	14.14	93	73	62
Виробництво іншого одягу й аксесуарів	14.19	183	102	95
Виготовлення виробів із хутра	14.20	0	5	5
Виробництво панчішно-шкарпеткових виробів	14.31	61	21	20
Виробництво іншого трикотажного та в'язаного одягу	14.39	33	27	27
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	15	279	327	296
Дублення шкір і оздоблення шкіри	15.11	4	15	11
Виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів зі шкіри та інших матеріалів	15.12	156	37	32
Виробництво взуття	15.20	119	275	253
Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів	16	738	747	661
Лісопильне та стругальне виробництво	16.10	355	488	442
Виробництво фанери, дерев'яних плит і панелей, шпону	16.21	97	84	71
Виробництво щитового паркету	16.22	5	8	8
Виробництво інших дерев'яних будівельних конструкцій і столярних виробів	16.23	121	80	68
Виробництво дерев'яної тари	16.24	103	35	30
Виробництво інших виробів з деревини	16.29	57	52	42

Виробництво паперу та паперових виробів	17	308	203	163
Виробництво паперової маси	17.11	0	1	1
Виробництво паперу та картону	17.12	93	53	42
Виробництво гофрованого паперу та картону, паперової та картонної тари	17.21	122	87	70
Виробництво паперових виробів господарсько-побутового та санітарно-гігієнічного призначення	17.22	33	13	10
Виробництво паперових канцелярських виробів	17.23	32	24	20
Виробництво шпалер	17.24	4	5	5
Виробництво інших виробів з паперу та картону	17.29	24	20	15
Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	18	132	78	69
Друкування газет	18.11	7	9	9
Друкування іншої продукції	18.12	114	55	50
Виготовлення друкарських форм і надання інших поліграфічних послуг	18.13	7	8	7
Брошурувально-палітурна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг	18.14	4	6	3
Тиражування звуко-, відеозаписів і програмного забезпечення	18.20	0	0	0
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	100	100	83
Виробництво коксу та коксопродуктів	19.10	41	45	40
Виробництво продуктів нафтоперероблення	19.20	59	55	43
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	366	345	298
Виробництво промислових газів	20.11	2	10	6
Виробництво барвників і пігментів	20.12	2	2	2
Виробництво інших основних неорганічних хімічних речовин	20.13	45	11	8
Виробництво інших основних органічних хімічних речовин	20.14	25	55	51
Виробництво добрив і азотних сполук	20.15	105	91	83
Виробництво пластмас у первинних формах	20.16	21	12	12
Виробництво пестицидів та іншої агрохімічної продукції	20.20	5	11	9
Виробництво фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик	20.30	39	36	29
Виробництво мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування	20.41	14	26	22
Виробництво парфумних і косметичних засобів	20.42	35	21	18
Виробництво вибухових речовин	20.51	58	42	36

Виробництво клеїв	20.52	3	0	0
Виробництво іншої хімічної продукції, н.в.і.у.	20.59	5	25	20
Виробництво штучних і синтетичних волокон	20.60	7	3	2
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	84	118	103
Виробництво основних фармацевтичних продуктів	21.10	9	11	10
Виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів	21.20	75	107	93
Виробництво гумових і пластмасових виробів	22	470	263	221
Виробництво гумових шин, покришок і камер	22.11	21	8	5
Виробництво інших гумових виробів	22.19	22	24	20
Виробництво плит, листів, труб і профілів із пластмас	22.21	108	48	37
Виробництво тари з пластмас	22.22	104	56	47
Виробництво будівельних виробів із пластмас	22.23	107	64	54
Виробництво інших виробів із пластмас	22.29	108	63	58
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	23	832	833	715
Виробництво листового скла	23.11	0	20	19
Формування й оброблення листового скла	23.12	110	18	14
Виробництво порожнистого скла	23.13	59	67	63
Виробництво скловолокна	23.14	2	9	8
Виробництво й оброблення інших скляних виробів, зокрема технічних	23.19	12	11	10
Виробництво вогнетривких виробів	23.20	20	93	85
Виробництво керамічних плиток і плит	23.31	8	18	14
Виробництво цегли, черепиці та інших будівельних виробів із випаленої глини	23.32	75	166	131
Виробництво господарських і декоративних керамічних виробів	23.41	0	43	38
Виробництво керамічних санітарно-технічних виробів	23.42	23	15	9
Виробництво керамічних електроізоляторів та ізоляційної арматури	23.43	0	17	15
Виробництво інших керамічних виробів технічного призначення	23.44	0	2	2
Виробництво інших керамічних виробів	23.49	0	1	1
Виробництво цементу	23.51	24	25	22
Виробництво вапна та гіпсових сумішей	23.52	18	18	18
Виготовлення виробів із бетону для будівництва	23.61	265	135	109
Виготовлення виробів із гіпсу для будівництва	23.62	0	2	2
Виробництво бетонних розчинів, готових для використання	23.63	71	18	16

Виробництво сухих будівельних сумішей	23.64	25	13	11
Виготовлення виробів із волокнистого цементу	23.65	2	7	6
Виробництво інших виробів із бетону, гіпсу та цементу	23.69	16	23	19
Різання, оброблення та оздоблення декоративного та будівельного каменю	23.70	49	62	59
Виробництво абразивних виробів	23.91	21	6	6
Виробництво неметалевих мінеральних виробів, н.в.і.у.	23.99	32	44	38
Металургійне виробництво	24	374	451	378
Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	24.10	109	263	219
Виробництво труб, порожнистих профілів і фітінгів зі сталі	24.20	96	53	46
Холодне волочіння прутків і профілів	24.31	3	2	2
Холодний прокат вузької штаби	24.32	0	4	4
Холодне штампування та гнуття	24.33	44	15	15
Холодне волочіння дроту	24.34	40	17	16
Виробництво дорогоцінних металів	24.41	0	5	3
Виробництво алюмінію	24.42	13	9	8
Виробництво свинцю, цинку й олова	24.43	5	8	7
Виробництво міді	24.44	17	16	15
Виробництво інших кольорових металів	24.45	0	20	14
Лиття чавуну	24.51	27	19	14
Лиття сталі	24.52	18	18	13
Лиття легких кольорових металів	24.53	2	1	1
Лиття інших кольорових металів	24.54	0	1	1
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	25	1 078	411	361
Виробництво будівельних металевих конструкцій і частин конструкцій	25.11	205	86	77
Виробництво металевих дверей і вікон	25.12	68	29	28
Виробництво радіаторів і котлів центрального опалення	25.21	27	11	8
Виробництво інших металевих баків, резервуарів і контейнерів	25.29	20	9	7
Виробництво парових котлів, крім котлів центрального опалення	25.30	7	3	3
Виробництво зброї та боєприпасів	25.40	103	21	21
Кування, пресування, штампування, профілювання	25.50	24	18	16
Оброблення металів та нанесення покриття на метали	25.61	67	24	21
Механічне оброблення металевих виробів	25.62	171	57	46

Виробництво столових приборів	25.71	1	16	13
Виробництво замків і дверних петель	25.72	17	2	1
Виробництво інструментів	25.73	50	12	12
Виробництво сталевих бочок і подібних контейнерів	25.91	7	6	6
Виробництво легких металевих паковань	25.92	16	38	34
Виробництво виробів із дроту, ланцюгів і пружин	25.93	76	23	21
Виробництво кріпильних і гвинтонарізних виробів	25.94	5	9	9
Виробництво інших готових металевих виробів, н.в.і.у.	25.99	214	47	38
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26	287	174	129
Виробництво електронних компонентів	26.11	10	10	7
Виробництво змонтованих електронних плат	26.12	4	3	3
Виробництво комп'ютерів і периферійного устаткування	26.20	0	13	9
Виробництво обладнання зв'язку	26.30	118	22	17
Виробництво електронної апаратури побутового призначення для приймання, записування та відтворення звуку	26.40	21	10	9
Виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації	26.51	118	92	65
Виробництво годинників	26.52	2	0	0
Виробництво радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування	26.60	1	6	5
Виробництво оптичних приладів і фотографічного устаткування	26.70	13	17	13
Виробництво магнітних і оптичних носіїв даних	26.80	0	1	1
Виробництво електричного устаткування	27	340	316	263
Виробництво електродвигунів, генераторів і трансформаторів	27.11	87	59	48
Виробництво електророзподільчої та контрольної апаратури	27.12	81	69	62
Виробництво батарей і акумуляторів	27.20	39	18	16
Виробництво волоконно-оптичних кабелів	27.31	1	1	0
Виробництво інших видів електронних і електричних проводів та кабелів	27.32	35	29	27
Виробництво електромонтажних пристроїв	27.33	49	15	10
Виробництво електричного освітлювального устаткування	27.40	8	23	21
Виробництво електричних побутових приладів	27.51	23	45	34
Виробництво неелектричних побутових приладів	27.52	0	15	15
Виробництво іншого електричного устаткування	27.90	17	42	30
Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	28	899	671	591

Виробництво двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних і мотоциклетних двигунів	28.11	44	79	69
Виробництво гідравлічного та пневматичного устаткування	28.12	36	47	42
Виробництво інших pomp і компресорів	28.13	34	54	48
Виробництво інших кранів і клапанів	28.14	15	5	4
Виробництво підшипників, зубчастих передач, елементів механічних передач і приводів	28.15	42	29	29
Виробництво духових шаф, печей і пічних пальників	28.21	12	14	9
Виробництво підйимального та вантажно-розвантажувального устаткування	28.22	76	25	23
Виробництво офісних машин і устаткування, крім комп'ютерів і периферійного устаткування	28.23	0	0	0
Виробництво промислового холодильного та вентиляційного устаткування	28.25	74	34	30
Виробництво інших машин і устаткування загального призначення, н.в.і.у.	28.29	83	30	27
Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства	28.30	270	98	78
Виробництво металообробних машин	28.41	18	10	10
Виробництво інших верстатів	28.49	20	9	8
Виробництво машин і устаткування для металургії	28.91	3	43	38
Виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва	28.92	81	137	127
Виробництво машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, перероблення тютюну	28.93	26	19	12
Виробництво машин і устаткування для виготовлення текстильних, швейних, хутряних і шкіряних виробів	28.94	3	1	0
Виробництво машин і устаткування для виготовлення паперу та картону	28.95	0	0	0
Виробництво машин і устаткування для виготовлення пластмас і гуми	28.96	2	0	0
Виробництво інших машин і устаткування спеціального призначення, н.в.і.у.	28.99	60	37	37
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	29	269	593	520
Виробництво автотранспортних засобів	29.10	77	32	25
Виробництво кузовів для автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	29.20	34	16	13

Виробництво електричного й електронного устаткування для автотранспортних засобів	29.31	51	484	427
Виробництво інших вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів	29.32	107	61	55
Виробництво інших транспортних засобів	30	546	284	233
Будування суден і плавучих конструкцій	30.11	9	28	22
Будування прогулянкових і спортивних човнів	30.12	6	5	5
Виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу	30.20	227	57	44
Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування	30.30	159	150	129
Виробництво військових транспортних засобів	30.40	123	34	26
Виробництво мотоциклів	30.91	0	0	0
Виробництво велосипедів, дитячих та інвалідних колясок	30.92	10	7	5
Виробництво інших транспортних засобів і обладнання, н.в.і.у	30.99	12	3	2
Виробництво меблів	31	766	302	252
Виробництво меблів для офісів і підприємств торгівлі	31.01	196	97	79
Виробництво кухонних меблів	31.02	74	21	19
Виробництво матраців	31.03	23	20	18
Виробництво інших меблів	31.09	473	164	136
Виробництво іншої продукції	32	149	151	120
Виробництво ювелірних і подібних виробів	32.12	9	42	37
Виробництво біжутерії та подібних виробів	32.13	1	2	2
Виробництво спортивних товарів	32.30	33	8	4
Виробництво ігор та іграшок	32.40	24	22	15
Виробництво медичних і стоматологічних інструментів і матеріалів	32.50	52	40	32
Виробництво мітел і щіток	32.91	0	2	2
Виробництво іншої продукції, н.в.і.у.	32.99	30	35	28
Ремонт і монтаж машин і устаткування	33	539	258	217
Ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів	33.11	21	6	5
Ремонт і технічне обслуговування машин і устаткування промислового призначення	33.12	262	127	104
Ремонт і технічне обслуговування електронного й оптичного устаткування	33.13	10	10	8
Ремонт і технічне обслуговування електричного устаткування	33.14	40	22	21
Ремонт і технічне обслуговування суден і човнів	33.15	3	3	3
Ремонт і технічне обслуговування повітряних і космічних літальних апаратів	33.16	4	4	2

Ремонт і технічне обслуговування інших транспортних засобів	33.17	170	56	47
Ремонт і технічне обслуговування інших машин і устаткування	33.19	2	2	2
Установлення та монтаж машин і устаткування	33.20	27	28	25
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	35	1 920	1 988	1 455
Виробництво електроенергії	35.11	286	182	157
Передача електроенергії	35.12	13	17	11
Розподілення електроенергії	35.13	334	431	374
Торгівля електроенергією	35.14	19	78	70
Виробництво газу	35.21	0	1	1
Розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи	35.22	420	353	307
Торгівля газом через місцеві (локальні) трубопроводи	35.23	0	50	42
Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря	35.30	848	876	493
Забір, очищення та постачання води	36	759	1 193	1 077
Забір очищення та постачання води	36.00	759	1 193	1 077
Каналізація, відведення й очищення стічних вод	37	103	51	48
Каналізація, відведення й очищення стічних вод	37.00	103	51	48
Збирання, оброблення й видалення відходів	38	543	506	449
Збирання безпечних відходів	38.11	373	432	388
Збирання небезпечних відходів	38.12	0	7	7
Оброблення та видалення безпечних відходів	38.21	37	30	26
Оброблення та видалення небезпечних відходів	38.22	18	7	7
Демонтаж (розбирання) машин і устаткування	38.31	0	0	0
Відновлення відсортованих відходів	38.32	115	30	21
Інша діяльність щодо поводження з відходами	39	18	15	13
Інша діяльність щодо поводження з відходами	39.00	18	15	13
Будівництво будівель	41	972	877	725
Організація будівництва будівель	41.10	113	79	65
Будівництво житлових і нежитлових будівель	41.20	859	797	659
Будівництво споруд	42	431	471	389
Будівництво доріг і автострад	42.11	226	320	263
Будівництво залізниць і метрополітену	42.12	52	29	26
Будівництво мостів і тунелів	42.13	20	12	11

Будівництво трубопроводів	42.21	63	33	26
Будівництво споруд електропостачання та телекомунікацій	42.22	32	28	22
Будівництво водних споруд	42.91	19	11	10
Будівництво інших споруд, н.в.і.у.	42.99	19	38	31
Спеціалізовані будівельні роботи	43	589	384	317
Знесення	43.11	0	10	10
Підготовчі роботи на будівельному майданчику	43.12	8	13	11
Розвідувальне буріння	43.13	15	11	8
Електромонтажні роботи	43.21	195	83	66
Монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування	43.22	120	105	85
Інші будівельно-монтажні роботи	43.29	88	49	41
Штукатурні роботи	43.31	17	16	14
Установлення столярних виробів	43.32	7	7	7
Покриття підлоги й облицювання стін	43.33	5	8	7
Малярні роботи та скління	43.34	6	9	8
Інші роботи із завершення будівництва	43.39	15	17	17
Покрівельні роботи	43.91	24	15	14
Інші спеціалізовані будівельні роботи, н.в.і.у.	43.99	89	41	29
Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт	45	650	477	384
Торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами	45.11	75	57	43
Торгівля іншими автотранспортними засобами	45.19	3	2	2
Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів	45.20	408	228	182
Оптова торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів	45.31	55	66	52
Роздрібна торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів	45.32	108	120	103
Торгівля мотоциклами, деталями та приладдям до них, технічне обслуговування і ремонт мотоциклів	45.40	1	4	2
Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	46	2 817	3 670	3 185
Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною	46.11	16	73	64
Діяльність посередників у торгівлі паливом, рудами, металами та промисловими хімічними речовинами	46.12	5	18	16

Діяльність посередників у торгівлі деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічними виробами	46.13	13	17	16
Діяльність посередників у торгівлі машинами, промисловим устаткуванням, суднами та літаками	46.14	3	6	3
Діяльність посередників у торгівлі меблями, господарськими товарами, залізними та іншими металевими виробами	46.15	5	2	1
Діяльність посередників у торгівлі текстильними виробами, одягом, хутром, взуттям і шкіряними виробами	46.16	9	6	5
Діяльність посередників у торгівлі продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	46.17	27	66	58
Діяльність посередників, що спеціалізуються в торгівлі іншими товарами	46.18	33	60	55
Діяльність посередників у торгівлі товарами широкого асортименту	46.19	139	113	97
Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин	46.21	116	183	164
Оптова торгівля квітами та рослинами	46.22	7	13	11
Оптова торгівля живими тваринами	46.23	2	1	1
Оптова торгівля шкірсировиною, шкурами та шкірою	46.24	0	2	2
Оптова торгівля фруктами й овочами	46.31	43	66	57
Оптова торгівля м'ясом і м'ясними продуктами	46.32	248	96	86
Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами	46.33	79	82	69
Оптова торгівля напоями	46.34	117	187	160
Оптова торгівля тютюновими виробами	46.35	14	26	21
Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами	46.36	116	111	96
Оптова торгівля кавою, чаєм, какао та прянощами	46.37	13	20	16
Оптова торгівля іншими продуктами харчування, зокрема рибою, ракоподібними і моллюсками	46.38	74	85	76
Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	46.39	202	245	208
Оптова торгівля текстильними товарами	46.41	21	23	20
Оптова торгівля одягом і взуттям	46.42	35	65	58
Оптова торгівля побутовими електротоварами й електронною апаратурою побутового призначення для приймання, записування, відтворювання звуку й зображення	46.43	15	30	25
Оптова торгівля фарфором, скляним посудом і засобами для чищення	46.44	4	7	6

Оптова торгівля парфумними та косметичними товарами	46.45	21	73	68
Оптова торгівля фармацевтичними товарами	46.46	47	159	133
Оптова торгівля меблями, килимами й освітлювальним приладдям	46.47	18	11	10
Оптова торгівля годинниками та ювелірними виробами	46.48	0	3	3
Оптова торгівля іншими товарами господарського призначення	46.49	134	144	132
Оптова торгівля комп'ютерами, периферійним устаткуванням і програмним забезпеченням	46.51	27	40	30
Оптова торгівля електронним і телекомунікаційним устаткуванням, деталями до нього	46.52	10	9	8
Оптова торгівля сільськогосподарськими машинами й устаткуванням	46.61	49	35	30
Оптова торгівля верстатами	46.62	0	3	2
Оптова торгівля машинами й устаткуванням для добувної промисловості та будівництва	46.63	3	6	6
Оптова торгівля машинами й устаткуванням для текстильного, швейного та трикотажного виробництва	46.64	0	1	1
Оптова торгівля офісними меблями	46.65	2	3	2
Оптова торгівля іншими офісними машинами й устаткуванням	46.66	0	3	2
Оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням	46.69	89	44	36
Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами	46.71	141	340	309
Оптова торгівля металами та металевими рудами	46.72	51	36	30
Оптова торгівля деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічним обладнанням	46.73	237	281	244
Оптова торгівля залізними виробами, водопровідним і опалювальним устаткуванням і приладдям до нього	46.74	36	32	25
Оптова торгівля хімічними продуктами	46.75	45	106	83
Оптова торгівля іншими проміжними продуктами	46.76	10	7	6
Оптова торгівля відходами та брухтом	46.77	23	18	16
Неспеціалізована оптова торгівля	46.90	518	713	618
Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	47	6 674	16 067	14 397
Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	47.11	2 965	6 855	6 137
Інші види роздрібної торгівлі в неспеціалізованих магазинах	47.19	820	2 747	2 507
Роздрібна торгівля фруктами й овочами в спеціалізованих магазинах	47.21	28	112	100
Роздрібна торгівля м'ясом і м'ясними продуктами в спеціалізованих магазинах	47.22	119	317	292

Роздрібна торгівля рибою, ракоподібними та молюсками в спеціалізованих магазинах	47.23	14	31	27
Роздрібна торгівля хлібобулочними виробами, борошняними та цукровими кондитерськими виробами в спеціалізованих	47.24	333	390	359
Роздрібна торгівля напоями в спеціалізованих магазинах	47.25	226	315	287
Роздрібна торгівля тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах	47.26	12	75	68
Роздрібна торгівля іншими продуктами харчування в спеціалізованих магазинах	47.29	114	247	225
Роздрібна торгівля пальним	47.30	180	645	587
Роздрібна торгівля комп'ютерами, периферійним устаткуванням і програмним забезпеченням у спеціалізованих магазинах	47.41	25	35	34
Роздрібна торгівля телекомунікаційним устаткуванням у спеціалізованих магазинах	47.42	72	95	81
Роздрібна торгівля в спеціалізованих магазинах електронною апаратурою побутового призначення для приймання, записування й відтворення звуку й зображення	47.43	15	86	73
Роздрібна торгівля текстильними товарами в спеціалізованих магазинах	47.51	28	61	54
Роздрібна торгівля залізними виробами, будівельними матеріалами та санітарно-технічними виробами в спеціалізованих магазинах	47.52	134	253	221
Роздрібна торгівля килимами, килимовими виробами, покриттям для стін і підлоги в спеціалізованих магазинах	47.53	14	18	15
Роздрібна торгівля побутовими електротоварами в спеціалізованих магазинах	47.54	49	59	55
Роздрібна торгівля меблями, освітлювальним приладдям та іншими товарами для дому в спеціалізованих магазинах	47.59	58	138	122
Роздрібна торгівля книгами в спеціалізованих магазинах	47.61	3	23	23
Роздрібна торгівля газетами та канцелярськими товарами в спеціалізованих магазинах	47.62	9	68	60
Роздрібна торгівля аудіо- та відеозаписами в спеціалізованих магазинах	47.63	0	1	1
Роздрібна торгівля спортивним інвентарем у спеціалізованих магазинах	47.64	7	10	8
Роздрібна торгівля іграми та іграшками в спеціалізованих магазинах	47.65	2	37	31
Роздрібна торгівля одягом у спеціалізованих магазинах	47.71	207	474	425
Роздрібна торгівля взуттям і шкіряними виробами в спеціалізованих магазинах	47.72	8	141	132
Роздрібна торгівля фармацевтичними товарами в спеціалізованих магазинах	47.73	531	500	403
Роздрібна торгівля медичними й ортопедичними товарами в спеціалізованих магазинах	47.74	30	31	25

Роздрібна торгівля косметичними товарами та туалетними приналежностями в спеціалізованих магазинах	47.75	47	168	145
Роздрібна торгівля квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах	47.76	112	155	139
Роздрібна торгівля годинниками та ювелірними виробами в спеціалізованих магазинах	47.77	30	111	106
Роздрібна торгівля іншими невживаними товарами в спеціалізованих магазинах	47.78	181	243	210
Роздрібна торгівля уживаними товарами в магазинах	47.79	23	223	204
Роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами	47.81	48	430	367
Роздрібна торгівля з лотків і на ринках текстильними виробами, одягом і взуттям	47.82	40	326	289
Роздрібна торгівля з лотків і на ринках іншими товарами	47.89	45	376	333
Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу «Інтернет»	47.91	104	165	154
Інші види роздрібної торгівлі поза магазинами	47.99	41	100	93
Наземний і трубопровідний транспорт	49	3 244	1 846	1 578
Пасажи́рський залі́зничний транспорт міжміського сполучення	49.10	262	157	144
Вантажний залізничний транспорт	49.20	995	538	477
Пасажи́рський наземний транспорт міського та приміського сполучення	49.31	855	331	271
Надання послуг таксі	49.32	6	33	27
Інший пасажи́рський наземний транспорт, н.в.і.у.	49.39	169	58	46
Вантажний автомобільний транспорт	49.41	953	615	507
Надання послуг перевезення речей (переїзду)	49.42	1	6	5
Трубопровідний транспорт	49.50	3	108	101
Водний транспорт	50	19	31	28
Пасажи́рський морський транспорт	50.10	0	2	2
Вантажний морський транспорт	50.20	10	22	21
Пасажи́рський річковий транспорт	50.30	0	2	2
Вантажний річковий транспорт	50.40	9	5	3
Авіаційний транспорт	51	25	19	17
Пасажи́рський авіаційний транспорт	51.10	25	19	17
Вантажний авіаційний транспорт	51.21	0	0	0
Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	52	1 293	1 269	1 116

Складське господарство	52.10	180	543	496
Допоміжне обслуговування наземного транспорту	52.21	581	300	266
Допоміжне обслуговування водного транспорту	52.22	83	65	48
Допоміжне обслуговування авіаційного транспорту	52.23	73	19	14
Транспортне оброблення вантажів	52.24	54	71	58
Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту	52.29	322	271	234
Поштова та кур'єрська діяльність	53	757	2 570	2 406
Діяльність національної пошти	53.10	740	2 552	2 390
Інша поштова та кур'єрська діяльність	53.20	17	18	16
Тимчасове розміщування	55	264	521	458
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщування	55.10	234	290	266
Діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання	55.20	23	215	179
Надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів і причепів	55.30	0	3	2
Діяльність інших засобів тимчасового розміщування	55.90	7	13	11
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	56	2 113	2 206	1 944
Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	56.10	1 621	1 609	1 420
Постачання готових страв для подій	56.21	20	33	31
Постачання інших готових страв	56.29	317	383	333
Обслуговування напоями	56.30	154	181	160
Видавнича діяльність	58	38	125	108
Видання книг	58.11	17	21	18
Видання довідників і каталогів	58.12	0	1	1
Видання газет	58.13	10	68	61
Видання журналів і періодичних видань	58.14	0	17	11
Інші види видавничої діяльності	58.19	2	10	10
Видання комп'ютерних ігор	58.21	0	2	1
Видання іншого програмного забезпечення	58.29	9	6	6
Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів	59	11	56	47
Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.11	3	28	25
Компонування кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.12	0	0	0
Розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	59.13	0	3	1
Демонстрація кінофільмів	59.14	8	24	20
Видання звукозаписів	59.20	0	1	1

Діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення	60	23	80	66
Діяльність у сфері радіомовлення	60.10	3	11	8
Діяльність у сфері телевізійного мовлення	60.20	20	69	58
Телекомунікації (електрозв'язок)	61	105	218	187
Діяльність у сфері проводового електрозв'язку	61.10	83	170	147
Діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку	61.20	9	28	23
Діяльність у сфері супутникового електрозв'язку	61.30	1	1	1
Інша діяльність у сфері електрозв'язку	61.90	12	19	16
Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність	62	78	176	150
Комп'ютерне програмування	62.01	42	92	74
Консультування з питань інформатизації	62.02	13	38	33
Діяльність із керування комп'ютерним устаткуванням	62.03	3	6	6
Інша діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем	62.09	20	40	37
Надання інформаційних послуг	63	117	226	191
Оброблення даних, розміщення інформації на вебвузлах і пов'язана з ними діяльність	63.11	85	97	86
Вебпортали	63.12	1	3	2
Діяльність інформаційних агентств	63.91	0	10	7
Надання інших інформаційних послуг, н.в.і.у.	63.99	31	116	96
Надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення	64	867	1 356	1 184
Діяльність центрального банку	64.11	2	49	45
Інші види грошового посередництва	64.19	792	1 023	884
Діяльність холдингових компаній	64.20	4	7	5
Трасти, фонди та подібні фінансові суб'єкти	64.30	0	0	0
Фінансовий лізинг	64.91	1	6	6
Інші види кредитування	64.92	64	207	187
Надання інших фінансових послуг (крім страхування та пенсійного забезпечення), н.в.і.у.	64.99	4	63	56
Страхування, перестрахування та недержавне пенсійне забезпечення, крім обов'язкового соціального страхування	65	18	99	84
Страхування життя	65.11	0	8	7
Інші види страхування, крім страхування життя	65.12	18	91	77
Допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування	66	19	66	56

Управління фінансовими ринками	66.11	1	8	7
Посередництво за договорами по цінних паперах або товарах	66.12	3	4	3
Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення	66.19	0	9	8
Оцінювання ризиків та завданої шкоди	66.21	0	4	3
Діяльність страхових агентів і брокерів	66.22	13	31	26
Інша допоміжна діяльність у сфері страхування та пенсійного забезпечення	66.29	2	4	3
Управління фондами	66.30	0	6	6
Операції з нерухомим майном	68	591	1 034	886
Купівля та продаж власного нерухомого майна	68.10	10	20	14
Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна	68.20	435	786	667
Агентства нерухомості	68.31	15	42	37
Управління нерухомим майном за винагороду або на основі контракту	68.32	131	186	168
Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку	69	220	469	394
Діяльність у сфері права	69.10	142	155	124
Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту	69.20	78	314	270
Діяльність головних управлінь (хед-офісів)	70	301	177	154
Діяльність головних управлінь (хед-офісів)	70.10	264	39	34
Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю	70.21	5	8	7
Консультавання з питань комерційної діяльності й керування	70.22	32	130	113
Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу	71	204	347	301
Діяльність у сфері архітектури	71.11	45	69	55
Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах	71.12	110	179	157
Технічні випробування та дослідження	71.20	49	99	89
Наукові дослідження та розробки	72	356	267	192
Дослідження й експериментальні розробки у сфері біотехнологій	72.11	23	22	16
Дослідження й експериментальні розробки у сфері інших природничих і технічних наук	72.19	320	227	165
Дослідження й експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук	72.20	13	18	11
Рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку	73	110	212	181
Рекламні агентства	73.11	76	124	106
Посередництво в розміщенні реклами в засобах масової інформації	73.12	5	10	8

Дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки	73.20	29	78	67
Інша професійна, наукова та технічна діяльність	74	74	104	90
Спеціалізована діяльність із дизайну	74.10	15	17	17
Діяльність у сфері фотографії	74.20	14	20	16
Надання послуг перекладу	74.30	4	10	8
Інша професійна, наукова та технічна діяльність, н.в.і.у.	74.90	41	56	48
Ветеринарна діяльність	75	196	165	134
Ветеринарна діяльність	75.00	196	165	134
Оренда, прокат і лізинг	77	90	100	76
Надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів	77.11	2	31	24
Надання в оренду вантажних автомобілів	77.12	3	6	4
Прокат товарів для спорту та відпочинку	77.21	1	3	1
Прокат відеозаписів і дисків	77.22	0	0	0
Прокат інших побутових виробів і предметів особистого вжитку	77.29	42	3	2
Надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування	77.31	2	3	2
Надання в оренду будівельних машин і устаткування	77.32	21	12	7
Надання в оренду офісних машин і устаткування, зокрема комп'ютерів	77.33	3	6	6
Надання в оренду водних транспортних засобів	77.34	0	1	0
Надання в оренду інших машин, устаткування та товарів, н.в.і.у.	77.39	14	26	23
Лізинг інтелектуальної власності та подібних продуктів, крім творів, захищених авторськими правами	77.40	2	9	7
Діяльність із працевлаштування	78	54	265	239
Діяльність агентств працевлаштування	78.10	9	72	66
Діяльність агентств тимчасового працевлаштування	78.20	33	32	30
Інша діяльність із забезпечення трудовими ресурсами	78.30	12	161	143
Діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим	79	36	83	70
Діяльність туристичних агентств	79.11	13	45	41
Діяльність туристичних операторів	79.12	17	27	18
Надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність	79.90	6	11	11
Діяльність охоронних служб та проведення розслідувань	80	266	564	480
Діяльність приватних охоронних служб	80.10	255	519	442
Обслуговування систем безпеки	80.20	11	36	30

Проведення розслідувань	80.30	0	9	8
Обслуговування будинків і територій	81	1 620	1 780	1 565
Комплексне обслуговування об'єктів	81.10	1 152	992	873
Загальне прибирання будинків	81.21	48	178	158
Інша діяльність із прибирання будинків і промислових об'єктів	81.22	18	67	63
Інші види діяльності з прибирання	81.29	286	314	264
Надання ландшафтних послуг	81.30	116	229	207
Адміністративна та допоміжна офісна діяльність, інші допоміжні комерційні послуги	82	75	211	185
Надання комбінованих офісних адміністративних послуг	82.11	3	12	10
Фотокопіювання, підготування документів та інша спеціалізована допоміжна офісна діяльність	82.19	0	10	9
Діяльність телефонних центрів	82.20	22	86	77
Організування конгресів і торговельних виставок	82.30	6	6	6
Діяльність агентств зі стягування платежів і бюро кредитних історій	82.91	18	4	3
Пакування	82.92	2	27	20
Надання інших допоміжних комерційних послуг, н.в.і.у.	82.99	24	66	60
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	84	3 762	21 301	17 827
Державне управління загального характеру	84.11	1 656	10 588	8 634
Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування	84.12	380	4 024	3 260
Регулювання та сприяння ефективному веденню економічної діяльності	84.13	60	51	44
Міжнародна діяльність	84.21	2	6	5
Діяльність у сфері оборони	84.22	280	4 866	4 373
Діяльність у сфері юстиції та правосуддя	84.23	568	414	364
Діяльність у сфері охорони громадського порядку та безпеки	84.24	580	906	771
Діяльність пожежних служб	84.25	35	75	61
Діяльність у сфері обов'язкового соціального страхування	84.30	201	366	310
Освіта	85	5 643	5 556	4 106
Дошкільна освіта	85.10	1 682	833	650
Початкова освіта	85.20	152	76	52
Загальна середня освіта	85.31	2 064	2 189	1 652
Професійно-технічна освіта	85.32	463	605	458

Професійно-технічна освіта на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу	85.41	265	299	226
Вища освіта	85.42	460	1 045	702
Освіта у сфері спорту та відпочинку	85.51	67	69	54
Освіта у сфері культури	85.52	63	51	37
Діяльність шкіл підготовки водіїв транспортних засобів	85.53	22	24	22
Інші види освіти, н.в.і.у.	85.59	313	199	140
Допоміжна діяльність у сфері освіти	85.60	91	165	112
Охорона здоров'я	86	4 647	4 978	3 579
Діяльність лікарняних закладів	86.10	3 375	3 520	2 587
Загальна медична практика	86.21	591	703	514
Спеціалізована медична практика	86.22	144	169	148
Стоматологічна практика	86.23	268	184	156
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	86.90	269	402	174
Надання послуг догляду із забезпеченням проживання	87	626	655	566
Діяльність із догляду за хворими із забезпеченням проживання	87.10	14	26	24
Надання послуг догляду із забезпеченням проживання для осіб з розумовими вадами та хворих на наркоманію	87.20	152	123	108
Надання послуг догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів	87.30	203	368	324
Надання інших послуг догляду із забезпеченням проживання	87.90	257	138	110
Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання	88	585	1 397	1 165
Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	88.10	278	850	717
Денний догляд за дітьми	88.91	63	46	41
Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання, н.в.і.у.	88.99	244	501	407
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	90	328	212	183
Театральна та концертна діяльність	90.01	205	133	114
Діяльність із підтримки театральних і концертних заходів	90.02	50	39	36
Індивідуальна мистецька діяльність	90.03	14	10	7
Функціонування театральних і концертних залів	90.04	59	30	26
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	91	279	200	161
Функціонування бібліотек і архівів	91.01	110	93	76
Функціонування музеїв	91.02	93	48	39

Діяльність із охорони та використання пам'яток історії, будівель та інших пам'яток культури	91.03	28	11	9
Функціонування ботанічних садів, зоопарків і природних заповідників	91.04	48	48	37
Організування азартних ігор	92	3	16	14
Організування азартних ігор	92.00	3	16	14
Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	93	263	319	270
Функціонування спортивних споруд	93.11	53	42	30
Діяльність спортивних клубів	93.12	41	31	24
Діяльність фітнес-центрів	93.13	29	37	32
Інша діяльність у сфері спорту	93.19	47	55	41
Функціонування атракціонів і тематичних парків	93.21	25	68	61
Організування інших видів відпочинку та розваг	93.29	68	86	82
Діяльність громадських організацій	94	127	500	454
Діяльність організацій промисловців і підприємців	94.11	3	2	1
Діяльність професійних громадських організацій	94.12	1	5	4
Діяльність професійних спілок	94.20	2	38	29
Діяльність релігійних організацій	94.91	1	44	37
Діяльність політичних організацій	94.92	2	5	3
Діяльність інших громадських організацій, н.в.і.у.	94.99	118	406	380
Ремонт комп'ютерів, побутових виробів і предметів особистого вжитку	95	77	139	119
Ремонт комп'ютерів і периферійного устаткування	95.11	10	16	13
Ремонт обладнання зв'язку	95.12	9	15	15
Ремонт електронної апаратури побутового призначення для приймання, записування, відтворення звуку й зображення	95.21	3	12	9
Ремонт побутових приладів, домашнього та садового обладнання	95.22	6	8	7
Ремонт взуття та шкіряних виробів	95.23	13	16	14
Ремонт меблів і домашнього начиння	95.24	3	7	4
Ремонт годинників і ювелірних виробів	95.25	0	5	4
Ремонт інших побутових виробів і предметів особистого вжитку	95.29	33	60	53
Надання інших індивідуальних послуг	96	464	764	660
Прання та хімічне чищення текстильних і хутряних виробів	96.01	39	31	30
Надання послуг перукарнями та салонами краси	96.02	300	508	438

Організування поховань і надання суміжних послуг	96.03	55	88	81
Діяльність із забезпечення фізичного комфорту	96.04	36	34	24
Надання інших індивідуальних послуг, н.в.і.у.	96.09	34	102	86
Діяльність домашніх господарств як роботодавців для домашньої прислуги	97	0	6	3
Діяльність домашніх господарств як роботодавців для домашньої прислуги	97.00	0	6	3
Діяльність домашніх господарств як виробників товарів та послуг для власного споживання	98	0	1	1
Діяльність домашніх господарств як виробників послуг для власного споживання	98.20	0	1	1
Діяльність екстериторіальних організацій і органів	99	0	3	3
Діяльність екстериторіальних організацій і органів	99.00	0	3	3

Додаток К 2.3

Соціальні підприємства в Україні, 2014–2024 рр. [3]

№	Організаційна форма	Назва	Місцевості	Бенефіціари	Вид економічної діяльності	Вид соціальної допомоги	Місія підприємства	Прибуток та фінансові показники й соціальні результати
1.	Інше	Вільна нитка	Київська обл.	Жінки Люди у складних життєвих обставинах Переселенці	Легка промисловість	Працевлаштування вразливих груп Реінвестування прибутку	Проблема, яку вирішуємо – працевлаштування жінок у скрутні, багатодітних матерів. Через вимушене переселення, важкий психо-емоційний та економічний стан і те, що жінки проживають у відносно ізольованому просторі, їм важче знайти роботу. Більшість з них мають маленьких дітей, що обмежує у можливостях працювати повний робочий день. Основний продукт – вишита сорочка з історією, збереження традиції носіння вишитого одягу із сакральним змістом	Підприємство організовує швейно-вишивальну майстерню для жінок, де навчає і дає оплачувану роботу
2.	ТОВ	Завод ПрофАльянс	Чернігівська обл.	Заклади, установи, колективи Люди у складних життєвих обставинах	Будівництво. Інше Сільське господарство	–	Компанія була заснована 2010. Займаючись виробництвом металочерепиці та профнастилу, команда має великий досвід у виробництві покрівельних матеріалів з оцинкованого металу й оцинкованого металу з полімерним покриттям і є лідером щодо виготовлення матеріалів для покрівлі в Чернігівській області	Немає інформації

³ Джерело: опрацьовано автором за даними <https://socialbusiness.in.ua/>

3.	ФОП	Pidopryhora.coworking	Київ	Громади Діти і молодь Жінки Заклади, установи, колективи Інше	Відпочинок і дозвілля, Інновації, Інше, Культура та мистецтво, Освіта, Сфера послуг	Інше, Надання специфічних послуг, Реінвестування прибутку	Засновниця Ліза – голова Київського Гуманітарного Штабу, який з перших днів повномасштабного вторгнення забезпечує армію, лікарні та цивільних. Одна з цілей відкриття поворкінгу – забезпечення організації фінансовою підтримкою для її роботи. Ліза персонально знає військових, для яких збирає кошти	40 % прибутку йде на Київський Гуманітарний Штаб, інші 60 % – на реінвестицію у добудовування коворкінгу та оплату податків, комунальних послуг, інтернету й охорони
4.	Інше	Навчання IT_SEO	Харківська обл.	Громади, Діти і молодь, Жінки, Люди з особливими потребами, Люди у складних життєвих обставинах, Пацієнти, Переселенці, Тварини	Видавнича діяльність Інновації Сфера послуг	Інше, Надання специфічних послуг	Волонтерські послуги для підприємців	Немає інформації
5.	ФОП	Горіховий дім	Львівська обл.	Жінки	Харчові продукти	Працевлаштування вразливих груп, Реінвестування прибутку	Соціальна пекарня-кондитерська у Львові «Горіховий дім» – одне з перших соціальних підприємств у сучасній Україні. У Центрі інтегральної опіки їм допомагають відновитися, повірити у себе, опанувати професію та знайти засоби для заробітку, щоб повернутися до повноцінного життя із новими силами. Купуючи печиво у «Горіховому домі» – кожен покупець	40 % від нашого прибутку підприємство стало скеровуємо на соціальні проекти Фонду «Горіховий дім», зокрема на потреби в притулку

							долучається до програми соціальної опіки та благодійництва, яка дає шанс на нове життя жінкам, які опинилися у кризі	для жінок, які опинилися в кризових ситуаціях
6.	ФОП	Кав'ярня Horizontal`	Дніпровська обл.	Діти і молодь Жінки, люди у складних життєвих обставинах	Сфера послуг Харчові продукти	Інше. Реінвестування прибутку	Кав'ярня Horizontal народилася на перетині потреби у фінансуванні соціальних програм та ідеї розвитку сучасних культурних просторів, міської культури. Кожен відвідувач кав'ярні не тільки отримає смачну їжу to go, а й профінансує допомогу конкретній нужденній жінці з дитиною і так допоможе дитині вирости в сімейному оточенні, а не в інтернаті. З іншого боку, підприємство буде розвивати ідеї свідомого споживання, реюзу, вживання натуральних, свіжих, якісних продуктів. Кав'ярня розташована в Дніпрі на вулиці Гончара, 8 у маленькому світлому і затишному приміщенні. Усе, що тут – дизайн, ремонт, меблі, продукція – є результатом праці активістів і небайдужих волонтерів. Підприємство буде намагатися максимально відповідально ставитися до використання природних ресурсів. Водночас нам досить хочеться створити не черговий заклад харчування, а простір, який буде сприяти розвитку міста, стане місцем зустрічі різних культур, людей, автентичних страв, до того ж виглядатиме просто і гарно	Прибуток, від якої на 100 % буде перенаправлятися на підтримку роботи соціального хостелу в селищі Орлівщина. І кошти, які громада принесла в кав'ярню, повертаються в громаду як соціальні послуги
7.	ФОП	ДивоГра	м. Бровари	Діти і молодь. Люди з особливими потребами	Видавнича діяльність. Дитячі товари та послуги. Освіта. Соціальна	Реінвестування прибутку	«ДивоГра» – це соціальне підприємство. З 2015 року команда проекту розробляє та видає книжки та ігри для розвитку мовлення в людей з розладами спектра аутизму та мовленнєвими порушеннями. Підприємство – фахівці з розвитку дітей: педагоги, психологи та філологи. Віримо, що можливість	Більше 10 % прибутку «ДивоГра» йде на створення посібників для людей з діагнозом аутизму

					діяльність незахищених груп		отримати знання вчасно – це найважливіше у розвитку людини, тому адаптуємо книжки та ігри, щоб відкрити світ літератури дітям з порушеннями мовлення, розладами спектра аутизму тощо та надати підтримку дорослим у розвитку навичок комунікації. Метою є: 1. Вільний доступ до знань для людей з порушеннями мовлення та читання. Впевнені, що це допоможе людям з інвалідністю досягти автономії та водночас взаємодіяти з іншими. 2. Популяризація культури використання засобів альтернативної й додаткової комунікації (піктограм) у навчанні та побуті дітей з аутизмом і порушеннями мовлення. 3. Формування спільноти фахівців і батьків дітей з особливими освітніми потребами. Купуючи продукцію соціального підприємства «ДивоГра», ви підтримуєте розробку розвивальної літератури для людей з порушеннями мовлення	
8.	Співпраця ФОП Іванічевої А.Г. та громадсь- кої організа- ції «Майс- терня мрії»	Майстерня мрії	Львів	Люди з особливими потребами	Соціальна діяльність незахищених груп. Харчові продукти	Інше	Завдяки цій співпраці працює Центр денного перебування для молоді з ментальними порушеннями. Займаємося виготовленням трав'яних чаїв, частину доходу з їхнього продажу реінвестуємо в розвиток бізнесу, а решту спрямовуємо в ГО «Майстерня мрії», повністю забезпечуючи роботу центру. Сировину для чаю нам заготовляють досвідчені травники в екологічно чистих місцевостях. Не додаємо жодних ароматизаторів чи будь-яких інших домішок – чай на 100 % натуральний, в його складі лише суміші	На цьому етапі майже весь прибуток спрямовується в реінвестування ГО

							трав та ягід. Центр денного перебування для молоді з ментальними порушеннями працює вже три з половиною роки. Нині у нас займається 12 молодих людей з синдромом Дауна, аутизмом та іншими станами. Відвідувачі Майстерні (яких наразі є дванадцятьоро) разом з двома асистентами та волонтерами навчаються побутовим навичкам, займаються творчістю, відвідують екскурсії та проводять власні заходи. І, звісно, допомагають створювати чай. Його продаж дає змогу нам бути незалежними від спонсорів та робити свій вклад у розвиток держави. Послуги – виготовляємо вітамінні трав'яні чаї. Місія підприємства – соціалізація молоді з ментальними порушеннями. Реалізація місії підприємства. Створено Центр денного перебування для молоді з ментальними порушеннями. Вплив діяльності. Вплив своєї діяльності вимірюємо кількістю задоволених відвідувачів нашого центру і їхніх родин	
9.	НПО	Dzin Space	Кривопілля, Івано-Франківська область.	Громади. Інше	Відпочинок і дозвілля. Екологія. Інше. Культура та мистецтво. Освіта. Переробка відходів. Сфера послуг.	Інше	Dzin Space – це освітній ретритний простір для семінарів, форумів, фестивалів та екодружніх проєктів. Він розташований у затишній локації в близькому контакті з природою Карпат. З вершини пагорба, де розташований Dzin Space, відкривається неймовірний краєвид, де вічнозелений ліс поєднується зі свіжістю гірських потічків та ароматами диких квітів. Цей унікальний простір	

					Туризм. Фізична культура		створюється спільними зусиллями людей з різних куточків світу. Завдяки цьому простору активізується громадська діяльність, популяризується ідея сталого розвитку, розвивається рух інтернаціонального волонтерства, а також підсилюється колаборація між українськими митцями та митцями з інших країн, дослідниками, культурними експертами через організацію програм мобільності задля міжкультурного обміну. Крім того, простір дає місце і змогу організовувати різного виду проекти	
10.	ФОП	Раненько	Київ	Діти і молодь. Пацієнти	Дитячі товари та послуги. Легка промисловість. Охорона здоров'я	Надання специфічних послуг. Реінвестування прибутку	«Раненько» – це крамниця товарів для дітей. Саме тут ви знайдете всі потрібні речі для новонароджених і особливо для немовлят, які народилися передчасно чи з малою масою тіла. Основна категорія товарів – це одяг власного виробництва. Пропонуємо широку лінійку розмірів одягу для новонароджених (від 38 до 50 розміру), що зазвичай підходить немовлятам вагою 1–3 кілограми, відповідно. Крім того, виготовляємо товари для спеціального догляду за малюком (одяг для методу «Кенгуру», укладки, позиціонери, подушки, шторки на реанімаційні столи, чохли на інкубатори для комплектації відділень виходжування та реанімацій). Усі товари розроблені спільно із батьками передчасно народжених дітей і лікарями неонатологами, пройшли тестування на базах НДСЛ «ОХМАТДИТ» та Перинатального центру м. Київ. Крім того, в крамниці можна придбати підгузки, харчування, товари для догляду, спеціальну	30 % прибутку направляються на маркетинг, рекламу, реінвестиції

							апаратуру (монітори дихання, молоковідсмоктувачі тощо). «Раненько» – є ініціатором ряду соціальних проєктів на підтримку дітей, що народилися завчасно, та постійним партнером ГО «Асоціації батьків передчасно народжених дітей «Ранні пташки». Послуги. Психологічна та інформаційна підтримка Надання за наявності «Пакуночка допомоги» безкоштовно для батьків передчасно народжених дітей, які мають скрутне становище й перебувають у відділеннях інтенсивної терапії. Розробка, друк та роздача спеціалізованої поліграфії спільно із Асоціацією батьків передчасно народжених дітей «Ранні пташки». Передача за запитом восьминіжок – безкоштовних терапевтичних іграшок у відділення виходжування та інші. Місія підприємства. Підтримка батьків передчасно народжених дітей. За допомогою комплексних рішень відтворити умови, максимально схожі до тих, що були в лоні матері під час вагітності в разі, коли немовля народилося передчасно	
11.	НПО	Добрик	Івано-Франківська обл.	Люди з особливими потребами	Легка промисловість. Переробка відходів. Профорієнтація та працевлаштування. Соціальна	Працевлаштування вразливих груп	Івано-Франківське соціальне підприємство «Добрик» виробляє сітку-шопер	Працевлаштування осіб з інвалідністю

					діяльність незахищених груп			
12.	ТОВ	UAMAZE	Київ	Громади. Діти і молодь. Етнічні меншини. Жінки. Заклади. установи, колективи	Відпочинок і дозвілля. Дитячі товари та послуги. Культура та мистецтво. Сфера послуг. Туризм	Інше	UAMAZE – це соціальні підприємці й мистецька ініціатива, яка популяризує культурну спадщину та демонструє, що вона може бути стильною, сучасною. Прагнемо, щоб майстри не переключалися на інші види діяльності, водночас могли б заробити собі на життя. А у нашої культурної спадщини було майбутнє. Послуги. 1. Школа майстрів: майстер-класи й багаторівневі курси з Петриківського та Самчиківської розпису (онлайн і офлайн). 2. Розробка дизайнів в етноформаті. 3. Виготовлення сувенірної продукції. 4. Організація Арттурів у село Самчики. 5. Створення артоб'єктів, розпис великих поверхонь: школи, садки, розпис поверхонь під час престурів для журналістів або в як тим-білдінг заходи для співробітників компанії. Місія підприємства. Популяризація культурної спадщини нашої країни (Петриківського та Самчиківської розпису), особливо серед молоді. Вирішення соціальної проблеми – збільшення знання українців про культурну спадщину, її популяризацію, створення якісного сучасного та стильного етносувеніру і Школи майстрів і генерування попиту на дані види послуг як в українців всередині країни, так і за її межами. Для нас досить важливо забезпечити майстрів роботою.	30 % прибутку реінвестується в соціальні проекти

							Історія створення. Досвід засновників бізнесу – більше 20 років у маркетингу, рекламі й продажах. Вирішили застосувати всі свої знання та вміння. Хочемо бути корисними всім українським державним інститутам. Прагнемо, щоб усім, від звичайного громадянина і до великої корпорації, було не соромно дарувати подарунки, що представляють культуру нашої країни. Для власників надзвичайно важливо займатися не просто бізнесом, а саме соціальним підприємництвом, що вирішує соціальні проблеми. І підприємство не змогло пройти повз Самчиківський розпис, який 4 роки тому був на межі вимирання. На той момент залишалося всього 4 майстри(!) Історія успіху. Спільно з майстрами підприємство почали організовувати арттури з метою навчання послідовників (педагогів, художників), які могли б масштабувати розпис і розвивати його. Благодійно розписували будинки літніх людей, дитячі будинки, проводили тім-білдінг для корпорацій і висвітлювали все це в ЗМІ. Потім підприємство запустило виробництво якісних українських сувенірів (тиражні та авторської руки). Восени 2018 року спільно з Українським культурним фондом був втілений у життя проєкт «Нове життя Самчиківського розпису». Мета – перетворити с. Самчики, батьківщину Самчиковській розпису у візитну картку розпису, зробити з нього справжнє артсело. Через ЗМІ привернули увагу мільйонів українців до проблеми зникнення розпису, навіть ексміністр культури Євген Нищук і його радник Анжеліка Рудницька приєдналися до розпису	
--	--	--	--	--	--	--	---	--

							одного з об'єктів у Києві. 2019 р. завдяки нашій діяльності Самчиківський розпис внесли до Реєстру нематеріальної культурної спадщини України й у майстрів з'явилося більше 70 учнів. Реалізація місії підприємства Системна праця з майстрами, постійно діюча Школа майстрів з метою збільшення кількості майстрів. Забезпечуємо роботою майстрів і реалізуємо соціальні проекти – безкоштовний розпис соціальних установ: будинок для літніх людей, дитячі будинки. Вплив діяльності Кількість майстрів, кількість замовлень для кожного з майстрів, кількість соціальних проектів	
13.	ФОП	Пан Органік	Королівка, Фастівський район, Київська область	Діти і молодь. Заклади, установи, колективи. Люди з особливими потребами. Учасники АТО та їхні родини	Профорієнтація та працевлаштування. Сільське господарство. Соціальна діяльність незахищених груп. Харчові продукти	Інше. Працевлаштування вразливих груп	Діяльність підприємства «Пан Органік» організується за напрямками: вирощування екологічно чистої продукції (за пермакультурними принципами), виробництво корисних солодощів без цукру, випікання хлібу з пророщеного зерна, реалізація меду та бджолопродуктів з власної пасіки; підготовка та проведення лекцій для школярів (на теми патріотичного виховання, ролі в суспільстві, гармонійної взаємодії з природою тощо); створення та розбудова локальної біосистеми для організації відпочинку, відновлення та розвитку зеленого туризму. Місія підприємства. Зміни навколо починаються зі змін у собі. Основною місією підприємства є активне пропагування здорового способу життя.	Отримані доходи реінвестуються у виробництво, розвиток тощо

							Діапазон діяльності починається зі здорової їжі, містить у собі виховально-просвітницьку діяльність з молоддю та простягається до повноцінного відпочинку та відновлення в природно збалансованому середовищі. Адже здорова людина – здорова країна. Вплив діяльності. Найкращий метод виховання – це виховання прикладом. Відсутність хімічних добрив та розчинів під час вирощування фруктів та овочів популяризує екопринципи життя в оточенні. Проведення виховної роботи з молоддю забезпечує свідому життєву позицію і, як наслідок, забезпечує підвищення свідомого рівня суспільства. Гармонійна взаємодія з Природою – мінімальна обробка землі, висаджування дерев, відновлення екосистеми дасть змогу зробити людину здоровішою, а життя якіснішим	
14.	ФОП	InStrum Fest	Київ	Громади. Діти і молодь. Заклади, установи, колективи	Відпочинок і дозвілля. Культура та мистецтво. Освіта. Розвиток території. Туризм	Надання специфічних послуг. Реінвестування прибутку	InStrum Fest – фестиваль інструментальної музики. Мета InStrum Fest – створення знакового українського культурного продукту та промоція нових туристичних DESTINAЦІЙ, що мають потенціал. Прагнемо спрямувати внутрішній туристичний потік у нові локації та пропонувати цікавий продукт для внутрішнього туриста та іноземних гостей. Реалізовані фестивалі – InStrum Fest Zalischyky, InStrum Fest Chernivtsi. Наступний фестиваль пройде в Кременці – https://instrumfest.com.ua/ Послуги: організація фестивалів і культурних заходів, розвиток туризму через культуру, розвиток територій, створення туристичного продукту, участь	Нині фестиваль реалізовувався за свій рахунок і силами волонтерів. На початковому етапі не було довіри до проекту, крім того, не були виконані деякі зобов'язання громади. В ідеалі співфінансування відбувається за участю влади,

							у стратегії розвитку регіону, промоція туристичного та культурного потенціалу, культурна дипломатія. Місія підприємства. Створення знакового культурного українського продукту. Вплив діяльності. У процесі підготовки фестивалю великий акцент на промоцію регіону, робота зі ЗМІ, створення нового туристичного продукту, просвітницька діяльність, робота з представниками туристичної сфери, відпрацювання зв'язків із сусідніми регіонами / містами. Створення промоматеріалу: фото-, відеокліпи на місцевості, робота з портфоліо місцевих музикантів, їхня промоція. Під фестиваль є плани вирішувати деякі проблемні питання регіону, наприклад на наступний запланований фандрейзинг під час фестивалю на ремонт місцевої музичної школи, який триває ще з 2008 року	локального бізнесу, великих національних компаній, частково за рахунок продажу квитків. Важливим завданням фестивалю є розвиток культури в регіоні, тому ціни на квитки занижені, з розрахунком не тільки на туристів, але й місцевих
15.	ФОП	Кава зі Схрону	Івано-Франківська область, Тисменицький р-н, с. Клубівці	Учасники АТО та їхні родини	Харчові продукти	Інше. Працевлаштування вразливих груп	Кава зі Схрону – соціальний бізнес Центру для учасників АТО «Бандерівський Схрон». Центр працює як «Будинок Ветерана» – місце, де ветерани у кризових ситуаціях мають можливість тимчасового проживання. Щоб забезпечити стале фінансування Центру та як один з напрямів соціальної адаптації, команда Центру започаткувала соціальне підприємство – обсмажування кави під брендом «Кава зі Схрону». Купуємо зелене кавове зерно елітних сортів, самі обсмажуємо каву та купажуємо. Прибуток з продажу кави спрямовується виключно на потреби Центру – утримання Будинку Ветерана та розбудову Центру.	Прибуток з продажу кави спрямовується виключно на потреби Центру – утримання Будинку Ветерана та розбудову Центру

							Місія підприємства. Місія має три складові: фінансова підтримка Центру для учасників АТО «Бандерівський Схрон», працевлаштування ветеранів та соціальна адаптація ветеранів через трудотерапію та навчання новій справі	
16.	ФОП	Іграшки зі Схрону	Івано-Франківська обл., Тисменицький р-н, с. Клубівці	Учасники АТО та їхні родини	Відпочинок і дозвілля. Дитячі товари та послуги	Працевлаштування вразливих груп	«Іграшки зі Схрону» – соціальний бізнес Центру для учасників АТО «Бандерівський Схрон». Центр працює як «Будинок Ветерана» – місце, де ветерани в кризових ситуаціях мають можливість тимчасового проживання. Щоб забезпечити стале фінансування Центру та як один з напрямів соціальної адаптації, команда Центру започаткувала соціальне підприємство – столярну майстерню, в якій виготовляються іграшки та предмети інтер'єру. Майстерня Центру виготовляє дерев'яні екологічні дитячі іграшки – фігурки тварин; різдвяні та великодні предмети декору; свічки; декор на патріотичну тематику. Постійно розширюємо асортимент. Виготовлені з деревини листяних порід, більшість наших виробів є абсолютно безпечними для дітей від наймолодшого віку. Прибуток спрямовується виключно на потреби Центру – утримання Будинку Ветерана та розбудову Центру. Послуги. Дерев'яні екологічні дитячі іграшки – тематичні серії фігурок тварин та птахів (лісові, свійські, африканські тощо); предмети декору, зокрема різдвяні та великодні, свічки, декор на патріотичну тематику. Фігурки тварин оброблені льняною олією з воском, що робить їх абсолютно безпечними для дітей від наймолодшого віку.	Прибуток спрямовується виключно на потреби Центру – утримання Будинку Ветерана та розбудову Центру. Прибуток, отриманий майстернею, дає змогу покривати певні статті витрат на утримання Будинку ветерана

							Предмети декору розписані акриловими фарбами та вкриті акриловим лаком. Місія підприємства. Наша місія має три складові: фінансова підтримка Центру для учасників АТО «Бандерівський Схрон»; працевлаштування ветеранів; соціальна адаптація та реабілітація ветеранів через творчість, трудотерапію, навчання новій справі. Історія створення. Ідея Центру виникла у ветеранів, засновників Схрону, з їхніх перших аматорських спроб роботи з деревом. Від заснування Центру 2016 року йшли до створення та запуску майстерні восени 2019 року. Історія успіху. За час існування майстерні розробили й продовжуємо розширювати різноманітний асортимент виробів, напрацювали технології, зацікавили ветеранів, які перебувають у Будинку ветерана, столярною справою. Реалізація місії підприємства. Робота з деревом в якості арт та трудотерапії допомагає подоланню болісних спогадів і думок, сприяє відновленню дрібної моторики, що зі свого боку сприяє активації клітин головного мозку. Робота майстерні організована так, щоб кожен ветеран міг долучитись до певних процесів виробництва, незалежно від наявності попереднього досвіду	
17.	Інше	Системні рішення	Вінниця	Інше. Люди з особливими потребами	Інше. Соціальна діяльність	Інше. Працевлаштування	Підприємство «Системні Рішення» засноване на власності Громадської організації «Вінницька обласна організація інвалідів «Самодопомога». 2009 року з ініціативи групи осіб за організаційної	Підприємство працевлаштовує соціально вразливі групи й одночасно

					незахищених груп	вразливих груп	підтримки ГО «Подільська агенція регіонального розвитку» було зареєстровано Вінницьку обласну громадську організацію інвалідів «Самодопомога». 2011 року з ініціативи ВОГО «Самодопомога» було створено Підприємство «Системні рішення». Послуги. Діяльність підприємства має три ключові напрями, всі вони є складовими елементами стратегії позиціонування підприємства на ринку. Перший напрям – виробництво дитячих розвиваючих іграшок та сувенірної продукції. Другий напрям – надання поліграфічних послуг. Третій напрям – це пошиття спецодягу. Підприємство працює під зареєстрованою торговою маркою «Перша фабрика» та «Занімашки для розумашки». Місія підприємства. Бути справжнім соціальним підприємством, конкурувати зі справжнім бізнесом, творити справжні продукти. Історія створення. Почалося все з того, що згуртувались кілька активних осіб з інвалідністю. Вони потребували підтримки та звернулися до Подільської агенції регіонального розвитку. І організація могла дати робочі місця, проте більш доречним було допомогти їм створити «вудку», ніж просто давати «рибу». І тому було вирішено створити соціальне підприємство. Створили громадську організацію «Самодопомога», а вже на її базі заснували соціальне підприємство «Системні рішення». І завдяки цьому партнерству та утвореному консорціуму вдалося розвинути	надає ресурси для функціонування інших громадських організацій, послуги поліграфії та організацій заходів. На підприємстві працює 12 працівників, з них 7 людей з інвалідністю
--	--	--	--	--	------------------	----------------	--	--

							соціальне підприємство, зробити його дієвим, забезпечити робочими місцями та продукувати якісні товари й послуги. У рамках співпраці Подільської агенції регіонального розвитку, ГО «Самодопомога» та соціального підприємства «Системні рішення» значно розширився парк обладнання підприємства, налаштовано ефективну систему менеджменту, а також тактичне та стратегічне управління. Зміцненню матеріально-технічної бази підприємства значно посприяло те, що Подільська агенція регіонального розвитку передала йому обладнання для виготовлення рекламної продукції. «Системні рішення» отримали допомогу для створення робочих місць для людей з інвалідністю та залучили ряд різних інвестицій для створення матеріально-технічної бази. Історія успіху. На підприємстві «Системні рішення» створено дієву функціональну групу, яка займається розробкою, дизайном і виготовленням рекламно-сувенірної продукції, друком матеріалів, професійним фото, відеозйомкою та монтажем. Зареєстровано торгову марку «Перша фабрика», яка оснащена сучасним друкарським і післядрукарським обладнаннями, використовує технології офсетного й цифрового друку. «Перша фабрика» вирізняється новаторством та широким асортиментом, використовує близько 100 процесів та виробляє майже 500 видів продукції. Серед них унікальні: дидактичні ігри з натуральних матеріалів, роздаткові матеріали для фасилітаційних тренінгів, авторська сувенірна продукція	
--	--	--	--	--	--	--	--	--

18.	ТОВ	ДОДОПРОСТІР	Київ	Громади- Діти і молодь. Люди у складних життєвих обставинах. Переселенці	Сфера послуг. Харчові продукти	Реінвестування прибутку	60 засновників ТОВ «ДОДПРОСТІР» – це люди, об'єднані мрією покращити умови життя українців. 50 % прибутку компанії буде перенаправлено на реалізацію житлових програм для молоді, переселенців чи тих, хто потребує даху над головою. Послуги Мережа кафе та продаж супутніх товарів	50 % прибутку буде перераховуватись на виконання житлових програм, зазначено в статуті
19.	ФОП	Освітогра	Біла Церква, Київська область	Діти і молодь. Заклади, установи, колективи. Інше	Видавнича діяльність. Дитячі товари та послуги. Освіта	Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	«Освітогра» – це молоде соціальне підприємство. Наша мета – розробляти настільні ігри, які будуть розвивати та навчати як дітей, так і дорослих. Також проводимо тренінги зі створення настільних ігор і виготовляємо ігри під замовлення. Команда: керівник проєкту, дизайнер і SMM-менеджер складається з «переселенців». Намагаємося просувати принципи соціального підприємництва в Україні, створюючи вітчизняний освітній продукт. Послуги. Розвиткові та освітні настільні ігри. Проведення ігрових сесій. Тренінг «Створення ігрових рішень за допомогою «настолок». Розроблення настільних ігор під замовлення. Місія підприємства. За допомогою ігрових рішень створюємо продукти в сфері освітніх послуг	Немає інформації
20.	НПО	Future Development Agency	Київ	Громади. Інше. Люди у складних життєвих	Інновації. Інше. Освіта. Розвиток території. Соціальна діяльність	Інше. Надання специфічних послуг. Реінвестування	Future Development Agency тм – це проєктний офіс соціальних змін, створений 2015 року для впровадження соціальних інновацій, ІТ-технологій, сучасних методів роботи та інструментів у соціальній сфері.	Немає інформації

				обставинах. Пацієнти	незахищених груп. Сфера послуг	вання прибутку	Послуги. Основні напрями діяльності: залучення та управління інвестиціями в проекти соціального впливу; розвиток культури соціального підприємництва в Україні, охоплюючи тренінги та лекції; соціальне консультування місцевих і міжнародних неурядових організацій з питань фандрейзингу, бухгалтерського обліку, грантового менеджменту, розвитку соціального підприємництва; впровадження інноваційних медичних програм на території України. Місія підприємства. Реалізуємо власні соціальні проекти й працюємо як бек-офіс для розвитку громадських організацій, державних інституцій, соціальних стартапів, соціальних підприємств та інших ініціатив, які мають значення й вагомий соціальний вплив. Історія успіху. Фонд розвитку лідерів громадського сектору України, команда FDA стартувала 2019 року. Leaders Fund надає стипендію у розмірі 10,000 гривень на місяць та менторський супровід. Фонд наповнюється за рахунок соціальних інвестицій доброчинців. Соціальне підприємство «Третя після опівночі» – це єдиний «музей у темряві» в Україні. Усі екскурсії проходять у суцільній темряві та у супроводі незрячих гідів. Команда FDA запустила краудфандингову кампанію на сайті «Спільнокошт» для відкриття нового музею у Львові. Залучила грантові кошти від Міжнародного Фонду «Відродження» та «УКФ» для розвитку соціального підприємств та мистецького проекту Інклюзивна пекарня «Good Bread from Good People» – це	
--	--	--	--	-------------------------	--------------------------------------	-------------------	---	--

							соціальне підприємство, де працюють люди з ментальною інвалідністю: аутизмом, розумовою відсталістю, синдромом Дауна. Проект стартував 2018 року. FDA створює стратегію розвитку підприємства та надає консультування з ведення соціального бізнесу. Команда FDA запустила краудфандингову кампанію на сайті «Спільнокошт» для відкриття нової кав'ярні в Києві. Агенція Романа Боренька – проект Inclusive IT – Start 2.0. впроваджується як відповідь на виклики внаслідок пандемії COVID-19 в Україні за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та European Union in Ukraine в рамках гуманітарної ініціативи «Людяність і взаємодопомога». БУКІВНИЧКА – книгарня, яка приймає прочитані книжки і продає нові за «принципом 1+1»: одна книга покупцю, а друга – дітям, які опинилися в кризових ситуаціях. Команда FDA залучила фінансування для цього соціального підприємства через краудфандинг на платформі «Спільнокошт» та від МФ «Відродження». 2020 року запущено новий вебсайт крамниці. BA&DI FREELANCE – соціальне підприємство об'єднує бабусь і дідусів фрілансерів у допомозі молодим батькам з повсякденними справами й догляді за дітьми. Команда FDA залучила для цього сервісу фінансування від Urban Space 100 для запуску вебплатформи (маркетплейсу) 2020 року	
21.	ФОП	RE: лабораторія	Івано-Франківськ, Івано-	Громади. Діти і молодь	Екологія. Інновації. Легка промисловість.	Реінвестування прибутку	«RE: лабораторія ресайклінгу» – це простір для екосвідомих людей, навколо якого формується спільнота, яка займається просвітницькою діяльністю та реалізацією екопроектів. Місія	100 % чистого прибутку підприємство реінвестуємо в

		ресайклін- гу	Франківсь ка область		Освіта. Переробка відходів		проєкту – об'єднання спільноти екосвідомих людей у зручному та безпечному просторі, де втілюються світові практики в напрямі дослідження та переробки вторинної сировини з можливістю проведення екоподій та роботи у відкритих майстернях. Послуги. Майстерня з обладнанням для переробки текстилю, банерів, пластику, скла, паперу, в якій кожний охочий зможе навчитися створювати речі з вторсировини за допомогою майстрів чи власноруч. На сьогодні в просторі є все потрібне швейне та вишивальне обладнання, а також обладнання для переробки пластику за технологією голландського дизайнера Дейва Хаккенса «PreciousPlastic», що дає змогу переробляти пластик. Місія підприємства. Місія проєкту – об'єднання спільноти екосвідомих людей у зручному та безпечному просторі, де втілюються світові практики в напрямі дослідження та переробки вторинної сировини з можливістю проведення екоподій та роботи у відкритих майстернях	розвиток простору, просвітницьку діяльність, розвиток міської інфраструктури та впровадження франшизи «модель ZEROWaste»
22.	ФОП	ІнваФішки	Київ	Літні люди. Люди з особливими потребами. Пацієнти. Учасники АТО та їхні родини	Медтехніка. Охорона здоров'я. Соціальна діяльність незахищених груп. Сфера послуг	Надання специфічних послуг. Працевлаштування вразливих груп. Реінвесту-	Онлайн-магазин ІнваФішки Shop – це соціальне підприємство, яке пропонує товари та послуги для людей з інвалідністю, які допоможуть їм суттєво підвищити рівень якості життя. Послуги. 1. Онлайн-магазин з пропозицією товарів, які направлені на підвищення самостійності людей з інвалідністю. 2. Індивідуальні консультації та підбір відповідних приладь. 3. Навчання та демонстрація	Соціальна місія нашого підприємства, крім того, що засновниками є безпосередньо люди з інвалідністю, які добре розуміються на тому, що пропонують, є

						вання прибутку	ефективних методів їхнього використання. 4. Технічне обслуговування та супровід. Місія підприємства. Допомагаємо кожній людині з інвалідністю подолати бар'єр ізоляції та розширити свої життєві можливості, створюючи власні й пропонуючи зарубіжні зручні та якісні засоби для самообслуговування. Вплив діяльності. Кількість переданих коштів. Кількість щасливих клієнтів. Кількість виготовлених відео- та матеріалів.	направлення частини прибутку на фінансування програм Громадської організації «Група активної реабілітації», а також на виготовлення освітнього відео- для людей з інвалідністю для інформаційного порталу ІнваФішки
23.	ТОВ	Контакт-центр Simka	Тернопіль, Тернопільська область	Люди з особливими потребами. Люди у складних життєвих обставинах	Інтернет та ІТ. Профорієнтація та працевлаштування	Працевлаштування вразливих груп	Simka – мережа віддалених контакт-центрів, орієнтована на працевлаштування людей з інвалідністю та всіх тих, кому внаслідок певних обставин важко працювати за межами дому, або повний робочий день. Професійно здійснюємо телефонно-інформаційний супровід, візьмемо на себе вашу рутинну роботу, залишивши час для справді важливого. Послуги. Обслуговування інтернет-магазину, консультація щодо продукту: консультація з технічних характеристик товару; актуальні ціни / наявність товару; оформлення та супровід товару. Телефонні опитування: оцінка рівня задоволення товаром / послугою; рейтингові опитування; оцінка ефективності маркетингових / рекламних заходів. Інформаційна лінія: надання інформації про товари /	Немає інформації

							послуги замовника; фіксація обробки скарг і пропозицій; обробка e-mail, online звернень. Актуалізація бази даних: уточнення інформації з бази даних замовника; фіксація нових контактних даних. Супровід логістичних послуг: підготовка диспетчерів; пошук автомобілів; пошук вантажів. Інформування клієнтів: інформування про виставки, конференції / семінари; інформація про акції; вітання; подяки. Місія підприємства. Допомагаємо людям з проблемами опорно-рухового апарату реалізувати себе, працюючи у віддалених контакт-центрах	
24.	НПО	Золоті серця Закарпаття	Ужгород, Закарпатська область	Люди з особливими потребами. Переселенці	Профорієнтація та працевлаштування. Соціальна діяльність незахищених груп. Харчові продукти	Працевлаштування вразливих груп	Благодійний фонд «Все можливо» реалізує соціальний проєкт – інклюзивна кондитерська школа «Золоті серця Закарпаття», де навчаються й працюють повнолітні люди з ментальною інвалідністю. Фонд проводить арттерапію, беремо участь у ярмарках, проводимо навчання батьків, у яких є діти з інтелектуальними порушеннями. Простір створює толерантне ставлення до людей з інвалідністю та обмеженими можливостями, влаштовуючи події, що розглядають світ з погляду таких людей. Послуги. Шоколадні цукерки, пряники зі спеціями, печиво, булочки, зефір, десерти. Місія підприємства. Забезпечити розвиток молоді з інвалідністю, надати їй можливість отримати робочі місця та підняти рівень соціалізації, а також самовдосконалення як молоді, так і її батьків	На сьогодні усі зібрані кошти йдуть на реалізацію проєкту. Молодь з інтелектуальними порушеннями вчиться кондитерської справи, а команда проєкту працює над створенням інклюзивного простору

25.	ФОП	Inclusive IT	Львів	Люди з особливими потребами	Інновації. Інтернет та ІТ. Соціальна діяльність незахищених груп	Працевлаштування вразливих груп	Inclusive IT: вебдоступність в Україні. Соціальне підприємство: Люди з інвалідністю створюють рекомендації для вебсайтів на відповідність міжнародному стандарту доступності WCAG 2.1. Не лише знаходимо помилки вебдоступності, а й надаємо рецепти виправлення. За допомогою власних програм, написаних незрячими, підприємство надаємо такі рекомендації, які працюють на різних платформах. Так що сайт не просто відповідає стандарту доступності, а й так, що ним практично можуть користуватись незрячі, слабозорі, люди з порушеннями слуху, опорно-рухового апарату, мови, сприйняття. Послуги. Інклюзивний супровід створення вебсайтів. Надання рекомендацій щодо інклюзивності готових вебсайтів. Місія підприємства. Робити вебдоступним для широкого кола людей в рівній мірі	Мінімум 2.5 % ДОХОДУ йде на функціонування інклюзивного бібліопростору «Сенсотека» у Львові
26.	ФОП	Кав'ярня «Поруч» соціальне підприємство Центру ветеранів АТО та їх сімей Поруч	м. Краматорськ Донецької області	Заклади, установи, колективи. Переселенці. Учасники АТО та їхні родини	Відпочинок і дозвілля. Інновації. Культура та мистецтво. Сфера послуг. Транспорт. Туризм. Харчові продукти	Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	Кав'ярня «Поруч» – це кавовий заклад, який є однією з локацій Центру ветеранів АТО та їхніх сімей «Поруч». Це вільний простір для ветеранів, родин і населення. Простір для саморозвитку та взаємодії створений ветеранами для розвитку громади. А соціальний обов'язок – саме в підтримці функціонування Центру Поруч	80 % прибутку йде саме на діяльність Простору

27.	Інше	Beetroot Academy – IT-школа	Полтава	Громади. Жінки. Переселенці. Учасники АТО та їхні родини	Інтернет та IT. Освіта	Інше	Шведсько-українська IT-школа Beetroot Academy – це соціально-орієнтований бізнес. Підприємство прагне розвивати IT-комп'ютери та позитивно впливати на суспільство. Граємо за ринковими правилами, щоб створювати здорову конкуренцію. Перша школа відкрилася в Полтаві 2014 року. А потім підприємство запустило курси в Києві, Чернігові, Маріуполі, Миколаєві, Одесі, Запоріжжі, Краматорську, Кременчуці, Івано-Франківську, Херсоні, Харкові, Вінниці, Тернополі та Рівному. У нас проходять курси по Back-End, Web-Design, Front-End, Advanced JavaScript, WordPress + WooCommerce, Sketch, Python. Усього в Україні Beetroot Academy закінчили більш ніж 1 000 випускників. Серед студентів 40 % жінок, натомість в IT-компаніях України працює лише 19 %. Підприємство прагне досягнути балансу. Випускники співпрацюють з клієнтами зі США та Австралії, відкривають власні студії розробки й дизайну в Україні. Розвиваючи IT-спільноту в своїх містах, вони стають причетними до глобального світу інформаційних технологій без кордонів	Зароблені гроші підприємство не вкладає до кишень, а вкладаємо в розвиток шкіл
28.	НПО	ГО «Громадська спілка соціальне підприємство Центр	Черкаси	Пацієнти	Інше	Працевлаштування вразливих груп	Соціальне підприємство створено з метою надання нових робочих місць для представників уразливих груп населення й отримання прибутку на підтримку напрямів роботи організації. Соціальне підприємство має два напрями роботи: 1. Ремонт і виготовлення зручних, якісних і стильних за дизайном м'яких меблів. 2. Швейний цех (пошиття на замовлення) Наші продукти: м'які меблі на	

		реінтеграції»					замовлення; одяг, білизна, воєнна форма та інше (на замовлення). Послуги. Соціальне підприємство має два напрями роботи: 1. Ремонт, реставрація та виготовлення зручних, якісних та стильних за дизайном м'яких меблів, щоб задовольнити потенційних споживачів різного рівня фінансової спроможності. 2. Швейний цех – пошиття на замовлення й індивідуально одягу, білизни, воєнної форми тощо. Місія підприємства. Соціальне підприємство було створено з метою вирішення соціально важливих питань та забезпечення сталості надання послуг для уразливих груп населення за рахунок прибутку	
29.	ФОП	Мануфактура шоколада Дунцев та синь	Миколаїв	Діти і молодь. Люди з особливими потребами. Люди у складних життєвих обставинах	Профорієнтація та працевлаштування. Харчові продукти	Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	Соціальне підприємство, яке працює з 2012 року. Бізнес – виробництво крафтового шоколаду ручної роботи з ексклюзивних видів шоколаду з країн: Еквадор, Перу, Венесуела, Мексика, Бельгія, Франція, Нікарагуа, Гана. Місія підприємства. Стажування і працевлаштування дітей-сиріт, сільської молоді, людей у складних життєвих обставинах. Історія створення. Для фінансування проекту «Доступна іпотерапія» для дітей з ДЦП й аутизмом була створена кондитерська – кав'ярня.	Соціальна спрямованість, стажування та працевлаштування дітей-сиріт, сільської молоді, людей у важкій життєвій ситуації
30.	НПО	Громадська спілка «Соціальне підприємство»	Полтава	Громади. Жінки. Люди у конфлікті із законом. Люди у складних	Легка промисловість. Освіта. Профорієнтація та	Працевлаштування	Місія – розвиток соціально-економічного добробуту громад через підвищення доступу соціально уразливих груп населення до навчання, отримання професії та працевлаштування. Цільові групи: клієнти Центра адаптації, звільнені з місць	Кошти, отримані від реалізації продукції (надання послуг, виконання робіт) спрямовуються на

		«Навчально-виробничий центр»		життєвих обставинах. Пацієнти. Переселенці	працевлаштування	вразливих груп	позбавлення волі, внутрішньо переміщені особи, люди в складних життєвих обставинах. Розвиток соціально-економічного добробуту громадян, а саме для внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих верств населення Полтавської області (малозабезпечених, осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, жінок, які постраждали від насильства, осіб без місця реєстрації, ВІЛ-інфікованих, літніх людей тощо). Реалізація місії підприємства – створення навчальних курсів для ВПО та інших соціально вразливих верств населення Полтавської області (малозабезпечених, осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, жінок, які постраждали від насильства, осіб без місця реєстрації, ВІЛ-інфікованих, людей похилого віку тощо); створення нових робочих місць для соціально незахищених верст населення. Вплив діяльності. Через підприємство пройшла значна кількість осіб із соціально незахищених верст населення, частина з яких знайшла себе на нашому підприємстві, інші – рухаються далі, відкривають власну справу, чи, не знайшовши себе в столярній та швейній справі, відкривають інші можливості	виконання Статутних цілей організації за пріоритетними напрямками: створення навчальних курсів для соціально незахищених верств населення (людей, які нещодавно вийшли з місць позбавлення волі, ВПО, жінки у скрутних життєвих обставинах тощо); розвиток матеріально-технічної бази НВЦ; розвиток організаційної спроможності НВЦ; створення нових робочих місць для соціально незахищених верст населення
31.	ФОП	Платформа Дві Башти	Запоріжжя	Громади. Діти і молодь. Заклади,	Відпочинок і дозвілля. Інновації. Культура та мистецтво.	Інше	Платформа Дві Башти – простір для вільних людей, спрямованих на творчість, бізнес і розвиток свого успіху й довкілля.	Створення івентів на базі #ВільноїМайстерні для підвищення рівня впевненості й

				установи, колективи	Освіта. Сфера послуг		Послуги. Платформа для бізнесу та творчості: звукове обладнання – backyard і LoftАнгар для фестивалів, виставок, майстер-класів, вечірок. ВільнаМайстерня – простір, який надається без оплати за оренду для громадських організацій, активістів і соціальних підприємств, які проводять безкоштовні заходи для користі громади	відкриття власних талантів вразливих верств населення через мистецтвотворення
32.	Інше	NaSCo – освітня платформа європейсь- кої мобільнос- ті	Київ	Діти і молодь. Заклади, установи, колективи	Відпочинок і дозвілля. Освіта. Сфера послуг	Надання специфіч- них послуг	Освітня платформа європейської мобільності «Наско» (NaSCo) – громадська організація, що займається підтримкою українсько-чеських освітніх проектів та обміном досвідом між нашими країнами. Послуги. Напрямок євроінтеграції молоді: «Чеські» зустрічі та вечірки – допомога в підготовці до вступу / проходження навчальних програм у вишій Чехії – щорічний грант у розмірі 1 000 євро для навчання в Чехії, стипендійна програма від чеських партнерів JСММ в 5 000 євро для магістратури в Чехії. Платформа обміну досвідом: щорічна міжнародна олімпіада з Робототехніки Robotiada (Lego) в Чехії (в лютому), на якій підприємство офіційно везе представляти українські команди – змагання між українськими та чеськими студентами на найкращі проекти та дослідження в природничих науках (біологія, фізика, хімія, математика), нестандартні та неформальні олімпіади із подальшим стажуванням переможців у чеських вишах. Українсько-чеські природничі літні школи, табори та поїздки. Дослідницькі молодіжні «інкубатори» за підтримки чеських освітніх організацій. Майданчики і HUBи для активного життя й розвитку студентів. Обмін досвідом між	Беручи до уваги те, що це соціальне підприємство оформлено як громадська організація, отриманий прибуток акумулюється всередині організації та розподіляється на адміністративні й поточні витрати та на реалізацію майбутніх проектів, грантових програм й інших статутних цілей підприємства. Основним джерелом доходів для підприємства є консультаційні послуги щодо навчання в Чехії та

							українськими та чеськими викладачами закладів вищої освіти Місія підприємства. Сприяти поліпшенню освітніх процесів, науково-технічному розвитку, обміну досвідом та європейській інтеграції України. Реалізація місії підприємства. Реалізації своєї місії соціальне підприємство досягає через програми обміну досвідом та освітніх проєктів, побудованих на співпраці та партнерстві України й Чехії, із запозиченням найкращого досвіду, ресурсів і можливостей партнерської країни	проведення літніх українсько-чеських наукових таборів. Інша мала стаття доходу – добровільні внески та гранти
33.	ФОП	Кранчі з любов'ю	Чернівці	Жінки. Люди з особливими потребами	Профорієнтація та працевлаштування. Соціальна діяльність незахищених груп. Харчові продукти	Працевлаштування вразливих груп, Реінвестування прибутку	Виготовляємо корисні сніданки та солодощі ручної роботи. Місія підприємства. Бути прикладом для створення подібних ініціатив в інших містах України	80 % від прибутку нашого виробництва будуть скеровані на підтримку в соціалізації осіб з інвалідністю
34.	ФОП	Woodluck Social Workshop	Львів	Люди у конфлікті із законом. Люди у складних життєвих обставинах. Учасники АТО та їхні родини	Легка промисловість. Профорієнтація та працевлаштування. Соціальна діяльність незахищених груп	Працевлаштування вразливих груп	Місією «Соціальної майстерні Woodluck» є створювати зручні, атмосферні меблі, які відповідають індивідуальному стилю, залучаючи майстрів із вразливих груп населення. Обирали для себе стиль лофт і розвиваємо цей напрям у нашій діяльності. Соціальна складова майстерні полягає у працевлаштуванні чоловіків, які пройшли курс у реабілітаційному центрі «Добро» для алко- та наркозалежних. Їхнє офіційне працевлаштування та	Немає інформації

							емоційна підтримка є нашим пріоритетним завданням. Нині у нас працює 4 хлопців, а за два роки з нами працювало вже 8 осіб. Також майстерня передає 20 % від прибутку на проєкт Благодійної організації «Львівська освітня фундація» – «Добрий сусід».	
							Мета проєкту – надання комплексної допомоги та супроводу родинам у складних життєвих обставинах, допомоги в подоланні кризи, збереження родини цілісною. Для цих сімей виготовляємо безкоштовно меблі. До того ж у співпраці з програмою «Старший брат – наставництво для дітей героїв АТО» проводимо майстер класи для дітей з усієї України, які втратили тата-героя на війні	
35.	НПО	«Кляйн» – логопедичний центр	м. Рівне	Громади. Діти і молодь. Заклади, установи, колективи. Пацієнти	Дитячі товари та послуги. Освіта. Охорона здоров'я. Сфера послуг	Надання специфічних послуг, Реінвестування прибутку	Центр – перший у Рівному логопедичний центр європейського рівня. Послуги. Консультації логопеда та психолога, казкотерапія, ігротерапія, сенсо-моторна терапія, арттерапія, акватерапія, музичні заняття, соціалізація дитини та психологічний супровід	Немає інформації
36.	ФОП	Taccat Casualty Care – курси першої допомоги	Київ	Громади. Діти і молодь. Учасники АТО та їхні родини	Інновації. Освіта. Охорона здоров'я	Інше	Taccat casualty care – організація, що займається проведенням тренінгів з першої допомоги та виробництвом «доцільного» медичного спорядження. Підприємство – спеціалісти з великим практичним досвідом роботи в медицині та наданням невідкладної допомоги в зоні активних бойових дій.	Немає інформації

							Послуги. Курси першої допомоги. Аптечки та комплектуючі до наборів першої допомоги. Місія Taccat – зменшити кількість загроз життю та здоров'ю людей завдяки своєчасному наданню правильної першої допомоги. Хочемо, щоб кожен українець вмів надавати допомогу і мав для цього правильні інструменти. Ціль – навчити людей надавати допомогу до приїзду швидкої та забезпечити всім відповідним спорядженням для порятунку	
37.	Інше	Соціальне підприємство «Рукомисли»	Львів	Жінки. Люди з особливими потребами. Люди у складних життєвих обставинах. Переселенці	Легка промисловість. Профорієнтація та працевлаштування. Соціальна діяльність незахищених груп	Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	Соціальне підприємство «Рукомисли» засноване громадською організацією «Центр «Жіночі перспективи» з метою соціальної та трудової реабілітації осіб, що опинились у складних життєвих обставинах. З цією метою проводимо тренінги з виготовлення виробів у техніці валяння та розпису по тканині (батік), після яких учасники можуть виготовляти та реалізовувати вироби самостійно або ж бути працевлаштованими на нашому соціальному підприємстві	Немає інформації
38.	ФОП	Нарруесwood – виготовлення дитячих майданчиків	Бровари	Діти і молодь	Будівництво. Дитячі товари та послуги	Реінвестування прибутку	Виготовлення дерев'яних конструкцій для дитячих майданчиків із екоматеріалів! Місія підприємства	20 % всього прибутку виділяється виготовлення майданчиків у дитячі будинки
39.	ФОП	Хата гончара	Геленджик,	Люди з особливими потребами	Відпочинок і дозвілля.	Надання специфічних послуг	Організовуємо родинний відпочинок з майстер-класами в тихому куточку індустриального Запорізького регіону.	Немає інформації

			Запорізька область		Сфера послуг. Туризм		Послуги. Відпочинок у сфері зеленого сільського туризму із зануренням у культуру українського народу. Місія підприємства. Дати змогу родині побути разом і пізнати себе	
40.	НПО	«Особлива подорож» – екскурсійне бюро	Київ	Громади. Діти і молодь. Люди з особливими потребами	Відпочинок і дозвілля. Дитячі товари та послуги. Культура та мистецтво. Соціальна діяльність незахищених груп. Сфера послуг. Туризм	Надання специфічних послуг. Реінвестування прибутку	Наше підприємство працює заради соціалізації дітей з інвалідністю, а також інформування суспільства про потреби цих родин. Організуємо екскурсії різної тематики для всіх охочих, певний відсоток з яких іде на екскурсії дітей з особливими потребами. У процесі розробки авторського контенту. Послуги. 1. Організація екскурсій. 2. Екскурсії з авторським контентом. 3. Майстер-класи виїзні. Місія підприємства. Пропонуємо організацію екскурсій, які розширюють світогляд і допомагають родинам із дітьми з інвалідністю також подорожувати	Усі гроші наразі в поточному обороті та періодично на фінансуванні засновників. На прибуток підприємство ще не вийшло
41.	ТОВ	Консалтингова компанія «Synergy Development Consulting»	Київ	Громади. Жінки. Переселенці. Учасники АТО та їхні родини	Інновації. Інше. Освіта. Розвиток території. Сфера послуг	Надання специфічних послуг. Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	У рамках своєї мети та статутної діяльності ТОВ «Synergy Development Consulting» надає консультативні послуги з питань стратегічного розвитку та синергії громадянського суспільства, приватного та державного сектору. За рахунок отримання прибутку від надання платних послуг організація дає змогу громадським ініціативам і новоствореним НДО отримувати технічну, консультативну, менторську й інформаційну підтримку за соціальними цінами. Місія підприємства. Поширення культури сталого стратегічного розвитку та синергії громадянського	Любимо те, що робимо. І не лише свідчимо про соціальну користь, а й виробляємо її. Допомогаємо організаціям розвиватися стратегічно та стало не лише в плані консультацій, а й фінансово. 10 % прибутку

							суспільства, приватного та державного сектору. Компанія вбачає свою мету в донесенні важливості співробітництва в проєктах розвитку бізнесу, громадянського суспільства та муніципалітетів. За результатами нашої роботи знання та вміння зі стратегічного сталого розвитку отримали близько 10 000 бенефіціарів. Вплив діяльності. ТОВ «Synergy Development Consulting» є учасником United Nations Global Compact (Глобального Договору ООН) – найбільшої в світі добровільної ініціативи в сфері корпоративної соціальної відповідальності. Щороку подаємо звіт, з яким можна ознайомитись на сайті ініціативи та який відображає наші дії й досягнення за трьома складовими – соціальним, екологічним та економічним. Підприємство також є зареєстрованим провайдером на порталі Marketplace та маємо визнану кваліфікацію надавача послуг з організаційного розвитку	перераховуємо на розвиток громад і неприбуткового сектору, зокрема на діяльність громадської організації «Міжнародна агенція змін»
42.	ФОП	Дитячий клуб Alpha Generation Kids Club	Дніпровська обл.	Діти і молодь. Жінки	Відпочинок і дозвілля. Дитячі товари та послуги. Культура та мистецтво. Освіта. Сфера послуг	Надання специфічних послуг. Працевлаштування вразливих груп	Підприємство надає послуги щодо догляду за дітьми молодшого шкільного віку. Дає змогу дітям вивчати художнє мистецтво, англійську мову. Допомагає опанувати предмети шкільної програми. Послуги. Допомога жінкам у розвитку та освіті дітей. Вплив діяльності – має таку специфіку, яка не дає змогу провести вимірювання. Але, дивлячись на тих дітей, які зростають з нами всі ці три роки, бачимо, як вони розквітають, стають більш соціалізованими, стають впевненими в собі в напрямках малювання,	Підприємство не має прибутку. Працюємо за рахунок поточних оборотів і фінансування засновником.

							вивчення мов, отримуємо підтвердження правильності своєї місії	
43.	ФОП	Моя Дія	Пирятин, Полтавська область	Громади. Діти і молодь. Етнічні меншини. Жінки. Заклади, установи, колективи. Інше. Літні люди. Люди з особливими потребами. Переселенці. Учасники АТО та їхні родини	Екологія. Інновації. Культура та мистецтво. Освіта. Профорієнтація та працевлаштування. Розвиток території. Соціальна діяльність незахищених груп. Сфера послуг. Туризм	Інше. Реінвестування прибутку	Соціальне підприємство «Моя Дія» – це платформа, на якій збиратимуться тренери-експерти з різних сфер (громадських формувань, державних установ, культурної сфери, фахівці у сфері переговорних процесів, миротворці, тренери в соціальній сфері та сфері бізнесу тощо), що здійснюють свою діяльність на всій території України та готові поїхати в найвіддаленіші куточки, щоб передати свої знання та досвід. Послуги. Навчально-освітні, інформаційні, організація та проведення заходів. Реалізація місії підприємства : наразі підприємство реалізує свою місію через проведення навчально-освітніх заходів. Вплив діяльності. Основна сутність бізнесу, яка може в подальшому масштабуватися – організація та проведення навчально-освітніх і мотиваційних заходів, доступність у альтернативному навчанні для жителів України, а також інших країн, переважно малих міст і сіл та формування культури альтернативного навчання. Основна ідея – через доступну та якісну неформальну освіту розвинути потенціал українця / українки, що приведе до прийняття особистісної відповідальності за добробут України	На разі тренери «Моя Дія» забезпечили ресурсну підтримку проєкту, що стосувався розвитку шкільного соціального підприємства в м. Пирятин Полтавської області, а саме: фінансували організацію та проведення Навчального курсу із шкільного соціального підприємництва (7 місяців, 3 навчальні Модулі). Сума вкладу становила: 68 000,00 грн

44.	ФОП	CityMums – коворкінг для батьків із дітьми	Дніпро, Дніпропетровська область	Жінки	Сфера послуг	Надання специфічних послуг	Коворкінг для батьків із дітьми CityMums – єдиний у місті Дніпро простір, що надає широкий спектр послуг для батьків (переважно мамам) із дітьми віком 0–6 років і дає змогу поєднувати догляд за дитиною та самореалізацію й розвиток. Вплив діяльності. Які проблеми вирішує підприємство: 1) вирішує проблеми соціально-вразливої категорії населення – жінок з дітьми 0–6 років; 2) деякі послуги для жінок ВПЛ та жінок-інвалідів безкоштовні або зі знижками; 3) приміщення коворкінгу надається безкоштовно для проведення подій благодійних організацій і фондів	Наше підприємство наразі є на старті розвитку, існує лише два роки, тому про розподіл прибутків свідчити ще зарано. Нині всі кошти, що заробляються, вкладаються в подальший розвиток коворкінгу та збільшення поінформованості жінок про можливості саморозвитку, перебуваючи в декретній відпустці
45.	ФОП	«Маленькими кроками» – #добреварення та інші смаколики заради дітей з ДЦП	Чернівці	Діти і молодь. Жінки. Літні люди. Люди з особливими потребами	Інше. Переробка відходів. Соціальна діяльність незахищених груп. Харчові продукти	Інше. Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	Солодка майстерня добра «Маленькими кроками». Виготовлення й продаж #доброеваренье, соусів, фруктових чіпсів, мармеладу, зефіру, пастили	30 % від доходу передається на реабілітацію дітей з ДЦП
46.	ФОП	Содружество	Жовті Води,	Громади. Жінки. Інше	Культура та мистецтво.	Інше	Освітньо-творча платформа: + Тренінги + Менторинг + Семінари + Коучинг + Творча	Немає інформації

		‘Sun&Life’ – інтернет-проект	Дніпро-петровська область		Освіта. Сфера послуг		діяльність. Засновниця та керівниця інтернет-проекту «Содружество ‘Sun&Life’» – Каріна Санлайф. Послуги. Тренінги + Менторинг + Семінари + Коучинг + Творча діяльність. Місія підприємства. Творчість і просвіта для творення й процвітання! Реалізація місії підприємства. Сприяння розвитку здібностей монетизації існуючих знань і навичок підприємців – початківців і соціальних підприємців України через навчання, менторську підтримку й проведення консультацій	
47.	ФОП	Майстерня нігтьової естетики IB-Nails	Київ	Жінки. Літні люди. Люди у складних життєвих обставинах	Освіта. Профорієнтація та працевлаштування. Сфера послуг	Інше. Працевлаштування вразливих груп. Реінвестування прибутку	IB-Nails – це не просто салон нігтьової естетики чи курси з манікюру. Поєднуємо в собі кілька форматів роботи та реалізовуємо різноманітні проекти. Так, наприклад, завітавши до нас, ви можете отримати повний спектр послуг з нігтьової естетики: манікюр, педикюр, покриття гель-лаком чи створення різноманітних дизайнів на ваших нігтиках, нарощування та корекція, масаж та SPA-процедури. Та це лише невелика частина нашої діяльності, адже частину цих послуг безкоштовно надаємо людям поважного віку та людям з інвалідністю, які не можуть особисто відвідувати салон. Також проводимо навчання дівчат і жінок, які опинились у кризових ситуаціях, їм потрібна нова професія та можливість самостійно заробляти на життя.	20 % прибутку скеровуємо на надання безкоштовних послуг людям поважного віку та на реалізацію навчання дівчат і жінок, що опинились у кризових ситуаціях з допомогою у подальшому працевлаштуванні

							Вплив діяльності. Кількість наданих безкоштовних послуг і кількість проведених благодійних навчальних занять	
48.	ФОП	«Здравія» – масаж із доставкою від незрячих	Івано-Франківськ, Івано-Франківська область	Люди з особливими потребами	Відпочинок і дозвілля. Інше. Соціальна діяльність незахищених груп	Працевлаштування вразливих груп	Студія сліпого експрес-масажу «Здравія» навчає незрячих людей древньої техніки масажу «Амма» та надає послуги з експрес-масажу в сегментах B2B та B2C. Послуги. Експрес-масаж також відомий як «офісний масаж», або «масаж з доставкою». Експрес-масаж – це короткий, знімаючий стрес і напруження масаж, який виконується в зручному кріслі незрячими людьми з унікальною тактильною чутливістю рук. Сеанс триває 15 хвилин, не використовуємо масла й клієнту не потрібно роздягатись. Експрес-масаж – це досить зручно, швидко й приємно. Місія підприємства. Основним викликом проєкту є високий рівень безробіття серед людей з інвалідністю щодо зору	Працевлаштування та соціальна адаптація незрячих людей
49.	ФОП	Консалтингова фірма «Accounting for Good»	м. Харків, Харківська область	Громади. Заклади, установи, колективи	Інновації, Сфера послуг	Надання специфічних послуг. Реінвестування прибутку	Консалтингова фірма «Accounting for Good» надає якісні та професійні послуги в сфері бухгалтерського обліку та консалтингу некомерційним громадським організаціям (НГО) та підприємцям (ФОП)	Немає інформації
50.	ТОВ	УВВ «Інжиніринг» – інженерна компанія українсь-	Вінницька область, м. Вінниця	Громади. Люди з особливими потребами. Переселенці.	Будівництво. Інновації. Інше	Інше. Працевлаштування	Засноване Українською Жіночою Вартою 2018 року – інженерна компанія Українських ветеранів з виробничою площадкою у Вінниці. Створюємо робочі місця для українських ветеранів. Проєкт підтримує Вінницька міська рада.	Створення робочих місць та/або відкриття та ведення власної справи як шлях соціально-економічної

		ких ветеранів		Учасники АТО та їхні родини		вразливих груп	Послуги. Міська урбаністика; вироби з бетонів для безпеки дорожнього руху; альтернативна енергетика; будівництво	адаптації демобілізованих ветеранів і членів їхніх родин
51.	Інше	«Форвард Орто»: протезно-ортопедична продукція	м. Харків	Люди з особливими потребами	Інше. Медтехніка. Охорона здоров'я	Інше	Підприємство «Форвард Орто» забезпечує інвалідними кріслами, ортопедичним взуттям, протезами, ортезами, бандажами безкоштовно за наявності направлення від Управління праці та захисту населення. Послуги. Протезно-ортопедична продукція – безкоштовно!	Немає інформації
52.	Інше	Trava.UA Social Business: Карпатські авторські чаї та зілля, трав'яний туризм, екокейтеринг	Крама-торськ, Донецька область	Громади. Діти і молодь. Жінки. Літні люди. Люди з особливими потребами. Люди у складних життєвих обставинах. Переселенці	Відпочинок і дозвілля. Екологія. Інновації. Культура та мистецтво. Освіта. Охорона здоров'я. Розвиток території. Сільське господарство. Соціальна діяльність незахищених груп. Туризм. Харчові продукти	Інше. Реінвестування прибутку	Trava.UA – Карпатські авторські чаї та зілля, трав'яний туризм, екокейтеринг. Екологічність думок і дій, інвестиції в культуру та розвиток дітей – не просто напрям бізнесу, це філософія, за якою живемо. Реалізація місії підприємства. Працюємо над розвитком екологічної та підприємницької освіченості серед дітей та молоді з Донеччини та Луганщини. 15 % чистого прибутку інвестуємо на вирішення соціокультурних завдань на сході України (культурно-освітні заходи, екологічні акції та інші активності). Наприклад: завдяки нашому Міжнародному дитячому волонтерському проєкту «Вишиті Мрії П та друзів», заснованому 2015 року, діти навчаються праці й основам підприємництва, вивчають українські традиції та підвищують рівень екологічної освіченості: Апсайкл (upcycle) – вторинне використання речей. ZeroWaste – шлях до мінімізації відходів. Sustainable fashion – філософія	15 % чистого прибутку підприємство інвестуємо на вирішення соціокультурних завдань на сході України (культурно-освітні заходи, екологічні акції та інші активності)

							споживання й виробництва одягу. Waste management – менеджмент поводження з відходами. Recycle – переробка, повторний цикл використання. Закуповуємо матеріали для вдосконалення творчих навичок дітей, ігри для розвитку, книги, спортивний інвентар. З початку проєкту охоплено 277 дітей віком від 4 до 16 років, наразі 60 дітей у п'яти містах на Сході	
53.	ФОП	Інтернет-магазин футболок «33%»	Біла Церква	Громади. Діти і молодь. Літні люди. Люди з особливими потребами. Люди у конфлікті із законом. Люди у складних життєвих обставинах. Переселенці. Тварини. Учасники АТО та їхні родини	Легка промисловість	Реінвестування прибутку	Віримо, що наші футболки можуть змінити світ на краще! Тому розробляємо креативні дизайни, які свідчать про соціальні та екологічні проблеми, й друкуємо їх на футболках. 33 % від прибутку спрямовуємо на фінансування проєктів, які вирішують відповідні проблеми. Бізнес-модель нашого підприємства полягає в тому, що 33 % від прибутку з кожної проданої футболки спрямовуємо на фінансування заходів з вирішення соціальних або екологічних проблем. Для цього створили футболко-фандінгову платформу Urban Project. Громадські організації можуть подати свої проєкти для залучення фінансування на їх реалізацію. Наша команда дизайнерів розробить дизайн футболок відповідно до тематики поданих проєктів. 33 % від прибутку з продажу футболок за відповідними проєктам допоможуть зібрати потрібні суми коштів для реалізації проєктів. Вплив діяльності. Щомісяця публікуємо суми перерахованих коштів на підтримку певних проєктів. А також перераховуємо кількість підтриманих проєктів	33 % від прибутку спрямовуємо на фінансування певних соціальних або екологічних проблем. Для цього співпрацюємо з громадськими організаціями за різними напрямками діяльності

54.	ФОП	«Ясна річ» – доброчин- на крамниця	Харків	Громади. Жінки. Літні люди. Люди з особливими потребами. Люди у складних життєвих обставинах. Тварини	Екологія. Інше	Інше. Праце- влаштуван- ня вразливих груп. Реінвесту- вання прибутку	Благочинна крамниця «Ясна річ» – це місце, куди клієнти/-ки приносять свої зайві речі. Приймаємо їх безкоштовно й розподіляємо одяг та інші предмети у фонди, що підтримують людей у скруті. Частину краму продаємо в «Ясній речі» за доступною ціною. Обираємо ініціативи на конкурсній основі, віддаючи перевагу низовим локальним спільнотам. Крім того, крамниця надає роботу трьом продавчиням із групи ризику: пенсіонерці, переселенці та багатодітній мамі. Вплив діяльності. Попри свій комерційний статус, благодійна крамниця «Ясна Річ» має значну соціальну цінність для локальної громади. Ця цінність охоплює одразу декілька сфер: благодійність: кожен клієнт крамниці є або дарувальником, або бенефіціаром, який отримує допомогу від проєкту. Стан довкілля: проводимо публічні заходи на тему свідомого споживання та воркшопи з реюзу та апсайклінгу. Проте, що важливіше, в основі нашої діяльності лежить бажання зменшити частку текстильних відходів, які потрапляють на звалища. Економія: крамниця продає якісні речі вторинного вжитку за цінами, нижчими, ніж у мережєвих секонд хендах, що робить їх більш доступними для людей з низькими доходами (студенти, пенсіонери, ВПО). Працевлаштування: свідомо влаштовуємо ті категорії громадян, яким найважче знайти роботу	25 % прибутку йде на підтримку соціально значущих місцевих ініціатив
55.	ФОП	Музей у темряві «Третя	Київ	Люди з особливими потребами	Відпочинок і дозвілля. Культура та	Інше	Музей у темряві «Третя після опівночі» – єдиний в Україні музей, де всі екскурсії проходять у абсолютній темряві та в супроводі незрячих гідів.	Немає інформації

		після опівночі»			мистецтво. Освіта. Профорієнта- ція та працевлашту- вання. Сфера послуг		Музей вирішує два завдання: розважально-освітню та соціальну. Основна мета – показати відвідувачам, що відчувають незрячі люди, і водночас допомогти таким людям із працевлаштуванням	
56.	ФОП	Eco_level		Громади. Жінки. Заклади, установи, колективи. Інше. Люди у складних життєвих обставинах. Переселенці	Екологія. Енергоефек- тивність. Освіта. Розвиток території. Сільське господарство	Інше. Реінвесту- вання прибутку	Підприємство вирощує дерева. Має на меті зупинити кліматичну катастрофу, зменшити показники CO ² в повітрі. Долучити людей до природи. Залучити навчальні заклади, літніх людей, ВПО, людей з особливими потребами до соціального бізнесу, щоб дати їм фінансову незалежність. Послуги. Саджанці декоративних дерев	Немає інформації

Додаток Л 2.3

**Анкета-опитування керівників соціальних підприємств
і соціальних підприємців**

Метою цієї анкети-опитування є збір первинного інформаційного забезпечення наукового дослідження за темою «Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні» здобувача наукового ступеня доктора філософії Андрія Браунагеля.

Запитання анкети спрямовані на виявлення проблемних питань та інформації про ділову активність соціальних підприємств для досягнення соціальних цілей сталого розвитку. Ваші відповіді допоможуть виявити основні виклики й розробити стратегії для покращення діяльності соціальних підприємств.

I. Загальна інформація про підприємство

1. Назва підприємства:
2. Організаційно-правова форма:
 - Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)
 - Фізична особа-підприємець (ФОП)
 - Громадська організація (ГО)
 - Неприбуткова організація
 - Інше (вказіть) _____
3. Рік заснування підприємства: _____
4. Сфера діяльності (оберіть усі, що застосовуються):
 - Видавнича діяльність
 - Освіта
 - Сфера послуг
 - Соціальна діяльність незахищених груп
 - Відпочинок і дозвілля

- Інновації
- Культура та мистецтво
- Профорієнтація і працевлаштування
- Інше (вказіть) _____

5. Регіон діяльності:

6. Кількість працівників:

- Менше 10
- 10–49
- 50–99
- 100 і більше

II. Проблемні питання

7. З якими основними проблемами ви стикаєтесь у вашій діяльності?

(оберіть усі, що застосовуються):

- Доступ до фінансування
- Брак кваліфікованих кадрів
- Недостатня підтримка з боку держави
- Обмежений доступ до ринку
- Бюрократичні бар'єри
- Низька обізнаність населення про соціальне підприємництво
- Інше (вказіть) _____

8. Як ви оцінюєте рівень підтримки з боку держави для розвитку соціального підприємництва?

- Високий
- Середній
- Низький
- Відсутній

9. Які форми підтримки з боку держави є для вас найбільш важливими? (оберіть усі, що застосовуються):

- Пільгове кредитування
- Грантова підтримка

- Спрощення системи оподаткування
- Створення мережі соціальних підприємств
- Інше (вказіть) _____

10. Які зовнішні чинники найбільше впливають на вашу діяльність?

(оберіть усі, що застосовуються):

- Економічна ситуація в країні
- Зміни в законодавстві
- Політична нестабільність
- Соціальні та демографічні зміни
- Інше (вказіть) _____

III. Ділова активність і досягнення соціальних цілей

11. Які соціальні цілі є пріоритетними для вашого підприємства?

(оберіть усі, що застосовуються):

- Підтримка незахищених груп населення
- Створення робочих місць
- Розвиток місцевих громад
- Екологічна відповідальність
- Інше (вказіть) _____

12. Як ви оцінюєте рівень досягнення ваших соціальних цілей?

- Високий
- Середній
- Низький
- Незадовільний

13. Чи реінвестує ваше підприємство прибуток у соціальні проєкти?

- Так
- Частково (менше 20 %)
- Ні

14. Які нові ініціативи або проєкти ви плануєте запускати для досягнення соціальних цілей?

15. Які джерела фінансування є основними для вашого підприємства?
(оберіть усі, що застосовуються):

- Власні кошти
- Гранти
- Кредити
- Пожертви
- Інше (вказіть) _____

16. Чи співпрацюєте ви з іншими соціальними підприємствами або організаціями для досягнення спільних соціальних цілей?

- Так
- Ні

17. Чи співпрацює ваше підприємство з міжнародними донорами або партнерами?

- Так
- Ні

18. Який вплив має співпраця з міжнародними донорами або партнерами на вашу діяльність? (оберіть усі, що застосовуються):

- Надання фінансової підтримки
- Залучення міжнародного досвіду та найкращих практик
- Розширення можливостей для реалізації соціальних проєктів
- Підвищення рівня довіри та репутації підприємства
- Інше (вказіть) _____

IV. Пропозиції та побажання

19. Що, на вашу думку, могло б покращити діяльність соціальних підприємств в Україні? _____

20. Які додаткові ресурси або підтримку ви хотіли б отримати для вашого підприємства? _____

Дякуємо за ваші відповіді! Ваша думка досить важлива для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні.

Основні авторські пропозиції законопроекту
Про соціальну економіку та підприємництво

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Мета та завдання Закону

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності у сфері соціальної економіки та підприємництва, спрямовані на розвиток інклюзивного суспільства, створення умов для вирішення соціальних проблем і сприяння сталому розвитку.

Стаття 2. Сфера дії Закону

Закон поширюється на соціальні підприємства, кооперативи, благодійні організації, громадські об'єднання та інші суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність із соціальною місією.

Стаття 3. Основні терміни та визначення

Соціальне підприємство – юридична особа, основною метою якої є вирішення суспільних проблем, а не отримання прибутку, який реінвестується в соціальні цілі.

Соціальна економіка – система економічної діяльності, спрямована на забезпечення соціальної справедливості, інклюзії та сталого розвитку.

Соціальна місія – діяльність, спрямована на вирішення соціальних проблем: зниження рівня бідності, підтримка вразливих груп населення, розвиток місцевих громад тощо.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття 4. Вимоги до соціальних підприємств

Для отримання статусу соціального підприємства суб'єкт господарювання повинен відповідати таким критеріям:

- мінімум 50 % доходу спрямовується на соціальні цілі;
- демократична система управління підприємством;

- пріоритет працевлаштування вразливих груп населення;
- соціальні підприємства підлягають реєстрації в Національному реєстрі соціальних підприємств.

Стаття 5. Податкові пільги для соціальних підприємств

Соціальні підприємства звільняються від сплати податку на прибуток у частині, що спрямовується на соціальні цілі.

Підприємства можуть отримувати податкові кредити за створення робочих місць для вразливих груп.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА

Стаття 6. Форми державної підтримки

Надання грантів і пільгових кредитів для розвитку соціальних підприємств.

Створення регіональних центрів підтримки соціального підприємництва.

Впровадження квот для участі соціальних підприємств у державних закупівлях.

Запровадити кластерний підхід до розподілу грантів і субсидій для соціальних підприємств залежно від їхнього регіонального кластеру.

Стаття 7. Державний фонд соціального інвестування

Заснувати державний фонд соціального інвестування для підтримки проєктів, спрямованих на вирішення соціальних проблем.

Фонд фінансується за рахунок державного бюджету, міжнародних грантів і приватних інвестицій.

ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА

Стаття 8. Національний реєстр соціальних підприємств

Встановити обов'язковий реєстр соціальних підприємств, який веде уповноважений орган.

Реєстр містить інформацію про правовий статус, соціальну місію та результати діяльності підприємств.

Стаття 9. Освіта та підвищення кваліфікації

Запровадити навчальні програми з основ соціального підприємництва.

Організовувати стажування для соціальних підприємців у межах міжнародних програм.

ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ

Стаття 10. Соціальні критерії у державних закупівлях

Встановити обов'язкові квоти для соціальних підприємств у державних закупівлях у сферах освіти, медицини, екології та інфраструктури.

Соціальні підприємства отримують пріоритет у тендерах за умови відповідності вимогам.

МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА

Стаття 11. Моніторинг ефективності

Уповноважений орган забезпечує регулярний моніторинг діяльності соціальних підприємств.

Оцінка проводиться за критеріями соціального впливу, екологічної стійкості й економічної ефективності.

Регіональний моніторинг і впровадження Національного реєстру соціальних підприємств охоплюватиме регіональні показники ефективності соціальних підприємств.

Запровадити механізм класифікації регіонів за кластерами.

Стаття 12. Прозорість державної політики

Публікація щорічних звітів про ефективність соціальних підприємств у регіонах із розподілом за кластерами.

Відображення результатів кластерного аналізу в онлайн-системі для доступу громадськості й інвесторів.

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Кабінет Міністрів України впродовж 6 місяців із дня ухвалення Закону затверджує Національну стратегію розвитку соціального підприємництва.

Упродовж року запровадити реєстр соціальних підприємств і механізми моніторингу їхньої діяльності.

Порівняльна таблиця

Чинні Закони України	Проекти Законів України, які було відкликано	Авторські пропозиції до проекту Закону України «Про соціальну економіку та підприємництво»
Закон України «Про державні цільові програми» 2004, № 25, ст. 352 Закон визначає механізми сприяння соціальному та економічному розвитку через державні програми. Це можна розглядати як інструмент часткової реалізації принципів соціальної економіки	Проект Закону України «Про основи соціального захисту населення» від 02.06.1998 № 1115 Соціальна економіка як цілісна система в законодавстві України прямо не визначена, однак аспекти, пов'язані із соціальними функціями економіки, можна знайти в статтях про соціальний захист населення, зокрема через державні програми, гранти чи підтримку вразливих груп населення	Стаття 1. Мета та завдання Закону Запроваджується акцент на розвиток соціальної економіки як цілісної системи, яка інтегрує суспільні, економічні та екологічні аспекти для досягнення сталого розвитку. Визначено поняття інклюзивного суспільства як одного з основних завдань
Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 № 1087-IV Чинна редакція статті 5 Стаття 5. Форми кооперації та кластерні об'єднання <...> У сфері кооперації допускається створення кластерних об'єднань, які складаються із кооперативів та інших суб'єктів господарювання, що діють у межах територіального або галузевого принципу. Кластерні об'єднання спрямовані на консолідацію ресурсів, спільне використання інфраструктури та забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Управління кластерними об'єднаннями здійснюється відповідно до положень,	У сфері охорони здоров'я було прийнято законопроект № 6306, який передбачає поділ медичних закладів на кластери для оптимізації надання медичних послуг. В Україні відбулось поступове впровадження кластерного підходу в медичній сфері. Закон України від 1 липня 2022 року № 2347-IX, який вносить зміни до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги, запроваджує нову структуру організації медичних закладів через створення госпітальних округів і кластерів. <...> Госпітальний кластер – це функціональне об'єднання закладів охорони здоров'я в межах госпітального округу, що забезпечує надання	Стаття 2. Сфера дії Закону Закон поширюється на нові суб'єкти, зокрема кластерні об'єднання соціальних підприємств і регіональні платформи співпраці. Уточнено міжнародний аспект діяльності через інтеграцію до глобальних ініціатив сталого розвитку

визначених внутрішніми угодами учасників, та не суперечить законодавству України <...>	певного спектра медичних послуг з урахуванням потреб населення й особливостей регіону <...>	
Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII Чинна редакція частини п'ятої статті 12 Стаття 12. Структура сфери надання соціальних послуг та управління нею. <...> До недержавного сектору також відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг. Управління сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами <...>	проект Закону України «Про соціальні підприємства» від 23.04.2015 № 2710 відкликано. проект редакції частини п'ятої статті 12 Стаття 12. Структура сфери надання соціальних послуг та управління нею. <...> До недержавного сектору також відносяться соціальні підприємства, громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг. Управління сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами <...>	Стаття 3. Основні терміни та визначення Вводяться нові визначення, зокрема: Кластер соціальних підприємств – група підприємств, що співпрацюють у межах регіонального або тематичного спрямування. Соціальне інвестування – капіталовкладення в проекти, спрямовані на вирішення соціальних проблем. Соціальне підприємство – це суб'єкт господарювання, який здійснює підприємницьку діяльність із соціальною місією, основна мета якого полягає у вирішенні соціальних, екологічних або суспільно значущих проблем, а не в максимізації прибутку. Соціальне підприємництво – це діяльність, спрямована на вирішення соціальних, екологічних або суспільно важливих проблем за допомогою здійснення господарської діяльності, основна мета якої не отримання прибутку, а створення стійкого соціального впливу. Соціальне підприємництво забезпечує: Реінвестування щонайменше 50 % прибутку в досягнення визначених соціальних чи екологічних цілей. Працевлаштування вразливих груп населення (щонайменше 30 % від загальної кількості працівників). Демократичну систему управління, що забезпечує прозорість і відповідальність перед суспільством. Впровадження інноваційних рішень для вирішення суспільних проблем

Відсутній правовий статус для соціальних підприємств	Відсутній правовий статус для соціальних підприємств	Стаття 4. Вимоги до соціальних підприємств Зазначено мінімум 50 % доходу на соціальні цілі, демократичне управління, обов'язкове працевлаштування щонайменше 30 % осіб із вразливих груп населення в штат. Вводиться новий правовий статус соціальних підприємств, визначені конкретні критерії щодо прозорості управління та реєстрації
Відсутність податкових пільг для соціальних підприємств	Відсутність податкових пільг для соціальних підприємств	Стаття 5. Податкові пільги для соціальних підприємств Запроваджено повне звільнення від сплати ПДВ на товари та послуги, що реалізуються соціальними підприємствами для соціальних проєктів. Надано право на податкові відшкодування для бізнесів, які інвестують у соціальні підприємства
Відсутність державного співфінансування для соціальних підприємств	Відсутність державного співфінансування для соціальних підприємств	Стаття 6. Форми державної підтримки Вперше запроваджено державне співфінансування міжнародних проєктів соціального підприємництва. Введено цифрову платформу «Соціальний партнер» для полегшення доступу до ресурсів, тендерів та інвестицій
Немає державного фонду підтримки	Немає державного фонду підтримки	Стаття 7. Державний фонд соціального інвестування Фінансування проєктів через бюджет, гранти та приватні інвестиції. Створюється новий інструмент фінансової підтримки соціальних підприємств. Фонд зобов'язаний інвестувати не менше 30 % своїх коштів у проєкти для віддалених регіонів. Запроваджено механізм змішаного фінансування через залучення приватного капіталу в партнерстві з державою

Відсутнє	Відсутнє	Стаття 8. Національний реєстр соціальних підприємств Внесення до реєстру надає підприємствам право на гарантовану участь у державних замовленнях . У реєстрі зазначаються рейтинг соціального впливу та результати незалежного аудиту
Відсутнє	Відсутнє	Стаття 9. Освіта та підвищення кваліфікації Додано вимогу до освітніх закладів щодо внесення курсів із соціального підприємництва до програм вищої освіти. Запроваджено гранти для освітніх інституцій на розвиток програм стажувань
Закон України «Про здійснення державних закупівель» Чинна редакція частини другої статті 16 Кваліфікаційні критерії <...> 2. Для участі у процедурах закупівель учасники повинні мати кваліфікаційні дані, які відповідають таким критеріям: наявність обладнання та матеріально-технічної бази; наявність працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічних договорів; наявність фінансової спроможності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, довідка з	Закону України «Про соціальні підприємства» від 23.04.2015 № 2710 відкликано проект редакції частини другої статті 16 Стаття 16. Кваліфікаційні критерії <...> 2. Для участі у процедурах закупівель учасники повинні мати кваліфікаційні дані, які відповідають таким критеріям: наявність обладнання та матеріально-технічної бази; наявність працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід; наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічних договорів; наявність фінансової спроможності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, довідка з обслуговуючого	Стаття 10. Соціальні критерії у державних закупівлях Обов'язкове врахування екологічної складової в продукції або послугах соціальних підприємств. Встановлено механізм пріоритетного оцінювання тендерних пропозицій із соціальним впливом.

обслуговуючого банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами) <...>	банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами); відповідність статусу соціального підприємства <...>	
Чинна редакція частини п'ятої статті 28 Стаття 28. Розгляд та оцінка пропозицій конкурсних торгів <...> 5. Замовник визначає переможця торгів з числа учасників, пропозиції конкурсних торгів яких не було відхилено згідно з цим Законом (у кількості не менше двох), на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених у документації конкурсних торгів. Критеріями оцінки є: у разі здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються чи надаються не за окремо розробленою специфікацією (технічним Проектом), для яких існує постійно діючий ринок – ціна; у разі здійснення закупівлі, яка має складний або спеціалізований характер (у тому числі консультаційних послуг, наукових досліджень, експериментів або розробок, дослідно-конструкторських робіт), – ціна разом з іншими критеріями оцінки, зокрема такими, як: якість виконання робіт, послуг; умови оплати; строк виконання; гарантійне обслуговування; експлуатаційні витрати;	Закону України «Про соціальні підприємства» від 23.04.2015 № 2710 відкликано проект редакції частини п'ятої статті 28 Стаття 28. Розгляд та оцінка пропозицій конкурсних торгів <...> 5. Замовник визначає переможця торгів з числа учасників, пропозиції конкурсних торгів яких не було відхилено згідно з цим Законом (у кількості не менше двох), на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених у документації конкурсних торгів. Критеріями оцінки є: у разі здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються чи надаються не за окремо розробленою специфікацією (технічним Проектом), для яких існує постійно діючий ринок – ціна; у разі здійснення закупівлі, яка має складний або спеціалізований характер (у тому числі консультаційних послуг, наукових досліджень, експериментів або розробок, дослідно-конструкторських робіт, а також соціальних послуг), – ціна разом з іншими критеріями оцінки, зокрема такими, як: якість виконання робіт, послуг; умови оплати; строк виконання;	Стаття 10. Соціальні критерії у державних закупівлях Замовник визначає переможця торгів серед учасників, пропозиції конкурсних торгів яких не було відхилено згідно з цим Законом (у кількості не менше двох), на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених у документації конкурсних торгів. Критеріями оцінки є: у разі здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються чи надаються не за окремо розробленою специфікацією (технічним Проектом), для яких існує постійно діючий ринок – ціна; у разі здійснення закупівлі, яка має складний або спеціалізований характер (зокрема, консультаційних послуг, наукових досліджень, експериментів або розробок, а також соціальних послуг або продукції з екологічною складовою), – ціна разом з іншими критеріями оцінки, як-от: якість виконання робіт, послуг; умови оплати; строк виконання; гарантійне обслуговування; експлуатаційні витрати; передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, включно із використанням місцевих ресурсів, зокрема засобів виробництва, робочої сили і матеріалів для виготовлення

передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, включаючи використання місцевих ресурсів, у тому числі засобів виробництва, робочої сили і матеріалів для виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг, що пропонуються учасником <...>	гарантійне обслуговування; експлуатаційні витрати; передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів, включаючи використання місцевих ресурсів, у тому числі засобів виробництва, робочої сили і матеріалів для виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг, що пропонуються учасником <...>	товарів, виконання робіт, надання послуг, що пропонуються учасником; врахування екологічної складової продукції чи послуг; оцінка соціального впливу тендерних пропозицій, охоплюючи створення робочих місць для вразливих груп населення та реалізацію програм із соціального розвитку
Відсутня відповідна затверджена методика оцінювання соціального впливу	Проект Закону про Єдину інформаційну систему соціальної сфери від 24.06.2024 № 11377 ЄІССС призначена для накопичення, зберігання та автоматизованого оброблення інформації щодо соціального захисту населення. ЄІССС включає такі функціональні підсистеми: Єдиний соціальний реєстр (ЄСР): містить інформацію про отримувачів усіх видів соціальної допомоги, що надає держава. Реєстр надавачів соціальних послуг: єдина загальнодержавна база даних юридичних та фізичних осіб, які мають право надавати соціальні послуги громадянам. Підсистема електронного кейс-менеджменту: забезпечує ведення випадків та управління наданням соціальних послуг	Стаття 11. Моніторинг ефективності Введено індекс соціального впливу , який оцінюється на національному рівні. Регулярні незалежні аудити, що фінансуються за рахунок держави
Відсутнє	Прийнятий 21 листопада 2024 року законопроект № 12209 «єПотенціал» передбачає реформування системи соціального страхування в Україні, зокрема впровадження	Стаття 12. Прозорість державної політики Публікація результатів моніторингу у форматі відкритих даних. Доступ громадськості до щорічних рейтингів ефективності соціальних підприємств

	цифрових інструментів для оцінки працездатності та надання соціальних послуг. Однією з ключових змін є заміна медико-соціальних експертних комісій (МСЕК) на мультидисциплінарні команди, які з використанням цифрових технологій оцінюватимуть стан здоров'я та працездатність особи	
Відсутнє	За прийнятим законопроектом № 12209 «Потенціал» Планується створення єдиної цифрової платформи для інтеграції даних та забезпечення прозорості процесів соціального страхування. Це дасть змогу здійснювати моніторинг надання соціальних послуг, оцінювати їх ефективність і забезпечити доступ громадян до інформації про свої права та можливості в системі соціального захисту	ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ Упродовж 12 місяців запровадити інтегровану цифрову платформу для реєстрації, моніторингу та підтримки соціальних підприємств. Забезпечити створення пілотних кластерів соціальних підприємств у п'яти регіонах України

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи

Державного податкового університету,

к. е. н., доцент, с. н. с.

Олександра СМІРНОВА

05 2024 року

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Комісія у складі: завідувача кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування д.е.н., професора Слюсарєвої Л. В., декана факультету податкової справи, обліку та аудиту, д.е.н., професора Краєвського В. М., начальника науково-організаційного відділу Новицького С. В. склали цей акт про те, що у ході виконання науково-дослідної роботи на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» термін виконання 2019–2024 рр., (державний реєстраційний номер № 0119U000718), яка виконується кафедрою економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Державного податкового університету, були використані матеріали дисертаційного дослідження Браунагеля Андрія Валерійовича на тему «Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні».

Наукові розробки Браунагеля Андрія Валерійовича були використані для підготовки підпункту розділу за темою «Кластерна концепція соціального підприємництва» (Звіт з НДР «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку»).

Комісія вважає, що наукову цінність становить ґрунтовна характеристика системи взаємозв'язків щодо складових кластерної системи соціального підприємництва та інструментів управління процесами, яке відрізняється від існуючих механізмами формування на основі активізації інтелектуального потенціалу соціального капіталу та реалізації перспективних ідей, соціальних інновацій, соціально відповідальної практики, та формуванні соціальних інститутів. Практичну цінність складають пропозиції автора щодо впровадження кластерної концепції соціального підприємництва, яке сприятиме прискоренню реалізації цілей сталого розвитку в соціальній економіці. Висновки та пропозиції автора до науково-дослідної роботи на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» є виваженими, ґрунтовними і можуть служити підґрунтям для наукових дискусій.

Завідувач кафедри економіки, підприємництва та

бізнес-адміністрування, д.е.н., професор

Декан факультету податкової справи,

обліку та аудиту, д.е.н., професор

Начальник науково-організаційного відділу

 Л.В. Слюсарєва

 В.М. Краєвський

 С.В. Новицький

ТОВ «МОНТЕРРА БУД»

від 18.12 2024 р. № 11на № 14 від 15 грудня 2024 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Браунагеля Андрія Валерійовича

на тему «Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні»

Видана Браунагелю Андрію Валерійовичу про те, що результати його дисертаційної роботи на тему «Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні» були впроваджені у практичну діяльність ТОВ «Монтерра Буд».

Зокрема, впроваджено:

- практичні рекомендації щодо створення робочих місць для вразливих категорій населення (внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій тощо) через залучення їх до соціально орієнтованих будівельних ініціатив;
- інструменти взаємодії бізнесу з місцевими громадами для реалізації соціальних проєктів у сфері будівництва та відновлення інфраструктури;
- адаптовані моделі управління соціальним підприємництвом, що враховують міжнародний досвід та особливості післявоєнного відновлення.

Адміністрація ТОВ «Монтерра Буд» підтверджує, що запропоновані у дисертації висновки, підходи та методи сприяють підвищенню соціальної відповідальності бізнесу та ефективному відновленню постраждалих регіонів України. Впровадження цих напрацювань сприяє посиленню інтеграції соціального компоненту в проєктну діяльність компанії.

Директор

Максим ОСТАПЕНКО

**ІРПІНСЬКА МІСЬКА РАДА
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ**

вул. Шевченка, 2-а, м. Ірпінь, Бучанський район, Київська область, 08205
тел.: 045-97-61-407, факс: 045-97-61-150,
<http://www.imr.gov.ua/>, e-mail: imform@imr.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 05408846

від 18. 02. 2025 р. № 001.

на № _____ від _____ 2025 р.

**ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Браунагеля Андрія Валерійовича
на тему**

**«Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в
Україні»**

Ірпінська міська рада прийняла до уваги результати наукових досліджень Браунагеля А.В., зокрема розроблені інструменти підтримки соціального підприємництва, були впроваджені у практичну діяльність Ірпінської міської ради. Результати дослідження розкривають:

- механізми сприяння створенню нових робочих місць, особливо для вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи та ветерани;
- адаптацію міжнародного досвіду у сфері соціального підприємництва для підвищення ефективності місцевих ініціатив;
- впровадження стратегічних напрямів розвитку соціального підприємництва, орієнтованих на післявоєнне відновлення регіону з урахуванням локальних потреб і можливостей.

Запропоновані у дисертаційному дослідженні методи оцінки впливу соціальних підприємницьких ініціатив та індикатори системи моніторингу соціально-економічного розвитку громади дозволяють підвищити ефективність реалізації соціальних проєктів у місті Ірпінь.

Ірпінська міська рада підтверджує, що висновки та рекомендації, сформульовані в результаті дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії Браунагеля Андрія Валерійовича, є важливим кроком у розвитку соціального підприємництва та сприяють забезпеченню економічної стабільності громади.

В.о. міського голови
секретар ради

Ангела МАКЕЄВА

+38 (067) 442 85 11
help@irpinhelp.com
irpinhelp.com

м.Ірпінь

2024 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Браунагеля Андрія Валерійовича

на тему «Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні»

Видана Браунагелю Андрію Валерійовичу, про те, що впроваджено у практичну діяльність ГО «Фонд відновлення Ірпеня» науково-методичні та практичні результати дисертаційної роботи на тему «Розвиток системи регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», щодо розробки інструментів підтримки соціального підприємництва, що сприяють створенню нових робочих місць, особливо для вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи або ветерани; адаптація міжнародного досвіду в галузі соціального підприємництва для підвищення ефективності місцевих ініціатив; впровадження стратегічних напрямів розвитку соціального підприємництва, орієнтованих на післявоєнне відновлення регіону, з урахуванням локальних потреб і можливостей.

Підтверджуємо, що пропозиції, висновки та рекомендації, сформульовані в результаті дослідження здобувача наукового ступеня Браунагеля Андрія Валерійовича, сприятимуть сталому розвитку громади та здійсненню соціальних ініціатив у регіоні. Вони є важливим кроком у впровадженні соціальних проєктів, спрямованих на підтримку населення у кризовий період та забезпечення соціальної безпеки та економічного благополуччя.

Голова організації

Володимир КАРПІЛЮК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України

1. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю. Соціальне партнерство як елемент сталого розвитку міст. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1835> (0,8 д. а., дисертанту належить 0,4 д. а.). *Особистий внесок здобувача: теоретичне обґрунтування сутності та основних аспектів парадигми сталого розвитку, охоплюючи взаємодію природи й суспільства, аналіз взаємозв'язку між навколишнім середовищем і господарською діяльністю людини в контексті сталого економічного розвитку міста та країни. Особистий внесок співавтора: дослідження актуальних проблем впровадження сталого розвитку міст і регіонів як об'єктивної потреби в розвитку країни. Визначення пріоритетності розвитку соціального партнерства й окреслення основних напрямів забезпечення сталого розвитку міст і регіонів України на основі напрацювань Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку.*
2. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю. Соціальне підприємництво як сучасний вектор розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-71> ; URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1330/1285/> (0,8 д. а., дисертанту належить 0,4 д. а.). *Особистий внесок здобувача: дослідження актуальних проблем визначення соціального підприємництва як сучасного вектора розвитку економіки та*

систематизація й аналіз основних ознак соціального підприємництва, як-от соціальний вплив, інновації, масштабність, самоокупність, підприємницький підхід. Особистий внесок співавтора: дослідження міжнародного досвіду фінансової підтримки соціального бізнесу та визначення основних бар'єрів, які стоять на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні.

3. Браунагель А. В. Соціальне підприємництво як інклюзивна кластерна концепція сталого розвитку країни. *Соціальна економіка*. 2023. Вип. 66. С. 5–13. DOI : <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2023-66-01> ; URL : <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/22971/21015> (1,1 д. а.).

4. Гурочкіна В. В., Браунагель А. В. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3 (50). С. 271–282. URL : <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-41> (1,0 д. а., дисертанту належить 0,6 д. а.). Особистий внесок здобувача: дослідження впливу соціальних підприємств на ринок праці України в умовах війни, аналіз їхньої ролі в пом'якшенні наслідків демографічної кризи, а також визначення основних механізмів адаптації соціального бізнесу до викликів воєнного часу. Особистий внесок співавтора: аналіз міжнародного досвіду підтримки соціального підприємництва в умовах кризових ситуацій, дослідження державних і недержавних ініціатив сприяння соціальним підприємствам в Україні, а також оцінка впливу політики зайнятості на розвиток соціального підприємництва.

5. Браунагель А. Механізми та стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. Т. 338, № 1. С. 324–328. DOI : <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-48> (1,0 д.

- a.). URL :
<https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/1474/1506>
6. Браунагель А. Стратегічні напрями розвитку соціального підприємництва в Україні. *Український журнал прикладної економіки та технологій*. 2025. Т. 10, № 1. С. 170–175. DOI :
<https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-28> ; URL :
<http://ujae.org.ua/en/strategic-directions-of-the-development-of-social-entrepreneurship-in-ukraine/> (1,0 д. а.).

Матеріали конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Гурочкіна В., Браунагель А. Сучасні тренди діджиталізації у сфері оподаткування вітчизняних підприємств. Матеріали II Міжнародного податкового конгресу. 2021. С. 45–50. URL : <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6de69b5d-8618-4088-bc8a-2332194bf27a/content> (0,5 д. а., дисертанту належить 0,3 д. а., співавтору належить 0,2 д. а.). *Особистий внесок дисертанта: аналіз сучасних трендів діджиталізації у сфері оподаткування українських підприємств. Особистий внесок співавтора: дослідження впливу діджиталізації на ефективність оподаткування.*
8. Браунагель А. В., Анфілов Д. Ю., Онучак Л. М. Вплив гібридної війни проти України на систему державного управління. *Україна майбутнього: виклики, реалії, стратегії* : матеріали 21-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції. 2023. С. 120–125. URL :
https://drive.google.com/file/d/1PFMZUkWfdlz1biSib7NapddfHkkQ_jiB/view (0,6 д. а., дисертанту належить 0,2 д. а., співавторам належить по 0,2 д. а.). *Особистий внесок здобувача: дослідження впливу гібридної війни на систему державного управління в Україні.*

Особистий внесок співавторів: аналіз змін у публічному управлінні під впливом гібридної війни.

9. Браунагель А. В., Гурочкіна В. В. Проблеми та перспективи розвитку краудфандингу в Україні. *Економічні перспективи підприємництва* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 98–105. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/1hjnschUzkC8PyIQSHSSgnL4UzDyVm08m> (0,5 д. а., дисертанту належить 0,3 д. а., співавтору належить 0,2 д. а.). *Особистий внесок дисертанта: аналіз проблем розвитку краудфандингу в Україні. Особистий внесок співавторів: визначення перспектив розвитку краудфандингу.*

10. Браунагель А. В. Фінансове забезпечення соціального підприємництва у воєнний період. *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* : матеріали 14-ї Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 200–205. URL : https://drive.google.com/file/d/1KhuaQtyhxlRTqSbpVBy9v1ShH76vxDsI/view?usp=drive_link (0,4 д. а.).

11. Браунагель А. В. Реалізація інвестиційних проєктів в м. Ірпінь в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 180–185. URL : https://drive.google.com/file/d/14GHXk2AtVngEspV_kS4he2MteYvHcoZH/view (0,4 д. а.).

12. Браунагель А. В. Соціальне підприємництво у воєнний час. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 2024. С. 220–225. URL : https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/

Kafedra%20ekonomiki%20pidpriemnictva%20ta%20biznes-administruvanna/ZBIRNIK_Konferencia_Ekonomicni_perspektivi_pidpriemnictva_31.05.2024____.pdf (0,3 д. а.).

13. Браунагель А. В. Інституціональна підтримка соціального підприємництва в забезпеченні суспільного добробуту. *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* : матеріали конференції. 2024. С. 190–195. URL : <https://omp.dpu.edu.ua/catalog/view/661/1057/8674> (0,3 д. а.).